

T.C.
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Bölümü
Psikolojik Danışmanlık Ana Bilim Dalı

GENEL SANRISAL İNANIŞLARIN OLUŞUMUNDA AİLE ETKİSİNİN
İNCELENMESİ

Derya ERYİĞİT
(Doktora Tezi)

Danışman
Doç. Dr. A. Nilgün Canel

İstanbul, 2019

ONAY

Derya Eryiğit tarafından hazırlanan

“..... Genel Sosyetal İnanışların Oluşumunda Ailenin Etkisi.....”

.....” konulu bu çalışma17.05.2015..... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda jüri tarafından başarılı bulunmuş ve doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı-Soyadı

TEZ DANIŞMANI Doç. Dr. A. Nilgün CANEL

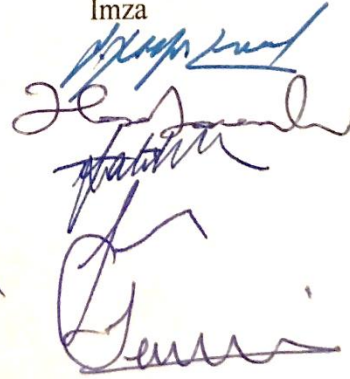
JÜRİ ÜYESİ Prof. Dr. Hakan BACANLI

JÜRİ ÜYESİ Dr. Öğrt. Üyesi Fatih KEZEL

JÜRİ ÜYESİ Doç. Dr. Merve YÜKSEL

JÜRİ ÜYESİ Dr. Öğrt. Üyesi A. Semai TUTKUDERLİ

İmza

ÖZGEÇMİŞ

- 2004** Konya Meram Anadolu Lisesi
- 2008** Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği ABD
- 2012** Cleveland State University Counselor Education Bölümü Yüksek Lisans Programı
- 2019** Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Doktora Programı

İletişim Bilgileri:

Çalıştığı Kurum: Marmara Üniversitesi

Eposta derya.eryigit@marmara.edu.tr

ÖNSÖZ

Tez konumu savunurken yaşadığım zorluklara rağmen beni her mercide savunan, bu konuyu çalışabilmem için elinden geleni yapan, ilk andan itibaren desteğini esirgemeyen ve her bir bulguda gösterdiği heyecan ile beni bu konuyu çalışmaya teşvik eden sevgili tez danışmanım Doç. Dr. A. Nilgün CANEL'e;

Tezin beraberinde getirdiği duygusal zorluklarla baş etmem konusunda beni her daim yüreklendiren ve bana sadece öğrencisi olarak değil aynı zamanda meslektaşı olarak da kıymet verdiğini hissettiren sevgili hocam Doç. Dr. Müge YÜKSEL'e;

Yoğun programlarına rağmen tezime her daim destek veren Doç. Dr. Mustafa OTRAR, Prof. Dr. Can TUNCER ve Prof. Dr. Ulrike Baulmann'a

Meslektaşları olmaktan gurur duyduğum, bu tez için en az benim kadar adanmış olan, tezin yoğunluğunda dibe vurduğum anlarda beni çekip çıkaran, vazgeçmek üzere olduğum anlarda beni ayağa kaldıran ve devam edebilmemi sağlayıp beni tek bir an bile beni yalnız bırakmayan, veri toplama, analizler konularında ve yaşadığım pek çok zorlukta benden desteklerini hiç bir zaman esirgemeyen çok değerli arkadaşlarım Arş. Gör. Dr. E. Burcu TUNÇ ve Arş. Gör. Dr. Müge ULUMAN'a;

Veri toplama, analizler ve savunma hazırlıkları konusunda benden maddi manevi desteklerini hiç esirgemeyen Arş. Gör. Dr. Münevver KAYA, Arş. Gör. Esra YAZICI, Arş. Gör. Bilge Nuran AYDOĞDU ve Arş. Gör. Dr. K. Gamze YAMAN'a;

Tez yazım sürecinde manevi desteği ile yanımda olan sevgili ev arkadaşım Eda BAL'a;

Hayatımın benim mutlu olacağım yönde ilerlemesi için her daim ellerinden gelenin fazlasını yapan sevgili anne babam ve bugün olduğum kişiyi borçlu olduğum sevgili ablalarım;

Kendini açmanın bu kadar zor olduğu bir konuda bana dünyalarını açan çok değerli katılımcılara sonsuz teşekkür ediyorum.

Derya ERYİĞİT

Eylül 2019

ÖZET

Bu çalışmanın amacı toplum genelinde var olan sanrısız inanışların yapısal ve içerik olarak oluşumunda aile yapısının etkisinin incelenmesidir. Bu bağlamda öncelikli olarak yaşları 18-60 arasında 10 kişilik bir grup ile sanrısız inanışları hakkında görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde katılımcıların inanışların oluşumunda etkili bir faktör olarak aileyi belirtmesi üzerine araştırmacı tarafından yapılandırılan görüşme formu aileyi yapısına dair içerik çerçevesinde yeniden şekillendirilmiş ve bu yeni form ile 8 katılımcı ile görüşülmüştür. Bu görüşmeler sonucunda toplum genelinde herhangi bir psikopatoloji ile ilişkilendirilmeyen fakat sanrısız örüntüye sahip inanışlar ve ailenin bu inanışlara olan etkisi ortaya çıkarılmıştır. Aile yapısının sanrısız inanışlara olan etkisinin aile yapıları bağlamında değerlendirilebilmesi için araştırmacı tarafından “Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeği” geliştirilmiş, aile yapısı “Sosyal Aile Yapısı Algısı”, “Aile Algısı”, “Ailede Dini-Spiritüel Yaşam” ve “Ailede Güç Dengesi” alt boyutları ile değerlendirilmiştir. Sanrısız inanışları ölçmek amacı ile Emmanuel Peters tarafından geliştirilen PDI 21 (Peter’s Delusional Inventory) Türkçeye adapte edilmiştir. Sanrı ve psikopatoloji ile ilişkilendirilen duygusal istismar, aile “Yetişkinler için Algılanan Duygusal İstismar Ölçeği” ile ölçülmüştür. Duygusal istismar, psikopatolojiler ile ilişkilendirilen bir yapı olmasının yanı sıra içerik bağlamında sanrısız inanışların oluşmasında etkili olabilecek yapısından dolayı da tercih edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda aile algısı alt boyutu ile insanlardan ima, elektronikten ima, telepatik iletişim, elektronik etkisi, farklı görünme, düşünceye yabancılaşma, canlı düşünce alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($p<,05$). Sosyal Aile Yapısı algısı alt boyutunun ise tanrıya yakın olma, tanrı tarafından seçilmiş olmak, farklı görünme, dünyanın sonu, düşünceye yabancılaşma alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($p<,05$). Ailede dini- spiritüel yaşam alt boyutunun insanlardan gelen ima, elektroniklerden gelen ima, tanrıya yakın olma, tanrı tarafından seçilmiş olma, günahkar olma alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülürken, ailede güç dengesi alt boyutunun insanlardan gelen ima, elektronikten gelen ima, komplo, tanrıya yakın olma, telepatik iletişim, büyü alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($p<,05$). Duygusal istismar toplam puanları ile insanlardan gelen ima, elektroniklerden gelen ima, görüldüğü gibi olmama, eziyete uğrama, komplo, elektronik etkisi, tanrı tarafından seçilmiş olma, sadakatsizlik, günahkar olma, farklı görünme, düşüncelere yabancılaşma, canlı düşünme, düşüncenin yankılanması, iradeyi kaybetme alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($p<,05$). Aile yapısının sanrısız inanışı yordamasında duygusal istismarın aracı etkisinin test edilmesi amacı ile yapısal eşitlik modeli kurulmuş, bu modelde sobel testi ile aracılık etkisi incelenmiştir. Türk Aile Yapısı Çözümleme

Ölçeğinin sanrısız inanışla ilişkili bulunan aile algısı ve dini spiritüel yaşam boyutları ile kurulan modellerde modeller anlamlı bulunup duygusal istismarın kısmi aracılık etkisine sahip olduğu görülmüştür. Aile Algısı ve Sanrı arasında kurulan yapıda Duygusal İstismar değişkeninin aracılık rolü test edildiğinde, modele ilişkin Ki-kare $\chi^2=0.00$, $sd=0$, $p=1.00$ düzeyinde manidar olduğu ve RMSEA değerinin de 0.00 olduğu görülmüş Sobel testi sonuçları incelendiğinde ($z=-6.31$, $p=0.00$) manidar olduğu görülmüştür. Dini İnanış ve Spiritüel Yaşam ve Sanrı arasında kurulan yapıda Duygusal İstismar değişkeninin aracılık rolü test edildiğinde, modele ilişkin Ki-kare $\chi^2=0.00$, $sd=0$, $p=1.00$ düzeyinde manidar olmadığı RMSEA değerinin de 0.00 olduğu görülürken Duygusal İstismar değişkeninin aracılık rolüne ilişkin Sobel testi sonuçları incelendiğinde ($z=2.36$, $p=0.02$) manidar olduğu görülmektedir. Dolayısıyla kurulmuş olan bu modelde, Duygusal İstismar değişkeninin kısmi aracı olduğu belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: sanrısız inanış, duygusal istismar, aile yapısı, aile terapisi kuramları

ABSTRACT

The aim of this study is to evaluate the effect of family structure on the structural and content formation of delusional beliefs in society in the light of theories of family therapy. In this context, primarily a group of 10 people aged 18-60 were interviewed about their delusional beliefs. As the participants stated the family as an effective factor in the formation of beliefs, the interview form that was structured by the researcher was reshaped within the context of the structure of the family and 8 participants were interviewed with this new form. As a result of these interviews, beliefs that are not associated with any psychopathology but have delusional patterns and the effect of the family on these beliefs were revealed. In order to evaluate the effect of family structure on delusional beliefs in the context of family structures, "Turkish Family Structure Analysis Scale" was developed by the researcher with subscales of "Social Family Structure Perception", "Family Perception", "Religious-Spiritual Life in Family" and "Balance of Power in the Family". In order to evaluate delusional beliefs, PDI 21 (Peter's Delusional Inventory), developed by Emmanuel Peters to measure delusional beliefs, was adapted to Turkish. Emotional abuse associated with delusion and psychopathology was measured by the family "Perceived Emotional Abuse Scale for Adults. Emotional abuse was preferred due to its structure which is associated with psychopathologies, as well as its structure, which could be effective in the formation of delusional beliefs in the context of content. As a result of the analyzes, it was found that there was a significant relationship between the family perception sub-dimension and the implications from people, electronic implication, telepathic communication, electronic effect, looking different, alienation to thought, and living thought sub-dimensions ($p < .05$). Social Family Structure perception sub-dimension was found to have a significant relationship between being close to God, being chosen by God, looking different, end of the world, alienation to thought ($p < .05$). While there is a significant relationship between the sub-dimensions of religious-spiritual life in the family, implication from people, implication from electronics, being close to God, being chosen by God, being sinful, implication from people, implication from electronics, implication, conspiracy, There was a significant relationship between being close to God, telepathic communication and magic sub-dimensions ($p < .05$). There was a significant relationship between emotional abuse scores and the sub-dimensions as implied by people, implied by electronics, not being as they appear, being persecuted, conspiracy, electronic influence, being chosen by God, infidelity, being sinful, looking different, alienation to thoughts, vivid thinking, reverberation of thought, loss of will ($p < .05$). In order to test the mediating effect of emotional abuse in predicting the delusional belief of the family structure, structural equality model was established and in this model,

mediation effect was examined with sobel test. Turkish Family Structure Analysis Scale was found to be significant in models established with family perception and religious spiritual life dimensions related to delusional belief, and it was found that emotional abuse had a partial mediating effect. When the mediating role of Emotional Abuse variable was tested in the model established between Family Perception and Delusion, it was seen that the model was not significant with the Chi-square value $\chi^2 = 0.00$, $sd = 0$, $p = 1.00$ and has perfect fit with the RMSEA value 0.00 ($z = -6.31$, $p = 0.00$) while Sobel Test results ($z = 2.36$, $p = 0.02$) is significant. When the mediating role of the Emotional Abuse variable was tested in the model established between Religious Belief and Spiritual Life and Delusion, it was seen that the model significant at the Chi-square $\chi^2 = 0.00$, $sd = 0$, $p = 1.00$ level, with RMSEA value 0.00. Sobel Test results indicated the mediating role of the Emotional Abuse with results ($z = 2.36$, $p = 0.02$). Therefore, in this established model, it was determined that the emotional abuse variable was a partial instrument in delusional belief and family structure.

Key words: delusional belief, emotional abuse, family structure, family therapy theories

İçindekiler

I. GİRİŞ	1
1.1. PROBLEM	1
1.2. AMAÇ:	5
1.3. ÖNEM	7
1.4. SINIRLILIKLAR	8
1.5. SAYILTILAR	8
1.6. TANIMLAR	8
II. ALAN YAZIN	10
2.1. İNANIŞ	10
2.1.2. İnanışın Kültürel Bağlamda Değerlendirilmesi ve Memler	11
2.2. SANRI	12
2.1.1. Sanrılarının Oluşması:	14
2.1.2. Sanrı Alt Tipleri:	16
2.1.3. Sanrı karakteristiği olan Psikolojik Rahatsızlıklar	18
2.1.4. Sanrı İçerikleri:	28
4.2.1. Paylaşılmış Psikotik Bozukluk	41
2.1.5. Sanrı bozukluğu olan bireylerin aileleri	42
2.1.6. Normal popülasyonda sanrılar:	44
2.2. DUYGUSAL İSTİSMAR:	45
Tablo 1. Duygusal İstismardaki Yedi Davranış Biçimi	47
2.2.1. Aile içi Duygusal İstismar:	48
2.2.2. Ailede Günah Keçisi Kavramı ve Duygusal İstismar ile İlişkisi	52
2.2.3. Aile yapısı ve duygusal istismarın sanrı içeriklerine etkisi:	53
III. YÖNTEM	57
3.1. Araştırma Modeli	57
3.2. Çalışma Grubu	59
Tablo 3.1. Katılımcı Grup 1'e ilişkin demografik özellikler	59
Tablo 3.2. Katılımcı Grup 2'ye ilişkin demografik özellikler	60
Tablo 3.3. Araştırmaya Katılan Bireylerin Sosyo-Demografik Özellikleri	61
3.3. Veri Toplama Araçları	61

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu.....	63
3.3.1. Algılanan Duygusal İstismar Ölçeği	63
Tablo 3.4. Algılanan Duygusal İstismar Ölçeği için Uyum İstatistikleri Bulguları	64
3.3.2. Peter's Sanrı Enventari (PDI 21)	65
Tablo 3.4. Peter's Sanrı Envanteri Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları	70
Tablo 3.5. Peters Sanrı Envanteri Faktör Analizi Sonucunda Belirlenen Alt Boyutlar ve Bu Boyutlardan Yük Alan Maddeler.....	72
Tablo 3.6. Peter's Sanrı Envanteri için Uyum İstatistikleri Bulguları	73
Tablo 3.7. Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeği KMO ve Barlett's Testi değerleri	77
Tablo 3.8. Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeği Açıklanan Toplam Varyans Miktarları.....	78
Tablo 3.9. Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeği Faktör Analizi Sonrası Dönüştürülmüş Bileşenler Matrisi.....	80
Tablo 3.10. Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeği Faktör Analizi Sonucunda Belirlenen Alt Boyutlar ve Bu Boyutlardan Yük Alan Maddeler	82
Tablo 3.11. Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeği Faktör Sonucunda Belirlenen Alt Boyutlar ve Bu Boyutlara Ait Güvenirlik Katsayıları	83
Tablo 3.12. Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeği Alt Boyutları Arasındaki İlişkiler	83
Tablo 3.13. Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeğine İlişkin Uyum İstatistikleri Bulguları	84
3.4. Verilerin Toplanması.....	85
3.5. Verilerin Analizi	85
Tablo 3.14. Çalışılan Değişkenlerin Korelasyon Matrisi.....	88
IV. BULGULAR.....	89
4.1. Nitel Bulgular	89
4.1.1. İlk grup görüşme Sonuçları.....	89
4.1.2. İkinci grup görüşme sonuçları	94
4.2. Nicel Bulgular.....	97
4.2.1. Katılımcılara ilişkin betimsel istatistikler	97
4.2.2. Aile Yapısı puanlarının (alt boyutlar bağlamında) cinsiyet, din ve etnik köken değişkenleri ile incelenmesi	97
Tablo 4.1. Aile Algısı Ölçeği Aile Algısı Alt Boyutuna İlişkin Betimsel İstatistikler	98
Tablo 4.2. Aile Algısı puanlarının cinsiyet, din ve etnik köken durumuna göre manidar bir fark olup olmadığını belirlemek üzere yapılan üç yönlü varyans analizi (three way ANOVA) bulguları	99
Tablo 4.3. Aile Yapısı Ölçeği Aile Yapısı Algısı Alt Boyutuna İlişkin Betimsel İstatistikler	99

Tablo 4.4. Aile Yapısı Algısı puanlarının cinsiyet, din ve etnik köken durumuna göre manidar bir fark olup olmadığını belirlemek üzere yapılan üç yönlü varyans analizi (three way ANOVA) bulguları.....	100
Tablo 4.5. Aile Yapısı Ölçeği Ailede Dini-Spiritüel Yaşam Alt Boyutuna İlişkin Betimsel İstatistikler.....	101
Tablo 4.6. Ailede Dini Spiritüel Yaşam puanlarının cinsiyet, din ve etnik köken durumuna göre manidar bir fark olup olmadığını belirlemek üzere yapılan üç yönlü varyans analizi (three way ANOVA) bulguları	101
Tablo 4.7. Aile Yapısı Ölçeği Ailede Güç Dengesi Alt Boyutuna İlişkin Betimsel İstatistikler	102
Tablo 4.8. Ailede Güç Dengesi puanlarının cinsiyet, din ve etnik köken durumuna göre manidar bir fark olup olmadığını belirlemek üzere yapılan üç yönlü varyans analizi (three way ANOVA) bulguları.....	103
4.2.3. Sanrısar İnanışlar Değişkenine İlişkin İstatistikler.....	103
Tablo 4.9. Sanrısar İnanışlar Ölçeğinin Betimsel İstatistikleri	103
Tablo 4.10 Sanrısar İnanışlar puanlarının cinsiyet, din ve etnik köken durumuna göre manidar bir fark olup olmadığını belirlemek üzere yapılan üç yönlü varyans analizi (three way ANOVA) bulguları.....	104
4.2.4. Duygusal istismar değişkenine ilişkin istatistikler.....	104
Tablo 4.11. Duygusal İstismar Ölçeğinin Betimsel İstatistikleri	105
4.2.5. Duygusal İstismar puanlarının cinsiyet, din ve etnik köken durumuna göre incelenmesi	105
Tablo 4.12. Duygusal İstismar puanlarının cinsiyet, din ve etnik köken durumuna göre manidar bir fark olup olmadığını belirlemek üzere yapılan üç yönlü varyans analizi (three way ANOVA) bulguları.....	106
4.3. Yetişkin bireylerde sanrısar inanışlar, duygusal istismar ve aile yapısı değişkenlerine ilişkin yapılan ilişki analizlerine dair bulgular.....	106
Tablo 4.13. Sanrısar İnanışlar Alt Boyutları ile Aile Ölçeği Alt Boyutları Arasındaki İlişkiyi Gösteren Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu Analizi Sonuçları	107
Tablo 4.14. Sanrısar İnanışlar Ölçeği ile Algılanan Duygusal İstismar Puanları Arasındaki İlişkiyi Gösteren Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu Analizi Sonuçları.....	108
4. 4. Yetişkin bireylerde aile yapısı (alt boyutlar bağlamında), sanrısar inanışlar ve duygusal istismar değişkenlerinde yapılan regresyon analizlerine ilişkin bulgular.....	109
4.4.1. Sanrısar inanışlar puanlarının yordanması	109
Tablo 4.15. Aile Yapısının (Alt Boyutları ile) Sanrısar Düşünceleri Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları.....	109

Tablo 4.16. Duygusal İstismarın Sanrısız İnanışları Yordamasına İlişkin Yapılan Basit Regresyon Analizi Sonuçları	110
Tablo 4.18. Aile Yapısının (alt boyutları ile) duygusal istismarı yordamasına ilişkin yapılan çoklu regresyon analizi sonuçları.....	110
4.5. Aile yapısının sanrısız inanışları yordamasında duygusal istismarın aracı rolünün yapısal eşitlik modellemesi ile incelenmesi.....	110
Tablo 4.19. Aile Yapısı Duygusal İstismar ve Sanrı Arasındaki İlişkiyi Arasındaki İlişkiyi Gösteren Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu Analizi Sonuçları	111
4.5.1. Aile Algısı ve Sanrı Arasında Kurulan Yapıda Duygusal İstismar Değişkeninin Aracılık Rolü.....	111
V: TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER.....	118
5.1. Tartışma	118
5.1.1. Sanrısız inanışlara dair görüşmeler	119
5.1.2. Sanrısız inanışların aile çerçevesinde incelenmesi	124
5.1.2. Sanrısız inanış, aile yapısı ve duygusal istismar değişkenlerinin incelenmesi	126
5.2. Sonuç ve Öneriler	131
5.2.1. Araştırmacıya yönelik öneriler.....	131
5.2.2. Uygulayıcılara yönelik öneriler	132
KAYNAKÇA	133
EKLER	158
Ek 1 Algılanan Duygusal İstismar Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Path Diyagramı.....	158
Ek 2 PDI 21 Doğrulayıcı Faktör Analizi Path Diyagramı.....	159
Ek 3. Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Path Diyagramı	160
Ek 4. Uygulanan Ölçekler	161

I. GİRİŞ

Araştırmanın ilk bölümü; araştırmanın ortaya çıkmasını sağlayan problem durumu, araştırmanın amacı, önemi, sayıltıları, sınırlılıkları ve araştırmada kullanılan temel kavramların tanımlanmasından oluşmaktadır.

1.1.PROBLEM

Çağdaş analitik filozoflar “inanış” terimini, olan bir şeyin öyle olduğu ya da doğru olduğu düşünüldüğünde sergilenen tutumu ifade etmek için kullanmışlardır (Russell, 1952; Russel, 2009, Moore,1918). Bu felsefeye göre bir şeye inanmak, aktif olarak üzerinde düşünmeyi gerektirmeyeceği ya da uzun bir düşünme eylemi sonucu oluşmayacağı gibi standart felsefi bağlamda da “inanç” terimi, herhangi bir belirsizlik veya söz konusu konuya ilişkin uzun süreli bir yansıma anlamına da gelmez (Cohen, 1992; Bennet, 1990; Flew, 2013). İlgili anlamda inandığımız şeylerin pek çoğu oldukça sıradandır: iki gözümüz var, masanın üzerinde bir bardak var... gibi. Dolayısıyla inanış oluşturmak, zihnin en temel ve önemli özelliklerinden biridir ve inanış kavramı hem zihin felsefesinde hem de epistemolojide önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin zihin felsefesinin merkezinde yer alan “zihin-beden sorunu”, saf fiziksel bir organizmanın inançlarının olup olmayacağı sorusudur (Lerner, 1980; Kim, 1998; Fodor, 2006). Epistemolojinin çoğu, inançlarımızın ne zaman ve nasıl haklılaştırıldığı veya bilgi olarak nitelendirildiği hakkındaki sorular etrafında dönmektedir (Hofer & Pintrich, 2012).

Çağdaş filozofların çoğu, inancı “önerici bir tutum” olarak nitelendirmektedir. Önerilerde cümlelerin taşıdıkları anlam temelinde değerlendirilirler (Schiffer, 1992). Örneğin, farklı dilde iki cümle aynı anlama gelirse aynı önermeyi ifade ederken yapı olarak aynı olan iki cümlenin anlam bakımından farklı olması durumunda farklı önermeleri ifade edeceklerdir. Bir kişinin şüphe ettiği veya ümit ettiği bir önermeden bir başkası korkabilir, o önermeye inanabilir veya o önermeyi arzu edebilir ki bu durum bireylerin aynı önermeye farklı tutumlar geliştirdiğinin göstergesidir (Jaszczolt, 1999; Rorty, 1982). Çağdaş inanış tartışmaları daha çok önermelere karşı alınan tutumlar temelinde geliştirilmiş ve çoğunlukla en yaygın ve önde gelen tutumu inanca örnek olarak almıştır (Schwitzgebel, 2011).

İnanışları incelerken karşımıza çıkan olgulardan biri de sanrılardır. Sanrılar ve sanrısız inanışlar hakkında pek çok fikir ve teori üretilmiştir ancak hakkında kesin olarak bilinenler oldukça azdır.

Sanrılar için yapılan çoğu tanım “yanlış inanış” ile başlar fakat bu tanım kişinin inanışının doğru olduğu durumlarla karşı karşıya kalındığında hemen “asılsız inanış” olarak değiştirilmiştir. Sonrasında inanışın kültür ve/veya inançlar aracılığı ile toplum genelinde paylaşılabildiği olup olmadığı durumu tartışmaların odağında olmuştur. Bu noktada dini inançlar ve dini öğeler temalı sanrılar büyük tartışmalara yol açmıştır. Ortaya çıkan bu tartışmalar sonucunda sanrıyı tanımlarken, inanışın aksi yönünde yoğun kanıtlar olmasına rağmen inanıştan vaz geçmeme, bireyin bu inanışa adanmışlığı, gibi etmenlerin göz önünde bulundurulmasına karar verilmiştir (Coltheart, Langdon & McKay, 2011). Sanrısız inanışları tanımlarken var olan tanımların büyük bir çoğunluğu Jaspers’in (1963) üç kriterine yer vermektedir: (1) öznel kuşkusuzluk, (2) düzeltilmezlik, (3) içeriğin olanaksızlığı. Jaspers’e göre bu kriterler sanrısız inanışlar hakkında ipucu verse de kesin bir tanım değildirler. Özellikle üçüncü kriterin karşılamadığı durumlar (kıskançlık sanrısı, kötülük görme sanrısı...) olmasından dolayı bu kriter en tartışmalı kriter olmuştur (Jorgensen, Jensen, 1994).

Sanrılar, John Locke'un (1659: 1997) deliliğin yanlış düşünce meselesi olduğuna dair ortaya attığı görüşünün ruhsal bozuklukların tanımı hakkındaki fikirlerin ruhtan, bedenden veya beyinden uzaklaştırıp düşüncenin niteliğine kaydırması ile delilik ile çok yakından ilişkilendirilmiştir. Karl Jaspers çok uzun zamandan beri sanrının deliliğin temel özelliği olarak ele alındığını dile getirmiştir. Ona göre “Deli olmak sanrılı olmaktır” (Fuchs, Breyer, & Mundt, 2013). Fakat sanrılar, göğüs ağrısının kalp hastalığının belirtisi olması gibi hastalığın belirtileridir, hastalığın bizzat kendisi değildir. Ve sanrılar şaşırtıcı şekilde yaygındırlar: beyin veya genetik bozukluklardan, endokrin hastalıklar ve enfeksiyonlara kadar yetmiş beş hastalığa kadar görünebilir. Sanrılar ayrıca alkol, uyuşturucu kullanımı ve ilaç kullanımından da kaynaklanabilmekte ve depresyon ve özellikle bipolar bozukluk gibi psikotik olmayan hastalıkların belirtileri olabilmektedir.

Bazı sanrılar sıklıkla yalnızca belirli rahatsızlıklarda ortaya çıkarken ve bazıları pek çok hastalıkta görülebilir (Coltheart, Langdon & McKay, 2011). Paranoya, kısmen psikiyatrik bozukluklar ve fiziksel hastalıklar için ortaktır (Fenigstein, 2001). Buna karşılık, bir kişinin aklınıza düşünceleri yerleştirmesi (düşünce eklemesi) veya çıkarması (düşünce silmesi) sanrısı şizofreninin tipik belirtisi olurken, kişinin sahip olduğu eşyaların çalınması fikri sadece sanrı olabilir (Arieti, 1955). Demansta ve yaşlanmada ise, bunun tersi görülmektedir (Flint, 1991). Cotard sanrısı olan,

organlarının çürüdüğüne, vücut kısımlarının eksik olduğuna veya ölü olduğuna dair bir sanrısı olan bir bireyin depresyona sahip olma ihtimalinin yüksek olduğu düşünülmektedir (Mendhekar & Gupta, 2005).

Sanrılar, ciddi ve daha az ciddi hastalıklarda bulunur. Bazı bireyler, yıllarca devam eden sanrısız bir inanca sahip olabilir fakat bu inanış onun yaşam kalitesinde her hangi bir değişikliğe neden olmazken aynı sanrı, davranışları veya düşünceleri büyük ölçüde bozulmuş ve yaşam kalitesi olumsuz yönde etkilenmiş bir diğer kişide de görülebilir (Leader, 2016). Zihinsel bozukluklar, bunlarla ilişkili sanrılarının karakteri ile de ayırt edilebilir. Sanrısız bozukluk, örneğin, tipik olarak tek temalı sanrılarla, tek teması olan bir sanrıyla ilişkilendirilir (Oltmanns & Maher, 1988). Şizofreni gibi diğer bozukluklarda tipik olarak semptom olarak politematik sanrılar bulunmaktadır (Chadwick & Lowe, 1990).

Sanrılar ve özel bozukluklar arasındaki bu olası ilişkilere rağmen, sanrılarını hastalıktan izole ederek düşünmek önemlidir. Bunun iki sebebi bulunmaktadır ki bunlardan ilki, sanrı ve hastalık arasındaki ilişkinin kesin olmayışı bu bağlantının aşırı vurgulanmasını riskli hale getirmektedir. İkinci olarak bir hastalık sonucu ortaya çıkan sanrıyı direkt olarak hastalığın diğer semptomları ile ilişkilendirmek, hastalık hakkında yanlış bilgi edinmeye neden olmanın yanı sıra sanrının gerçekte ortaya çıkış nedenini keşfetmeyi engelleyebilmektedir (Mojtabai, 2000; Berrios, 1991). Eşinin sadakatsiz olduğu inancı dementiada oldukça sıklıkla görülen bir sanrı olmakla beraber, bu sanrının dementia sonucu oluşan hafıza kaybı ile direkt olarak ilişkilendirilmesi kesinlik kazanabilecek bir varsayım değildir. Bu nedenle paradigma olarak, sanrı ve hastalık hakkında daha fazla bilgiye sahip olana kadar semptomları hastalıktan izole etmenin daha uygun olduğu savunulmaktadır (Spitzer, 1990).

Bireyin sanrılı bozukluk ile tanınması için belirli tanı kriterleri gözetilmektedir fakat tanı kriterlerini karşılamayan ya da her hangi bir nedenle tanınma sürecine girmesine gerek olmayan bireylerde de sanrısız olarak nitelendirilebilecek inanışların varlığı söz konusu olabilmektedir. Aile içinde, sanrılı bozukluk olarak tanınmayan fakat sanrısız düşüncelere mesken olan ve bu düşünceleri besleyen yapılar ve inanış sistemlerinin varlığından söz edebiliriz (Karon, 1989). Nesiller arası aktarılan travma gibi sanrısız inanışlar da aile içinde bir miras olarak aktarılabilmektedir. Bu bağlamda ailenin yapısı ve ailenin inanış sistemlerinin sanrısız inanışın oluşması ve beslenmesinde etkili olabilmektedir (Hustvedt, 2017). Her ne kadar sanrısız inanışın

oluşması ve yapılanması konusunda kesin bir kuram bulunmasa da sanrıların önemli özelliklerinden biri de içerik olarak farklılaşmalarıdır. Sanrısız inanışların içerik bağlamında farklılaşmasında etkili olan yapılardan biri olarak aile yapısı ele alınabilir. Aile yapısı ve inanış sistemi sanrısız inanışları nesillerde aktarabilmektedir (Winokur, 1977). Bu bağlamda psikopatolojinin oluşumunda oldukça etkili olduğu bilinen ve çoğunlukla aile tarafından yaşatılan duygusal istismar olgusunun etkilerini incelemenin sanrı ve sanrısız inanışlar ile aile arasındaki ilişkinin belirlenmesinde faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Sanrısız inanışların oluşmasında çocukluk çağı öykülerinin ne derece etkili olduğuna dair çalışmalar daha çok tanı almış örneklem grupları üzerinde yapılmıştır. Özellikle çocukluk çağı travmalarının tanımlanabilir patolojilerin oluşumuna etkisi üzerine yapılan pek çok çalışma bu yaşantıların patolojinin ortaya çıkışında etkili olduğu görüşünü destekler nitelikte sonuçlar ortaya çıkarmıştır (Bendall, Jackson, Hulbert & McGorry, 2007). Çocukluk çağı travmatik yaşantılarından bir diğeri de maruz kalınan duygusal istismardır.

Duygusal istismar ve ihmal, az tanınan, fakat aslında ne yazık ki yaygın olan bir çocuk istismarı şeklidir (Loring, 1994). Fiziksel ya da cinsel istismara nazaran tanıma ve tanımlamada ve yasal olarak kanıtlama çok daha zor olabilmektedir. Duygusal istismar ve ihmal, fiziksel temas gerektirmeyen, zararlı etkileşimlerin kalıpları ile karakterize olan bakıcı-çocuk ilişkisi olarak tanımlanır (O'Hagan, 1995).

Duygusal istismar ve ihmalin çocuğun gelişimine ciddi zarar verdiği ve bu zararın yetişkin yaşamına yayıldığı giderek artan bir şekilde kabul edilmektedir (Hart, Binggeli ve Brassard, 1998). Bunun kanıtı, erken çocuklukta duygusal istismar ve ihmalin çocukluğun sonraki evrelerinde çok çeşitli duygusal, davranışsal ve bilişsel zorluklarla anlamlı bir şekilde ilişkili olduğunu gösteren bir dizi takip ve boylamsal araştırmaya dayanmaktadır (Erickson, Egeland ve Pianta, 1989; Herrenkohl, Herrenkohl, Egolf & Wu, 1991; Skuse et. all. , 1998; Briere ve Runtz, 1990; Mullen, Martin, Anderson, Romans & Herbison, 1996). Fakat yapılan çalışmaların bir kısmında duygusal istismar durumu tasvir edilen ebeveyn çocuk ilişkisinden çıkarımsal olarak elde edilirken bazı çalışmalarda ise terminolojik olarak duygusal istismar yerine farklı tanımlar tercih edilmiştir.

Çocuğun duygusal istismar ile karşı karşıya kaldığı ilk ortamlardan biri ailesidir. Aile içinde duygusal istismar olarak tanımlanabilecek bir durumun istismar olarak adlandırılmayışı, aile ilişkilenmesinin duygusal istismar temelleri üzerine kurulmuş olması karşılaşılan durumlardandır.

Aile yapısal olarak duygusal istismarı destekleyen bir çevre sunabilmektedir. Aile içinde bir aile üyesinin maruz kaldığı duygusal istismar ebeveyn/eş olabileceği gibi kardeş kaynaklı da olabilmesinin yanı sıra özellikle aile üyelerinden birinin günah keçisi olarak belirlendiği durumlarda bu birey yoğun duygusal istismara maruz kalabilmektedir (Campbell, 2013). Aile sistemi bir günah keçisi belirlemeye yönelik oluşturulduğunda zamanla diğer aile üyeleri tarafından “patolojik olarak nitelendirilebilecek bu birey hem sistemin günahlarını taşıması için sistemin içinde tutulurken hem de sistemin diğer üyeleri tarafından dışlanarak sistemin dışına itilebilmektedir (Pillari, 1991). Duygusal istismar bireyde meydana getirdiği örselenmişliğin yanı sıra bireyin kendiliğine dair inanışların oluşmasına ön ayak olabilecek yapılanmasından dolayı da inanışların oluşmasında etkili olabilecek bir yapıya sahiptir ve bu nedenle sanrısız inanışların oluşumunda etkili olabileceği düşünülmektedir.

1.2. AMAÇ:

Bu çalışmanın amacı;

Toplumda herhangi bir sanrısız bozukluk tanısı almamış yetişkin bireylerde sanrısız inanışların varlığını ve bu inanışların örüntülerinin belirlenmesi ve elde edilen bu veriler ışığında sanrısız bozukluğu olmayan yetişkin bireylerde bu inanışların oluşumunda duygusal istismar bağlamında aile yapısının etkisinin incelenmesidir.

Araştırmanın nitel araştırma sorusu:

Karl Jaspers tarafından sanrılar tanımlamak için kullanılan kategoriler (1. Gerçekliğine kesinlikle inanma, 2. Yaşam kalitesini etkileme, 3. İçeriğin imkansızlığı) kapsamında araştırmacı tarafından açık uçlu sorular hazırlanmış, bu sorular ekseninde yetişkin bireylerde tanılanmayı gerektirecek kadar yoğun olmayan fakat düşünsel bağlamda bireyin hayatında bulunan sanrısız düşüncelerin varlığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın nitel sorusu “Toplumda sanrısız bozukluk kapsamında herhangi bir tanı almamış bireylerde sanrısız düşünceler nelerdir?” şeklindedir.

Bu genel amaç doğrultusunda alan yazında var olan sanrı tanımı ve bu tanımın oluşmasında etkili olan felsefi akımlar çerçevesinde oluşturulan araştırmanın alt problemleri aşağıdaki gibidir:

1. Kişinin sanrısız nitelik gösteren inançları nelerdir?
2. Kişi bu inanışın doğruluğuna/gerçekliğine ne kadar inanır?
3. Kişiye göre bu inanışların temeli nedir?

4. Bu inanışlar bireyin günlük yaşamını nasıl etkiler?
5. Günlük yaşantısında hangi olaylar düşüncenin düşünme sıklığını etkiler?
6. Düşünceleri yakın çevresi ile paylaştığında nasıl tepkiler alır?

Araştırmanın nicel araştırma sorusu:

Toplum genelinde sanrısız düşüncelerin oluşumunu destekleyen yapılan bağlamında duygusal istismar ve aile yapısı kavramlarının etkilerinin test edilmesi için bir model oluşturulması hedeflenmiştir. Bu araştırma iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada, yetişkin bireylerin sanrısız inanışları için Peters Sanrı Envanteri (PDI21) Türkçe'ye adapte edilmiş, aile yapısını değerlendirmek amacı ile Türk Aile Yapısı Değerlendirme Envanteri geliştirilmiştir. Geliştirilen ölçekte aile dört farklı boyutta ele alınmış, Türk aile yapısı ve Türk kültürünü yansıtacak maddelere yer verilmesine önem verilmiştir. Araştırmanın ilk aşamasını tamamlayan ikinci aşamasında, yetişkin bireylerde aile yapısı ve duygusal istismar sanrısız inanışların oluşumdaki etkisi bağlamında incelenmiştir. Bununla birlikte yetişkin bireylerin sanrısız inanışları, duygusal istismar ve aile yapısı, cinsiyet, yaş, meslek, eğitim durumu, medeni hal, din, ve etnik köken değişkenlerine göre de değerlendirilmiştir. Bu genel amaçlar çerçevesinde çalışmada şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Yetişkin bireylerde aile Yapısı, Sanrısız İnanışlar ve Duygusal İstismar değişkenlerine ilişkin betimleyici istatistikler nelerdir?
2. Yetişkin bireylerin aile yapıları (alt boyutlar bağlamında) etnik köken ve din değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?
3. Yetişkin bireylerde duygusal istismar etnik köken ve din değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?
4. Yetişkin bireylerde sanrısız inanışlar etnik köken ve din değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?
5. Yetişkin bireylerde Aile Yapısı, Sanrısız İnanışlar ve Duygusal İstismar değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
6. Yetişkin bireylerde aile yapısı (alt boyutlar bağlamında) sanrısız inanışları anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?
7. Yetişkin bireylerde duygusal istismar sanrısız inanışları anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?

8. Yetişkin bireylerde aile yapısı ve duygusal istismar sanrısız inanışları anlamlı bir şekilde yordamakta mıdır?

1.3. ÖNEM

Sanrı, tanımlanması, tanılanması ve nedenleri konusunda pek çok çalışma yapılmış bir olgu olmasının rağmen kendi içinde hala bazı belirsizlikleri taşımaya devam etmektedir. Her ne kadar sanrısız bozuklukların tanılanması ve tedavisi konusunda yerleşmiş bir sistem bulunsa da sanrının toplumdan soyutlanması ve sadece bu bozukluk ile tanılanmış bireylerle sınırlandırılmış olması belki de sanrı hakkındaki belirsizliklerin giderilmesini sağlayacak bir noktanın çalışılmaması ile sonuçlanmıştır. Bireyin içinde bulunduğu çevrenin sanrısız inanışa yaklaşımı, o inanışın beslenmesi ve desteklenmesi noktasında oldukça etkili bir yapı olarak karşımıza çıkabilmektedir. Mikro ya da makro çevre tarafından beslenen inançların zamanla sanrısız bozukluk olarak tanılanabilecek bir yapıya dönüşmesi mümkün olabilmektedir. Aile içinde sanrılı bozukluk ile karakterize bir hastalığın ortaya çıktığı bireydeki inanış örüntüsünün ailenin diğer bireylerinde de görülmesi, genetik yatkınlık modelinden dolayı sadece yatkın olan bireyde bu bozukluğun ortaya çıkması anlamına gelebilmektedir. Yani kişi sanrılı bozukluk geliştirmeye genetik olarak yatkın olabilir fakat aile içinde benzer inanış içeriğine sahip tek birey olmayabilir. Bunun yanı sıra birey herhangi bir yaşantı sonucunda ortaya çıkmadan bir sanrı ile sanrısız bozukluk ile tanılanmadan bir ömür geçirebilir. Bu bağlamda ağır sanrısız bozukluk olarak tanılanabilecek bir yapı bireyin mikro çevresi tarafından desteklendiği sürece sanrısız bozukluk tanısı almayabilir. Tanının bireyin psikiyatri servisi ile karşılaşması ya da bireyin yaşamını etkilemesi sonucu konulması nedeni ile bu bağlamdaki tanının tanı kriterleri varlığı bağlamında 0-1 keskinliğinde olmadığı gerçeği söz konusudur. Bu nedenle sanrılı bozukluklarla çalışırken bireyi tek olarak ele almak sistemin gözden kaçmasına neden olabilmektedir. Yani her ne kadar genetik yatkınlıktan dolayı bireyde sanrılı bozukluk gelişmiş olsa dahi içinde bulunduğu mikro çevre ve tedavisini devam ettirdiği yapı olan ailenin tedavi sürecine dahil edilmeyişi, tedavinin başarısında etkili olabilmektedir. Bu bağlamda bu çalışma öncelikli olarak sanrısız inanışların sadece sanrılı bozukluğu olan bireylerde olmadığı, inanış seviyesinde farklılık olmasına rağmen toplumda da benzer içerikte inanışların olduğu ve bu inanışların sanrılı bozukluğu olan bireylerdeki inanışı besleme potansiyeline sahip olduğu varsayımı üzerine kurulmuştur. Herhangi bir sanrılı bozukluk ile tanılanmamış bu bireylerdeki inanışı destekleyen bir yapı olarak ailenin etkisi incelenerek ailenin sanrısız inanışın oluşumuna

etkisine dair bir yapı ortaya çıkarılması, literatürde sanrıya sosyolojik ve aile terapisi boyutunda derinlemesine bakılmamış olmasından ve sanrısız bozuklukların tedavi sürecinde yeni bir paradigma kazanılması için bir adım olabilmesinden dolayı oldukça önemlidir.

1.4. SINIRLILIKLAR

Bu araştırmanın sınırlılıkları aşağıda sıralanmıştır:

1. Araştırmada incelenen nitelikler, kullanılan ölçme araçlarının ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.
2. Araştırma amaçlardaki sorular ile sınırlıdır.
5. Araştırmanın nitel basamağı yaşları 18-60 arasında değişen toplam 10 yetişkin, nicel aşaması ise yaşları 18-50 arasında değişen 427 yetişkin ile sınırlıdır.

1.5. SAYILTILAR

Araştırmanın nicel aşamasında,

1. Katılımcıların ölçme araçlarındaki tümceleri içten ve tarafsız olarak değerlendirdikleri varsayılmaktadır.
2. Katılımcıların açık uçlu sorulara içten ve tarafsız yanıt verdikleri varsayılmaktadır.

1.6. TANIMLAR

Sanrı: Birinin kültürü veya alt kültürü tarafından desteklenmeyen, genellikle irrasyonellik veya aksine delil olmasına rağmen, katı bir şekilde inanmaya devam edilen, çoğunlukla kişisel olan düşünce veya inanç sistemi (APA Dictionary of Psychology, 2007).

Duygusal istismar: Fiziksel olmayan istismar. Bir kişinin kasıtlı olarak ve defalarca davranışsal ve duyuşsal işleyişine ve genel zihinsel iyiliğine zarar veren fiziksel olmayan eylemlere maruz kaldığı bir davranış biçimi. Araştırmacılar henüz kavramın tanımlanması konusunda evrensel olarak kabul edilmiş bir formüle sahip olmasalar da, sözlü istismar da dahil olmak üzere duygusal istismarın alabileceği çeşitli biçimleri belirlemişlerdir; korkutma ve terörle mücadele; aşağılanma ve bozulma; kullanımı; taciz; reddetme ve sevginin kesilmesi; izolasyon; ve aşırı kontrol. Ayrıca psikolojik istismar olarak da adlandırılmaktadır (APA Dictionary of Psychology, 2007).

Aile Yapısı: Aile yapısı, ailenin bir parçası olarak görülen insanları (şimdiki üyeleri ve geçmişten gelen etkili ve önemli aile üyelerini) ve aralarındaki ilişkilerin kalitesini içerir (Carpenter, Mulligan 2010).

Etnik Köken: Bir bireyin belirli bir kültürel veya etnik gruba üyeliğini veya kimliğini temel alan sosyal sınıflandırma (APA, 2007).

Dini Kimlik: Bir bireyin bir dini yapıya grup aidiyeti olması ve bu grup aidiyetinin kendilik algısında önemli bir faktör olması olarak tanımlanabilir. Dini kimliğe sahip olmak dindar olmak ile aynı anlama gelmemektedir (APA Dictionary of Psychology, 2007).

Sanrısız inanış: Şizofreni, demans, ve travmatik beyin hasarı gibi nöropatolojik koşulların etkisi ile bireyde görülen gerçek olma olasılığı olmayan ya da çok zayıf olan, gerçek olmadığına dair kanıtlar bulunmasına rağmen bireyin doğruluğuna kesin bir şekilde inandığı inanış (Coltheart, Langdon & McKay, 2011).

Sanrısız bozukluk: Şizofreniden kaynaklanmayan temel özelliği bir ya da birden çok tuhaf olmayan sanrıların en az bir ay kadar görüldüğü psikotik bozuklukların her hangisi (DSM V, 2013).

II. ALAN YAZIN

Araştırmanın bu bölümünde; konuyla ilgili yapılan literatür taraması sonucunda derlenen, konuyla ilgili olan literatür bilgisine yer verilmiştir.

2.1. İNANIŞ

İnanış, özellikle doğrulamanın gerçekleşemediği durumlarda bir şeyin gerçekliğini veya geçerliliğini kabul etmek (APA, 2007) anlamında kullanıldığı gibi genellikle bir şekilde zihinde depolanan varoluş olarak tanımlanmaktadır ve bu tanıma göre birey bir gerçeği öğrendiğinde yeni bir inanç edinir. Söz konusu gerçek- ya da bu gerçeğin gösterimi, sembol ya da işareti – bellekte saklanabilir ya da gerektiğinde erişilebilir ya da hatırlanabilir şekilde depolanmaktadır (Buckwalter, Rose & Turri, 2015). Bu bağlamda inanç çoğunlukla gerçeğin temsil edilişi ya da önermesi veya bu gerçeğin veya önermenin depolanan belirteci olarak da tanımlanabilir. Başka bir deyişle standart bir felsefi tartışma perspektifinde inanç, böyle bir gerçeğin veya temsilin depolandığı durumudur (Schwitzgebel, 2019). Bu perspektiften değerlendirildiğinde bilgi ve inanç arasındaki çizginin bulanıklaştığı görülse de bu iki kavram arasındaki sınır epistemolojik bağlamda bakıldığında daha belirgin hale gelebilmektedir (Bogdan, 1986).

Batı felsefesinde “bilgi” ve “inanış” birbirine referans olarak gösterilmektedir ve inanış dünyada en yaygın ve bilinen şeylerden biridir (Price, 1967). Descartes (1650: 2019) bilgiyi tanımlarken kabaca bilginin bireyin yaklaştığı ya da uzaklaştığı gönüllü yargılarından ortaya çıktığını dile getirirken Hume (1739: 2011) bilginin bireyin isteği dışından gerçekleşen büyüme ve bilişsel duygular sonucu ortaya çıktığını dile getirmiştir. Cohen (1992) bilginin tanımındaki bu iki ayrı görüşün aktif biliş-kabul- ve pasif biliş –inanış- arasındaki ayrıma ışık tuttuğunu dile getirmiştir. Cohen’in inanış tanımı üzerinde ilerlediğimizde inanışın Hume felsefesindeki bilgi gibi bireyin gönüllü olmadan ve aktif olmadığı bir sistem sonucu ortaya çıktığı varsayımı üzerinden ilerlemiş oluruz.

Platon'dan itibaren bilginin, gerekçeli inançla ilişkili olduğu düşünülmüştür. Mevcut tartışma, gerekçelendirmenin niteliği ve gerekçeyle oluşan inancın içsel veya dışsal bir mesele olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği üzerine odaklanmıştır. Epistemolojik içselciler, gerekçelendirme sürecinin içsel olarak tamamlanması sonucunda inancın yansıtılması gerektiğini savunmuşlardır. Öte yandan dışsalcılar inancın yalnızca güvenilir bir şekilde oluşturulup

oluşturulmadığını düşünmenin yeterli olduğunu iddia eder ve gerekçelendirilmiş bir inanç için yansıtma yoluyla bilme yeteneğinin gerekli olmadığını iddia etmişlerdir (Schmitt, 2006).

İnançlarının çeşitli sosyal ve entelektüel çıkarımları olsa da, temel özelliklerinden biri, insanlara başlarına gelen bir talihsizliği açıklamak ve bu açıklama ile talihsizliğin getirdiği kaygı ve endişeyi hafifletmek olarak belirtilmektedir. Bu endişenin güvensiz bir ortamın tehlikelerini yansıtma olasılığının varlığına rağmen inançların ortaya çıkışında var olan tek etmenin korku yaratan tehlikelerin varlığı olduğu söylenemez. Aksine pek çok inanış toplum aracılığı ile önceki nesillerden aktarılmış ve bireylerin içinde geliştikleri toplumdan önce ortaya çıkmıştır (Thomas, 1970).

2.1.2. İnanışın Kültürel Bağlamda Değerlendirilmesi ve Memler

Toplumunu çok çeşitli kılan ve dolayısıyla genelleştirilmesini zorlaştıran olgular yaşam standardındaki, eğitim düzeyi ve entelektüel duyarlılıktaki bu büyük çeşitliliktir. Her ne kadar yaşam koşulları son iki yüzyılda daha büyük değişim gösterse zamanın her noktasında çok farklı seviyelerde ve çeşitli inanış ve entelektüellik seviyeleri bulunmaktadır. Matbaanın icadı diğer toplumlardan türetilmiş ve bazen de uzak klasik geçmişe dayanan birçok farklı düşünce sisteminin korunmasını ve yayılmasını mümkün kılmıştır. Bu bağlamda toplumlardaki inanış sistemleri tek bir sisteme dayanan ilkel bir yapıdan ziyade sosyal ve entelektüel değişimin uzun süredir çalıştığı ve inanış akımlarının birçok farklı yöne doğru hareket ettiği dinamik ve sınırsız bir yapıdır (Thomas, 1970).

Toplum bilimciler, toplumsal gruplara mensup kişilere ait ortak inanç ve değerler havuzunun – kısaca kültürlerin- zaman içinde evrildiğine uzun zamandır dikkat çekmektedir. Yeni inanç çeşitleri –mutantlar- belirli aralıklarla ortaya çıkmakla birlikte bireyler tarafından, söz gelimi psikolojik çekicilikleri gibi geniş bir yelpazedeki kıstaslara göre seçilmektedir (Aunger, 2011). Richard Dawkins kültürel ve biyolojik süreçlerdeki bu benzerlikten yola çıkarak biyolojik evrimi tanımlarken kullanılan ilkelerin kültürel evrimi tanımlamak için kullanılabileceğini ileri sürmüş, ve insanların bilgi alışverişinde bulunmaları ile birbirini eşleyeceklerini farz ettiği bu kültürel parçacıklara “mem” adını vermiştir (Dawkins, 1989). Dawkins’e göre toplum içinde inanışlar genetik aktarımda olduğu gibi memler aracılığı ile yapılmakta, bu nedenle inanışların nesiller arası aktarımından bahsedilebilmektedir (Waddock, 2015).

2.2. SANRI

Sanrı, herhangi mantıklı açıklaması olmayan fakat kişinin ciddi anlamda inandığı yanlış inanışlar olarak tanımlanmaktadır (DSM V, American Psychiatric Association, 1987; Kiran, Chaudhury 2009; Mullen 1979). Çalışmalar sanrılarının çok boyutlu olabildiğini (Brett-Jones, Garety & Hemsley, 1987; Chadwick & Lowe, 1990; Garety & Hemsley, 1987; Oltmanns & Maher, 1988; Strauss, 1969) ve inanışlarının farklı seviyelerde olduklarını göstermiştir.

Bir özne, normalde inançlarının açık mantıksal etkilerini en azından bunlar ona işaret edildiğinde kabul eder ve bazı inançlarının tutarsız olduğunu fark ettiğinde, normal olarak tutarlılığı sağlamak için bir yenileme sürecine girer. Aksine, sanrılı bireyler genellikle sanrılarındaki bariz mantıksal hataları fark etmekte zorlanır ve mantıksal sonuçlar ile inançları arasındaki bariz çelişkilerin çözümüne pek ilgi göstermemektedirler.

Sanrılar, yanlış oldukları yönünde ikna edici deliller olmasına rağmen inanılan yanlış inanışlar olarak tanımlanmaktadır ve içerikleri farklı temalar gösterebilmektedir. Sanrılarının garip ya da farklı olarak tanımlanabilmesi için inandırıcılığının olmaması ve kişinin içinde bulunduğu kültürel değerler ile açıklanamaması gerekmektedir. Sanrı ile kesin inanış arasındaki farkı tanımlamak zor olabilmekle birlikte genelde inanışın, aksi yöndeki delillerle çürütülmesine rağmen kişinin inanışa büyük bir kararlılıkla bağlı olması önemli belirleyici etmen olabilmektedir (DSM V, 2013).

Sanrının bir diğer tanımı ise kişinin doğruluğuna kesin olarak inandığı, kişinin düşünce içeriğini etkileyen ve kişinin dini ve kültürel yapısı ile ya da zeka seviyesi ilişkili olmayan inanışlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Genelde normal olmayan inanışlar olarak açıklanmakta ve mental üzüntü, nörolojik sebepler ve ilaç alımı ile ilişkili bir şekilde ortaya çıktıkları düşünülmektedir (Bortolotti, 2018; Kiran, Chadhury, 2009). Sanrılarının aksi yönde kanıtlar olmasına rağmen kişinin sıkı sıkıya tutunup inandığı inanışlar olarak tanımlanması Wernicke (1906) tarafından tanımlanan aşırı değerlendirilmiş inanışlardan ayrılmasını zor hale getirmektedir (aşırı değerlendirilmiş inanışlar mantıksız olmasının farkındalığının ve az bile olsa gerçek olmadığı yönünde şüphenin bulunduğu inanışlar olarak tanımlanmaktadır). Kişinin inanışının sanrı ya da aşırı değerlendirilmiş inanış olup olmadığını anlamak için kişinin bu inanışa ne kadar inandığının değerlendirilmesi uygun olacaktır. Aşırı değerlendirilmiş inanışların aksine sanrılarda kişi inanışın kesin olarak gerçek olduğuna inanır ve doğruluğundan şüphe etmez (Kiran, Chaudhury, 2009; DSM V, 2013).

Karl Jaspers (1913) genel psikopatolojide sanrıyı üç bileşene sahip bozulmuş bir gerçeklik örüntüsü olarak tanımlamış, bu üç bileşeni ise alışılmamış inançla kabul etmek, mantığa uygun olmayış ve içeriklerinin saçmalık ve yanlışlığının diğer insanlarca fark edilebilir olması olarak sıralamıştır. Hamilton (1978) ise sanrıyı kişinin kültürel yapısı ve eğitimsel zemini ile uyuşmayan ve bu nedenle kolayca fark edilebilir olan içsel hastalıklı süreçler kaynaklı sarsılmaz inanış olarak tanımlamıştır. Kendler (1983) ise farklı sanrı parametreleri ortaya koymuştur. Bu parametrelerde kişinin inanışı, inanma derecesi; sanrının uzantısı, kişinin yaşam alanını kapsama derecesi; sanrının garipliği, kültürel olarak kabul edilebilir düşüncelerden farklılık düzeyi; karışıklığı, sanrının sistematik oluş derecesi; baskı, kişinin sanrılı düşünceyle zihnini ne kadar meşgul olduğu; afektif yanıt, kişinin sanrıları nedeni ile duygularındaki değişim derecesi; sanrı sonucu oluşan davranış, kişinin sanrılarına göre hareket etme derecesi değerlendirilmektedir. Walker (1991) sanrıyı tanımlarken sanrı öncesi yaşantıların “hezeyansal atmosfer” oluşturduğunu dile getirmiştir. Bütün bunların yanında sanrıların oluşması veya sanrısız yaşantılar hakkında detaylı bir nörobiyolojik teori bulunmamaktadır.

Ayrıca yapılan çalışmalar bakış açısı, biliş ve istemli davranış arasındaki ilişkinin de göz önünde bulundurulması gerektiğini göstermektedir. Sanrılar hakkındaki temel sorulardan biri sanrının oluşumunda tecrübenin mi yoksa inanışın mı önce geldiği sorusudur (Campbell 2001). Yani sanrıların kişinin dünya algısının başkalaşım garip düşüncelere dönüşmüş hali olduğu mu yoksa kişilerin farklı deneyimleri açıklama yöntemleri mi olduğu tartışılmaktadır.

Tartışma yaratan bir diğer konu da sanrıların hayal (Currie 2000), tutku (Egan 2009) bakış açısı (Hohwy and Rajan 2012) ile benzer özellikler taşımasından dolayı inanış olarak adlandırılıp adlandırılmaması konusundadır. Sanrılar gerçeklikten belirgin sapmalar gösteriyorsa ayrıca inanış yapısı ile herhangi bir tutarlılığa sahip değilse ve hali hazırdaki delillerle açıklanamıyorsa inanış olarak adlandırılmalı mıdır? Bayne ve Pacherie (2005) ve Bortolotti (2009) sanrıların inanış temelli doğasını savunsa da bu konu hala tartışılan ve kesin sonuca ulaşılmamış bir konudur. Schwitzgebel (2012) sanrıların hem inanış olduklarını hem de inanış olmadıklarını çünkü inanışa ait özelliklerin bir kısmını barındırdıklarını dile getirmiştir. Schwitzgebel’in savunduğu bu düşünce filozoflar tarafından sanrıların içsel oluşu ile inanışlarla olan yakınlığının savunulması ile bir nebze çürütülmüştür (Bortolotti 2012; Bayne and Hattiangadi 2013).

Sanruların tanımlanması ile ilgili yapılan çalışmalar sanruların tanımlanmasında çeşitli değişiklikler yapılmasına neden olmuştur. Empirik çalışmalar sanruların boyutlarının olduğunu (örneğin inanış seviyelerinin her zaman kesinlik derecesinde olmadığı kişiden kişiye farklılık gösterebildiği), çok boyutlu olduğunu (böylece iyileşme sürecinde farklı boyutlarında değişime –inanış, zihni meşgul ediş derecesi, endişe uyandırması ve eyleme geçirmesi- ihtiyaç duyulması) ve ayrıca her zaman bozulmuş ve herhangi bir kanıt ya da neden ile açıklanamayan inanışlar olmadıklarını (bu nedenle bazı kişilerin inanışlarını kanıtlar ile destekleyebildiğini ve karşıt düşüncelerle ve deneyimlerle açıklanabildiğini) göstermiştir (Brett-Jones, Garety & Hemsley, 1987; Chadwick & Lowe, 1990; Garety & Hemsley, 1987; Oltmanns & Maher, 1988; Strauss, 1969, Wing, Cooper & Sartorius, 1974; WorldHealth Organisation, 1992). DSM IVün yeniden gözden geçirilmiş versiyonunda (APA, 1994) sanruların tanımı küçük bir değişiklik ile farklı inanış seviyelerinde olabileceği şeklinde yapılmıştır. (Garety & Freeman 1999).

Sanrular psikotik bozukluklar ya da, şizofreni, şizofektif bozukluk, sanrısız bozukluk, şizofrenium bozukluk, paylaşılan psikotik bozukluk gibi gerçeklik algısının bozulduğu, bipolar bozukluk, psikotik özellikli major depresyon, hezeyan, ve bunama gibi bozukluklarda görülmektedir.

2.1.1.Sanruların Oluşması:

İnanç sistemlerinin oluşması ve sürdürülmesi arasındaki ayırım incelendiğinde oluşumun, daha önce göz ardı edilen ve / veya önceden bilinç dışında kalmış fakat belirgin hale gelmeye başlamış anormal algısal deneyimlerden kaynakladığının savunulduğu görülmektedir (Frith, 1979). Anormal yaşantılar ve tecrübelerin teorisyenler tarafından sanruların oluşmasındaki rolüne ilişkin değerlendirmelerinde farklı fikirler ortaya atılmıştır. Maher ve Ross (1984), inançların oluştuğu süreçlerin normal olduğunu iddia etmişlerdir. Teorilerinde, normal olarak oluşturulmuş bir inanç, kişinin geçmiş yaşantısı, kişiliği ya da deneyimleri ile açıklanabilir olması nedeniyle Jaspers'in "ikincil sanrı" (Jaspers, 1913) fikrine tekabül etmekte ve sembolik işlem ya da atfetmedeki problem olarak oluşan "birincil sanrı" dan ayırt edilen bir inanış sistemi olarak tanımlanmaktadır. Winters & Neale (1983), açıklanabilir ve açıklanamaz inanışlar arasındaki bu açıklamanın, güvenilirlik ve geçerlilik bağlamında bir tanılama ölçütü olarak yeterli olmadığını dile getirmiştir. Ayrıca normal olduğu düşünülen bazı güçlü inanışların da anormal inanışlar kadar değişime oldukça dirençli oldukları da görülmektedir. Bu açıdan sanruların oluşumu hakkında literatürde dile getirilen teorilere göz atmak faydalı olacaktır.

2.1.1.1 Deneyimlerin Açıklaması Olarak Sanrılar

Maher (1974) sanrılarını algı bozuklukları olarak açıklayarak sanrılara bilişsel bir yaklaşım getirmiştir. Maher'e göre kişi primer olarak keskin duygu girdilerinin de dahil olduğu temelde biyolojik kaynaklı ve algı anomalileri belirtileri gösterir. Bu durum renklerin parlak görülmesi ya da etrafta duyulan seslerden dolayı özellikle tek bir ses kaynağına verememe olarak oluşabilir. Bu anomalilerin bir kısmı halüsinasyon olarak da görülebilir. Maher, bu anomalileri yaşayan kişinin bu deneyimlerini açıklayabileceği sistemler arayışına girdiğini ve sonrasında normal bilişsel sistemleri ile bu durumu açıkladığını savunmaktadır. Sanrılar normal bilişsel yapılardan sonuç çıkarma süreci ile açıklanmaktadır. Maher sanrılarının kesin inanışlarla aynı süreç sonucu oluştuğunu ve bu nedenle sanrısız kişilerin de kesin inanışları olan kişiler kadar sanrılarında dirençli olduklarını dile getirmiştir. Bunun yanı sıra sanrısız insanların kaygıyı azaltması ve rahatsızlık veren ya da kafa karıştırıcı deneyimleri açıklaması nedeni ile kişinin sanrıya olan inancını beslediğini ve güçlendirdiğini dile getirmiştir.

Maher (1988) bu bakış açısını iki kaynak ile desteklemektedir. İlk olarak sanrılar medikal ve psikolojik durumlarda oluşması ile sanrı geliştiren kişinin patolojinin oluşumuna neden olan faktöre adapta olmalarını sağlamaktadır (Maher & Ross, 1984). İkinci olarak kanıtlar göstermiştir ki irrasyonel inanışlar anormal çevrede bulunan genel popülasyonda bile tetiklenebilmektedir mesela tanılanmamış işitme kaybı olan kişilerde paranoid düşüncelerin oluşması gibi (Zimbardo, Andersen & Kabat, 1981).

2.1.1.2 Sanrı ve Zihin Kuramı Çalışmaları:

“Zihin Kuramı” ve “zihinselleştirme”, bireyin düşüncelerini, inançlarını ve niyeti gibi zihinsel durumları tanımlama, bireyin davranışı açıklama, manipüle etme ve tahmin etmesini sağlayan bilişsel yeteneğe işaret eder. Frith, 1996'da zihin kuramı ile şizofreni arasında bir ilişki önermiş ve şizofreni belirtilerinin zihinselleştirmeyle açıklanabileceğini ileri sürmüştür (Frith, Corcoran, 1996; Corcoran, Mercer & Frith, 1995; Pickup, & Frith, 2001).

2.1.1.3 Olasılıkçı Muhakeme Önyargısı:

Literatürde sanrılarının ortak bir nedeni olmadığı tartışılmış olsa da sanrılarının oluşumunda ve sürdürülebilir oluşunda bazı faktörlerin etkili olduğu bilinmektedir. Garety ve Hemsley'in (1994)

sanrı gelişimlerini açıklayan modellerinde geçmiş deneyimleri, etki, özsaygı ve motivasyonun etkilerinin yanı sıra bakış açısındaki önyargılar ve yargılama sistemleri öne çıkmaktadır.

2.1.1.4 Bir Savunma Mekanizması Olarak Kötülük Görme Sanrıları:

Zigler ve Glick (1988) paranoyanın gizli bir depresyon olduğunu savunurken Colby, Faught ve Parkinson (1979) kötülük görme sanrısını öz saygılarına bir tehdit görme eğiliminin dışarıya yükledikleri koruyucu önyargı bir araya gelmesi olarak tanımlamıştır. Bentall ve arkadaşları kötülük görme sanrılarının öz saygı koruma, bilinçlerine yerleşen olmak istedikleri ve kendilerini nasıl gördükleri konusunda oluşan çelişkinin sonucu doğduğunu düşünmektedir (Bentall, Kaney & Dewey, 1991; Lyon, Kaney, & Bentall, 1994; Kinderman & Bentall, 1996).

Sanrıların sınıflanmasında Kreapelin'in paranoya kavramını tanımlayışından beri ayrı bir tartışma konusu olmuş, bu noktada üç farklı görüş ön plana çıkmıştır. Bu görüşlerden ilki sanrının şizofreninin bir alt türü olduğu yönündedir. İkinci görüş paranoyanın bir duygu durum şekli olduğunu savunur. Üçüncü görüş ise Kreapelin'in paranoya tanımını kapsayan paranoyanın ve duygu durum bozukluğundan farklı üçüncü bir psikoz şekli olduğudur ve DSM III-R ve DSM IV te yapılan paranoya tanımı bu görüş temelli yapılmıştır (Blashfield, 2012; Berrios & Hauser, 2009). Paranoya tanımında DSM bir aydan fazla süren bizar olmayan sürekli sanrıların varlığı üzerine odaklanırken Kreapelin'in tanımından sanrı süresi yönünden farklılaşır. Sanrılı bozuklukta şizofreniye kıyasla işlevselliğin korunduğu düşünülür. Örneğin bir kadın elli yaşına kadar bakire kalırsa kendisine 200.000 frank verileceği yönünde bir sanrı geliştirdiğinde bu sanrının varlığı ancak kadın elli yaşına geldiğinde bankaya gidip bu parayı talep ettiğinde ortaya çıkacaktır ve bu süreye kadar yaşamının işlevselliğini etkileyen bir faktör olarak ortaya çıkmayacaktır (Leader, 2016). Bunun yanı sıra aşırı değerlendirilmiş düşünce ve beden algı bozukluğunu somatik sanrıdan ayırt etmek zor olduğu gibi iç görüşü yetersiz obsesif bozukluğun sanrılı bozukluktan ayırt edilmesi de oldukça güçtür ki DSM bu noktalarda iki tanımın birlikte koyulması gerektiğini savunmuştur.

2.1.2. Sanrı Alt Tipleri:

2.1.2.1. Kötülük Görme Sanrısı:

Kötülük görme sanrısı sanrılı bozukluğun ilk tipidir ve bu tip sanrılı bozuklukta kişi düşmanlık veya zarar gördüğüne inanmaktadır ve bu tip sanrılı bozukluklar en sık görülenlerdir. Kişinin düşmanlık ya da başkalarının ona zarar vermeye çalıştığı yönündeki düşünceleri çoğunlukla

yakınma, öfke ve bazı durumlarda öfkeye bağlı olarak gelen saldırganlıkla birliktedir. Şizofreninin düşmanlık sanrılarından farklı olarak bu sanrılara sistematik tutarlı ve bizar değildir ve sanrısıyla ilintili olmadığı sürece sosyal işlevselliğinde sıkıntı yaşamaz.

2.1.2.2. Kıskançlık Sanrısı:

Kıskançlık bir yaşam sürdürme mekanizması olması sebebi ile sosyal yaşantı içinde oldukça sıklıkla görülen fakat normal kıskançlıktan sanrılı kıskançlığa dönüşebilen bu noktada sosyal yapının kıskançlığın sanrılı olup olmadığına karar verdiği bir sistemdir. Sanrılı kıskançlıkta eş sadakatsizliği yönünde olan kıskançlık en sık görülen tipidir. Bu tip sanrılar sadece eşe karşı öfke uyandırmaması aynı zamanda saldırgan davranışları da beraberinde getirmesi nedeni ile tehlikeli olabilmektedir. Bu sanrı aynı zamanda Othello sendromu ya da evlilik paranoyası olarak da adlandırılır ve erkeklerde daha sık görülür.

2.1.2.3. Erotromani:

Erotromani genellikle daha yüksek statüde birinin kendisine aşık olduğu yönünde sanrılı bir inanca sahip olma durumuna verilen isimdir. Kişinin erotromani olduğuna inanılması için aşk ilişkisine sanrılı olarak inanmak, aşık olduğu düşünülen kişinin daha yüksek statüde olması, bu kişinin ilk aşık olunacak kişi olması, kişinin karşı cinse yönelik yaklaşımda ilk tercih edilecek kişi olması, durumun ani başlamış olması (7 gün içinde), kişinin reddedici davranışlarının rasyonilize edilmesi ve süregelen olması beklenmektedir (DSM V, 2014).

2.1.2.4. Somatik Sanrılar:

Sanrılı sistemin hastalık hastası olma ya da somatik belirtilere sahip olduğu zaman bu tanı akla gelmektedir. Kraepelin'in paranoya tanımında yer almayan tek tipidir. Semptomlar sanrı haricinde fiziksel ya da ruhsal bir rahatsızlıktan kaynaklanmaz ve semptomların başlangıcı dereceli ve anidir. Her ne kadar sanrılarının şiddeti dalgalansa da sanrılarının kendisinin tam olarak iyileşmesi pek gerçekleşmemektedir ve bireyde yüksek kaygı ve aşırı tetikte olma durumu gözlenir. Munro somatik sanrılar için üç farklı tip önermiştir ve bu tiplerden en sık görüleninin kişinin cildinde böcekler olduğu ya da içinde parazitler olduğu savunulmuştur. Diğer tip sanrı kişinin vücudundan ya da ağzından kötü kokular yayıldığına inandığı somatik sanrılardır ve bu sanrılarda kişi tamamen kendisini suçlar, var olmayan bir kokudan dolayı sürekli özür diler ve sosyal yaşantısını kısıtlar.

Munro'nun sınıflamasındaki üçüncü tip sanrıda kişinin vücudunun bazı bölgelerinin belirgin bir şekilde bozuk ya da çirkin olduğuna ya da vücudunun bazı bölgelerinin işlevlerini yerine getiremediğine yönelik hezeyanları bulunmaktadır. Somatik tipli sanrılarda kişi çok nadiren psikolojik destek arar, yardım arayışı daha çok hastanelerde iç hastalıkları, dermatolog, plastik cerrahi kliniklerinden olmaktadır (Munro, 1999). Psikiyatri servislerine bu kişiler diğer birimlerin konsültasyon teklifi ile gelirler.

2.1.2.5. Grandiyöz (Büyüklik) Sanrısı:

Sanrının temel teması önemli bir gücü, buluşu ya da yeteneği olması fakat bunun bilinmiyor ya da fark edilmiyor oluşudur. Bu tip sanrılar dinsel içerikli de olabilmektedir ve kişinin kendisini kutsal güçlerle ilişki kurabildiği, onlardan mesaj aldığı şeklinde gelişebilmektedir. Pek çok paranoid hastanın düşüncelerinde büyüklik ögesi bulunsa da nadiren sanrı olarak ortaya çıkmaktadır.

2.1.2.6. Karma Tip:

Karma tipli sanrılar yukarıda bahsi geçen sanrı tiplerinin birden fazlasının özelliğinin kişide görüldüğü durumlarda ya da sanrısız inanın açıkça belirlenemediği durumlarda durumu açıklayan alt tiptir. Bu sanrı tipinin en yaygın örnekleri kişinin çevresindeki insanlar yerine taklitlerinin geçtiğine inanılan "Capgras Sendromu" ve tanıdık birilerinin başka birinin kılığına girildiğine inanılan "Fregoli Sendromu" dur. Benzer şekilde Cotard Sendromunda kişi her şeyini (statü, mal varlığı hatta bedensel parçalarını) kaybettiğine inanır.

2.1.3. Sanrı karakteristiği olan Psikolojik Rahatsızlıklar

2.1.3.1. Sanrılı Bozukluk (Paranoid Kişilik Bozukluğu):

Bu bozukluğa sahip kişiler başkalarına karşı yaygın bir kuşkuculuk ve güvensizlik sergilerler ve bu nedenle pek çok insanla kişilerarası zorluk yaşarlar. Paranoid kişilik bozukluğu olan bireyler başlarına gelen her şeyde kendilerini suçsuz olarak görürler ve başkalarını suçlarlar ki çoğu zaman başkalarının kötü emleler taşıdığını da düşünürler. Çoğu zaman arkadaşlarının sadakati konusunda endişeye kapılırlar ve bu nedenle başkalarına açılma konusunda isteksizdirler. Genel olarak kinci bir tutum içindedirler, affedici değil çoğunlukla öfkeli tepkiler veririler.

DSM V Paranoid Kişilik Bozukluğu Ölçütleri:

- A. Bir ya da daha uzun süren, bir (ya da daha çok) sanrının varlığı.

B. Şizofreninin A tanı ölçütü hiçbir zaman hiçbir zaman karşılanmamıştır.

Not: Varsanılar, varsa bile belirgin değildir ve sanrısız konu ile ilişkilidir (örn: böceklerle sarıldığı duyumuna kendisini böceklerin sardığı sanrısının eşil etmesi).

C. Sanrının (sanrılarının) etkileri ya da sonuçları dışarıda tutulacak olursa işlevsellik belirgin olarak bozulmamıştır ve davranışlar açıkça yadırganacak denli olağana aykırı değildir.

D. Mani ya da yeğin (majör) depresyon dönemleri ortaya çıkmışsa bunların süresi sanrısız dönemlerin süresine göre daha kısa olmuştur.

E. Bu bozukluk bir maddeni ya da sağlıkla ilgili başka bir durumun fizyolojiyle ilgili etkilerine bağlanamaz ve beden algısı (dismorfik) bozukluğu ya da takıntı zorlantı bozukluğu (obsesif-kompulsif bozukluk) gibi başka bir ruhsal hastalıkla daha iyi açıklanamaz.

Olup olmadığını belirtiniz:

Erotromani türü

Büyükklük türü

Kıskançlık türü

Kötülük görme (perseküsyon) türü

Bedensel (somatik) tür

Karma tür

Belirlenmiş tür

Varsa belirtiniz:

Olabilirliği olmayan içerik taşıyan: Sanrılar, açıkça inanılması güç sanrılarsa anlaşılabilir değillerse ve olağan yaşam deneyimlerinden türetilmemişlerse olabilirliği olmayan sanrılar olarak sayılırlar (örn. Kişinin bir yabancıdan herhangi bir biçimde yaralanmaya yol açmadan ya da yara izi bırakmadan kendi iç organlarını çıkardığı ve bunları bir başkasının iç organlarıyla değiştirdiği inancı).

Nedensel etkenler: Paranoid kişilik bozukluğunun nedenleri konusunda günümüzde hala çok az şey bilinmektedir. Bazı çalışmalarda şizofreni ile arasında genetik aktarım kaynaklı bir bağlantı

olduğunu ileri sürmüştür fakat bu bağlantının çok güçlü olmadığı ilerleyen çalışmalarda görülmüştür. (Butcher, Mineka ve Hooley, 2013).

2.1.3.2. Kısa psikoz bozukluğu:

Kısa Psikotik Bozukluk, psikotik belirtilerin ya da büyük oranda katatonik davranışların birden bire başladığı, genellikle büyük bir duygusal çalkalanma olmakla birlikte birkaç gün süren epizotlarının olduğu bir aydan fazla olmayan ve bir günden daha az olmayan sanrı, varsanı ve disorganize konuşma ve davranış gibi psikotik belirtilerin var olduğu bir psikopatoloji türüdür. Epizotlar çok hızlı hafifleyebildiği için kişi bir epizot ardından eski işleyişine dönebilir ve bu nedenle kısa psikoz bozukluğunun klinik ortamda görülme sıklığı oldukça azdır (Butcher, ve diğ., 2011).

DSM V Kısa psikoz bozukluğu Tanı Kriterleri:

- A. Aşağıdaki belirtilerden birinin (ya da daha çoğunun) varlığı. Bunlardan en az birinin (1), (2) ya da (3) olması gerekir.
1. Sanrılar
 2. Varsanılar
 3. Darmadağın konuşma (örn. Sık sık konudan sapma gösterme ya da anlaşılmaz konuşma).
 4. İleri derecede dağınık davranış ya da katatoni davranışı.

Not: Belirti, kültürel olarak kabul edilebilecek bir tepki ise bu kapsamda değerlendirmeyin.

- B. Bu bozukluğun bir dönemi, en az bir gün, ancak bir aydan daha kısa sürer ve en sonunda hastalık öncesi işlevsellik düzeyine tam geri dönlür.
- C. Bu bozukluk, psikoz özellikleri gösteren yeğın (majör) depresyon bozukluğu ya da ikiüçlü (bipolar) bozuklukla ya da şizofreni ya da katatoni gibi psikozla giden diğer bozukluklarla daha iyi açıklanamaz ve bir maddenin (örn. Kötüye kullanılabilen bir madde, bir ilaç) ya da başka bir sağlık durumunun fizyoloji ile ilgili etkilerine bağlanamaz.

2.1.3.3. Şizofrenimsi (şizofreniform) Bozukluk:

Şizofrenimsi (Şizofreniform) bozukluk, bir aydan uzun altı aydan kısa sanrı, varsanı ve disorganize konuşma ve davranış gibi psikotik belirtilerin var olduğu bir psikopatoloji türüdür. Şizofrenimsi

(Şizofreniform) bozukluktan bahsedebilmek için bozukluğun varlığından söz edebilmek için belirtilerin ne kadar süre ile görüldüğünün yanı sıra bu belirtilerin duygu durum bozukluğu, şizofreni ya da her hangi bir madde kullanımı ile ilintili olmaması gerekmektedir (Strakowski, 1994; ...)

DSM V Şizofrenimsi (Şizofreniform) Tanı Kriterleri:

- A. Aşağıdaki belirtilerden ikisinden (ya da daha çoğundan) her biri, bir aylık (ya da başarıyla tedavi edilmişse daha kısa) bir sürenin önemli bir kesiminde bulunur. Bunlardan en az birinin (1), (2) ya da (3) olması gerekir.
1. Sanrılar
 2. Varsanılar
 3. Darmadağın konuşma (örn. Sık sık konudan sapma gösterme ya da anlaşılmaz konuşma)
 4. İleri derecede dağınık davranış ya da katatoni davranışı.
 5. Silik (negatif) belirtiler (duygusal katılımda azalma ya da kalkışmama).
- B. Bu bozukluğun bir dönemi, en az bir ay, ancak altı aydan daha kısa sürer. İyileşmeyi beklemeden tanı konması gerekirse, “geçici tanı” olarak nitelendirilmedilir.
- C. Şizoduygulanımsal (şizoafektir) bozukluk ya da psikoz özellikleri gösteren depresyon bozukluğu ya da iki uçlu (bipolar) bozukluk dışlanır, çünkü ya 1) açık evre belirtileriyle eşzamanlı olarak yeğpin (majör) depresyon ya da mani dönemleri ortaya çıkmamıştır ya da 2) açık evre belirtilerinin olduğu sırada duygudurum dönemleri ortaya çıkmışsa bile bunlar hastalığın açık ve artakalan dönemlerinin toplam süresinin az bir kesiminde bulunmuştur.
- D. Bu bozukluk bir maddenin (örn. Kötüye kullanılabilen bir madde, bir ilaç ya da başka bir sağlık durumunun fizyolojiye ilişkin etkilerine bağlanamaz.

2.1.3.4. Şizofreni:

Detaylı bir şekilde Emil Kraplin (1856-1926) tanımlanan şizofreni 1896 yılında “*dementia praecox*” olarak tanımlanmıştır. Kraplin Şizofreninin karakteristik özelliklerini halüsinasyonlar, apati, duyarsızlık, içe dönük davranışlar ve düzenli çalışma yetersizliği olarak sıralamıştır. Tanı için şizofreni kelimesinin kullanımı ise İsviçreli psikiyatrist Eugen Bleuler (1857-1939) tarafından

1911 yılında olmuştur. Bleuler'in tanı kriterleri olarak düşünce sürecindeki düzensizlik, düşünce ve duygu arasındaki kopukluk ve gerçeklikten koparak içe yönelme olarak belirlemiştir. Zihindeki bölünme ve zihin ile duygu arasında ve zihin ile dış gerçeklik arasında gerçekleşmektedir. Sanrı şizofreninin önemli bir klinik semptomudur (Cutting, 1995).

DSM V Şizofreni Tanı Kriterleri:

- A. Aşağıdaki belirtilerden ikisinden (ya da daha çoğundan) her biri bir aylık (ya da başarıyla tedavi edilmişse daha kısa süre) bir sürenin önemli bir kesiminde bulunur. Bunlardan en az birinin (1), (2) ya da (3) olması gerekir.
1. Sanrılar
 2. Varsanılar
 3. Darmadağın konuşma
 4. İleri derecede dağınık davranış ya da katatoni davranışı.
 5. Silik (negatif) belirtiler (duygusal kalıtımda azalma ya da kalkışmama).
- B. Bu bozukluğun başlangıcından beri geçen zamanın önemli bir kesiminde iş, ilişkiler ya da kendine bakım gibi, bir ya da birden çok ana alanda işlevsellik düzeyi, bu bozukluğun başlangıcından önce erişilen düzeyin belirgin olarak altındadır (ya da çocukluk ya da ergenlikte başlamışsa kişilerarası, okulda ya da işle ilgili işlevsellik, erişmesi beklenen düzeye erişemez).
- C. Bu bozukluğun süregiden bulguları en az altı ay sürer. Bu altı aylık evre A tanı ölçütünü karşılayan en az bir aylık (ya da başarıyla tedavi edilmişse daha kısa süreli) belirtileri (açık evre belirtilerini) kapsamalıdır ve ön (prodromal) ve artakalan (rezidüel) belirti evrelerini kapsayabilir. Bu bozukluk, ön ya da artakalan evreleri sırasında, yalnızca silik (negatif) belirtilerle ya da bu hastalığın A tanı ölçütünde sıralanan iki ya da daha çok belirtinin eşik altı biçimleriyle (örn. Yadırganacak denli olağana aykırı inançlar, olağandışı algıyla yaşantılar) kendini gösterebilir.
- D. Şizoduygulanımsal (şizoaffektif) bozukluk ya da psikoz özellikleri gösteren depresyon bozukluğu ya da iki uçlu (bipolar) bozukluk dışlanır, çünkü 1) açık evre belirtileriyle eşzamanlı olarak yeğin (majör) depresyon ya da mani dönemleri ortaya çıkmamıştır ya da 2) açık evre belirtilerinin olduğu sırada duygu durum dönemlerinin toplam süresinin az bir kesiminde bulunmuştur.

- E. Bu bozukluk bir maddenin ya da başka bir sağlık durumunun fizyolojiyle ilgili etkilerine bağlanamaz.
- F. Otizm açılımı kapsamında bir bozukluk ya da çocukta başlayan bir iletişim bozukluğu öyküsü varsa, şizofreni tanısı konabilmesi için gerekli diğer belirtilerin yanı sıra belirgin sanrılar ya da varsanılar da en az bir aylık (başarıyla tedavi edilmişse daha kısa) bir süreyle varsa ayrıca şizofreni tanısı da konur.

2.1.3.5. Şizoduygulanımsal (şizoaffektif) bozukluk:

Şizofreni ve şiddetli ruh durumu bozukluğu özelliği taşıyan melez bir tanım olarak nitelendirebilen Şizoaffektif bozuklukta birey şizofreni tanı ölçütlerine uygun belirtiler ve ruh durumunda uzun süreli ve kayda değer değişimler görülmektedir (Butcher ve ark. 2011). Şizoaffektif bozukluğun ruh durumu bozukluğu biçimi ya da şizofreni özelliği gösteriyor olması sınıflandırılmasında da tartışmalar meydana gelmiştir. Bu nedenle şizofreninin bir alt türü olarak değil ayrı bir bozukluk olarak sınıflandırılmıştır. Şizoafektif bozukluğun prognozları şizofreni ile ruh durumu hastaları arasında bir noktaya düşmektedir (Walker, Kestler, Bollini, & Hochman, 2004).

DSM V Şizoaffektif Bozukluk Tanı Kriterleri

- A.** Yeğın (majör) bir duygu durum dönemiyle (yeğın depresyon ya da mani dönemi) eşzamanlı olarak şizofreninin A tanı ölçütünün karşılandığı, kesintisiz bir hastalık sürecinin olması.
Not: yeğın depresyon dönemi A1 tanı ölçütünü kapsamalıdır: çökkün duygu durum.
- B.** Hastalığın yaşam boyu süresince, yeğın bir duygu durumu döneminin (depresyon ya da mani dönemi) olmadığı iki ya da daha çok hafta, sanrılar ya da varsanılar bulunur.
- C.** Yeğın bir duygu durum döneminin tanı ölçütlerini karşılayan belirtileri, hastalığın açık ve artakalan kesiminde, toplam sürenin büyük bir çoğunluğunda bulunur.
- D.** Bu bozukluk, bir maddenin (örn. Kötüye kullanılabilen bir madde, bir ilaç) ya da başka bir sağlık durumunun fizyolojiyle ilgili etkilerine bağlanamaz.

2.1.3.6. Maddenin/İlacın Yol açtığı Psikoz bozukluğu:

Maddenin/ilacın yol açtığı psikoz bozukluğu kişinin aldığı bir madde sonrasında gelişen psikoz bozukluğu olarak tanımlanır. Bu psikoz bozuklukta alınan madde sanrılara neden olurken madde alınmadığı durumlarda sanrı ya da varsanı görülmez. Tanılanma esnasında öncelikli olarak sanrılara ya da varsanılarına neden olduğu düşünülen özgül madde (örn. Kokain, deksametazon)

belirlenir. Bir madde ya da ilaç sonucunda gelişen psikoz bozukluğu olmasından dolayı yol açan madde ya da ilacın tanımlanması önemlidir.

DSM V Maddenin/ İlacın Yol Açtığı Psikoz Bozukluğu Tanı Kriterleri:

- A.** Aşağıdaki belirtilerden bir ya da ikisinin varlığı
 1. Sanrılar
 2. Varsanılar
- B.** Öykü, fizik muayene ya da laboratuvar bulgularından elde edilen kanıtlar (1) ve (2)'nin varlığını gösterir:
 1. A tanı ölçütündeki belirtiler, madde esikliği (entoksikasyonu) ya da yoksunluğu sırasında ya da az bir zaman sonrasında ya da bir ilaç aldıktan sonra gelişmiştir.
 2. Söz konusu madde/ilacın, A tanı ölçütündeki belirtileri ortaya çıkarabilir.
- C.** Bu bozukluk maddenin/ilacın yol açmadığı bir psikoz bozukluğu ile daha iyi açıklanamaz. Ayrı bir psikoz bozukluğunun kanıtları şunlar olabilir:

Belirtiler, madde/ilacın kullanımından önce de vardır; belirtiler, akut yoksunluğun ya da ağır esikliğin bitmesinden sonra önemli bir süre (örn. Yaklaşık bir ay) kalıcı olmuştur ya da ayrı bir maddenin/ilacın yol açmadığı psikoz bozukluğunun başka kanıtları vardır (örn. Maddenin/ilacın yol açmadığı yineleyici dönemlerin olduğuna ilişkin bir öykü).
- D.** Bu bozukluk yalnızca deliriyum gidişi sırasında ortaya çıkmamaktadır.
- E.** Bu bozukluk, klinik açıdan belirgin bir sıkıntıya ya da toplumsal, işle ilgili alanlarda ya da önemli diğer işlevsellik alanlarında işlevsellikte düşmeye neden olur.

2.1.3.7. Başka bir Sağlık Durumuna Bağlı Psikoz Bozukluğu:

DSM V Başka bir Sağlık Durumuna Bağlı Psikoz Bozukluğu Tanı Kriterleri:

- A.** Belirgin varsanılar ya da sanrılar.
- B.** Öykü, fizik muayene ya da laboratuvar bulgularında, bu bozukluğun, başka bir sağlık durumunun doğrudan patofizyoloji ile ilgili bir sonucu olduğuna ilişkin kanıtlar vardır.
- C.** Bu bozukluk başka bir ruhsal bozukluk ile daha iyi açıklanamaz.
- D.** Bu bozukluk yalnızca deliriyum gidişi sırasında ortaya çıkmamaktadır.

E. Bu bozukluk, klinik açıdan belirgin bir sıkıntıya ya da toplumsal, işle ilgili alanlarda ya da önemli diğer işlevsellik alanlarında işlevsellikten düşmeye neden olur.

2.1.3.8. Tanımlanmamış iki uçlu ve ilişkili bozukluk (psikoz özellikleri gösteren):

Dönemin her hangi bir zamanında sanrılar ya da varsanılar vardır. Psikoz özellikleri varsa, bunların duygudurumla uyumlu ya da duygu durumla uyumlu olmadığını belirtiniz.

Duygudurumla uyumlu psikoz özellikleri gösteren: Mani dönemleri sırasında bütün sanrılar ve varsanıların içeriği, büyüklük, incinemezlik gibi özgül mani konularıyla tutarlılık gösterir, ancak özellikle kişinin yeterlilikleri, becerileri gibi konularda başkalarının kuşkusu olduğu saman, kuşkuculuk ya da paranoya gibi konuları kapsayabilir.

Duygudurumla uyumlu olmayan psikoz özellikleri gösteren: sanrılar ve varsanıların içeriği, yukarıda tanımlanan uç dönem konularıyla tutarlılık göstermez ya da duygudurumla uyumlu ve duygu durumla uyumlu olmayanların karışımıdır.

2.1.3.9. Takıntı zorlantı bozukluğu (obsesif-kompulsif bozukluk) ve ilişkili bozukluklar

2.1.3.9.1. Takıntı zorlantı bozukluğu (obsesif-kompulsif bozukluk)

DSM V Takıntı zorlantı bozukluğu (obsesif-kompulsif bozukluk) tanı kriterleri:

A. Takıntıların (obsesyonların), zorlantıların (kompulsiyonların) ya da her ikisinin birlikte varlığı:

Takıntılar (obsesyonlar) (1) ve (2) ile tanımlanır:

1. Kimi zaman zorla ve istenmeden geliyor gibi yaşanan, çoğu kişide belirgin bir kaygı ya da sıkıntıya nedne olan, yineleyici ve sürekli düşünceler itkiler ya da imgeler.
2. Kişi, bu düşüncelere, itkilere ya da imgelere aldırılmamaya ya da bunları baskılamaya çalışır ya da bunları başka bir düşünce ya da eylemle yüksüzleştirme (bir zorlantıyı yerine getirerek) girişimlerinde bulunur.

Zorlantılar (kompulsiyonlar) (1) ve (2) ile tanımlanır:

1. Kişinin takıntısına tepki olarak ya da katı bir biçimde uyulması gereken kurallara göre yapmaya zorlanmış gibi hissettiği yinelemeli davranışlar (örn. El yıkama, düzenleme, denetleyip durma) ya da zihinsel eylemler (örn. Dinsel değeri olan sözler söyleme, sayı sayma, sözcükleri sessiz bir biçimde yineleme)

2. Bu davranışlar ya da zihinsel eylemler, yaşanan kaygı ya da sıkıntıdan korunma ya da bunları azaltma ya da korkulan bir olay ya da durumdan sakınma amacıyla yapılır; ancak bu davranışlar ya da zihinsel eylemler yüksüzleştireceği ya da korunulacağı tasarlanan durumlarla gerçekçi bir biçimde ilişkili değildir ya da açıkça aşırı düzeydedir.
- B. Takıntılar ya da zorlantılar kişinin zamanını alır (örn. Günde bir saatten çok zamanını alır) ya da klinik açıdan belirgin bir sıkıntıya ya da toplumsal işle ilgili alanlarda ya da önemli diğer işlevsellik alanlarında işlevsellikten düşmeye neden olur.
- C. Takıntı zorlantı belirtileri bir maddenin ya da başka bir sağlık durumunun fizyolojiyle ilgili etkilerine bağlanamaz.

Sanrısız inanışların varlığı:

İçgörü yok/sanrısız inanışlar: Kişi, takıntı-zorlantı bozukluğu inanışlarının gerçek olduğuna kesin olarak inanmaktadır.

2.1.3.9.2. Beden Algısı Bozukluğu:

Beden Algısı bozukluğu, kişinin görünüşünde “hayali” bir kusurla meşguliyeti olarak tanımlanır. Bazı durumlarda hafif bir fiziksel anormallik mevcut olup ve kişinin endişesi belirgin olarak fazla olabilmektedir. Her iki durumda da mevcut olan meşguliyet, kişinin sürekli aynaya bakışı ya da sürekli kıyaslama gibi birçok zaman alıcı ritüel ile ilişkilidir. Beden algısı bozukluğu hastaları, çocukluk veya ergenlik döneminde zorbalık veya tacizle ilişkili olabilecek çarpık bir vücut imajına sahiptir. Bu hastalar kötü bir yaşam kalitesine sahiptir, sosyal olarak tecrit edilmiş, depresyona girmiş ve intihar etme riski yüksektir. Sık sık gereksiz dermatolojik tedavi ve kozmetik cerrahiye başvurmaktadırlar (Veale, 2004).

Görünüştaki kusurlara dair inançlar genellikle güçlü kişisel anlamlar ve imalar taşımaktadır. Burnunun çok büyük olduğuna dair bir inanç, bir kancaya benzediğine, sevilmediğine ve bu nedenle yalnız kalacağına dair inanış geliştirmesine neden olabilmektedir (Aravind, & Krishnaram, 2006). Ayrıca, beden algısı bozukluğu olan bireyler, çevrelerindeki insanların kusurlarını fark ettiğine ve onları çirkinliklerinin bir sonucu olarak olumsuz veya aşağılayıcı olarak değerlendirdiğine inanarak bu durumlara yönelik referans sanrılar sergilemektedir (Veale, Boocock, Gournay, Dryden, Shah, Willson, & Walburn, 1996).

DSM V Beden Algısı Bozukluğu Tanı Kriterleri:

- A. Dış görünümünde, başkalarının gözlenebilir olmayan ya da başkalarının önemsenmeyecek, bir ya da birden çok kusur ya da özür algılama düşünceleri ile uğraşıp durma.
- B. Kişi, bu bozukluğun gidişi sırasında bir zaman, dış görünümüyle ilgili kaygılarından ötürü yinelemeli davranışlarda (örn. Aynaya bakıp durma, aşırı boyanma, derisini yolma, güvence arayışı) ya da zihinsel eylemlerde (örn. Dış görünümünü başkalarıyla karşılaştırma) bulunur.
- C. Bu düşünsel uğraşlar, klinik açıdan belirgin bir sıkıntıya ya da toplumsal işle ilgili alanlarda ya da önemli diğer işlevsellik alanlarında işlevsellikte düşmeye neden olur.
- D. Dış görünümle ilgili bu düşünsel uğraşlar, bir yeme bozukluğu için tanı ölçütlerini karşılayan belirtileri olan bir kişide, vücut yağı ya da ağırlığı ile ilgili kaygılarla daha iyi açıklanamaz.

Sanrısız inanışların varlığı:

İçgörüsü yok/sanrısız inanışlar: kişi beden algısı bozukluğu inanışlarının gerçek olduğuna kesin olarak inanmaktadır.

2.1.3.9.3. Biriktiricilik bozukluğu:

DSM V Biriktiricilik bozukluğu tanı kriterleri:

- A. Gerçek değeri ne olursa olsun, sahip olduklarını elden çıkarmakta ya da onlarla ilişkisini kesmekte sürekli olarak bir güçlük çekme.
- B. Bu güçlük, söz konusu nesnelere saklamanın gerekliliği algısından ve onları elden çıkarmanın yarattığı sıkıntıdan kaynaklanır.
- C. Sahip olduklarını elden çıkarma güçlüğü, bu nesnelere birikmesi ile sonuçlanır, dolayısıyla bunlar yaşam alanlarını kaplar, ortalığa yığılır ve büyük ölçüde kullanım amaçlarından uzaklaşır. Yaşam alanlarında bir yığıntı yoksa, bu ancak üçüncü kişilerin (örn. Aile bireyleri, temizlikçiler, yetkili kişiler) girişimleriyle sağlanmıştır.
- D. Biriktiricilik, klinik açıdan belirgin bir sıkıntıya ya da toplumsal, işle ilgili ya da önemli diğer işlevsellik alanlarında (kendisi ve başkaları için güvenli bir çevreyi sürdürmeyi de kapsar) işlevsellikten düşmeye neden olur.

E. Biriktiricilik, başka bir sağlık durumuna bağlanamaz (örn. Beyin yaralanması, serebrovesküler hastalık, prader-will sendromu).

F. Biriktiricilik, başka bir ruhsal bozukluğun belirtileriyle daha iyi açıklanamaz.

Sanrısalsanrıların varlığı:

İçgörüsü yok/sanrısalsanrıları: Ters kanıtlar olmasına karşın, kişi, biriktiricilikle ilgili inanışların ve davranışların (nesnelere elden çıkarmakta güçlük çekme, yığıma ya da aşırı edinmeyle ilgili olarak) sorunlu olmadığına tam olarak inanır.

2.1.3.10. Tanımlanmış diğer bir şizofreni açılımı kapsamında ve psikozla giden bozukluk

Klinik açıdan belirgin bir sıkıntıya ya da toplumsal, işle ilgili alanlarda ya da önemli diğer işlevsellik alanlarında işlevsellikte düşmeye neden olan, şizofreni açılımı kapsamında ve psikozla giden diğer bozuklukların belirti özelliklerinin baskın olduğu, ancak bunların şizofreni açılımı kapsamında ve psikozla giden diğer bozukluklar tanı kümesindeki herhangi birinin tanısı için tanı ölçütlerini tam karşılamadığı durumlarda bu kategori kullanılır.

“Tanımlanmamış diğer” adı kullanılarak belirlenebilecek görünümleler için örnekler şunlardır:

- 1. Süregiden duyma varsanıları:** herhangi bir özellik olmadan ortaya çıkar.
- 2. Duygu durum dönemlerinin belirgin olarak örtüştüğü sanrıları:** sanrılı sürecin büyük bir kesiminde süregiden sanrılarla belirgin olarak örtüşen duygu durum dönemlerinin olmasını kapsar.
- 3. Eşikaltı psikoz sendromu:** Bu sendrom, tam bir psikoz için eşik altında kalan benzeri belirtilerle belirlidir.
- 4. Sanrılı bozukluğu olan kişinin eşinde sanrısalsanrıları:** Bir ilişki bağlamında, baskın eşten kaynaklanan sanrısalsanrıları örgü, sanrılı bozukluk için tanı ölçütlerini başka türlü tam olarak karşılamayacak kişide, sanrısalsanrıları oluşması için bir içerik sağlar.

2.1.4. Sanrı İçerikleri:

Sanrıları, çeşitli bozukluklarda değişebilen çok sayıda bileşen (boyut) ile karakterize edilen çok boyutlu bir yapıdır. Ruhsal bozukluklarda sanrısalsanrıları yapının boyutlarındaki değişim örüntüsü psikotik süreç hakkında bilgi sağlayabilir (Bentall, Young, 1996; Franct ve ark, 2001). Fakat bu yapının kaç boyuta sahip olduğu açıklığa kavuşturulmamıştır. Bazı yazarlar 11 boyuttan bahsederken (Garety ve Hamsley, 1987; Garety ve diğerleri 1998), bazı çalışmalarda 12 boyuta yer

verilmiş (Jones ve Watson, 1997), farklı çalışmalar 7 boyut olarak ele almış (Eisen ve diğerleri 1998), ve bazı çalışmalarda 5 boyuttan bahsedilmiştir (Forgáčová, 2002; Kendler, Glazer ve Morgenstern, 1983)

Jaspers'in çalışmaları şu an hali hazırda var olan sanrılarının tanımını şekillendirmiştir (Garety 1985) ve böylece standart bir İngiliz (Mullen 1979) ya da Amerikan (Amerikan Psikiyatri Birliği 1978) tanımı ele alındığında sanrılarının belirli özelliklere sahip olduğunun kabul edildiği görülmektedir. Bu özellikler: (a) içerik yanlış veya fantastik olarak kabul edilir; (b)kişinin ikna oluş seviyesi mutlak veya sağlamdır; (c) inançların, inananın alt kültürü bağlamında özerktir ve (d) karşı kanıt veya deneyime rağmen muhafaza edilirler. (Garety & Hemsley 1987).

Woo ve Keatinge (2008) sanrılarını tanımlarken herhangi bir konu veya tema etrafında geliştirilebilir ve bireyin sosyal veya kültürel ortamında kabul göremeyecek şekilde gelişmeleri noktasına vurgu yapmıştır. Sanrılar içerik olarak farklılık göstermekte ve çoğunlukla büyüklük, somatik yapı, din, erotizm ve zihinsel ve bedensel kontrolün çeşitli yönleri gibi çeşitli temalarla ilişkili olmaktadır (s. 473). Sanrılar tamamen mantıksız, kişinin kültürel geçmişi ile tanımlanamayan ve sıradan yaşama deneyimlerinden gelmedikleri sürece tuhaf olarak kabul edilirler (APA, 2013). Bütün bunların yanında, bir sanrının tuhaf ya da yoksa tuhaf olmayan olacağının belirlenmesi karmaşık olabilir. Örneğin dindar bir uzman, şeytan tarafından ele geçirilme sanrısı ile karşı karşıya kaldığı bir vakayı tuhaf olmayan olarak nitelendirirken benzer dini geçmişe sahip olmayan başka bir uzman bu inaniş tuhaf inaniş kategorisine alabilmektedir (Woo ve Keatinge, 2008). Sanrılı düşüncenin yanı sıra sanrısız inançların içeriğinin değerlendirilmesinde, kişinin kültürel arka planının değerlendirilmesi, teşhis amacıyla büyük önem taşımaktadır. Dahası, kültür sadece bir inancın sanrısız olduğunu garantilemek için dikkate alınması gereken bir şey değildir, aynı zamanda şizofreni gibi bireyin psikiyatrik bir hastalık deneyimini daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir. Değerlendirmenin dört alanı aşağıdaki gibidir: Sorunun Kültürel Tanımları; Neden, Bağlam ve Desteğin Kültürel Perspektifleri; Başa Çıkma ve Geçmişe Yönelik Yardım Arayışını Etkileyen Kültürel Faktörler; Mevcut Yardım Arayışını Etkileyen Kültürel Faktörler (APA, 2013).

2.1.4.1. Sanrı İçeriklerinin Oluşumunda Kültür ve Toplumun Etkisi

Antropologlar kültür terimini kullanırken belirli bir sosyal dünyada öğrenilen ortak anlam kalıplarını yani toplumun bir bireyi olarak kişinin sonradan edindiği bilgi, inanç, sanat, hukuk,

ahlak, öznel ve toplumsal kapasite ve alışkanlıkları içeren karmaşık bütünleri (Tylor, 1879) ya da dolaylı veya doğrudan bireyin davranışını şekillendiren ve/veya davranışı oluşturmak için kullandığı semboller tarafından iletilen kalıpları (Krober, 1952) tanımlama amacı gütmektedirler. Antropologların bu yorumunda insanın anlam yaratan canlılar oldukları ve bu nedenle zamanla farklı gruptaki insanların en basit durumları bile kendi deneyimleri ile yorumlayarak farklı alışkanlıklar geliştirdikleri gerçeğine dikkati çektikleri görülmüştür. Bu bağlamda incelediğimiz zaman kültürel beklentilerin bireyin kendi duyuşal deneyimlerine odaklanma yöntemlerini şekillendirdiği görülmektedir (Larøi, Luhrmann, Bell, Christian Jr, Deshpande, Fernyhough, Jenkins, & Woods, 2014).

Kültür ve psikopatolojinin etkileşiminin incelenmesinde üç farklı paradigma göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki mutlakçı paradigma olup tüm davranışların farklı kültürlerde dahi aynı şekilde ve aynı sıklıkta ortaya çıktığını savunmaktadır ve bu nedenle günümüzde geçerliliğini yitirmektedir. Evrensel paradigma ise davranışların ortaya çıkışında kültürel farklılıklardan bahsedilmesinin mümkün olduğundan fakat tanısallık kavramsallaştırılmalarının evrensel olduğundan bahsetmiştir ve günümüzde DSM yazımını da bu paradigma temelli ilerlemektedir (Berry, Berry, Poortinga, Segall & Dasen, 2002). Göreceli paradigmaya göre ise kültürel faktörlerin psikopatoloji üzerinde etkili olduğunu dile getirmektedir (Sankey, 2000; Tseng, 2013) Göreceli paradigmanın bakış açısına göre psikotik fenomenlerin genetik ve fizyolojik etkileri olsa bile kültür ve çevrenin bu fenomenlerin oluşumuna olan etkileri göz ardı edilmemelidir zira kültür kişinin bilinmeyen ve gerçekliği tanımlamasını aynı zamanda bu gerçekliğe karşı duruşunu da etkilemektedir (Bhugra, 2018) Al-Issa (1995) çalışmasında gerçek ve fantezi arasındaki çizginin daha esnek olduğu kültürlerde bu inanışların desteklenmesinden dolayı ruh, cin, şeytan gibi varlıklara ilişkin varsanılıların gelişmesinin bu çizginin daha katı olduğu kültürlerle nazaran daha olasılık dahilinde olduğunu dile getirmiştir. Hale ve Pinninti (1994) olgu çalışmalarında 6 yaşından beri İngiltere’de yaşayan Hindistan kökenli hastalarının Hint kültürü temalı içeriğe sahip sanrısallık düşüncelere sahip olduğunu dile getirmiş, farklı kültürlerde göçmen olarak uzun yıllar yaşayan bireylerin de kendi kültürlerine ait sanrı içeriklerine sahip olduklarını dile getirmişlerdir.

Opler (1978) kültürü tanımlarken insanın psişik sistemlerinde her zaman içselleştirilen bir iktidar ve koşullandırma değişkeni anlamına geldiğini dile getirmiştir. Bu nedenle insanların eserlerinden ve sosyal örgütlenmelerinden ibaret bir mesele olmanın ötesinde kültür, bireylerin sanattaki,

dildeki, danslarda veya şarkılardaki, ya da jest ve mimiklerdeki, kişilerarası duygusal bağlardaki ve farklı yaş ve cinsiyet grupları arasındaki ilişkileri yöneten kurallardaki dışa vurumcu sembolleştirmeleri de içermektedir. Kültür birey için görünür bir anlamı ve değeri olan, yaşam biçimine dönüştürülmüş sembolik iletişimi, yapılandırılmış ortak bir geleneği, aile yapısını ve sosyal etkileşimleri içermektedir. Bu geleneksel fikirler ya da davranış kalıplarını etkileyen kültür temalarının (egemen ahlak yapısı, çocuk yetiştirme pratikleri, sosyal bütünleşme kavramları, tabular, dini değerler ve sağlık ve hastalığa karşı tutumlar) bireyin yaşam biçiminde, bireysel işlevselliğinde, benlik şekillenmesinde ve süper egonun işleyişinde pozitif ve negatif olarak etkisinin olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. Bu nedenle Opler (1978) fiziksel hastalık tezahürleri kadar psikiyatrik sendromların tezahürlerinin de düşünce kalıpları, duyguları, normları ve idealleri ile yakından ilişkili olduğunu savunmuştur.

Ahmad (1978), Pakistan'da yaptığı çalışmada 51 şizofreni hastası ile çalışmış ve en yaygın sanrı içeriklerini incelemiştir. Sıklıkla görülen sanrı içeriklerinin zulüm, dini ve mistik inanışlar ya da bu tarz inanışlara referans olan durumlar, pasiflik ya da büyüklük olduğunu gözlemlemiştir. Aile reisi ya da ona eş tutulan başka bir bireyin sanrı içeriklerinin oluşumunda direkt bir etkiye sahip olmadığı ve kültürün yakın çevreye kıyasla sanrı içeriklerinin tahmin edilmesinde daha etkili bir güce sahip olduğunu savunmuştur.

Lambo (1960) her ne kadar sadece kültürel bağlamda değil aynı zamanda psikiyatrik hizmet bağlamında farklılıkları olan kültürlerin kıyaslanmasının kesin sonuçlar vermeme riskine sahip olsa da Afrika'da yaptıkları beş yıllık çalışmalarının ardından Avrupalı bireylerde ve Afrikalı bireylerde şizofreninin kronikleşmesi ve regresyon eşiğinin belirlenmesinde kültürün önemli etkisi olduğunu dile getirmiştir. Bu nedenle özellikle tıbbi alanda insan davranışlarını anlamlandırmak için yapılan çalışmalarda bireyin sosyal evriminin farklı zamanlarda, farklı kültürlerde ve çeşitli koşullar altında incelenmesi gerektiğini savunmuştur.

Avusturya ve Pakistan'daki şizofreni hastalarının sanrı içeriğinin araştırılması amacı ile yapılan bir çalışmada DSM-III-R (madde 295) 'e göre şizofreni tanısı alan 126 Avusturyalı ve 108 Pakistanlı hasta arasında sanrı içeriği Huber ve Gross sınıflaması ile karşılaştırılmıştır. Çalışmada her iki ülkede de sadece birkaç sanrı içeriğinin yoğun olduğu ve zulüm sanrısının en yoğun sanrı içeriği olduğu ortaya çıkmıştır. İçerikler bağlamında yapılan kıyaslama sonucunda aldatma, suçluluk ve dini sanrıların Avusturyalı hastalarda daha yoğun olduğu görülmüştür. Zulüm görme sanrısı her iki

grupta da oldukça yüksek oranlarda görülürken zulmün kaynağında farklılaşmalar olduğu gözlenmiştir. Pakistanlı grupta zulüm eden kişi daha çok yakın akraba, komşu gibi yakın çevreden bireyler olurken Avusturyalı grupta doğaüstü varlıklar tarafından zulme uğradıklarını dile getirmişlerdir. Zulüm kaynağındaki bu farklılaşmanın kültürel olarak kalabalık aileler ve yakın ilişkilerin Pakistan toplumunda daha yoğun olması fakat Avusturya toplumunda daha bireysel sistemlerin bulunması nedeni ile olduğu savunulmuştur. Çalışmada dini yapının varlığının sanrının oluşuma destek olan ya da engelleyici bir güce sahip olmanın ötesinde sadece sanrı içeriğinin oluşmasında etkili olduğu dile getirilmiştir (Stompe, Friedman, Ortwein, Strobl, Chaudhry, Najam & Chaudhry, 1999). Çalışmada kültürün, psikotik hastaların psikozlarında deneyimledikleri dış ve iç dünyadaki değişimleri açıklama çabalarına entegre ettikleri sembol sistemlerini sağlaması nedeni ile sanrı içeriklerinin şekillenmesinde etkileyici bir rolü olduğu sonucuna varılmıştır.

1881'den 2000'e kadar Ljubljana'daki (Slovenya) bir psikiyatri hastanesine başvuran şizofreni tanısı alan hastaların (ya da benzer bozukluk tanısı olan) tıbbi kayıtlarının incelenmesi, zulüm sanrılarının içeriğinin kilise, askeri liderler, tanrı ya da işgalcilerden gizli ajanlara, politik liderlere modern teknoloji ve makineleşmeye doğru değiştiğini ortaya çıkarmıştır (kaynak). Zulüm ve büyüklük sanrılarındaki artışın siyasi rejimde olan değişikliklerle (monarşiden komünist rejime geçiş) ilişkili olabileceği dile getirilmiştir.

Pakistan kökenli İngiliz, İngiliz ve Pakistanlı bireylerin zulüm, büyüklük ve kontrol edilmek hakkında geliştirdikleri sanrılarının içerikleri detaylı olarak incelendiğinde İngiliz ve Pakistan kökenli İngiliz bireylerin sanrılarının merkezinde tanımadıkları bireyler yer alırken Pakistanlı grupların sanrılarının temelinde aile bireylerinin yer aldığı görülmüştür.

Sanrı içeriklerinin oluşumunda kültürel çevre ile sosyo-politik faktörler arasındaki etkileşim Kim ve ark. (1993) tarafından incelenmiş, Güney Kore'de yaşayan Koreliler, Çin'de yaşayan Koreli Çinliler ve Çin'de yaşayan Çinliler şizofrenik sanrılar bakımından karşılaştırılmıştır. Şizofreni tanısı olan Koreli bireyler, aile, aşk ilişkileri, tecavüz, dini konular, ekonomik konular ve iş temaları hakkında daha yüksek hezeyan içeriklerine sahip oldukları görülmüştür. Koreli-Çinli bireylerde kan bağları/atalarla ilgili, uzun ömürlülük ve politik temaların (ordu, polis ve gizli ajanları içeren zulüm sanrıları da dahil olacak şekilde) temalarını içeren sanrılar daha yaygın görülmüştür. Örneklemedeki Çinli bireylerde, kan emilmesi, beyin veya iç organların alınması ve zehirlenme gibi sanrılarının daha yüksek oranda olduğu görülmüştür. Üç gruptaki aile temalarındaki farklılıklar,

mevcut çevresel ve geleneksel kültürel faktörler arasındaki etkileşim ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Örneğin Koreli bireylerde aile temaları, geleneksel Kore kültüründeki geniş aileye daha güçlü bağlarla ilişkili olabilirken, modern Çin kültüründe aile bağları zaman içinde zayıflamış gibi görünmektedir. Tateyama, Asai, Kamisada, Hashimoto, Bartels ve Heimann (1993), iki etno kültür grubu arasındaki sanrısız içerikte bulunan farklılıkları sosyokültürel farklılıklarla açıklamıştır.

Alman hastalar yüksek oranda zehirlenme ve kıskançlık sanrıları ve aynı zamanda özellikle din ile ilgili suçluluk ve günahın küçümsenmesi sanrıları bildirmişlerdir. Din ve günah ile ilgili sanrı içeriklerindeki farklılaşmanın Hıristiyan inanın Japonya'da öne çıkan dini sistemler olan Şintoizm ve Budizm'e kıyasla daha çok suçluluk ve günahı vurgulama eğiliminde olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Atiların ve kan bağının çok önemli olduğu Japon aile yapısından gelen Japon örneklemindeki bireylerin sanrı içeriklerinin daha çok soy ile ilgili olduğu (Örneğin güçlü bir Japon imparatorundan gelmek gibi) görülmüştür.

Örnekleme oluşturan tüm gruplarda yoğun zulüm sanrısı görülürken içerik açısından farklılaşmaların söz konusu olduğu görülmüştür. Alman katılımcılar doğrudan zulüm görmek ya da başkalarının dolaylı verdikleri zarara maruz kaldıklarını dile getirirken (örneğin zehirlenmek, evin ateşe verilmesi ...) Japon katılımcıların taciz ya da kötü şöhret hakkında sanrılara sahip oldukları görülmüştür (örneğin başkalarının iftirasına uğramak, ya da adının kötüye çıkması ...)

Joel Gold ve Ian Gold (2014), benzer sanrı temasına sahip -1998 tarihli film Truman Show'da olduğu gibi yazılı bir senaryoyu yaşadıkları- psikoz hastalarını incelemişlerdir. Gold ve Gold toplumda belirli örüntüye sahip sanrılar olduğunu (mesih olduğunu düşünmek, FBI ya da KGB tarafından izlendiğini düşünmek, ya da uzaylılar tarafından kaçırıldığını düşünmek...) fakat zamanla popüler kültürün etkisi ile yeni sanrı içerikleri ortaya çıktığını dile getirmişlerdir. Bu çalışmaları sonucunda psikotik sanrıların beyin ve sosyokültürel dünyanın etkileşime geçmesi sonucunda oluşma ihtimali üzerinde durmuşlar ve psikopatolojinin gelişiminde kültürün önemli bir rolü olduğunu savunmuşlardır.

Türkiye'de yapılan çalışmalarda sanrı içeriklerinin dağılımına bakıldığında kötülük görme sanrısının en yaygın sanrı olduğu görülmüştür (Turgut ve Yenilmez, 2013; Tezcan, Kuloğlu, Atmaca, Bayık, 2003; Özen, Ş., Özmen, S. Ve Arı, M., 2010). Tezcan ve arkadaşları Elazığ'da hastaneye başvurmuş psikotik örüntülü doksan hastanın sanrı içeriklerini incelediğinde mevcut

olan kötülük görme sanrılarının birinci sıklıkta olduğu; dinsel ve büyüklük sanrılarının erkeklerde, kıskançlık sanrılarının kadınlarda daha sık görüldüğü dile getirmişlerdir. Kötülük kaynağı incelendiğinde kadınlarda erkeklere nazaran cin gibi doğaüstü varlıkların kötülüğüne ve zulmüne uğrama inancının daha yaygın olduğu ve bu bireylerin psikiyatrik yardımdan önce doğaüstü güçlerle başa çıkılabilecek kültürel yardım kanallarına başvurdukları görülmüştür. Erkek hastalarda ise zulüm kaynağı daha çok devlet, polis ya da istihbarat gibi otorite figürleri olarak tanımlanmıştır. Erkek hastalarda farklı olarak homoseksüel sanrılar belirlenmiştir (Tezcan, Kuloğlu, Atmaca, Bayık, 2003).

2.1.4.1.1. Sanrılar ve Arketipler

Bu bölümde sanrı oluşumunda toplumsal hafızamızda yer alan arketipal aktarımlara da yer verilmiştir. Arketip terimini psikoloji literatüründe ilk kullanan isim olan Jung, (1956) bu terimi tanımlarken Freud tarafından metodolojik hale getirilmiş olan bilinçaltının, nesiller arası aktarımsal var oluşunun tezahürü olan kolektif bilinçaltına atıfta bulunarak yapmış, arketip kelimesinin filozof Judaeus'un insandaki tanrı imajı (Imago Dei) fikrine kadar gittiğini dile getirmiştir. Bir arketip, tüm insanlarda ortak olan ve beyin yapısıyla miras kaldığı düşünülen psişik fonksiyonun içsel modeli olarak tanımlanır. Arketipler, bilinçsiz sembolizmde kendilerini belli başlı tekrar eden temalar ve mitolojik doğa figürleri olarak sunarlar. Dinler ve mitolojiler, hayaller ve sanrılar gibi aynı bilinçdışı kaynaktan geldiğinden, tüm bu bilinçsiz prodüksiyonlarda ortaya çıkan aynı temel arketip temalarını buluruz. Böylece şizofrenik sanrılar, dini ve mitolojik sembolizm ile birçok paralellik göstermektedir (Edinger, 1955; Scatolin, 2015).

Arketipler tarih boyunca dünya genelinde farklı formlarda görülebiliyorken harekete geçmeleri ve tetiklenmeleri sonucunda birey tarafından algılanabilir hale gelebilmektedirler. Arketiplerin tetiklenmesi bireydeki bilinçdışı potansiyellerin aktive olmasını sağlayacaktır (Jacobi, 2001).

Edinger (1955), şizofrenide, bireyin bilinçli egosu, bu arketipik içerik tarafından ezilmiş ve kişinin kendini, mitolojik kahraman ya da dini kurtarıcı olarak bu tür abartılı figürlerle özdeşleştirdiğini dile getirmiştir. Bu figürler, doğuştan, kolektif veya toplumsal olan ve bireysel egoyu baskılayan temel yaşam güçlerini temsil etmektedir. Bu yapıların kişisel büyüklük algısı ile normalleştirilmeye çalışılması ise gerçeklikten kopuşa neden olmaktadır. Jung'un bu savı sonucunda yapılan karşılaştırmalı çalışmalarda tüm ırk ve kültürlerin mitolojik sembolizminde benzer arketipsel

temaların olduğu ve günümüzde benzer motiflerin modern insanın rüyalarında ve sanrılarında görüldüğü fikri önem kazanmıştır.

Peygamber ya da dini bir kurtarıcı teması, tüm yaygın dünya dinlerinde merkezi bir konudur. Yahudilikte bu figür Musa iken Budizm de Buda, İslam'da Muhammed, Hristiyanlıkta ise İsa'dır. Bu kültürlerin her birinde sanrı benzer bir örüntü gösterecek ancak farklı bir dini figüre işaret edecektir (Wehr, 1985). Fakat önemli olan bu dinlerin hepsindeki merkezi figürlerin birbiriyle kayda değer bir benzerliğe sahip olduklarının görülmesi; bu çeşitli dini figürlerin, eşlik eden mitolojileriyle, insanların kolektif bilinç dışında bulunan aynı temel arketipinin farklı tezahürlerini temsil ettiklerinin fark edilmesidir (Corbett, 2002). Bu farklı figürler ve beraberinde gelen mitolojiler insanlığın kolektif bilinçaltında yatan aynı basit arketip belirtilere sahiptirler (Edinger, 1955).

Dikkate alınacak ikinci arketip teması Ölüm ve Yeniden Doğuşu temasıdır. Bu genellikle dini sembolizm ile ilişkilendirilen başka bir evrensel temadır (Jung, 1964). Bu temanın en önde gelen örneklerinden biri Hint kültüründe ruhların göçüşü olarak bireyin ölümünün hemen ardından yeniden hayata gelişidir.

İlkel kabilelerde ergenliğe törenleri, aynı temanın açık bir şekilde ortaya çıktığını ortaya koymaktadır. Bu ritüel ile çile çeken birey çocuk olarak ölür ve ergen olarak yeniden dünyaya gelir. Hristiyan inancında çarmıha gerilip ölen İsa yeniden doğar ve vaftizim yeniden doğuş ya da yenilenmeyi anlatır (Watts, 1968; Jung, 1979; Ostow, 1997). Bu arketip motifli sanrılar oldukça sık görülmektedir. Yeni bir dünyanın yeniden doğuşu ile birlikte olsun olmasın yaklaşan bir dünya felaketinin yanılsaması aynı örüntünün ortak bir çeşididir.

2.1.4.1.2. Sanrılar ve Dini Kimlik:

Dini içerikli sanrı ve halüsinasyonların görülme sıklığı kültürler arasında ve zaman içinde değişmektedir. Yapılan çalışmalarda farklı topluluklar arasında dini imgelerin yer aldığı sanrılar karşılaştırılmış (Ndeti, Vadher, 1984; Azhar, Varma, & Hakim, 1995; Kim, et. al., 2001) Almanya'da tanılanan sanrılı bozuklukların %21'inin, Japonya'da %7'sinin (Tatayema, et.al., 1993), Avusturya'da %21'inin, Pakistan'da ise %6'sının (Stompe, et. al., 1999) dini içerikli sanrılar olduğu dile getirilmiştir. Amerika'da yapılan bir çalışmada ise sanrılı bozuklukların %36'sının dini içeriğe sahip oldukları görülmüştür (Appelbaum, Robbins, & Roth, 1999). Mısır'da 20 yıl boyunca dini sanrılarının sıklığındaki dalgalanmalar, bu ülkede değişen dini vurgu kalıplarında

meydana gelen değişimler ile ilişkilendirilmiştir (Atallah, El-Dosoky, Coker, Nabil, & El-Islam, 2001). Her ne kadar dini uygulamalar dini içerikli sanrıların oluşması ile ilişkilendirilmişse de (Peters, Day, McKenna, & Orbach,1999; Getz, Fleck, & Strakowski, 2001) dini temalı sanrıların gelişmesi için dindar bir yapının gerekli olmadığı görülmüştür (Siddle, Haddock, Tarrier, & Faragher, 2002). Örneğin paranoid sanrılarda eziyet eden varlık olarak doğaüstü varlıkların tanımlanması Müslüman ve Budist popülasyona kıyasla Hristiyan popülasyonda daha yoğun görülmektedir (Mohr,2004). Sıklıkla görülen dini içerikli sanrılar eziyet görme sanrısı (şeytan ya da doğaüstü kötü varlıklar tarafından), büyüklük sanrısı (tanrı, isa, mesih ya da melek olduğuna inanma) ya da değersizleştirilme sanrısı (affedilemeyen günahlar sebebi ile) olarak sıralanmıştır (Wilson, 1998).

2.1.4.1.3. Sanrılar ve Etnik Köken:

Etnik köken, belirli bir grup tarafından paylaşılan dil, ritüeller ve boş zaman etkinlikleri benzerliklerini de içeren ortak bir miras olarak tanımlanmaktadır (Barnard & Spencer, 2009). Etnik köken ve kültür insan davranışlarını güçlü biçimde etkileyen faktörler olmalarından dolayı patolojik veya patolojik olmayan paronayanın tezahhüründe de etkili olduğu düşünülmektedir. Etnik köken ve kültürün paranoya ve diğer psikiyatrik tanılar üzerindeki etkisinin yadsınamaz etkisinden dolayı kültürel formülasyonların teşhis sürecine dahil edilmesini beraberinde getirmiştir. Özellikle İngiltere ve Amerika'da belirli etnik kökene sahip bireylerde Afrika kökenli göçmenlerde sanrı karakteristiği olan bozukluklarla tanılanma oranının fazla olması nedeni ile etnik kökenin sanrısız düşüncüyü tetikleyen bir unsur olup olmaması üzerine çalışmalar yapılmış (Sharpley, & Peters, 1999; Cooper, Morgan, Byrne, Dazzan, Morgan, Hutchinson, Doody, Harrison, Leff, Jones, Murray, Bebbington, Fearon, & Ismail, 2008; Sen, & Chowdhury, 2006; Vega, & Lewis-Fernández, 2008), özellikle bir etnik kökenin sanrısız inancı tetiklemesinden ziyade fakat o etnik kökene sahip bireylerin toplum içinde karşılaştıkları muamelenin ve kültürleri ile getirdikleri bazı inanışların hakim kültür tarafından kolaylıkla sanrı olarak tanılandığı görülmüştür. Bu bağlamda bireylerin etnik kökenleri ve kültürleri ile beraberinde getirdikleri inanışların yanı sıra, içinde yaşadıkları toplumda bu etnik kökene dair var olan algı ve yaptırımların bireylerin nesillerce aktardıkları inanışların şekillenmesinde etkili olabileceği görülmüştür (Littlewood & Lipsedge, 1978; Morgan, Charalambides, Hutchinson, & Murray, 2010).

2.1.4.2. Sanrı İçeriklerinin Oluşumunda Ailenin Etkisi

Aile, bireysel psikoz deneyimlerinde dini belirleyicilerin veya sembollerin kullanımının önemli bir belirleyicisi olabilir. Sanrısız yapıların doğurduğu içsel yorumlamalar ve açıklamalar dahilinde aile birimlerinin bu içsel çerçeveyi etkilemesi muhtemeldir. Bhavsar ve Bhugra (2008) sanrılarda dini içeriklerin oluşması hakkında yaptıkları çalışmalarında sundukları modelde, bireyin geliştirdiği dini bir dini değerlendirme yapılarının inşasında ailenin birey ile etkileşime geçme yöntemlerinin etkili olduğunu dile getirmişlerdir. Antropolojik açıdan, aileler dini sembollere erişimin düzenleyicileri olarak görülmekte ve ayrıca aile ilişkilerinin bireyin kültürle ilişkisini belirleyici olduğu belirtilmektedir.

Şizofreni ve sanrılı düşüncenin oluşumu ve gelişimi hakkında yapılan çalışmalar, bu hastalığın gelişiminde sadece genetik faktörlerin değil, aile ve çevresel faktörlerin de oldukça büyük etkisi olduğunu göstermiştir. Çevresel faktörler kişinin yaşadığı sosyal çevre ve bu çevreden kaynaklanan stres veya kişinin hayatını etkileyen büyük olaylar olarak tanımlanmaktadır (Vaughn, Snyder, Freeman, Jones, Falloon, & Uberman, 1987).

Psikopatolojinin oluşumunu etkileyen çevre ve aile etkisi üzerine yapılan çalışmalar Fromm ve onun şizofrenojenik anne modeli ile başlamıştır (Fromm-Reichmann, 1948). Bu teoride Fromm şizofrenojenik tanımını baskın, aşırı korumacı fakat temelde reddeden anneyi tanımlamak için kullanmıştır (Brown et al., 1972). Parker (1982). Bu teorinin geçerliliği tartışmalı olsa da günümüzde tercih edilen duygu dışı vurumu teorisindeki eleştiren yorumlar ve duygusal aşırı karışma bölümlerinin geliştirilmesinde etkili olduğu düşünülmektedir.

Ailenin etkisi üzerine yapılan bir diğer çalışma da Paolo Altodaki Mental Research Enstitüsünde geliştirilen çözümsüz çelişki aileleri (iki arada bir derede aileler) teorisidir (Bateson et al., 1956). Bu teori aile içindeki şizofrenik iletişimin genetik olarak yatkın bireylerin şizofreni semptomları geliştirmesinde etkili olduğunu iddia etmektedir (Kantor & Herron, 1966). Aile içindeki söylenen söz ile yüz ifadesi, ses tonu ya da beden dilinin birbiri ile uyumsuz olduğu iletişim, bireyin neyin gerçek neyin yalan olduğunu sorguladığı stresli bir ortamın oluşmasına neden olmaktadır. Bu stresli aile ortamında bulunan genetik olarak yatkın bireyler şizofreni semptomları geliştirmektedirler. (Bateson, 1960)

Evlilik parçalanması Lidz ve arkadaşları (1957) tarafından geliştirilen bir teori olup, teori evliliklerinde uzlaşmaz bir şekilde birbirinden kopuk olan ebeveynlerin oluşturduğu ve anne baba

arasında öne çıkan bir güç dengesizliğinin görüldüğü ailelerde genetik olarak yatkın aile bireylerinin sanrısız düşünce yapıları geliştireceği yönündedir ve çocukların ebeveynleri tarafından birbirine karşı birer silah olarak kullanıldığı ailelerde çocukların savunma mekanizması olarak ruhsal bozukluklar geliştirdiği fikrine dayanmaktadır. .

Yalancı karşılıklık (pseudo mutuality) ise aile bireylerinin steryotip ilişki içinde bulunup gerçekte var olan öfke, kırgınlık ve düşmanlıkları hasıraltı etme çabalarının ailede psikoz semptomları geliştiren bireyler olmasına neden olduğu yönündeki teoridir (Wynne, 1981). Bu teoriyi çalışan Wynne tematik algı testleri ile aile içindeki iletişim yıkıcı durumları (fikir paylaşımı ve katkıda bulunulması, iletişimdeki belirsizlik, dil problemleri, yıkıcı konuşma yöntemleri...) belirlemeye çalışmıştır. (Singer & Wynne, 1966; Doane, West, Goldstein, Rodnick, & Jones, 1981).

Şizofrenojenik anne, çözümsüz çelişki aileleri, evlilik parçalanması ve yalancı karşılıklık teorilerinin kontrol çalışmalarının yapılmamış olması bu teorileri destekleyen yapıların azalmasına neden olmuştur (Gottesman, 1991).

Aile ve psikoz ilişkini irdeleyen bu ilk çalışmalar yöntem ve genellenebilirlik açısından oldukça büyük eleştiriler almışlardır. Fakat metodolojik açıdan eleştiriler almalarına rağmen Singer ve Wynne (1966) aile içindeki yıkıcı iletişimin risk altında olan genç yetişkinlerin şizofren semptomları geliştirmesinde etkili olduğu konusuna dikkat çekmişlerdir (Wagener, Hogarty, Goldstein, Asarnow, & Browne, 1986).

Şizofreni tanısı koyulmuş hastaların tedavisinde genellikle şizofreni tanısı koyulmuş hasta ve onun basa çıkma becerilerine odaklanılmaktadır. (Alanen, 1997; Konradi & Heckers, 2003) fakat aile ve ev ortamı temelli destek programlarının şizofreni tanısı koyulmuş bireylerdeki klinik stabilitenin sağlanmasında oldukça başarılı sonuçlar verdiği görülmüştür. (Yildiz, Veznedaroglu, Eryavuz, & Kayahan, 2004; Liberman, 1994; Bellack, Mueser, 1993). Çevresel stresin göz önünde bulundurulmadığı ve sadece ilaç tedavisine dayanan şizofreni tedavilerinde olum riskleri bulunmaktadır. Hastanın kendisi ve aile bireylerinin problem çözme becerileri ve basa çıkma becerilerinin geliştirildiği aile temelli bir yaklaşım ile sadece hasta temelli tedavi programlarının karşılaştırıldığı iki yıllık bir çalışmada ailenin de destek aldığı programların hastanın iyileşmesine daha büyük katkıda bulunduğunu göstermiştir. Şizofreni tanısı koyulmuş ve ailesi ile birlikte yaşayan bireylerle yapılan bir çalışma, tedavi surecinin sadece birey odaklı olmayıp aile bireylerinin de dahil edildiği bir program halinde sunulmuş ve bu aileler 9 aylık takibe alınmıştır.

9 ayın sonunda hastaların atakları nedeni ile hastaneye başvurularının azaldığı aynı zamanda nöroleptik ilaçlarının dozlarının azaltıldığı gözlenmiştir (Fallon, 1985).

Şizofreni ve özgüvenin incelendiği çalışmada çocukluk ergenlik ve yetişkinlikte rekabetçi bir ortamda büyüyen çocukların daha fazla sosyal strese mazur kaldıkları ve şizofreni semptomları geliştirmeye daha yatkın oldukları, hali hazırda geliştirmiş olanların ise daha ciddi semptomlara sahip oldukları görülmüştür.

Aile içinde bulunan negatif etkileşim ve iletişim eksikliği ile şizofreni semptomlarının oluşumu arasında oldukça büyük bir etkileşim olduğu Doane tarafından ergenlerle yapılan çalışmada görülmüştür (Doane et al. 1981). Aynı zamanda Lukoff ve diğerleri tarafından yapılmış olan literatür taramasında şizofreni hastalarının stresle ve aile içinde oluşan gerginlikle basa çıkma konusunda gerekli becerilere sahip olmamaları ya da yanlış becerilere sahip olmaları nedeni ile bu stresle basa çıkamadıklarını göstermiştir (Eisler et al. 1974; Spivack, Platt, and Shure 1976; Cohen 1978; Hersen et al. 1978; Rochester 1978). Strachen ve arkadaşları (1986) aile içinde uzun süreli stres ya da baskının aile içinde hali hazırda yatkın olan bireylerde şizofrenik semptomların görülme oranını arttırdığını dile getirmişlerdir.

Ailenin psikotik süreçteki rolü, Wig ve arkadaşları tarafından “ifade edilmiş duygu” kavramı temelinde araştırılmış, “ifade edilmiş duygu” indeksinin psikotik hastalıkta anlamlı bir belirleyici olduğunu bulmuşlardır. Ayrıca, aile birimlerinin, fenomenolojinin yanı sıra psikozun klinik parametrelerini şekillendirmede de bir rolü olabileceği dile getirilmiştir (Wig, Menon, Bedi, Ghosh, Kuipers, Leff, Korten, Day, Sartorius, Ernberg ve Jablensky, 1987). Corin ve arkadaşları psikoz ya da diğer ruhsal bozuklukları çalışırken kültür kadar geniş bir yelpazenin ardından aile ilişkileri, din, kişilik, etnik köken, cinsiyet gibi mikro yapıların da incelenmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Corin kültürün aile üzerinden bireyi etkilediğini savunmuştur.

Rao (1966) Hint kültüründeki kötülük görme sanrısının oluşumunda çocukluk çağı boyunca hiyerarşik düzenlenen aile yapısının ve bu aile yapısı içinde otorite figürü olarak belirlenen üyelere duyulması zorunlu kılınan saygının bireyi baskılaması sonucunda olduğu fikrini savunmuştur.

Güncelliğini Koruyan Aile- Sanrı İlişkisini İnceleyen Teoriler:

Duygusal Tarz Modeli:

Duygusal Tarz modeli ebeveynlerinin çocuklarına hitap ederken kullandıkları duygusal mesajları incelemektedir (Doane, West, Goldstein, Rodnick, & Jones, 1981). Bu değerlendirme daha önceden verilmiş bir problemi çözmek için aile üyelerinin tartışma yaptığı yedi dakikalık seansların birebir kaydedilmesi ile yapılmaktadır. Kodlamanın uygun yapılabilmesi için içerik analizi sadece yazılı transkriptlerden yapılmakta sonrasında ses kayıtlarından ses tonu analizleri yapılmaktadır. Bu yöntemde temel dört kategori bulunmaktadır: destek, eleştiri, suç yansıtımı, suçlama ve müdahalecilik.

Duygu Yansıtımı Modeli:

Duygu Yansıtımı modeli hasta aile bireyine karşı gösterilen gereğinden fazla eleştiri ve düşmanlığın etkileri temelinden geliştirilmiştir (Brown, Birley, & Wing, 1972). Bu teoride aile içinde uzun süreli çevresel stresin bulunması ile şizofreni oluşumunun ilişkisi olduğu savunulmaktadır (Falloon, Marshall, Boyd, Razani, & Wood-Siverio, 1983; Goldstein, 1985; Vaughn, 1989; Leff, 1976; Lieberman et al., 1987).

Duygu yansıtımı modeli hakkında uzun süredir devam eden tartışmasının temelinde aşırı duygu yansıtımının şizofreni tanısı koyulmuş bir aile bireyi ile yasama sonucu mu oluştuğu yoksa bu durumun ailenin yapısında mı bulunduğu konusu bulunmaktadır (Birchwood & Smith, 1987). Finlandiya da yapılan bir çalışmada şizofreni tanısı olan annelerin çocukları sağlıklı işleyen ya da orta derecede sağlıklı işleyen ailelere evlatlık verildiklerinde ailelerin işleyiş yapılarında herhangi bir değişim gözlenmezken fonksiyonel olmayan ailelere evlatlık verilen ailelerde ciddi bir etkilenme gözlenmiştir. Fonksiyonel olmayan ailelerde iletişim çarpıklıkları, kişisel sinir problemleri, ilkel savunma mekanizmaları yüksek oranda anksiyete ve düşük oranda güven görülmüştür (Tienari, 1991; Tienari et al., 1994; Wahlberg et al., 1997).

Yatkınlık-Stres Modeli

Bu teoriye göre bireylerin şizofreni için farklı derecelerde genetik yatkınlıkları ya da semptomları geliştirme yatkınlıkları bulunmaktadır. Yatkınlık genetik harita, zamanla karşılaşılan sıkıntılar (anne gebeliğinde veya doğum sonrasında yaşanan sıkıntılar, erken aile tecrübeleri...) gibi pek çok faktörden etkilenmektedir (Zubin & Spring, 1977). Yatkınlık tek başına şizofreninin oluşmasında etkili olmaz, Zubin'e(1981) göre tetikleyici bir olayın yatkınlık ile birleşmesi dengenin bozulmasına neden olmaktadır. Tetikleyen olayın olmadığı durumlarda herhangi bir psikoz

görülmeyecektir. Strachan ve arkadaşları (1986) uzun süreli yaşanan aile baskısının var olan yatkınlık ile bir araya gelmesi sonucu şizofreni epizotların oluşacağını savunmuştur.

Bu modele göre genetik olarak şizofreniye yatkın olan bireyin stresli çevresel ortamda bulunması ile bu durumla basa çıkabilmek için geçici ara yapılar üretmesine neden olmaktadır. Bu ara yapıların üretilmesinin sonucunda sosyal uyaranları farklı algılama başlamakta ve kişinin psikotik semptomları oluşturmaya neden olmaktadır. Bu başlangıç evreleri ve bu evrelerin beraberinde oluşan davranışlar çevresel stresin sıklığı ve miktarına göre artmakta ve bireyin sosyal ve aile çevresinde bozulmalar oluşmasına yol açmaktadır.

Bu durum orta seviye psikoz basamağında bulunan kişinin hali hazırda oldukça zayıf olan sosyal çevresinin daha da kısırlaşmasına yol açarak bir kısır döngü içine girilmesine neden olmaktadır. Bilişsel dağınıklık yasayan birey, çevresinden ve aile üyelerinden daha fazla eleştiri ve reddedilme yaşamaktadır. (Nuechterlein & Dawson, 1984)

4.2.1. Paylaşılmış Psikotik Bozukluk

Paylaşılmış psikotik bozukluk, Fransızca bir terim olan “folie a deux” olarak da bilinmektedir ve sanrılar olan birey ile yakın ilişkide olanlarda benzer sanrılarının gelişmesi durumudur. Paylaşılmış psikotik bozuklukta ikinci kişi zamanla diğerinin sanrılarına inanmaya başlar ve bazı durumlarda bu bulaşma durumu daha da ilerleyerek aileler de aynı sanrılı inançları benimseyebilmektedir (Butcher, v.d., 2011).

Lasègue ve Falret (2016) klinik vakaların ve psikotik yayılmanın ayrıntılı açıklamalarının yer aldığı bir makale yayınlamışlar, bu çalışmalarında paylaşılmış psikotik bozuklukların gelişimini:

- 1) Daha aktif ve zeki bir birey sanrısız fikirleri üretir ve pasif, daha az zeki bir birey yavaş yavaş bu sanrısız fikirleri özümser;
- 2) Her iki birey göreceli bir sosyal izolasyon içinde yaşamaktadır ve birbirleir ile duygusal, düşünsel ve ilgi bağlamında çok yakındır
- 3) Sanrısız fikirler bir şekilde gerçeklikle ilişkilidir ve ortak deneyime, ümitlere ve kaygılara atıfta bulunur; maddeleri ile açıklamışlardır. Ayrıca, Lasègue ve Falret 'e göre, sanrıyı geliştiren ikinci birey diğerinin sanrısız inancının yansımasıdır ve bu iki birey birbirlerinden ayrılırlarsa ikinci bireysin sanrısız inanışları kaybolacaktır. Bu bağlamda incelendiğinde paylaşılmış psikotik bozukluğun, psikozda iç kaynaklı (endojen) ya da genetik psikozdan ziyade reaktif psikoz

mekanizmasının rolünü gösterir nitelikte savunulduğu görülmektedir. Diğer taraftan, 1880 yılında Régis, psikoza karşı genetik eğilimi olan iki kişi arasında sanrı paylaşımının mümkün olduğunu göstermiştir (Kramer, 1950). Bu durumda, yakın ve sürekli birlik içinde yaşayan iki kişi aynı bağlamda meydana gelen olayın etkisi altında aynı zamanda bir sanrı geliştirebilmektedir ve Lasègue ve Falret tarafından sunulan olguların aksine, iki hastanın ayrılması her iki hastada da sanrıyı her zaman çözmeyecektir. 1894'te Marandon de Montyel daha önce Lasègue, Falret ve Régis tarafından dile getirilmiş olan bulaşıcı sanrılar için yeni bir alt tip ortaya koymuştur. Bu tipte her hangi bir genetik yatkınlık söz konusu olmadan bir bireyin sanrısız inanışlarını bir diğer bireye aktarması ve diğer bireyin bu inanışlara direnç göstermesine rağmen inanması sonucunda oluşan paylaşılmış psikotik durum söz konusudur ve bu iki birey birbirinden ayrılrsa bile ikinci bireyin semptomları uzun sürebilmektedir.

Clérambeaut sanrısız ilişkiyi kurarken öznelere karşılıklı rolünü bulmuş ve “*induction réciproque*” (karşılıklı uyarılma) ve “*division du travail*” (işbölümü) adı verilen yeni bir kavram getirmiştir. Yani, birey önce bir yanılısıma geliştirir; ikinci birey bunu kabul eder ve hatta detaylandırır; daha sonra birey karşısındakinin ayrıntılandırılmış yanılısamalarından etkilenir. Clérambeaut ayrıca, sanrısız fikirlerin aktarılabilceğinde ısrar etti, fakat psikiyatrik bozuklukların oluşmasında etkili mekanizma olan “*automatism mentale*” nin aktarılamayacağını dile getirmiştir (Shimizu, Kubota, Toichi, & Baba, 2007)

Paylaşılmış psikotik bozukluk kavramında aynı ortamı paylaşan bireylerde zaman içinde benzer inanış yapılarının gelişmesinin mümkün olduğunu görmekteyiz. Bu bağlamda sanrılı sanrılı inanışları olan bireylerin ailelerinde benzer inanış yapılarının varlığından söz etmek mümkün olabilmektedir. Aile sanrılı birey kadar güçlü olarak inanmasa da, inanışı sanrılı bireyde olduğu gibi hayatını olumsuz olarak etkilemese de benzer örüntülere sahip bireyleri barındırabilir ve hatta bu inanış sistemini besleyen bir yapıda olabilir.

2.1.5. Sanrı bozukluğu olan bireylerin aileleri

2.1.5.1. İkiz Çalışmaları:

İkiz çalışmaları daha çok şizofreninin kaynağının kestirilmesi amacı ile yapılmış çalışmalar olsa da sanrı bozukluğu olan aile bireyleri için de oldukça detaylı bir kaynak olma özelliği taşımaktadırlar. Bu çalışmalarda tek yumurta ikizlerinde şizofreninin konkordans oranlarının (tek

yumurta ikizlerinden birinde görülen hastalığın diğesinde görölme oranı) diğerkardeşlere oranla kayda değerseviyede yüksek olduğu pek çok çalışmada görölmüştür. Torrey ve arkadaşları tarafından yapılan bir çalışmada dünya genelinde yapılan önemli şizofreni ikiz çalışmalarını gözden geçirmişler ve bu çalışma sonucunda şizofreninin tek yumurta ikizlerinde görölme oranı %28 iken çift yumurta ikizlerinde %6 olduğu görölmüştür. Bu çalışma sonucunda şizofreni sadece genetik faktörlerden olmadığı görölmüştür zira sadece genetik aktarımlı rahatsızlıkların tek yumurta ikizlerinde görölme oranının %100 olduğu bilinmektedir ve hiçbir tek yumurta ikizi çalışmasında bu oran %100 e yaklaşmamıştır.

2.1.5.2. Evlat Edinilen Çocuklar Üzerinde Yürütölen Çalışmalar:

Sanrı oluşumunda çevresel etkenlerin etkisinin ölçölmesi amacı ile yürütölen çalışmalardan biri de sonradan şizofreni görölen ve biyolojik ailelerinden erken yaşta (tercihen doğum sonrası) evlat edinilen kişilerin akrabaları ile biyolojik akrabalar arasındaki şizofreni konkordans oranlarının karşılaştırıldığı evlat edinilen çocuklar üzerine yapılan çalışmalardır. Bu şekilde yapılan ilk çalışma Heston tarafından 1966 yılında yürütölmüş, biyolojik ailesinde şizofreni olan ve doğumdan yaklaşık 72 saat sonra akrabalarına ya da koruyucu ailelere verilen 47 çocuğu izlemiştir. Çalışmasının sonucunda bu çocukların %16,6'sına sonradan şizofreni tanısı koyulduğu görölmüştür (Heston, 1966).

Evlat edinen ailelerin yapısı:

Şizofrenide yürütölen evlat edinilen çocuklar üzerine yapılan çalışmalarda önemle üzerinde durulan bir konu da evlat edinen ailelerin yapısı olmuştur. Zira evlat edinilen çocukların yetişkin dönemlerinde şizofreni görölmesi durumunda bu durumun genetik veya çevresel faktörlerce tetşklenmesi durumunun incelenmedi hedeflenmiştir. Araştırmacıların baktığı aile çevresi ölçülerinden biri iletişim sapmasıdır (Wahlberg, Wynne, Oja, Keskitalo, Pykalainen, Lahti, Moring, Naarala, Sorri, Seitamaa, Läksy, Kolassa, Tienari & Laksy, 1997). İletişim sapması, netlikten yoksun iletişimin dikkat odağında aksamalara neden olmasıdır (Singer ve Wynne, 1965) ve ailenin problemleri yönetmek için birbirleriyle etkili bir şekilde iletişim kurma yeteneğini zayıflatmasından dolayı stresli bir ortama yol açmaktadır (Kymalainen, Weisman, Rosales ve Armesto, 2006). Yapı, Rorschach protokolleri (Wynne, Singer, & Toohey, 1976) yapılandırılmış görüşmeler (Cole, Kane, Zastowny, Grolnick, & Lehman, 1993) ve Beş Dakika Konuşma örnekleri

(Kymalainen, et., al., 2006) gibi farklı yöntemler kullanılarak güvenilir bir şekilde ölçülmüştür. Yapısal sapma Wynne, Singer ve Toohey (1976) tarafından şizofreni hastalarının ve ebeveynlerinin benzer garip terimler kullandıkları, farklı çıkarsamalara sahip oldukları ve kendi duygu ve iletişim örüntülerine kapanış yaşadıkları fikri ile geliştirilmiştir. Wynne ve Singer, ebeveynlerin etkili bir şekilde iletişim kurmadaki başarısızlıklarının, çocuklarında kafa karışıklığına, sıkıntıya ve işlevsiz iletişim kalıplarına yol açtığını iddia etmişlerdir (Wynne, Singer & Toohey, 1976).

Wahlberg ve meslektaşları evlat edinilen ailelerde yüksek derecede iletişim sapması ve genetik riskin bir araya gelmesinin sorunsal olduğunu dile getirmiştir. Genetik risk altında olan ve iletişim sapması yüksek ailelerde yaşayan çocuklarda yaşayan çocuklarda izlem sırasında yüksek düzeyde düşünce bozukluğu olduğunu görmüşlerdir. Buna karşın genetik yatkınlığı olmayan ilişki sapması düşük ya da yüksek olan ailelerde yaşasalar bile şizofreni görülmemiştir. Çalışmanın en dikkat çekici sonucu iletişim sapması düşük ailelerce evlat edinilen çocuklarda genetik açıdan risk taşımlarına rağmen diğer iki gruba kıyasla oldukça iyi sonuçlar elde edilmesi ve bu bireylerde ilerleyen yaşlarında şizofreni görülmemesi olmuştur (Wahlberg, et., al., 1997).

2.1.6. Normal popülasyonda sanrılar:

Sanrılar her ne kadar psikolojik rahatsızlıklar kategorisinde değerlendirilen olgular olsa da normal olarak tanımlanacak genel popülasyonda da sanrısız inanışların varlığından söz etmek mümkündür. Charles MacKay “Olağan Üstü Kitlesele Sanrılar” kitabında toplum geneline yayılmış sanrılarını değerlendirmiş, lale çılgınlığı ve cadı avı gibi tüm toplumu etkisi altına alan yoğun güçlü inanışları toplumsal sanrılar olarak tanımlamıştır. Her ne kadar lale çılgınlığı ya da cadı avı o dönemin toplumsal ve kültürel değerleri tarafından açıklanabilmesi nedeni ile sanrı kategorisine alınmasa da Foucault’un (1967) “normal” tanımında çoğunluğun ve iktidarın tanımın geçerli olmasının eksik bir tanım olacağı görüşünden ilerlediğimiz zaman toplum geneline yayılmış dahi olsa mantıkdışı ve aksi akılcı yöntemlerle ispatlanacak inanışların toplum genelinde de görülebileceği gerçeği akla gelmektedir. (MacKay, 2000).

Normallik ve psikoz arasında bir devamlılık ilişkisi olduğuna dair oluşan düşünce hiçbir şekilde yeni bir şey değildir (örn., Bleuler 1911; Rado 1953; Meehl 1962). Psikotik semptomlar günümüzde genel popülasyonda da var olan kişisel özelliklerin yoğun ifade edişi olarak

kavramsallaştırılmakta, farklı psikolojik varyasyonları toplumsal olarak uyumlu bireylerde de görülmekle beraber klinik olarak psikotik olarak tanımlanmamaktadır (Claridge, 1972; 1987).

Son derece yaratıcı düşünce ve psikotik düşünce arasındaki benzerlikler sık sık dile getirilmiştir (Horrobin, 2001). Dykes ve McGhie (1976) yaptıkları çalışmada, böyle bir yordayıcılığın var olup olmadığını incelemişler, yaratıcı ve şizofren olarak tanımlanan bireylerin benzer dikkat stratejileri kullanarak çevresel uyaranlara alışılmadık bir perspektiften bakıp bakmadıkları hipotezlerini test etmişler ve yaratıcı ve şizofreni olan bireylerin daha geniş bir çevresel algı mekanizmasına sahip olduklarını bulmuşlardır.

2.2.DUYGUSAL İSTİSMAR:

Duygusal istismar bireye sadece başkalarının ihtiyaçlarını karşıladığı sürece değerli olduğunu, aksi takdirde değersiz, sevilmeyen ve istenmeyen biri olduğunu dile getirerek bireyin benlik algısında ve duygusal yapılanmasında kalıcı hasara sebep olan tekrarlanan aşağılama, alay etme, tehdit etme, gözdağı verme reddetme gibi örüntüye sahip davranış yapıları olarak tanımlanmaktadır (Brassard, Hart & Hardy, 1991; Runyan, Wattam, Ikeda, Hassan & Ramiro, 2002; Garbarino, Guttman & Seeley, 1986). Shelgard (1979) çocuğun o anki ve sonraki yaşamını olumsuz yönde derinden etkileyen bir deneyim olarak çocuk istismarının her türünü "Ruh Cinayeti" olarak tanımlamış, Garbarino ve arkadaşları (1987) çalışmalarında duygusal istismar için bu terimi kullanmışlardır. Duygusal istismar çocuğun gelişmekte olan kimlik ve benlik algısını zedeleyen, tekrar eden eleştiriler, saldırıları, reddetme, hor görme, değersizleştirme ve görmezden gelme davranışlarını içermektedir.

Duygusal istismar (emotional abuse), psikolojik kötü muamele (psychological maltreatment), duygusal ihmal (emotional neglect), duygusal kötü muamele (emotional maltreatment), ruhsal zulüm (mental cruelty), ve psikolojik istismar (psychological abuse) gibi pek çok farklı tanım ile karşımıza çıkmaktadır (Pearce and Pezzot-Pearce, 1997). "Psikolojik kötü muamele" terimi, kimi zaman bilişsel ve duygusal bileşenlere de sahip olduğu için, bu türden bir kötüye kullanımı tanımlamak için kullanılmaktadır. Aynı zamanda, bu istismar biçimi çocuklara yönelik kötü muamelenin tüm biçimlerine özgü olan temel meselelerle ilgilidir ve bu nedenle benzer yapıları açıklığa kavuşturur ve birleştirir (Brassard & Gelardo, 1987). Yani, cinsel istismar veya ihmal gibi diğer kötü muamele biçimlerini yaşayan çocuklar da duygusal ve psikolojik olarak etkilenirler. Fakat duygusal istismar gözden kaçabilmektedir (Horton & Cruise, 2001).

Duygusal istismarın tanımlanması sürecinde ortaya çıkan tanımlar, sözel ve duygusal saldırı, ihtiyaçlara karşı edilgen-saldırgan ihmal tavrı, benlik saygısı ve kişilerarası becerilerin gelişiminin önlenmesi veya cezalandırılması (Garbarino, 1978); kişisel özerklik ve dürüstlüğün gelişmesine müdahale (Melton & Corson, 1987) ve mağdurun beklenen performans aralığında çalışabilme yeteneğinin bozulması (Landau, Salus, Stitfarm, & Kalb, 1980) gibi geniş kategorilere odaklanmıştır.

Duygusal istismar, reddetme, zorlayıcı, cezalandırıcı, dengesiz disiplin, günah geçişi belirleme, alay etme, aşağılama, gerçekçi olmayan beklentiler, kaotik aile ortamı, ve duygusal olarak yaralanmış çocuğa yardım etmeyi reddetme gibi eylemlerle tanımlanmıştır. (Hart, Germain ve Brassard, 1987). Hart ve arkadaşları (1996) duygusal istismarı “Reddetme, Aşağılama, Yıldırma, Tek başına bırakma, Suça Yönelme, Kendi çıkarma kullanma, Duygusal tepki vermeyi reddetme ve Vaktinden önce yetişkin rolü verme” gibi alt boyutları ile tarif etmişlerdir.

Duygusal istismar ve ihmalin çocuğun gelişimine büyük zarar verdiğini ve bu zararın yetişkin yaşamını da etkilediği yönündeki inanış artık giderek daha fazla kabul görmektedir (Hart, Binggeli ve Brassard, 1998). Çocuklukta duygusal istismar ve ihmalin, daha sonraki çocukluk döneminde çok çeşitli duygusal, davranışsal ve bilişsel zorluklarla önemli ölçüde ilişkili olduğu hipotezi ile yapılan bir dizi takip ve boylamsal çalışma bu inanışı doğrular nitelikte sonuçlar vermiştir (Erickson, Egeland, & Pianta, 1990; Herrenkohl, Herrenkohl, Egolf ve Wu, 1991; Skuse ve arkadaşları, 1998; Briere ve Runtz, 1990; Mullen, Martin, Anderson, Romans ve Herbison, 1996).

Claussen ve Crittenden (1991) yaptıkları çalışmada, duygusal istismarın, fiziksel olarak istismara uğramış ve ihmal edilmiş çocukların çoğunluğunda (% 90) bulunduğunu dile getirmişlerdir. Dahası, duygusal istismarın, çocuğun gelişim sürecinde ortaya çıkabilecek bozuklukların ortaya çıkmasında fiziksel istismarın şiddetinden daha güçlü etkiye sahip olduğunu vurgulamışlardır.

Gerçekten de, diğer istismar ve ihmal biçimlerinin neden olduğu zararın aracıları olan görevli duygusal istismar ve ihmal olabilir (Hart, Brassard ve Karlson, 1996; Sanders ve Becker-Lausen, 1995). Duygusal istismar ve ihmal diğer istismar ve ihmal biçimlerinden bağımsız olarak da mevcut olabilmektedir. Örneğin, fiziksel ihmalin söz konusu olduğu durumlarda genellikle duygusal ihmal de mevcut olurken, duygusal istismar ve ihmalin yayında her zaman fiziksel istismar da görülmez (Egeland & Erickson, 1987).

Horton ve Cruise (2001) Brassard ve Gelardo (1987), Garbarino, Guttman ve Seeley (1986), Miller-Perin ve Perin (1999) ve Tomison ve Tucci (1997) çalışmalarından elde ettiği veri ile duygusal istismardaki davranış biçimlerini Tablo 1’de görüldüğü gibi yedi başlıkta toplamıştır.

Tablo 1. Duygusal İstismardaki Yedi Davranış Biçimi

Biçim	Tanım
Reddeden	Çocuğa yardım etmeyi ya da yavaşça sevmeyi reddetme gibi çocuğun reddedilme hissi geliştirmesine neden olacak sözel ya da davranışsal tepkiler verme.
Aşağılayıcı	Toplum içinde küçük düşürme, isim takma, aşağılama gibi çocuğu değersizleştiren tavırlar içinde olma.
Terör Estiren	Çocuğun ya da sevdiği bir nesne ya da evcil hayvan gibi canlının iyi oluşunu sözel ve davranışsal olarak tehdit ederek çocukta korku oluşmasını amaçlama.
İzole Eden	Çocuğu basit bir şekilde men etmek ya da bir yere kilitlemek sureti ile çocuğun normal sosyal etkinliklere ya da etkileşimlere katılmasının bir yetişkin tarafından engellenmesi.
Bozan	Bakım verenin çocuğu olması gereken şekilde yönlendirememesi ya da cesaretlendirmesi nedeni ile çocukta madde kullanımı, suça eğilimli davranış ya da öfke gibi anti-sosyal davranışların gelişmesi.
Kullanan	Çocuktan bakım verenin ihtiyaçları ya da kazanımları doğrultusunda davranmasını çocuktan istemek, çocuğu bu yönde zorlamak ya da cesaretlendirme.
Duygusal Tepkiyi Reddeden	Bakım verenin çocuğun ihtiyacı olan duyguları (sevgi, destek, özen...) ya da fiziksel yakınlığı verebilecek şekilde çocukla iletişime geçmeyi reddetmesi.

Bazı faktörler duygusal istismar ve ihmali veya psikolojik kötü muameleyi diğer tip çocuk ihmal ve istismarından ayırmaktadır. Cinsel istismarın ve fiziksel istismarın aksine, duygusal istismarda ve ihmalde “istismarcı” neredeyse kaçınılmaz olarak çocuk için birincil bakıcı ve bağlanma figürüdür. İki ebeveynli ailelerde, ya her iki ebeveyn de suiistimale katkıda bulunur ya da duygusal istismar uygulamayan ebeveyn etkili bir koruma sağlayama noktasında başarılı olamaz. Bu nedenle, çocuğun duygusal istismardan korunması için çocuğun istismar ortamından ayrılmasını

gerekiyorsa, bir bağlanma figüründen uzaklaşılması pahasına gerçekleştirilmelidir. Duygusal istismarın varlığı erken tanılabiliirse çocuğun ortamdan alınmadan terapötik müdahaleler ile çocuğun korunması mümkün olabilmektedir. Fakat pek çok duygusal istismar vakasında fiziksel zarar gibi somut verilerin bulunmaması, duruma müdahaleyi zorlaştırmaktadır (Garbarino & Crouter, 1978; Glasser, 2002). Tek başına meydana gelen duygusal istismarı tanıması bu istismar türünün diğerlerine kıyasla daha belirlenemez olmasından dolayı oldukça zordur. Yani, belirli bir ebeveyn davranışının yetersiz ebeveynlikten ayırıp gerçekten duygusal istismar örüntüsüne sahip olduğunu bilmek oldukça zor olabilmektedir. Duygusal istismara yatkın ebeveynler kendi davranışlarının çocuklarını nasıl etkilediğini anlamlandırma konusunda yetersiz algıya sahip olmalarından dolayı bu durum için çocuklarını suçlama yoluna gidebilmektedirler (Horton & Cruise).

2.2.1. Aile içi Duygusal İstismar:

Ebeveyn çocuğun bakım, eğitim, barınma ve denetim gibi ihtiyaçlarını karşılama; fiziksel ya da cinsel şiddete başvurmasa bile yaralayıcı, küçük düşürücü, değersizleştirici yorumları ile çocuğunu istismar edebilmektedir. Tüm ebeveynlerin çocuklarına en az bir kere aşağılayıcı yorumda buldukları olmuştur fakat bu davranışın kronik ve tekrarlayıcı yapıya sahip oluşu çocukları olumsuz olarak etkilemektedir (Horton & Cruise, 2001). Ebeveynler, çocuk yetiştirme kapsamında eleştirel ve değersizleştirilen saldırılar ile duygusal olarak istismara uğramış çocuk üzerindeki sert kontrollerini korurlar (Thompson ve Kaplan, 1996).

Çocukların duygusal istismarının söz konusu olduğu durumlarda istismar edenin çoğunlukla ebeveynler olduğu; hem annenin hem de babanın eşit seviyede çocuklarını duygusal olarak istismar ettikleri görülmüştür. Fakat bunun yanında diğer bakım verenler (üvey anne, üvey baba, bebek bakıcıları, kız/erkek arkadaşlar) incelendiğinde duygusal istismar etme oranının erkek bakım verenlerde daha çok olduğu görülmüştür (Sedlack & Broadhurst, 1996).

Araştırmalar duygusal istismarın psikotapojenik çıktıklarına dikkat çekmektedir (Gibb ve ark., 2001; Simeon ve ark., 2001). Çocukluk dönemi duygusal istismarının erişkin işlev üzerindeki sonuçlarıyla ilgili ampirik araştırmalar azdır ve çoğunlukla düşük benlik saygısı, kişilerarası ilişkiler bozukluğu, dünyadaki olumsuz algı, depresif duygudurumlar, kaygı, intihar eğilimleri, yeme bozuklukları ve genel psikiyatrik semptomatoloji ile ilgilidir (Bifulco et al., 2002; Doyle, 2001; Ferguson and Dacey, 1997; Gibb et al., 2001; Grilo and Masheb, 2002; Hart et al., 1996;

Mazzeo and Espelage, 2002; Palmer et al.,2001; Portwood, 1999; Rich et al., 1997; Spertus et al., 2003; Thompson and Kaplan, 1996).

Psikanalitik kuramlar, her bir psikopatolojik varlığın, özel uyumsuz savunma mekanizmalarının kullanılmasıyla karakterize olduğunu iddia etmişlerdir (Freud, 1992). Vaillant'a (1992) savunmaların, psikososyal olgunluk ve psikopatoloji ile ilişkilerine göre hiyerarşik olarak sıralanabileceğini savunmuştur. Savunma mekanizmalarının olgunluk düzeylerine ve uyumluluğa göre ayrılabilceğini ve özellikle olgunlaşmamış olarak nitelendirilen savunma mekanizmalarının psikopatolojinin göstergeleri olduğunu öne sürmüştür. Projeksiyon, dışsal gerçekliğin reddi, bölünme ve hareket etme, olgunlaşmamış (veya "ilkel") savunmaları temsil ederken; yer değiştirme, reaksiyon oluşumu, rasyonalizasyon, geri alma, izolasyon ve baskı, nevrotik savunma olarak kabul edilir; ve süblimasyon, mizah, bastırma ve özgecilik olgun savunmalar olarak kabul edilir.

Yapılan çalışmalar, çocukluğunda duygusal istismara uğramanın, sert bir biçimde kontrol etmeye çalışan ebeveynler ile yaşamının ve kayıtsız bağlanma şekline sahip olmanın, bireylerde yetişkinlik çağında psikopatolojik semptomlar görülmesine, olgunlaşmamış savunma sistemi ve zarar görmüş benlik algısı oluşumuna yol açtığını dile getirmiştir. Bu çalışmalarda olgunlaşmamış savunmacı örgütlenmenin ve benlik saygısının yaralanmasının, çocukluk dönemi duygusal istismar deneyimi ve ebeveynlik davranışlarının yetişkinlikte psikopatolojik semptomatolojiye geçişinden kaynaklanan süreçte aracılık ettiği hipotezini ortaya koyulmuştur. (Gross ve Keller, 1992; Loos ve Alexander, 1997; Rich et., al, 1997, Finzi-Dottan, & Karu, 2006).

Duygusal olarak istismar mağdurları, olumsuz bir kendilik imajı benimseyebilmekte (Frankel, 2002) ve ebeveynlerin eleştirilerini ve hakaretlerini ortaya koyarak ebeveynin dikkatini çekecek kadar iyi olmadıklarına inanabilmektedirler (Loos ve Alexander, 1997). Çalışmalar, ruh sağlığı için savunmaların kestirim gücünü göstermektedir; olgunlaşmamış savunmaların zayıf psikolojik uyum ve psikopatolojik belirtilerin varlığına bağlı olduğu düşünülmektedir (Cramer ve Block, 1998; Muris ve Merckelbach, 1996; Watson, 2002). Yetişkinlikte olgunlaşmamış savunma sistemlerine sığınmak, bu savunmanın gelişimsel olarak baskın olduğu (örneğin erken çocuklukta inkar) yaşlarda psikolojik zorlukların bir göstergesi olabilmektedir.

Aşırı kaygıya karşı korunma ve öz saygıyı koruma girişiminde, çocuk o sırada mevcut savunma mekanizmalarını güçlü bir şekilde kullanır. Aşırı kullanımın bir sonucu olarak, savunmalar, bireyin

kişiliğinin öne çıkan bir özelliği olmaya devam etmekte ve gelişimsel olarak uygun yaştan çok daha uzun süre işlev görmeye devam etmektedir (Cramer ve Block, 1998). Bu olgunlaşmamış savunmanın yoğun bir şekilde ve uzun süreli aşırı kullanımı, yetişkinlik dönemindeki kişilik bozukluklarının, özellikle de sınır kişiliklerinin gelişiminde bir risk faktörü olabilmektedir (Armelius ve Granberg, 2000; Bond ve ark., 1994; Grilo ve Masheb, 2002). Zanarini et., al., 1997). Bond ve diğ. (1994), Kernberg'in (1976), sınırdaki kişilik bozukluğunun, uyumsuz savunmalardan ziyade uyumsuz ve algı yıkıcı savunmalar (olgunlaşmamış ilkel savunmalar) ile bağlantılı olduğunu bildirerek, sınırdaki kişilik bozukluğunun göstergelerinden biri olarak olgunlaşmamış savunmalar görüşünü desteklemiştir.

2.2.1.1. Ebeveyn Duygusal İstismarı

Ebeveyn kabul-reddetme teorisi, ebeveynlerin duygusal istismarının, çocukların kişilik gelişimi üzerindeki etkilerinin yanı sıra, çocuk olarak reddedilen yetişkinlerin kişilik işlevselliği üzerinde de etkileri olduğunu dile getirmektedir. Dünya genelinde yapılan çalışmalar ve testler tarafından da doğrulanan bu düşünce ebeveyn duygusal istismarına uğrayan çocukların uğramayan çocuklara kıyasla düşmanca, saldırgan, pasif agresif olduklarını; öfke yönetiminde problem yaşadıklarını; bağımlı ya da “savunmacı bağımsız” olduklarını; reddin derecesine göre bozuk benlik saygısı ve benlik yeterliliği; duygusal stabil olmayış, duygusal tepkisiz olduklarını ve negatif dünya görüşüne sahip olduklarını savunmaktadır (Rohner & Rohner, 1980).

2.2.1.2. Kardeş Duygusal İstismarı

Duygusal istismar ebeveynler tarafından olduğu kadar kardeşler tarafından da olabilmektedir. Kardeşler arası duygusal istismarda istismarcı bir yetişkin değil bireyin kardeşi (abisi, ablası, küçük kardeşi) olmaktadır. Bir kardeş tarafından duygusal istismar teşkil eden davranışlar, isim takma, alay etme, değersizleştirme, korku uyandırma, kişisel eşyalara zarar verme ve evcil hayvanın işkence veya öldürülmesi olarak sınıflandırılmıştır (Caffaro, 2013; Caffaro, & Conn Caffaro, 2005). Bu kategorileştirme herhangi bir şekilde, duygusal bir gruptaki istismarın bir diğerinden daha ciddi olduğunu ima etmez ve hatta her bir formun oldukça ciddi olduğunu savunmaktadır zira duygusal istismarın her türü mağdurun yetişkin hayatını etkileyebilmektedir. (Wiehe, 1997).

İsim takma- Alay etme: isim takma en sık rapor edilen duygusal istismar türlerinden biridir. İsim takmanın bireyi küçük düşürmek ya da aşağılamak amacı ile yapıldığı görülmektedir. İsim takma

genellikle mağdurun boyu, kilosu, fiziksel özelliği, zekası, yapamadığı şeyler ve sevdiği şeyler gibi bir özelliği üzerinden yapılmaktadır. Duygusal istismara uğrayan bireyler büyük ve küçük kardeşleri tarafından şişko, aptal, çirkin gibi kelimelerle çağrıldıklarını dile getirmişlerdir.

Değersizleştirme- Aşağılama: Bireyleri değer duygusundan mahrum etmeyi amaçlayan duygusal istismarın bir biçimi değersizleştirme-aşağılamadır. Birçok birey onları duygusal olarak istismar eden kardeşlerin onlara “değersiz” ve “işe yaramaz” olduklarını dile getirdiklerini bildirmiştir. Duygusal istismarın bir biçimi olarak değersizleştirme- aşağılama, hem yaşandığı yıllarda hem de yıllar sonra yetişkinler olan bireylerde duygusal olarak yıkıcı etkiye sahip olduğu görülmüştür. Bu durumun, ebeveynleri istismar edici davranışlara müdahale etmeyen ya da görmezden gelen, normal davranış olarak kabul eden veya en kötüsü ebeveynleri de katılımcılar olan bireylerde daha sık görüldüğü dile getirilmiştir.

Korku uyandırma: Kardeş tarafından kaybolma korkusu, karanlık korkusu, ya da yabancılar korkusu gibi korkuların oluşturulması, ya var olan korkunun artırılması olarak tanımlanan duygusal istismar şeklidir. İstismarcı, korkuyu karşısındakini korkutarak istediklerini yaptırmak için bu istismar türünü kullanmaktadır. Bu tarz bir istismarın kardeşler arasında görülmesi durumunda ebeveynlerin de benzer yöntemi kullanıp kullanmama durumuna bakılması gerekmektedir zira bazı ebeveynlerin de benzer yöntemlerle çocuğu kontrol ettiği vakalar görülmektedir.

Kişisel eşyalara zarar verme: Çocuğun bisiklet, oyuncak gibi kendine ait ve özel bir anlamı olan ve değer verdiği eşyalarına kardeş tarafından bilerek zarar verilmesi durumudur.

Evcil hayvana işkence edilmesi ya da öldürülmesi: her ne kadar evcil hayvana verilen zarar değer verilen bir şeye zarar verme ile benzer kategoride gibi görünse de söz konusu durumun bir canlıya zarar vermeyi içermesinden dolayı ayrı bir kategoride değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu kategori bir canlıya zarar vermesinin yanı sıra canlıya duygusal besleyen bireye yaşattığı duygusal istismar nedeni ile de çok ciddi acımasızlık içermektedir.

Kardeş duygusal istismarına maruz kalan bireyler, savaş verme ya da durumu içselleştirmeyi seçmektedirler. İstismarın içselleştirilmesi bireyin ilerleyen yaşlarında olumsuz benlik algısı, düşük özgüven ve özsaygı geliştirmesine neden olabilmektedir (Kiselica, & Morrill-Richards, 2007).

2.2.2. Ailede Günah Keçisi Kavramı ve Duygusal İstismar ile İlişkisi

Günah keçisi, bir kişinin veya grubun, en azından büyük ölçüde başka nedenlere bağlı olan olumsuz bir durum nedeni ile suçlanması ya da cezalandırılması eylemidir (Campbell, 2013). Günah keçilerinin toplumdaki sosyal rolü kabile kültürlerinin ilk dönemlerinde, kabilenin tüm günahlarının sembolik olarak bir keçiye dönüştüğü büyümlü bir ayin yapılması ve keçinin daha sonra öldürülmesi ya da vahşi doğada sürülmesi, böylece kabile üyeleri arasında bir arınma ve yenilenme hissi yaratılması sürecine kadar uzanmaktadır (Taylor, 1953). Rotschild ve arkadaşları günah keçisi kavramının nedenlerini olumsuz olayın sonucu oluşan suçluluk duygularını en aza indirmek ve nedeni belirsiz bir olumsuz durumu açıklamak üzere iki başlık altında açıklamaktadır (Rothschild, Landau, Sullivan, Keefer, 2012).

Pillari (1991) aile içinde günah keçisi olarak belirlenmiş bireylerin ve onların işlevsiz ailelerinin çok yönlü yönlerini incelemiş ve günah keçisinin nesiller arası aktarılan fenomen olduğunu göstermiştir. Günah keçisinin mirası, bir aileden diğerine, bir nesilden diğerine yaşamakta ve genellikle tedavi gerektiren muazzam sorunlara yol açmaktadır. Pillari'ye göre orijinal aile kültürlerinden gelen davranış kalıplarının şimdiki aile ilişkilerinin dokusunu etkilemektedir.

Bowen günah keçisi kavramını, iki kişinin bir üçüncüyü baskı altına aldığı, ya da üçüncünün diğer ikisini kendisini aşağılayan bir üslupla davranması için zorlaması olarak değerlendirdiği için projeksiyon süreci olarak tanımlamıştır. Bowen'a göre bu projeksiyon ailelerde olduğu kadar toplumlarda da etkindir ve toplum içindeki en büyük günah keçisi popülasyonunu akıl hastanelerinde yatan "akıl hastaları" oluşturmaktadır. Benzer şekilde psikolojik rahatsızlığın aile probleminin "günah keçisi" haline geldiği bir model bulunmaktadır. Aile probleminin psikolojik rahatsızlığı olan bireye yüklendiği bu süreçte ebeveynler ve psikolojik rahatsızlığı olan birey birlikte hareket ederler ve oluşan bu süreç aslında aile içinde uzun zaman sonucunda oluşmuştur (Bowen, 1985).

Aile içindeki günah keçisi olmak duygusal olarak istismara uğrayan birey olmayı da beraberinde getirebilmektedir. Ailedeki tüm olumsuzlukların bir bireye yüklenmesi, bireyin ötekileştirilmesi, sorumlu tutulması duygusal olarak yıkıcı ve istismar edici bir yapıyı da beraberinde getirmektedir (Pillari, 1991).

2.2.3. Aile yapısı ve duygusal istismarın sanrı içeriklerine etkisi:

Aile kavramı, çoklu işlev boyutlarına sahip karmaşık bir biyo-psiko sosyal organizasyonu içerir. Bir aile sadece ilgili ancak birbirinden ayrı bireylerin toplamı değildir; Birlikte yaşamak ve gelişmek, büyümek adına sözleşme yapma potansiyeline sahip özel bir bağı olan özel bir grubun matrisidir ve bu matrislerde rol paylaşımı, iletişim işlevleri ve etkileşimin varlığı söz konusudur (Tseng & McDermott, 1979). Bell ve Bell (2005) çocukların düşünceleri ve davranışlarının, aile yaşantılarından etkilendiğini dile getirmişlerdir. Aile genellikle bir sığınak ve samimiyet alanı olarak düşünülmenin aynı sıra kişinin rahatlıkla ait olduğu ve olduğu gibi kabul edilebileceği bir yer olarak tanımlanır (Kuhn, 2002). Bu açıdan aile yapısı tanımlanırken günümüze kadar pek çok dinamik dikkate alınarak farklı fonksiyonları ile aile yapısının değerlendirilmiş olduğu görülmektedir.

Ackerman ve Behrens (1956) yedi alışılmış dışında aile grubunu tanımlamıştır ve bu tanımlı yaparken öncelikle ailenin kendine özgü sosyal birim olarak kendi topluluğu ile bütünleşmesi çerçevesinde ailenin psikososyal yönleri ile ilgilenmişlerdir. Voiland ve Buell (1961) daha sonra mükemmeliyetçi, yetersiz, bencil ve sosyal olmayan olmak üzere dört tip aile patolojisi önermişlerdir. Bu kategorileri oluştururken ebeveynlerin psikopatolojisinin ve aile reisinin bireysel karakterinin işleyen aile örüntüsüne olası etkilerini göz önünde bulundurmuşlardır. Çeşitli aile psikolojik sağkalım biçimlerini ayırt ederek ve bunları aile üyelerinin semptomatolojisiyle ilişkilendirerek, Gehrke ve Kirschenbaum (1967) baskıcı, suçlu ve intihara meyilli aile tiplerini tanımlamıştır. Goldstein, Judd, Rodnick, Alkire, & Gould (1968) aileyi saldırgan-antisosyal veya pasif-negatif aile olarak tanımlanmış ve tanımlarını ailedeki ergenlerin problemleri çerçevesinde yapmışlardır.

Uyarılmış "morfogenez" (büyüme ve değişim), konsensüel "morfostasis" (stabilite ve dayanışma) ve zorlanmış "morfostasis" olmak üzere üç boyut kullanarak aileleri tanımlayan ve her bir boyutun yüksek ve düşük değerlerinden bahseden Wertheim (1973) sistematik olarak aile sistemlerinin sekiz tipolojisini çıkarmıştır. 1974'te Richter, "aile semptomu nevrozu" ve "aile karakteri nevrozu" kavramını sunmuştur. Sonrasında ise "kaygılı-nevrotik aile", "paranoyak aile" ve "histerik aile" nin alt türlerini tanımlamıştır.

Tseng ve arkadaşları (1976), ailenin "gelişimsel tarihi", "hali hazırdaki mental durumu" ve "tanımlanmış çocuk hastanın diğerlerinden ayrılmasının sonucuna dayanan üç bilgi kaynağı temelli

bir aile tanı ve sınıflandırma sistemi önermiştir. Fisher (1977), çeşitli aile sınıflandırma sistemlerinin kapsamlı bir incelemesini takiben, tarif edilen bütün aile tipolojilerini sıkıştırılmış, içselleştirilmiş, nesneye odaklanmış, fevri, çocuksu ve kaotik aile türleri olmak üzere altı aile kümesinde tanımlamıştır.

2.2.3.1. Türk Aile Yapısı

Fişek (1991), Türk Aile Yapısı, insan ilişkileri bağlamında sadakat, karşılıklı bağlılık, dayanışma ve yakınlık değerlerini temel alarak şekillenmesinden dolayı ilişki dinamiği değerlendirildiğinde özerklikten ziyade bir yere ait olmanın ön plana çıktığı mantık ve duygu ikileminde çoğunlukla duygu tarafının ağır bastığı, yakın çevresinden beklentinin yüksek olduğu aile bireyleri ile karakterize olarak tanımlamıştır.

Türk aile yapısının şekillenmesinde etken olan Türk toplumu yapısal olarak son 50 yıldan beri gerçekleşen sosyal değişimlerin etkisi altında değişime uğramış olsa dahi temelde ataerkil yapının hala korunduğu görülmektedir. Her ne kadar sanayileşme, şehirleşme ve teknolojik gelişmeler aile tipinin değişmesinde etkili olsa da aile kavramının kutsallığı hala önemini korumaktadır. Türk aile yapısının sosyal, toplumsal ve ekonomik değişimlere rağmen ilişki bağlamında geleneksel görünümünü muhafaza etmekte ve geçmişten getirdiği aile değerlerini korumaya devam etmekte olduğu tahmin edilmektedir (Dönmezler, 1994). İslam öncesi Türk aile yapısına dair günümüze aktarılan eserlerin başında Dede Korkut Hikayeleri gelmektedir ve bu hikayelerde kadının erkekle eşdeğer konuma sahip olduğu, harem, peçe gibi geleneklerin ise İslamiyet'in kabulünün ardından aile hayatı içinde kadının hayatına girdiği görülmektedir (Sümer, Uysal, & Walker, 2013).

Volkan ve Çevik 1989 yılında yaptıkları çalışmalarında Türk aile yapısının tarihsel değişimini değerlendirmişler, bu değişimin din, sosyal ve siyasi değişimler ile birlikte meydana geldiğini dile getirmişlerdir. Şehirleşmenin artışı ile geniş aile yapısından daha çekirdek aile yapısına doğru evrilen Türk aile yapısı bunu kırsal kesim ailelerine de taşımış olsa da kırsal kesimdeki çekirdek ailelerde geniş aile özelliklerinin korunduğu, her ne kadar artık aynı çatı altında yaşamıyor olsalar dahi akraba bağlarının güçlülüğünün değişmediği gözlemlenmiştir (Timur, 1979).

Timur araştırmasında Türk Aile biçimleri ile alakalı tanımlar vermiş, Türk Aile yapısını dört kategori altında toplamıştır. Bu kategoriler:

- 1- Karı koca ve evlenmemiş çocuklardan oluşan ev ahalisini tanımlayan *Çekirdek Aile*.

- 2- Aile başkanı, evli oğulları, gelin ve torunların bir arada olduğu *Ataterkil Geniş Aile*.
- 3- Aile başkanının kendi ana babası veya eşinin benzer akrabaları ile birlikte yaşadığı *Geçici Geniş Aile*.
- 4- Ölüm, boşanma vb. durumlardan dolayı karı ya da kocadan birinin ya da her ikisinin bulunmadığı aile tipi olarak *Parçalanmış Aile*.

Timur çalışmasında, kırsal ya da kentsel kesim fark etmeden aile içindeki güç dengesinde herhangi bir farklılık olmadığı, ataerkil geniş ailede babanın, çekirdek ailede ise kocanın güç figürü olduğu aile yapısının kırsal ve şehirli aile tiplerinde aynı şekilde görüldüğü dile getirilmiştir.

Aile yapısının duygusal istismarı tetikleyen ve istismar ortamı yaratan bir yapıya sahip olması da muhtemeldir. Aile içinde bireyin hayata hazırlanması, hayatın gerçekleri ile yüzleşmesi ya da ebeveynlerin mükemmeliyetçi tutumları sonucunda duygusal istismar temelli aile yapıları da gelişebilmektedir.

Yapısal faktörler: Birçok yapısal faktör, aileleri özellikle şiddete yatkın hale getirmektedir. Güç farklılıkları aile üyeleri arasında sıklıkla bulunmaktadır ve daha az güçlü olanlar daha büyük bir mağduriyet riski taşımaktadırlar. Çocuklar ebeveynlere bağımlı olabilmekte, eşler genellikle kocalarına bağımlı olabilmekte ve bazen yaşlı ebeveynler yetişkin çocuklarına bağımlı olabilmektedir. Aile içindeki duygusal istismara maruz kalanlardan biri olan çocuklar istismar durumu ile savaşıma gücüne sahip değildirler ve istismara uğratan merci aile bireyleri ile etkileşimde bulunmayı kendileri seçmemişlerdir. Çocuklar maddi ve manevi bağlamda ebeveynlerine ya da onların yerine geçen bakım verene bağımlıdır.

Ailenin İdealize Edilmesi: Levesque (2001), aile içindeki istismarın idealize edilmiş aile fikri ile başladığını iddia etmiştir. Bu idealize edilmiş aile figüründe (a) ebeveyn hakları, çocuk haklarının yerini alır; (b) ebeveynler çocuklarının gelişimi üzerinde kontrol sahibi olabilir ve olmalıdır; (c) aile üyeleri çocukların iyiliğini gözetmek üzere hareket etmelidirler (d) geleneksel kültürlere dayanan aileler, bazı yargıları aile şiddetini haklı çıkarmasına rağmen, güçlü ailelerdir ve (e) ailelerin savunmasız üyelerine zarar verme anlamına gelse bile mahremiyet ve özerklik hakları vardır. Aile sisteminin kuruluşunun bu temeller üzerine olması istismarcı ve şiddet içeren bir yapılanmanın savunulmasına hizmet etmektedir.

Duygusal istismar ruhsal iyi oluşu olumsuz yönde etkileyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Duygusal istismar, yetişkinlikte artan depresyon oranları (Briere ve Runtz, 1988;

Mullen, Martin, Anderson, Romans ve Herbison, 1996; Rich, Gingerich ve Rosen, 1997), intihar (Briere ve Runtz, 1988), düşük özgüven (Sackett & Saunders, 1999) ve kişilik bozukluklarında (Johnson ve ark. 2001) ile ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda duygusal istismarı besleyen aile yapısına sahip ailelerde büyüyen bireylerin yetişkinlikte psikolojik iyi oluş seviyelerinde düşüş olması beklenen bir durumdur.

Janssen, Krabbendam, Bak, Hanssen, Vollebergh, Graaf, & Van Os, (2004) psikotik semptomların gelişimini ve çocukluk istismarı ve ihmali ile ilgili sorular içeren bir röportajı incelemiştir. Sonuçlar, 4,045 katılımcının% 10,5'inin duygusal istismar rapor ettiğini ve bu bireylerin psikotik semptom riskinin daha yüksek olduğunu ifade ettiğini göstermiştir. Morrison (2001) travmanın şiddeti ile artmış bir sanrı düşüncesi ve varsanım riski arasında belirgin pozitif ilişkiler bulunduğunu dile getirmiştir. Morrison'a göre erken travma bilişsel teorik modellere paralel olarak psikoz gelişiminde psikolojik kırılganlığın artmasına katkıda bulunmaktadır.

Daha sonra, Ashcroft, Kingdon, ve Chadwick, (2012), şizofreni tanısı olan bireylerde çocukluk çağı istismar öyküsünü incelemiş, zulüm sanrılarına sahip olan bireylerin daha yüksek seviyelerde duygusal istismara maruz kaldıklarını ve duygusal açıdan daha fazla ihmal edilme öyküsüne sahip olduklarını belirtmiştir. Çalışmada, çocukluk çağı travması ile psikozun pozitif belirtileri arasında genel bir ilişkinin üstünde durulmuş ve elde edilen veriler ışığında zulüm sanrıları ile çocuklukta duygusal istismar arasında belirli bir bağlantı olabileceğini öne sürmüştür.

III. YÖNTEM

Bu bölümde sırasıyla araştırmanın modeli, araştırmanın çalışma grubu, veri toplamada kullanılan ölçme araçları, veri toplama işlemi ve verilerin analiz edilmesinde kullanılan istatistiksel tekniklere ilişkin gerekli açıklamalara yer verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

18- 55 yaş Yetişkin bireylerde sanrı inanışları aile yapısı ve duygusal istismar arasındaki ilişkinin incelendiği bu araştırma nitel ve nicel araştırma modelleri ile yapılmış iki aşamadan meydana gelmektedir. Bu bağlamda nitel ve nicel verilerin bir arada kullanılması ile tanımlanan karma araştırma modeli ile yapılandırılmıştır. Karma araştırma modeli araştırma probleminin detaylı anlamlandırılması adına nitel ve nicel veri gruplarının bir çalışma içinde analiz edilerek birbirleri ile ilişkilendirilmesi olarak tanımlanmaktadır (Creswell, 2012; Creswell ve Clark, 2011; Morse, 2003). Bu perspektiften değerlendirildiğinde karma araştırmalarda, her iki araştırma yönteminin ele alınması sebebi ile araştırma sorusunun daha kapsamlı, derin ve zengin içerikle ele alınması mümkün olabilmekte ve böylece birden fazla dünya görüşünün kullanılması mümkün olabilmektedir. Araştırmada karma yöntemin kullanılma gerekçesi süreçte ve sonrasında kullanılacak yöntem ve analizlerin belirlenmesini ve hangi sıralama ile yapılacağına karar verilmesini sağlayacaktır. Yöntem ve analizlerin kullanım sırası ve amacı farklı karma desenlerin tanımlanmasına neden olmuştur. Creswell ve Plano (2011) Keşfedici ardışık desen, Gömülü/bütünleşik desen, açıklayıcı ardışık desen, yakınsak paralel desen, dönüşümsel desen ve çok aşamalı desen olmak üzere 6 farklı karma desen tanımlamışlardır. Bu çalışmada karma yöntemin belirleyicisi gelişim faktörü olduğu için nitel verilerin çalışmanın nicel boyutunun gelişimi ve desteklenmesi için kullanılmasından dolayı “Keşfedici Sıralı Desen” tercih edilmiştir. Çalışmanın ilk basamağında sanrı karakteristiği olan herhangi bir psikolojik rahatsızlık ile tanılanmamış 18-60 yaş aralığında yetişkin bireylerle sanrı karakteristiği olan inanış örüntüleri, inanışa ne kadar güçlü inandıkları, inanışı nasıl açıkladıkları, inanışın günlük yaşantılarını etkileyişi, inanışın nedenleri, inanışın hangi durumlarda daha sık akıllarına geldiği, inanışla başa çıkma yöntemleri, inanışları paylaştıklarında aldıkları tepkiler, inanışların yanlış/saçma olduğuna dair ispatlarla karşılaştıkları tepkileri belirlemek amacı ile nitel araştırma yöntemlerinden “Durum Çalışması” yapılmıştır. Durum çalışmaları sınırlı bir sistemin derinlemesine betimlenmesi ve incelenmesidir. Durum çalışması tanımlanırken olgu ile bağlam arasındaki sınırların belirgin olmadığı güncel bir konunun gerçek hayat ile bağlantısının incelendiği çalışma olarak (Yin, 2008),

vakanın yani biriminin saptanması olarak (Stake, 2005) ya da saha odaklı çalışmanın nihai ürünü olarak tanımlanmıştır (Wolcott, 1992). Genel bağlamda durum çalışmalarının en önemli özelliği araştırmanın nesnesinin yani vakanın sınırlandırılmasıdır. Durum çalışmalarında araştırılacak şey sınırlı bir sistemdir ve sınırları belirgindir. Durum çalışmaları bir olayı meydana getiren ayrıntıları tanıma ve görme, olası açıklamalar geliştirme ve değerlendirme amacı ile geliştirilmektedir. McMillan (2000) altı farklı durum çalışması tanımlanmıştır:

- Tarihsel Örgütlenme
- Gözlemsel Durum Çalışması
- Hayat Hikayesi
- Durum Analizi
- Çoklu Durum
- Çoklu Alan

Bu çalışmanın nitel araştırma basamağı özel bir olayın farklı bakış açıları kullanılarak incelenmesi (Sanrısall düşünceinin gelişiminin farklı inanış bağlamları ile incelenmesi) nedeni ile “Durum Analizi” türündedir.

Araştırmanın ikinci basamağında, 18-50 yaş aralığında yetişkin bireylerde sanrısall inanışların, aile yapısı ve duygusal istismar bağlamında kesitsel olarak yürütülen “ilişkisel tarama modeli” ile incelenmesi amaçlanmıştır. İlişkisel tarama modeli birden çok değişken arasındaki etkileşimin varlığını ve miktarını belirlemede kullanılmaktadır. Bu ilişkiler korelasyon, t-testi, varyans analizi, çoklu regresyon gibi istatistiksel analizler aracılığı ile keşfedilir. İlişkisel çözümler, korelasyon ve karşılaştırma yöntemleri aracılığı ile yapılmaktadır. Korelasyon aracılığı ile değişkenlerin birlikte değişip değişmedikleri, bir değişim varsa bunun ne yönde olduğunu belirlenmesi amaçlanır. Karşılaştırma aracılığı ile en olası çözümden başlanarak, en az iki değişken arasındaki ilişkiler sınanır ve sınanmak istenen bağımsız değişkene göre gruplar oluşturulup bağımlı değişken temel alınarak gruplar arasında bir fark olup olmadığı incelenir (Gay, Mills ve Airasian, 2011; Karasar, 2002, Büyüköztürk 2018).

Bu bağlamda ilişkisel tarama modelini oluşturabilmek amacı ile sanrısall inanışların değerlendirildiği PDI-21 ölçeğinin Türkçe adaptasyonu yapılmış ve aile yapısını farklı boyutlardan değerlendirmeyi amaçlayan Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeği araştırmacı tarafından geliştirilmiştir.

3.2. Çalışma Grubu

Çalışmada sanrı karakteristiği olan herhangi bir tanı alınmamış bireylerdeki sanrısız düşüncelerin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır ve bundan dolayı 18-55 yaş aralığındaki yetişkin bireylerle çalışılmıştır. Sanrı karakteristiği olan herhangi bir tanı almamış bireyler genelleme kaygısı güdülmemesinden dolayı çalışma grubu olarak alınmıştır.

Araştırmanın ilk basamağı olan nitel aşamada 18-60 yaş aralığında herhangi bir sanrı karakteristiği olan bir tanısı olmayan, bir inanış sistemine sahip (dini inanış, kültürel sistem...) 10 kişiyle görüşme yapılmıştır. Görüşme yapılacak bireylerin belirlenmesinde yaş ve bir inanış sisteminin varlığı etkili olmuştur. Bu bağlamda kendini bir inanış sistemi ile tanımlayan bireyler belirlenmiş, bu bireylerle görüşme yapılmıştır. Yaş kriteri belirlenirken sanrısız bozukluk olarak resmi tanı alınmasında kriter olarak alınan 18 yaş ve üzeri olma kriteri göz önünde bulundurulmuştur. Görüşme yapılan bireylere ait demografik değişkenlere ait bilgiler Tablo3.1.' de verilmiştir.

Tablo 3.1. Katılımcı Grup1'e ilişkin demografik özellikler

Katılımcılar	Yaş	Cinsiyet	Eğitim	İnanç sistemi	Etnik Köken
K1	33	Kadın	Üniversite	Ateist	Selanik göçmeni
K2	27	Kadın	Üniversite	Müslüman	Bulgaristan göçmeni
K3	27	Erkek	Üniversite	Müslüman	Türk
K4	40	Kadın	Lise	Deist	Türk
K5	47	Kadın	Ortaokul	Müslüman	Türk
K6	30	Erkek	Lise	Ateist	Yok
K7	22	Erkek	Üniversite	Müslüman	Yok
K8	24	Kadın	Lise	Müslüman	Kürt
K9	27	Kadın	Üniversite	Müslüman	Kürt
K10	33	Kadın	Üniversite	Müslüman	Türk

Görüşmelerin yapıldığı ilk grupta yaş aralığının 22-47 arasında olduğu görülmüştür. Katılımcıların yedisi kadın, üçü erkek olup yedi katılımcı inanç sisteminin müslümanlık olduğunu, iki katılımcı ateist olduğunu bir katılımcı deist olduğunu dile getirmiştir. Katılımcıların ikisi bir etnik kökene ait hissetmediklerini dile getirirken bir katılımcı Selanik göçmeni olduğunu, bir katılımcı

Bulgaristan göçmeni olduğunu dört katılımcı türk olduğunu iki katılımcı kürt olduğunu dile getirmiştir.

Yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler analiz edilmiş, bu analizler sonucunda sanrsal inanışları destekleyen yapılar olarak “aile”, “partner, eş”, “yaşantı” olacak şekilde üç tema ortaya çıkmıştır. Araştırmacı aile faktörü üzerinde yoğunlaşarak araştırma sorularını ailenin etkisini belirlemek üzere yeniden şekillendirmiş ve bu sorular ile 8 katılımcı ile görüşmüştür. Bu katılımcıları belirlerken temel alınan kriter yine 18 yaş üzeri olmak, belli bir süre anne ve baba ile birlikte yaşamış olmak olarak belirlenmiştir. Görüşme yapılan bireylere ait demografik değişkenler Tablo 3.2’de verilmiştir.

Tablo 3.2. Katılımcı Grup 2’ye ilişkin demografik özellikler

Katılımcı	Yaş	Cinsiyet	Eğitim	Dini İnanış	Etnik Köken	Anen-baba yaşama	Kardeş sayısı	Anne baba ile yaşama süresi
k1	39	Kadın	Lise	Deist	Yok	Vefat etmiş	2	22
k2	50	Erkek	Üniversite	Ateist	Alevi	Hayatta	3	20
k3	49	Erkek	Lise	Hristiyan	Ermeni	Vefat etmiş	2	18
k4	28	Erkek	Üniversite	Müslüman	Selanik Göçmeni	Hayatta	2	15
k5	40	Erkek	Üniversite	Müslüman	Türk	Hayatta	4	18
k6	41	Kadın	Üniversite	Müslüman	Türk	Hayatta	2	24
k7	60	Erkek	Lise	Müslüman	Türk	Vefat etmiş	2	14
k8	61	Kadın	İlkokul	Müslüman	Türk	Vefat etmiş	4	23

Görüşme yapılan ikinci grupta yaş aralığının 28 ile 61 aralığında olduğu görülmüştür. Katılımcıların üçü kadın iken yedisi erkek olup, dört katılımcı üniversite mezunu, üç katılımcı lise mezunu bir katılımcı ilkokul mezunudur. Katılımcılardan ikisi bir etnik kökene ait hissetmediğini dile getirirken dört katılımcı kendilerini türk olarak, bir katılımcı Selanik göçmeni olarak, bir katılımcı ermeni olarak tanımlamıştır. Katılımcıların dördünün anne babası vefat etmişken

dördünün anne babası hayattadır. Kardeş sayısının iki ile dört arasında değiştiği görülürken katılımcıların 15 ila 24 yıl aralığında aileleri ile yaşadıkları görülmüştür.

Araştırmanın nicel boyutuna ait çalışma grubunu 18-50 yaş aralığında İstanbul'da ikame eden yetişkinler oluşturmaktadır. Bu bağlamda kolay ulaşılabilir olması, farklı yaş grubu, farklı sosyo-ekonomik seviye, farklı eğitim düzeylerinden bireyleri barındırması ve yetişkin katılımcı oranının çalışmaya uygun olması nedeni ile araştırmanın verileri Marmara Üniversitesi Formasyon birimi öğrencilerinden, 18-24 yaş aralığında bireylere ulaşmak amacı ile Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi lisans programına kayıtlı öğrencilere ve eğitim seviyesi ve sosyo-ekonomik seviye bağlamında çeşitliliği arttırmak amacı ile online olarak ulaşılabilen 18-50 yaş aralığındaki bireylerden toplanmıştır. Çalışma grubunu oluşturan bireylerin demografik özelliklerine göre frekans ve yüzdelik dağılımları Tablo 3.2.'de verilmiştir.

Tablo 3.3. Araştırmaya Katılan Bireylerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Değişken	N	%
Cinsiyet		
Kadın	344	73,8
Erkek	122	26,2
Yaş		
18-30	376	87,6
31-40	37	8,6
41-55	16	3,7
Eğitim Durumu		
Okur-Yazar Değil	1	0,2
İlkokul Mezunu	18	3,9
Ortaokul Mezunu	4	,9
Lise Mezunu	155	33,8
Yüksekokul veya Üniversite Öğrencisi/Mezunu	280	61,1
Medeni Hal		
Bekar	400	85,7
Evlili	64	13,7
Nikahsız Birliktelik	2	,4
Boşanmış	1	,2
Din		
Hayır	109	23,3
Evet	358	76,7
Etnik Köken		
Hayır	98	21,0
Evet	369	79,0

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın nitel basamağında veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından 9 açık uçlu sorudan oluşan görüşme formu hazırlanmış bu görüşme formun uzman görüşü iki ölçme ve

değerlendirme uzmanından ve bir uzman psikolojik danışmandan ve bir klinik psikologdan alınmıştır. Oluşturulan görüşme formundaki soru listesinin kullanışlılığı ve işlerliği yapılan dört pilot çalışma ile test edilmiştir. Pilot çalışma, amaca hizmet etmeyen ve işlemeyen soruların belirlenmesine hizmet etmiş, bu çalışmalar doğrultusunda görüşme soruları uzman görüşleri ve alanyazın çerçevesinde tekrar şekillendirilip son haline getirilmiştir. Son haline getirilen görüşme soru listesi katılımcıların 1) sanrı tanımında olduğu gibi gerçek olmadığı yönünde kuvvetli kanıtlar olmasına rağmen var olan inanışların varlığını belirlemek, 2) bu inanışları nedenleri bağlamında da olmak üzere nasıl açıkladıkları, 2) yakın çevrelerinden (aile, arkadaş, sosyal çevre...) bu inanışlarına dair aldıkları yorum/tepkiler ve bu yorum/tepkilere verdikleri tepkiler, 3) bu inanışların yaşam kalitelerine etkisi ve gün içinde ne kadar sıklıkla akıllarına geldiği konularında bilgi edinilmek amacı ile 3 ana konu çerçevesinde hazırlanmıştır. Bu doğrultuda en az 30 dakika en fazla 1 saat süren açık uçlu soruların katılımcılara yöneltilmesi ve gerekli noktalarda “Bu konuyu biraz daha açar mısınız”, “Bunu bir örnekle açıklayabilir misiniz” soruları aracılığı görüşme sorularının desteklendiği bireysel yüz yüze görüşmeler neticesinde araştırma verileri toplanmıştır. Verilerin analiz edilmesinin ardından sanrısız düşünce içeriklerinin oluşmasında etkili olan “aile”, “partner” ve “yaşantı” olmak üzere üç sistem ön plana çıkmıştır. Araştırmacı aile faktörüne odaklanmak adına araştırma sorularını aile etkisini sorgulayacak sorular ekleyerek ve hali hazırda var olan soruları bu amaç kapsamında yeniden oluşturularak oniki sorudan oluşan görüşme formunu oluşturmuştur. Oluşturulan görüşme formu uzman görüşünün alınması için iki uzman psikolojik danışman ve iki ölçme ve değerlendirme uzmanı tarafından değerlendirilmiş, alınan dönütler ışığında sorular yeniden düzenlenmiştir. Görüşme formunun son halinin oluşturulmasının ardından en kısa 20 dakika en uzun 45 dakika süren görüşmeler gerçekleştirilmiş ve bu doğrultuda araştırma verileri toplanmıştır.

Araştırmanın nicel basamağında veri toplama aracı olarak, Yetişkin bireyler için algılanan duygusal istismar ölçeği (Ersanlı, Yılmaz ve Özcan, 2013); Peter’s Sanrı Envanteri (Peters, Joseph, Day and Garaty, 2004); ve araştırmacı tarafından geliştirilen Türk Aile Yapısı İnceleme Envanteri; katılımcıların demografik özelliklerini belirleyebilmek adına araştırmacı tarafından hazırlanan ‘Kişisel Bilgi Formu’ kullanılmıştır

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu araştırmacı tarafından hazırlanmış ve katılımcılara cinsiyet, yaş, meslek, eğitim durumu, medeni hal, din ve etnik kökenin sorulduğu yedi sorudan oluşan bir formdur. Din ve etnik köken sorularının yanıtlanması zorunlu tutulmamış, katılımcılara kendilerini tanımladıkları bir din ya da etnik kökenleri olması durumunda yanıtlayabilecekleri söylenmiştir. Kişisel bilgi formunda yaş değişkeni, sanrılı bozuklukların tanımlanmasında 18 yaş kriterinin alınması, kadınlar için 30 erkekler için 35 yaş aralığının kritik dönem olarak tanımlanması nedeni ile eklenmiş, cinsiyet değişkeni de aynı nedenden ötürü kişisel bilgi formuna eklenmiştir. Eğitim durumu Okur-Yazar Değil, İlkokul Mezunu, Ortaokul Mezunu, Lise Mezunu, Yüksekokul veya Üniversite Mezunu olmak üzere 5 faktör altında; medeni hal Bekar, Evli, Resmi Olmayan Nikahlı, Nikahsız Birliktelik, Boşanmış, Eşi Ölmüş olmak üzere 6 faktör altında alınarak örnekleme çeşitliliği sağlamak amacı ile eklenmiştir. Etnik köken ve din değişkenleri inanış sistemlerini etkileyen birer yapı olarak nitelendirilmelerinden dolayı (Peters, Day, McKenna, & Orbach, 1999; Vega, & Lewis-Fernández, 2008) kişisel bilgi formuna eklenmiştir.

3.3.1. Algılanan Duygusal İstismar Ölçeği

Ersanlı, Yılmaz ve Özcan (2013) tarafından geliştirilen bireylerin algıladıkları duygusal istismar düzeyleri hakkında bilgi veren “Algılanan Duygusal İstismar Ölçeği” 61 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin geçerlik çalışmasında kapsam ve yapı geçerliği kullanılmıştır. Kapsam geçerliğini sınamak amacıyla Psikolojik Danışma ve Psikiyatri alanında doktora düzeyinde uzman olan 10 uzmanın görüşleri alınmıştır. Ölçeğin yapı geçerliğini sınamak amacıyla yapılan faktör analizi çalışması sonucunda, geliştirilmesi amaçlanan ölçme aracının tek faktörlü bir yapıya sahip olduğu bulunmuştur. Toplam 61 maddenin kümelendiği bu faktör toplam varyansın %40.56’sını açıklamaktadır. Ölçeğin yapı geçerliliğini belirleyebilmek için çalışmada Açıklayıcı Faktör analizi yöntemi kullanılmıştır. Algılanan Duygusal İstismar Ölçeğinin kararlılık anlamındaki güvenilirliği test-tekrar test yöntemi ve iç tutarlılık anlamındaki güvenilirliği ise Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı hesaplanarak incelenmiştir. Ölçeğin 61 maddesi iki hafta arayla uygulanması sonucu hesaplanan test-tekrar test güvenirliği $r = .76$ bulunmuştur. Envanterin iç tutarlık güvenirliği ise $\alpha = .95$ olarak hesaplanmıştır.

Çalışmada ailenin, bireyin yaşadığı duygusal istismardaki etkisi incelenmek istendiği için katılımcılardan ölçekteki 15, 24, 25, 35, 40, 44, 57. Maddeleri arkadaşlarını, kalan maddeleri ise aile bireylerini düşünerek yanıtlamaları istenmiştir. Ölçeğin bu şekilde kullanımının geçerliliğini

ölçmek amacı ile 370 Kişiden toplanan veri ile doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi path diyagramı Ek 1’de verilmiştir.

3.3.1.1. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları:

Algılanan duygusal istismar ölçeğine ait path diagram tablosu ek.1’de verilirken ölçeğe ilişkin uyum iyiliği indeksleri Tablo 3.3’te verilmiştir.

Tablo 3.4. Algılanan Duygusal İstismar Ölçeği için Uyum İstatistikleri Bulguları

Ölçek	χ^2/sd	RMSA	SRMR	NFI	CFI
Algılanan Duygusal İstismar	2,90	0.075	0,054	0,95	0,97

Uyum indeksleri analizin çalışılan veri ile uyumunu belirten değerlerdir. Yapılan analiz sonucunda elde edilen uyum indeksleri verinin kurulan modele uyum gösterdiğini göstermiştir. Modelin genel olarak uyumunun değerlendirmek amacı ile Ki-karenin, serbestlik derecesine oranına bakılmaktadır. Tabachnick ve Fidel (2007) bu oranın 2-5 arasında aldığı değeri normla olarak kabul etmiştir ve bu çalışmada kurulan modelde elde edilen değer bu aralığa girmektedir ($\chi^2/sd = 2,90$). RMSEA, bilinmeyen ancak en uygun şekilde seçilen katsayı tahminlerinin modelin veri kovaryans matrisine ne kadar iyi uyum sağlayacağını belirten değerdir (Byrne, 1998). RMSA (Root-Mean-Square Error Approximation) ,08 den aşağıda olduğunda iyi bir uyum gösterdiği anlamına gelmektedir (MacCallum, Browne ve Sugawara, 1996). Çalışılan modelde, RMSA değeri ,075 olup çok iyi bir uyuma tekabül etmektedir. SRMR (Standardised Root Mean Square Residual) değerinin ,08’den küçük olması iyi uyumu, ,10’dan küçük olması orta uyumu göstermektedir (Brown, 2006; Hu ve Bentler, 1999). Elde edilen SRMR değeri incelendiğinde (,054) oldukça iyi bir uyum değeri olduğu görülmektedir. NFI (Normed Fit Index) değeri için Bentler ve Bonnet (1980) ile Byrne (1994) ,90 ve üzeri değerlerin iyi uyum gösterdiğini belirtmiştir. Modeldeki ,95 NFI değerinin iyi bir uyum değeri olduğu söylenebilir. Bir sonraki indeks olan CFI (Comparative Fit Index), tüm Yapısal Eşitlik Modeli programlarına dahil edilmiştir ve örneklem büyüklüğünden en az etkilenen ölçümlerden biri olması nedeniyle en yaygın kullanılan uyum indekslerinden biridir (Fan, Thompson ve Wang, 1999). CFI değerlerinin ,93’ün üzerinde olması mükemmel uyuma (Hu ve Bentler, 1999), ,85’in üzerinde olması ise kabul edilebilir uyuma (Bollen, 1989) işaret etmektedir. Çalışma modelindeki ,97 CFI değeri iyi bir uyuma karşılık gelmektedir.

3.3.2. Peter's Sanrı Enventari (PDI 21)

Peters Sanrı Envanteri, araştırmacının hastaların kendi raporlarına dayanarak 107 semptomu derecelendirmesini sağlayan bilgileri ortaya çıkarmak için tasarlanan ‘‘Mevcut Durum İncelemesi’’ (Wing, Cooper & Sartorius, 1974) temelinde geliştirilmiş bir ölçektir. Peters Sanrı Envanteri 63 maddeye sahiptir ve normal popülasyonda sanrısal düşünmeyi ölçmek için tasarlanmıştır. Sadece bir öğeye sahip olan duyarsızlaşma faktörü dışında her biri iki sorudan oluşan 11 `faktörden oluşmaktadır. Bunlar, dindarlık, zulüm, büyüklük, paranormal inançlar, düşünce bozuklukları, şüphecilik, paranoyak düşünce, olumsuz benlik, duyarsızlaşma, felakete ilgili düşünce ve düşünce yayını ve referans ve inandırıcılık fikri olarak adlandırılmıştır (Peters, 2004). Ölçek sanrısal inanişin varlığının yanında bu inanişin yarattığı endişe, inanişin gerçekliğine yönelik ikna ve düşüncenin kişinin aklına hangi sıklıkta geldiğini 5’li likert ile ölçen bir yapıya da sahiptir ve bu yönü ile çok yönlü sanrı yapısının tanınmasını sağlamaktadır (Garety ve Hemsley, 1994).

Ölçeğin orjinali hakkındaki bulgular aşağıdaki gibi sıralanmaktadır. Ölçeğin iç tutarlılığı Cronbach Alfa katsayısının hesaplanması ile llm ve 0.82 olduğu görülmüştür. Tablo 2’de rapor edilen madde-bütün korelasyonları 0,35 ile 0,60 arasında değişmiştir. Ölçek sanrının çok boyutlu yönü ile değerlendirilmesini sağlamak amacı ile dört farklı yapı ile sanrısal düşüncenin değerlendirmesini amaçlamaktadır bu nedenle yapıların her birinin test tekrar test güvenirliği hesaplanmıştır. Yapılan Spearman testi sonuçlarında düşüncenin varlığının tespit edildiği Evet/Hayır bölümünün test-tekrar test güvenirliği $r = 0.78$, düşüncenin zihni meşgul edişinin hesaplandığı bölümün test tekrar test güvenirliği $r = 0.81$, düşüncenin yarattığı endişe seviyesinin hesaplandığı bölümün test tekrar test güvenirliği $r = 0.81$, düşüncenin doğruluğuna ikna oluşu seviyesinin hesaplandığı bölümün test tekrar test güvenirliği $r = 0.78$ olarak hesaplanmıştır.

Ölçeğin geçerliliğini belirlemek için üç ana geçerlik türü kriter alınmıştır. Bunlardan ilki olan görünüş geçerliliği PDI’da psikotik durum şablon alınarak oluşturulmuştur. ‘‘Yapı geçerliliği’’ ifadesi, söz konusu ölçeğin benzer bir yapıya (‘‘uyum geçerlilik’’) dayanan ancak ilişkisiz yapılar (‘‘ayrımcı geçerliliği’’) ile ilişkisiz diğer ölçeklerle ilişkili olduğunu göstermektedir.

‘‘Yapı geçerliliği’’ ifadesi, söz konusu ölçeğin benzer bir yapıya (‘‘yakınsak geçerlilik’’) sahip ölçeklerle korelasyon göstermesi, farklı yapıyı ölçen ölçeklerle farklılık göstermesi (diskriminant geçerliliği) temeline dayalıdır. Her iki geçerlik yapısı da şizotipik ölçekler aracılığı ile belirlenmiştir zira şizotip çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Son olarak, ‘‘lt geçerliliği’’ ölçeğin geçerli bir

ölçütü, örneğin bir klinisyenin değerlendirmesiyle, ya da ölçeğin iki farklı kriter grubuna uygulanması gibi iki farklı yöntem ile sağlanabilmektedir. PDI'da ikinci yöntem kullanılmış, ölçek sağlıklı ve sanrılı iki farklı gruba uygulanmıştır ve her iki grubun sonuçları karşılaştırılmıştır.

Yapı geçerliğini ölçmek için atılan ilk adımlardan biri uyum geçerliği olmuş uyum geçerliği için PDI ve DSSI arasındaki korelasyon incelenmiş, ve korelasyonun anlamlı olduğu görülmüştür (Spearman's $r = 0.61$, $n = 327$, $p < 0.001$). her ne kadar PDI ile SD (EPQ) arasındaki ters korelasyon anlamlı çıksa da bu değer oldukça küçüktür (Spearman's $r = -0.14$, $n = 323$, $p = 0.01$).

Diskriminant geçerlik için PDI evet/hayır puanları ile STA'nin (Claridge and Broks 1984) yanı sıra dört O-LIFE alt boyutu arasındaki korelasyona ve aynı zamanda her iki ölçekten uygun olan veri ile alt örnekleme dışadönüklük (Eysenck ve Eysenck 1975) incelenmiştir. Korelasyon anlamlılık düzeyleri < 0.01 kabul edilmiştir. PDI evet / hayır puanları ile STA (Spearman $r = 0.51$, $n = 47$, $p < 0.001$), UnEx faktörü (Spearman $r = 0.65$, $n = 47$, $p < 0.001$) ile ImpNon faktörü (Spearman $r = 0.37$, $n = 47$, $p = 0.01$) arasında üç pozitif ilişki saptanmıştır. Diğer korelasyonların hiçbiri 0.01 düzeyinde anlamlılık göstermemiştir (ekstroversiyon: Spearman $r = 0.35$, $n = 47$, $p > 0.01$; IntAn: Spearman $r = -0.31$, $n = 47$, $p > 0.01$; CogDis: Spearman $r = 0.21$, $n = 47$, $p > 0.1$).

Ölçeğin ölçüt geçerliğini ölçmek için sanrılı ve normal iki gruptan toplanan veriler kıyaslanmıştır. Sanrılı örnekleme PDI evet / hayır Cronbach alfa katsayısının 0.90 olduğu, böylece örnekte ölçeğin iç tutarlılığının sağlıklı gruba göre daha yüksek olduğu doğrulanmıştır. Ölçeklerin hiç birinde cinsiyete dair bir farklılık bulunmazken sadece endişe seviyelerinde kadınların daha yüksek puan aldığı görülmüştür ($z = -2.7$, $p < 0.01$). Katılımcıların test puanları ile yaşları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

3.3.2.1. PDI 21 Türkçe'ye Uyarlama Çalışması

Peters Sanrı Envanteri'nin Türkçe'ye uyarlama çalışması sürecinde, dilsel eşdeğerlik, ölçüt bağımlı geçerlik, ve geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları için üç farklı gruptan veri toplanmıştır. Ölçeğin dilsel eşdeğerlik çalışması için ileri seviyede İngilizce bilen 56 katılımcıya ulaşılmıştır. Ölçeğin ölçüt bağımlı geçerlik çalışması, 183 üniversite öğrencisinden toplanan veriler kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları ise, Marmara Üniversitesi'nin çeşitli fakültelerinde öğrenim görmekte olan, yaşları 18-30 arasında değişen, 468'i (%69,4) kadın, 206'sı

(%30,6) erkek olmak üzere toplam 674 üniversite öğrencisi üzerinde yürütülmüştür. Elde edilen verilerin analizi için SPSS 20.0 ve LISREL 8.51 programları kullanılmıştır.

3.3.2.1.1. Dilsel Eşdeğerlik Çalışması

Peters Sanrı Envanteri'nin uyarılama çalışması için ölçeği geliştiren Prof. Dr. Emmanuelle Peters ile e-mail yoluyla iletişime geçilerek ölçeği Türkçe'ye uyarılama konusunda gerekli izin alınmıştır. Ölçeğin Türkçe'ye çevrilme sürecinde ilk olarak ölçek ileri seviyede İngilizce bilen altı kişi tarafından ayrı ayrı Türkçe'ye tercüme edilmiş ve daha sonra bu tercümelerin değerlendirilmesi sonucu bir Türkçe form elde edilmiştir. Ardından elde edilen bu Türkçe form çeviri sürecine dahil olmayan bir İngilizce öğretmeni tarafından tekrar İngilizceye çevrilmiştir. Orijinal İngilizce form ile geri çeviri sonucu elde edilen İngilizce form arasındaki kelime farklılıkları tespit edilmiş ve formlar arasındaki tutarlılık incelenmiştir. Daha sonra psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanından 3 uzmanın, Ölçme ve değerlendirme alanından 2 uzmanın görüşleri alınmıştır. Elde edilen Türkçe form ve ölçeğin orijinal formu, her iki dile de hâkim 37 birey tarafından birer hafta ara ile doldurulmuş, ölçeğin Türkçe formunun orijinal form ile benzerlik gösterip göstermediğini incelemek amacı ile elde edilen veriler arasındaki korelasyona bakılmıştır. Yapılan Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu analizi sonucunda iki form arasında pozitif yönde manidar ilişki olduğu ($r=,35$; $p<,001$) görülmüş, ölçeğin Türkçe formunun orijinal diline yakın seviyede ölçülmek istenen değişkeni ölçme özelliğine sahip olduğu görülmüştür.

3.3.2.2.2. Güvenirlik Çalışması

Bir ölçme aracı ile benzer koşullarda tekrarlanan ölçüm sonuçlarının tutarlılık göstermesi, ölçtüğü değişkeni doğru ölçebilmesi ve hata payının en aza indirgenmiş olması olarak tanımlanan güvenirliliğin (Cronbach, 1951; Tekin, 1993, Thompson, 2003) test edilmesi için pek çok yöntem kullanılsa da (Carey, 1988; Gay, 1985), sosyal bilimler alanında geliştirilen ölçeklerde güvenirlilik Cronbach tarafından 1951 de, test tasarımcısının, bireysel farklılıklar hakkında yorumlanabilir ifadeler üretmek için belirli bir madde örüntüsüne sahip olup olmadığını göstermesi gerekliliği ile geliştirilen Alpha değeri ile incelenmektedir (Tavakol ve Dennick, 2011; Murphy & Davidshofer, 1988). Türk kültürüne adapte edilen Peter's Sanrı Envanterinin güvenirlilik çalışması yapılırken psikolojik testlerden tercih edilen bir yöntem olmasından dolayı (Daniel & Witta, 1997) Alpha değeri göz önünde bulundurulmuştur. Bu bağlamda yapılan güvenirlilik analizinde Türkçe adaptasyonu yapılmış olan Peter's Sanrı Envanterinin Cronbach Alpha değerinin ,81 olduğu

görülmüş bu değer göz önünde bulundurularak ölçeğin yüksek güvenilirliğe sahip olduğu çıkarımı yapılmıştır.

3.3.2.2.3. Geçerlik Analizleri

3.3.2.2.3.1. Kriter Geçerliliği

Peter's Sanrı Envanteri'nin kriter geçerliliğini sağlanması amacı ile benzer yapıları ölçtüğü düşünülen EPQR-A ölçeği kullanılmış, her iki ölçek 100 bireye uygulanmıştır. Yapılan normallik testlerinin dağılımın normallliğini vermesi sonucunda parametrik korelasyon testleri uygulanarak her iki ölçek arasındaki ilişkinin manidarlığı test edilmiştir. Pearson korelasyon analizi sonucunda iki ölçek arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ($r=,35$; $p<,001$) görülmüştür. Kriter geçerliğinin test edildiği bu süreçte Peter's Sanrı envanteri ile EPQR-A ölçeği arasındaki istatistiksel olarak manidar ilişki bulunması sonucunda bu ölçeğin kriter geçerliğini sağlayan bir ölçüm aracı olduğu sonucuna varılmıştır.

3.3.2.2.3.2. Açımlayıcı Faktör Analizi

Madde analizleri yapılırken temelde gözetenil durum tek boyutlu ya da birden fazla alt boyutlardan oluşan ölçme araçlarında bu boyutlara dağılmış maddelerin anlamlı bir şekilde yer alıp almadığının kontrol edilmesidir. Geliştirilen ya da uyarlaması yapılan bir ölçeğin geçerlik çalışmaları faktör analizleri ile gerçekleştirilmektedir. Faktör analizi, çok sayıda korelasyonlu değişkenlerin daha az sayıda gizli boyuta indirgenmesine izin vermeye yönelik bir yapı geçerliği çalışmasıdır (Tabachnick ve Fidell, 2001; Tinsley & Tinsley, 1987). Faktör analizleri tüm çok değişkenli istatistiksel testlerde olduğu gibi, oldukça güçlüdür ve kullanılan araçlar hakkında çok fazla bilgi sağlayabilir ve bir ölçekteki çeşitli maddelerin farklı bir yapıyı yansıttığı birkaç alt boyut altında gruplandırılıp gruplandırılmayacağını belirtmek için kullanılmaktadır (Williams, Onsmann ve Brown, 2010; Streiner, 1994). İki çeşit faktör analizi vardır. Ölçeğin maddelerin gruplandırıldığı alt boyutların belirlenmesinde Açımlayıcı Faktör Analizi (*Exploratory Factor Analysis*) kullanılırken, maddelerin var olan alt boyut altında ölçülmek istenen durumu ne kadar ölçebildiğinin test edilmesinde ise Doğrulayıcı Faktör Analizi (*Confirmatory Factor Analysis*) kullanılmaktadır.

Örneklem grubunda dağılımın faktör analizi için uygun olup olmadığını belirlemek amacı ile Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değerlerine bakılmış, bu değer $,801$ olması ile verilerin faktör analizi yapmaya uygun olduğu görülmüştür. Tavşancıl (2002) Bartlett's Testi ile dağılımın

normalliğinin test edilmesinin faktör analizi için önemli olduğunu dile getirmiş, Bartlett's Testi'ndeki anlamlılık düzeyinin dağılımın normalliğinin önemli bir yordayıcısı olduğunu belirtmiştir. Yapılan analizde Bartlett's Testi değerinin 30545,22 olduğu ($p < ,001$) görülmüş ve bu sonuçlar ışığında araştırma verilerinin normal dağılımdan geldiklerini görülmüştür.

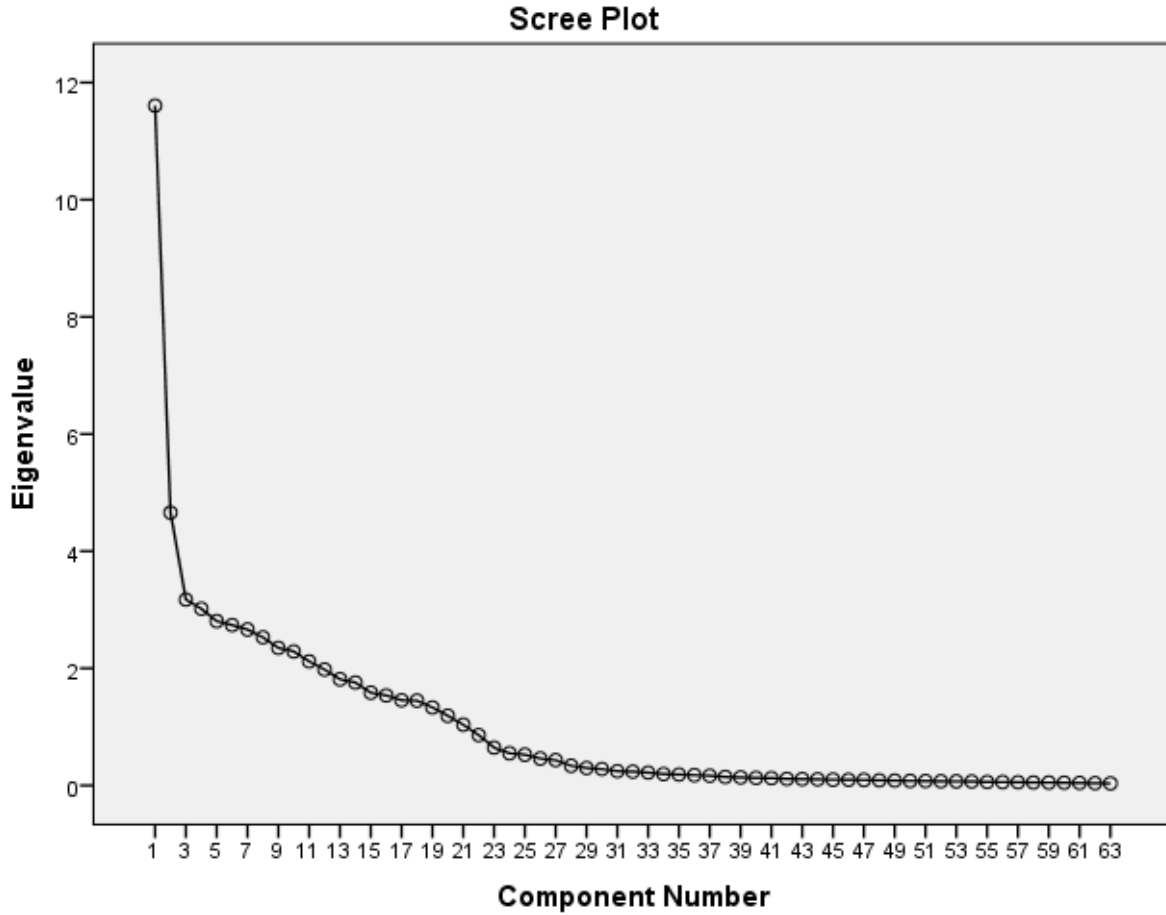
Kısa form olduğunu belirtilen Peter's Sanrı Envanterinde toplamda 63 maddeden bulunmaktadır. Ölçeğin uyarlanması sürecinde yapılmış olan açımlayıcı faktör analizine dayanarak, ölçeğin orijinalinin tek boyutlu olduğu belirtilmiş fakat tek boyutlu bu yapı doğrulayıcı faktör analiziyle doğrulanmamıştır (Peters, Joseph, Day, & Garety, 2004). Ancak çalışmalar incelendiğinde, Peter's Sanrı Envanteri kültüre oldukça duyarlı bir yapıya sahip olmasından ötürü kültüre özgü farklı yapıların elde edilmiş olduğu ve bu yapıların doğrulayıcı faktör analizi aracılığıyla doğrulanmadığı görülmüştür. Örneğin Fransız kültürüne uyarlanan Peter's Sanrı Envanteri'nin 7 alt boyutla açıklanabilir olduğu görülürken, İspanyol kültürüne uyarlandığında yine 7 alt boyut fakat farklı soruların farklı alt boyutlar altında toplandığı bir yapılaşmanın olduğu dile getirilmiştir (Verdoux, Van Os, Maurice-Tison, Gay, Salamon, & Bourgeois, 1998; Lopez-Ilundain, Perez-Nievas, Otero, et al. 2006). Jones, Fernyhough (2007) çalışmalarında ölçeğin hangi faktör yapısına daha uygun olacağını test etmek amacı ile kendi örneklemi üzerinde her iki faktör yapısını da değerlendirmiş, sonuç olarak ölçek maddelerinin tek faktör altında toplandığını dile getirmişlerdir. Bu nedenle ölçeğin öncelikli olarak Türk kültüründe oluşturacağı faktör yapısının belirlenmesi adına açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır.

Bununla birlikte uyarlama adımları doğrultusunda Türk kültüründen elde edilen veriler üzerinde ölçeğin orijinalinde olduğu gibi tek boyutlu bir yapının doğrulanıp doğrulanmadığı test edilmiş ve doğrulanmadığı görülmüştür. Bu nedenle kısa form olduğu da dikkate alınarak madde atmaksızın açımlayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Diğer kültürlerdeki elde edilmiş alt boyutlar ve teorik alt yapı çerçevesinde olası alt boyutlar (3, 5, 7, 11) bağlamında analizler gerçekleştirilmiş ve elde edilen sonuçlara dayanılarak 21 alt boyut olarak ele alınmasına karar verilmiştir. Erişilen sonuçlara Tablo 3.3.' de yer verilmiştir.

Tablo 3.4. Peter's Sanrı Envanteri Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Faktör	Başlangıç Özdeğerleri Toplamları (Initial Eigenvalues)			Toplam Faktör Yükleri			Faktör Yüklerinin Döndürülmüş Toplamları
	Total	% Variance	ofCumulative %	Total	% Variance	ofCumulative %	
1	11,606	18,422	18,422	11,606	18,422	18,422	5,264
2	4,659	7,395	25,817	4,659	7,395	25,817	4,591
3	3,171	5,034	30,851	3,171	5,034	30,851	3,812
4	3,017	4,790	35,641	3,017	4,790	35,641	3,633
5	2,805	4,453	40,094	2,805	4,453	40,094	4,309
6	2,738	4,346	44,439	2,738	4,346	44,439	4,497
7	2,662	4,226	48,665	2,662	4,226	48,665	3,942
8	2,529	4,014	52,679	2,529	4,014	52,679	3,849
9	2,348	3,727	56,407	2,348	3,727	56,407	3,987
10	2,287	3,630	60,036	2,287	3,630	60,036	4,049
11	2,117	3,361	63,397	2,117	3,361	63,397	4,283
12	1,978	3,140	66,538	1,978	3,140	66,538	3,497
13	1,813	2,877	69,415	1,813	2,877	69,415	3,435
14	1,757	2,789	72,204	1,757	2,789	72,204	5,235
15	1,583	2,512	74,716	1,583	2,512	74,716	3,590
16	1,537	2,439	77,155	1,537	2,439	77,155	3,764
17	1,455	2,309	79,464	1,455	2,309	79,464	5,142
18	1,447	2,298	81,762	1,447	2,298	81,762	3,286
19	1,331	2,113	83,875	1,331	2,113	83,875	4,217
20	1,190	1,889	85,764	1,190	1,889	85,764	2,495
21	1,038	1,647	87,411	1,038	1,647	87,411	4,141
22	,861	1,366	88,777				
23	,646	1,025	89,802				
24	,549	,872	90,674				
25	,526	,834	91,508				
26	,460	,729	92,238				
27	,431	,685	92,923				
28	,337	,535	93,457				
29	,298	,474	93,931				

30	,280	,444	94,375
31	,244	,387	94,762
32	,235	,373	95,135
33	,220	,349	95,483
34	,195	,310	95,793
35	,186	,296	96,089
36	,177	,280	96,369
37	,166	,263	96,632
38	,146	,232	96,864
39	,138	,219	97,084
40	,128	,203	97,287
41	,124	,198	97,484
42	,113	,179	97,663
43	,109	,174	97,837
44	,104	,165	98,001
45	,098	,155	98,157
46	,097	,154	98,311
47	,095	,150	98,461
48	,088	,140	98,600
49	,084	,133	98,733
50	,078	,124	98,858
51	,075	,120	98,977
52	,071	,112	99,089
53	,070	,111	99,200
54	,067	,106	99,306
55	,060	,095	99,402
56	,057	,091	99,493
57	,055	,087	99,579
58	,052	,082	99,662
59	,049	,077	99,739
60	,047	,075	99,813
61	,043	,068	99,881
62	,039	,061	99,943
63	,036	,057	100,000

Tablo 3.5. Peters Sanrı Envanteri Faktör Analizi Sonucunda Belirlenen Alt Boyutlar ve Bu Boyutlardan Yük Alan Maddeler

Faktör	Madde Sayısı	Madde Numaraları
1. İnsanlardan gelen ima	3	1,2,3
2. Elektronik eşyalardan gelen ima	3	4,5,6
3. Görüldüğü gibi olmama	3	7,8,9
4. Eziyete uğrama	3	10,11,12
5. Komplo	3	13,14,15
6. Önemli biri olma	3	16,17,18
7. Özel olma	3	19,20,21
8. Tanrıya yakın olma	3	22,23,24
9. Telapatik iletişim	3	25,26,27
10. Elektronik eşyaların etkisi	3	28,29,30
11. Tanrı tarafından seçilmiş olma	3	31,32,33
12. Büyü	3	34,35,36
13. Sadakatsizlik	3	37,38,39
14. Günahkar olma	3	40,41,42

15. Farklı görünme	3	43,44,45
16. Düşüncelerini kaybetme	3	46,47,48
17. Dünyanın sonu	3	49,50,51
18. Düşüncelerine yabancılaşma	3	52,53,54
19. Canlı düşünce	3	55,56,57
20. Düşüncenin yankılanması	3	58,59,60
21. İradeyi kaybetme	3	61,52,63

Gerçekleştirilen açımlayıcı faktör analizinden sonra 21 alt boyutlu bu yapının doğrulayıcı faktör analizi aracılığıyla doğrulandığı tespit edilmiştir. Ulaşılan sonuçlara Tablo 3.4.'te yer verilmiştir.

3.3.2.2.3.3. Doğrulayıcı faktör analizi sonuçları

Yapılan doğrulayıcı faktör analizleri sonucu elde edilen uyum indeksleri değerleri tablo 3.5'te verilirken path diagramı Ek 2'de verilmiştir.

Tablo 3.6. Peter's Sanrı Envanteri için Uyum İstatistikleri Bulguları

Ölçek	χ^2/sd	RMSA	SRMR	NFI	CFI
Peter's Sanrı Envanteri	2,08	0.057	0.03	0,92	0,96

Yapılan analiz sonucunda elde edilen uyum indeksleri verinin kurulan modele uyum gösterdiğini göstermiştir. Modelin genel olarak uyumunun değerlendirmek amacı ile bakılan Ki-karenin, serbestlik derecesine oranının ($\chi^2 / sd = 2,08$) uygun aralığa girdiği görülmüştür. Modelin RMSA değerinin 0,057 olduğu görülmüş ve bu bağlamda modelin kovaryans matrisine iyi bir uyum sağladığı görülmüştür. SRMR değeri incelendiğinde 0,03 değerini aldığı ve bu değer ile çok iyi uyuma sahip olduğu görülmüştür. Modeldeki 0,92 NFI değerinin 0,90 üzerinde olması ile çok iyi bir uyum gösterdiği görülmüştür. Modelin CFI değerinin 0,96 olması ile modelin mükemmel uyuma sahip olduğu görülmüştür.

3.3.2.3. Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeği

Araştırmacı tarafından geliştirilen Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeği'ne ait ölçek geliştirme sürecine, geçerlik ve güvenilirlik analizlerine ve doğrulayıcı faktör analizine ilişkin bilgilere aşağıda yer verilmektedir

3.3.2.3.1. Ölçeğin Geliştirilme Süreci

Ölçek geliştirme çalışmasının ilk aşamasında öncelikle Türk aile yapısı konusuyula ilgili literatür taranmış, Türk kültüründe aile hakkında kullanılan atasözleri incelenerek kültürdeki aile algısı göz önünde bulundurulmuş, daha önce bu veya benzer konuyla ilgili gerçekleştirilen ölçekler incelenmiş ve yol göstermesi için konuyla ilgisi olan 35 yetişkin bireye 10 tane açık uçlu sorudan oluşan görüşme soruları sorulmuş, sorular içerik analizi ile analiz edilmiştir.

Atasözlerinde aile algısı:

Türk aile yapısını değerlendirmek adına alan yazında toplanan atasözleri incelenmiş, bu atasözleri ışığında aile yapısına dair çeşitli temaların ortaya çıktığı görülmüştür.

- Evlilik:

Atasözlerinde evliliğe önem verildiği görülmüştür. “Bekâr gözü kör gözü”, “Bekârın parasını it yer, yakasını bit”, “Bekârlık maskaralıktır”, “Varsa eşin rahattır başın, yoksa eşin zordur işin” gibi atasözlerinde evlenmenin ve evliliğe toplumda verilen önem görülmektedir.

- Kadının yeri:

Atasözleri toplumdaki kadın algısı hakkında da bilgi vermektedir. “Evi ev eden avrat (kadın), yurdu şen eden devlet”, “Kadın erkeğin eşi, evin güneşidir”, “Kadının düzdüğü evi Tanrı yıkmaz, kadının bozduğu evi Tanrı yapmaz” atasözlerinde kadın hakkında olumlu söylemler bulunurken “Kadını sırdaş eden esrara tellal aramaz”, “Avradın kazdığı kuyudan su çıkmaz”, “Kadının saçı uzun olur, aklı kısa” gibi atasözlerinde ise kadın hakkında olumsuz söylemlerin yer aldığı görülmüştür.

- Baba figürü:

Atasözlerinde aile içinde baba yeri ve önemine dair söylemlerin varlığı da gözlemlenmiştir. “Baba nasihati tutmayan pişman olur”, “Baba oğlunun fenalığını istemez” gibi atasözlerinde babanın karalarda ne kadar etkili ve önemli olduğuna dair söylemler görülmüştür.

- Çocuk sahibi olmak:

Atasözlerinde çocuk sahibi olmaya dair çeşitli söylemler olduğu görülmüştür. “Çocuklu ev pazar, çocuksuz ev mezar”, “Çocuksuz kadın meyvesiz ağaç gibidir”, “Çocuk evin meyvesidir” gibi atasözlerinde çocuk sahibi olmanın ne kadar önemli olduğuna dair söylemlere rastlanmıştır.

- Aile içindeki geçişler:

Ailede genetik ve kültürel geçişler hakkında çeşitli atasözlerine rastlanmıştır. “Soydur çeker, huydur geçer”, “Meyve ağacından uzak düşmez”, “Armut dalının dibine düşer”, “Ağaca çıkan keçinin dala bakan oğlağı olur”, “Çocuğuna iyi-kötü huy anadan gelir”, “Yavru kuş, yuvada gördüğünü yapar” gibi atasözlerinde aile içi geçişlere yer verildiği görülmüştür.

- Büyüğe saygı:

Aile içinde büyüğe saygılı davranmanın ne kadar önemli olduğuna dair söylemler bulunmaktadır. “Oğula devlet gerek ise, anaya ataya hürmet eyleye”, “Ana ata önünden geçmek hata”, “Ana baba duasını almış”, “Ana baba bedduasını alan onmaz”, “Ata yolu doğru yoldur”, “Atanın önünden geçeni Allah sevmez” gibi atasözleri bunlara örnek olarak gösterilmektedir.

İçerik Analizi Sonuçları:

Türk aile yapısı ölçeğinin maddelerinin belirlenmesi adına 35 katılımcıya 10 tane açık uçlu soru sorulmuş, bu sorulara verilen yanıtlar içerik analizi ile analiz edilerek temel kodlar oluşturulmuştur. Katılımcıların aile tanımlarının dört ana temada toplandığı görülmüştür. Bu ana temalar **“Toplum Temelli Tanım”**, **“Duygu Temelli Tanım”**, **“Genetik, Sosyal ve Kültürel Aktarım Temelli Tanım”** ve **“Yapı Temelli Tanım”** olarak sıralanmıştır. Bu alt temaların içerindeki kodlar incelendiğinde **“Toplum Temelli Tanım”** temasında, katılımcıların aileyi tanımlarken *Toplumun en küçük birimi, Toplumun yapı taşı, Toplumu şekillendiren birim* olacak şekilde kodların oluştuğu görülmüştür. **“Duygu Temelli Tanım”** temasını incelediğimizde *maddi ve manevi yakınlığın en yüksek olduğu birim, iyi-kötü gününde yanında olan vazgeçilmez yapı, koruyan ve huzur veren yapı, ait hissedilen yapı, sığınak, en çok ihtiyaç duyulan birim, güç ve güçlü hissettiren yapı, huzur veren yapı, karşılıksız paylaşım yapılan yapı* kodlarının ortaya çıktığı görülmüştür. **“Genetik, Sosyal ve Kültürel Aktarım Temelli Tanım”** başlığında ise aile tanımlarında yer alan *“Tecrübelerin birbirine aktarıldığı yapı, sorumluluk alma yetisini arttıran yapı, önemli bir değer ve miras, kutsal kurum, davranış ve karakteri şekillendiren yapı, bireyin köklerinin oluşmasında etkili kurum”* kodları ortaya çıkmıştır. **“Yapısal Tanım”** alt temasında yer alan kodlara bakıldığında *“Anne, baba ve çocuklardan oluşan kurum, kan bağına sahip bireylerden oluşan kurum, kan bağı ile birbirine bağlı anne baba ve çocuklardan oluşan kurum, aynı çatı altında yaşayan bireyler”* kodlarının ortaya çıktığı görülmüştür.

Katılımcıların ailenin bireyin yaşantısına etkisini değerlendirirken görüşlerinin iki ana temada toplandığı görülmüştür. Bu ana temalar **“Ailenin Sosyo-Ekonomik durumunun Etkisi”**, **“Aile**

Yapısının Etkisi” olarak sıralanmıştır. Bu ana temalara alt tema olarak “*Bireyin İnanış Sistemine Etkisi*”, “*Bireyin Kendilik Algısına Etkisi*” ve “*Bireyin gelecek yaşantısına etkisi*” olarak üç alt temanın ortaya çıktığı görülmüştür. “*Bireyin Kendilik Algısına Etkisi*” alt temasında “*tamahkâr olma, sorumluluk sahibi olma, eksik hissetme, çabuk öfkelenme, pire için yorgan yakma, muhafazakar olma, ataerkil olma*” gibi kodların oluştuğu görülmüştür. Bireyin İnanış Sistemine Etkisi alt temasında ise “*büyüklerle saygısızlık edilmez, sırrını kimseyle paylaşma, kültürel değerler önemlidir ve aktarılmalıdır, tevazu önemlidir, kararlar ailede ortak alınır, aile tek vücut olmalıdır, son söz ailenin en büyüğüne aittir*” gibi kodların ortaya çıktığı görülmüştür. Bireyin gelecek yaşantısına etkisi alt temasında ise “*iyi eğitim, iyi gelecek, sosyal yaşantı, iyi bir entelektüel birikim, gelecek kaygısı*” gibi kodların ortaya çıktığı görülmüştür.

Toplanan ve derlenen bu bilgiler çerçevesinde ve ayrıntılı incelemeler sonucunda 200 madde (item) hazırlanmıştır. İlk etapta alanda uzman üç kişiyle birlikte maddeler değerlendirilmiş ve onların önerileriyle ekleme ve çıkarmalar yapılarak madde sayısı 160’a indirilmiştir. Bu 160 maddelik taslak 10 uzmanın görüşüne sunulmuştur. Bu süreçte uzmanların görüşlerini belirtmeleri için 3’li likert tipinde (1= Bu madde uygun, 2= bu madde revize edilmeli ve 3= bu madde kaldırılmalı) uzman değerlendirme formu hazırlanmış ve doldurmaları için bu form verilmiştir. Maddeleri inceleyen uzmanlara, gerekli gördükleri takdirde maddeler üzerinde düzeltme yapabilecekleri de belirtilerek açıklama yazabilmeleri için maddelerin karşılarında gerekli boş alanlar bırakılmıştır. Sonrasında Veneziano ve Hooper (1997) tarafından önerilen kapsam geçerlik oranına göre bazı maddeler çıkarılarak bu sayı 155’e düşürülmüştür. Bununla birlikte bazı maddeler yine bu uzmanların görüşlerine göre yeniden düzenlenmiştir. Bu bağlamda 6 madde taslaktan çıkartılmış ve 20 madde yeniden düzenlenmiş ve taslak ölçeğin 149 maddeden oluşmasına karar verilmiştir. Maddelerin cevaplanması, ölçeğin yapısı dikkate alınarak 5’li derecelendirme tipinde (1= Bana hiç uygun değil, 2= Bana uygun değil, 3= Bana biraz uygun, 4= Bana oldukça uygun, 5= Bana tamamen uygun) yapılandırılmıştır.

Pilot uygulama sonrasında ölçeğin yönergesi de yeniden düzenlenerek ölçeğe son şekli verilmiş ve asıl uygulamaya gerçekleştirilmiştir. Esas uygulama toplam 950 yetişkin kişiye uygulanmıştır. Uygulama sonrası doldurulan tüm ölçekler incelenerek hatalı ya da eksik doldurulan 47 adet veri değerlendirmeden çıkarılarak toplam 903 kişiye ait verilerin girişi yapılarak ölçek geliştirme analizlerine başlanmıştır.

3.3.2.3.1.1. Güvenirlik Analizleri

Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeği ölçeğinin güvenilirlik analizleri yapılırken Peters Sanrı Envanterinde uygulanan prosedür göz önünde bulundurulmuş, Cronbach Alpha değerlerine bakılarak ölçeğin güvenilirliği hakkında fikir elde edilmiştir.

3.3.2.3.1.2. Geçerlik Analizleri

Faktör analizinde verilerin, faktör analizi için uygunluğu Kaiser- Meğer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett küresellik (sphericity) testiyle incelenmektedir. KMO katsayısı, very matrisinin faktör analizi için uygun olup olmadığını, veri yapısının faktör çıkarma için uygunluğu hakkında fikir verir. Faktörleşebilirlik (factorability) için KMO'nun 0.60'tan yüksek çıkması gerekmektedir. Barlett testi, değişkenler arasında ilişki olup olmadığını kısmi kolerasyonlar bağlamında inceler. Bu çalışmada da, araştırma verilerinin faktör analizine uygun olup olmadığı KMO ve Barlett Testi sonuçları incelenerek değerlendirilmiş ve elde edilen analiz sonuçları sırasıyla tablolar halinde aşağıda verilmiştir.

Tablo 3.7. Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeği KMO ve Barlett's Testi değerleri

Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliği		,925
Bartlett's Test of Sphericity	Ki-kare Değeri	11794,944
	S.Derecesi	1035
	P	,000

Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeği'nin KMO ve Berlett's testi değerleri ölçeğin KMO değerinin ,925 olduğunu göstermektedir. KMO testi çalışma grubundan elde edilen verilerin açımlayıcı faktör analizi yapmaya uygunluğunu değerlendirmek amacı ile yapılmaktadır. KMO değerinin yüksek çıkması ölçekteki her bir değişkenin diğer değişkenler ile uyum içinde olduğunu göstermektedir. Değer küçüldükçe ve sıfıra yaklaştıkça değişkenlerin dağınık bir yapıya sahip olduğu ve faktörler olarak toplanamadığı görülmüş olur. KMO değeri ,50'den düşük olduğunda faktör analizi yapılamaz. Buna göre Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeği ,925 değeri ile faktör analizi için uygun değere sahiptir. Ayrıca yapılan Barlett's testi değerlerinin 11794,944; ($p<,00$) olduğu görülmektedir ve bu değerler verilerin anlamlı olduğunu ve çok değişkenli normal dağıldıklarını göstermektedir.

Yapılan ilk faktör analizinde 149 madde ile çalışılmıştır ve döndürme işlemi yapılmadan yapılan ve eigen değeri 1 olarak alınan bu analizde ortaya 12 faktörlü bir yapı çıkmış ve bu yapı da

varyansın %75'ini açıklamıştır. 12 faktörlü yapıda pek çok faktörün altında tek madde olması nedeni ile ölçeğin faktör yapısı 4 olarak alınmış ve analizlere bu şekilde devam edilmiştir. Ölçeğin 4 faktör olarak alınmasının nedeni kuramsal olarak ölçek maddelerinin 4 farklı boyut temel alınarak yazılmasıdır. Dört boyut alınarak yapılan faktör analizinde faktörlerin varyansın %44,95'ini yordadığı görülmüştür. Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeği açıklanan toplam varyans miktarı Tablo 3.6.'da verilmiştir.

Tablo 3.8. Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeği Açıklanan Toplam Varyans Miktarları

Faktörler	Başlangıç Özdeğerleri Topamları			Toplam Faktör Yükleri			Faktör Yüklerinin Döndürülmüş Topamları		
	Toplam	Varyans	Küm	Toplam	Varyans	Küm.	Toplam	Varyans	Küm.
		%	%		%	%		%	%
1	9,113	19,812	19,812	9,113	19,812	19,812	8,533	18,551	18,551
2	7,249	15,759	35,570	7,249	15,759	35,570	4,469	9,716	28,267
3	2,405	5,229	40,800	2,405	5,229	40,800	4,436	9,643	37,910
4	1,912	4,156	44,956	1,912	4,156	44,956	3,241	7,046	44,956
5	1,294	2,814	47,770						
6	1,093	2,375	50,145						
7	1,024	2,225	52,371						
8	1,004	2,182	54,552						
9	,991	2,155	56,707						
10	,918	1,996	58,704						
11	,893	1,942	60,645						
12	,865	1,881	62,526						
13	,849	1,845	64,371						
14	,792	1,721	66,092						
15	,784	1,705	67,797						
16	,750	1,630	69,427						
17	,740	1,609	71,036						
18	,704	1,530	72,566						

19	,692	1,505	74,071
20	,683	1,486	75,557
21	,638	1,388	76,945
22	,622	1,353	78,298
23	,620	1,348	79,645
24	,598	1,299	80,945
25	,561	1,220	82,164
26	,556	1,208	83,372
27	,548	1,191	84,564
28	,530	1,153	85,717
29	,518	1,125	86,842
30	,490	1,065	87,907
31	,470	1,022	88,928
32	,433	,942	89,870
33	,429	,932	90,802
34	,399	,868	91,670
35	,388	,843	92,513
36	,377	,819	93,332
37	,363	,790	94,121
38	,353	,767	94,888
39	,346	,751	95,639
40	,332	,722	96,361
41	,324	,704	97,065
42	,320	,696	97,761
43	,300	,652	98,414
44	,260	,566	98,980
45	,252	,548	99,528
46	,217	,472	100,000

Madde durumları ve yüklerinin son halleri Tablo 3.7’de sunulmuştur:

Tablo 3.9. Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeği Faktör Analizi Sonrası Dönüştürülmüş Bileşenler Matriksi

	Faktörler			
	Sosyal Aile Algısı (Boyut 1)	Ailede Dini- Spiritüel Yaşam (Boyut 3)	Aile Yapısı Algısı (Boyut 2)	Ailede Güç Dengesi (Boyut 4)
it120	,784			
it116	,764			
it108	,752			
it100	,733			
it111	,741			
it112	,672			
it125	,685			
it32	,655			
it114	,652			
it140	,652			
it104	,636			
it42	,617			
it134	,615			
it107	,593			
it105	,564			
it99	,515			
it128	,519			
it136	,512			
it62	-,447			

it117	,449		
it87		,619	
it71		,659	
it84		,642	
it86		,630	
it70		,588	
it72		,519	
it78		,523	
it90		,505	
it103		,477	
it83		,500	
it91		,474	
it73		,457	
it17		,811	
it16		,795	
it40		-,761	
it138		,637	
it133		-,634	
it129		,583	
it59		-,484	
it15		,815	
it5			,744
it6			,794
it14			,656
it26			,638
it119			,619
it4			,480

Eigen değeri 1 olarak ele alınıp işlemler yapıldığında ölçeğin nihai halinin beş faktörden oluştuğu ve her bir faktörde yer alan maddelerin yüksek değerlere sahip oldukları görülmektedir (en düşük madde yük değeri ,611; en yüksekine ise ,803). Bununla birlikte tüm faktörden de ortak yüksek değerde yük alan maddeler mevcut değildir. Yapılan analizler sonrası belirlenen alt boyutlara giren maddeler ve bu maddelerin sayısı Tablo 3.8.’de verilmiştir:

Tablo 3.10. Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeği Faktör Analizi Sonucunda Belirlenen Alt Boyutlar ve Bu Boyutlardan Yük Alan Maddeler

Faktör	Madde Sayısı	Maddeler Numarası
1	20	120, 116, 108, 100, 111, 112, 125, 32, 114, 140, 104, 42, 134, 107, 105, 99, 128, 136, 62, 117
2	12	87, 71, 84, 86, 70, 72, 78, 90, 103, 83, 91, 73
3	8	17, 16, 40, 138, 133, 129, 59, 15
4	6	5, 6, 14, 26, 119, 4

Tablo 3.8.’de de görüldüğü gibi; birinci faktör 20 maddeden (Maddeler), ikinci faktör 12 maddeden (Maddeler), üçüncü faktör 8 maddeden (Maddeler), dördüncü faktör 6 maddeden (Maddeler), oluşmaktadır.

Her bir faktöre giren ölçek maddeleri incelenmiş ve alt boyutlar isimlendirilmiştir. Tablo 3.8’ de görüldüğü gibi birinci faktör 20 maddeden (120, 116, 108, 100, 111, 112, 125, 32, 114, 140, 104, 42, 134, 107, 105, 99, 128, 136, 62, 117), ikinci faktör 12 maddeden (87, 71, 84, 86, 70, 72, 78, 90, 103, 83, 91, 73), üçüncü faktör 8 maddeden (17, 16, 40, 138, 133, 129, 59, 15) ve dördüncü faktör 6 maddeden (5, 6, 14, 26, 119, 4) oluşmaktadır. Her bir faktöre giren ölçek maddeleri incelenmiş ve maddelerin içerikleri doğrultusunda alt boyutları isimlendirilmiştir. Bu bağlamda birinci faktörde toplanan maddeler “Sosyal Aile Algısı”, ikinci faktörde toplanan maddeler “Ailede Dini-Spiritüel Yaşam”, üçüncü faktörde toplanan maddeler “Aile Yapısı Algısı” alt boyutu altında, dördüncü faktörün altında toplanan maddeler “Ailede Güç Dengesi” başlığı altında toplanmıştır.

Alt boyutlar isimlendirildikten sonra her bir alt boyutun güvenirlik analizleri yapılmıştır. Her bir faktöre giren maddeler üzerinden hesaplanan Cronbach Alpha değerleri Tablo 3.9’da verilmiştir.

Tablo 3.11. Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeği Faktör Sonucunda Belirlenen Alt Boyutlar ve Bu Boyutlara Ait Güvenirlik Katsayıları

Faktör	Cronbach's Alpha Değeri
1 (Sosyal Aile Algısı)	,921
2 (Aile Yapısı Algısı)	,863,
3 (Ailede Dini- Spiritüel Yaşam)	906
4 (Ailede Güç Dengesi)	,850
Toplam	,918

Tablo 3.9'da ölçeğin güvenilirliğine ait yapılan istatistiksel analiz sonuçları gösterilmiş ve bu değerlere dayanarak toplam güvenilirlik katsayılarının sosyal bilimlerde kabul edilebilen yeterli yüksekliğe sahip olduğu dile getirilmiştir. Alt boyutların güvenilirlik katsayılarına bakıldığında; sosyal aile algısı boyutuna ait Cronbach's Alpha değerinin $\alpha=,921$, aile yapısı algısına ait Cronbach's Alpha değerinin $\alpha=,863$, ailede dini-spiritüel yaşam Cronbach's Alpha değerinin $\alpha=,906$, ailede güç dengesi Cronbach's Alpha değerinin $\alpha=,850$ olduğu görülmüştür. Bununla birlikte ölçeğin toplam Cronbach's Alpha değeri ise $\alpha=,918$ olarak hesaplanmıştır. Bu neticeler ölçeğin iç tutarlılık noktasında yüksek değerler taşıdığını göstermektedir.

Tablo 3.12. Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeği Alt Boyutları Arasındaki İlişkiler

Faktörler	Sosyal Aile Algısı	Ailede Spiritüel Yaşam	Dini- Aile Yapısı Algısı	Ailede Güç Dengesi
Toplam Puan	,696**	,671**	,795**	,449**
Sosyal Aile Algısı	1	,164**	,297**	-,098*
Ailede Dini- Spiritüel Yaşam		1	,477**	,402**
Aile Yapısı Algısı			1	,407**
Ailede Güç Dengesi				1

**p<,001

* p<,05

Tablo 3.10'da görüldüğü gibi ölçekte belirlenen faktörler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılmış olan Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu analizleri neticesinde sosyal aile algısı ve ailede güç dengesi alt boyutları negatif yönde anlamlı bir ilişki gösterirken diğer alt boyutların hem kendi aralarında hem de toplam puan ile pozitif yönde bir anlamlılık

gösterdikleri görülmektedir. Sosyal aile algısı alt boyutunun toplam puan ile olan ilişkisinin ($r=,696$; $p<,001$) olduğu, ailede dini-spiritüel yaşam alt boyutunun toplam puanla olan ilişkisinin ($r=,671$; $p<,001$) olduğu, aile yapısı algısı alt boyutunun toplam puanla olan ilişkisinin ($r=,795$; $p<,001$) olduğu, ailede güç dengesi alt boyutunun toplam puanla olan ilişkisinin ($r=,449$; $p<,001$) olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara dayanarak alt boyutların ölçek ile güçlü bir bağı olduğu ve ölçeğin boyutlarının aynı yapı içinde oldukları çıkarımında bulunulabilir.

3.3.2.3.1.3. Kriter geçerliliği

Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeği'nin kriter geçerliliğini sağlanması amacı ile Aile Değerlendirme ölçeği kullanılmıştır. Her iki ölçek de 78 bireye uygulanmış, yapılan normallik testleri sonucunda dağılımın normal dağılım özelliğine sahip olduğu görülmüş ve buna dayanarak ile ölçek arasındaki ilişkinin test edilmesi amacı ile korelasyona bakılmıştır. Yapılan Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu analizi sonucunda pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ($r=,40$; $p<,001$) görülmüştür. Kriter geçerliliğinin sağlanması hedefi ile yapılan analizlerde Türk ailesi Çözümleme Envanteri ile benzer yapıyı ölme amaçlı geliştirilen Aile değerlendirme ölçeğinin arasında pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmüş ve bu veriler ışığında Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeği'nin kriter geçerliliğini sağlayan bir ölçme aracı olduğu kanaatine varılmıştır.

3.3.2.3.1.4. Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi

Yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeğine ilişkin uyum değerleri Tablo 3.11'de verilmiş, path diagramı Ek 3'te verilmiştir.

Tablo 3.13. Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeğine İlişkin Uyum İstatistikleri Bulguları

Ölçek	χ^2/sd	RMSA	SRMR	NFI	CFI
Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeği	2,49	0,062	0,077	0,93	0,96

Yapılan analiz sonucunda elde edilen uyum indeksleri verinin kurulan modele uyum gösterdiğini göstermiştir. Modelin genel olarak uyumunun değerlendirme amacı ile bakılan Ki-karenin, serbestlik derecesine oranının ($\chi^2 /sd = 2,49$) uygun aralığa girdiği görülmüştür. Modelin RMSA değerinin 0,062 olduğu görülmüş ve bu bağlamda modelin kovaryans matrisine iyi bir uyum sağladığı görülmüştür. SRMR değeri incelendiğinde 0,07 değerini aldığı ve bu değer ile çok iyi uyuma sahip olduğu görülmüştür. Modeldeki 0,93 NFI değerinin 0,90 üzerinde olması ile çok iyi

bir uyum gösterdiği görülmüştür. Modelin CFI değerinin 0,96 olması ile modelin mükemmel uyuma sahip olduğu görülmüştür.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmanın nitel basamağında farklı etnik köken ve inanışa sahip 18 katılımcı ile yapılan yüz yüze görüşmeler aracılığı ile veriler toplanmıştır.

Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yapılan ölçekler Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi'nde ve Marmara Üniversitesi Formasyon biriminde öğrenci olan yetişkin bireylere, ayrıca online anketler yöntemi ile 18-50 yaş aralığında olan bireylere uygulanmıştır. Belirlenen derslerde uygulama yapabilmek için dersin öğretim elemanları ile görüşülmüş, ölçekler gönüllülük çerçevesinde bizzat araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Ölçeklerin uygulanmasının öncesinde katılımcılara ölçeklerin uygulanması konusunda gerekli bilgiler verilmiş, katılımcılardan ölçeklerin açıklama bölümlerini dikkatlice okumaları tekrar hatırlatılmıştır. Uygulama öncesinde katılımcılara elde edilen verilerin gizliliğinin korunacağı, kimliklerini belirleyecek her hangi bir veriyi (isim, öğrenci no..v.b.) paylaşmalarına gerek olmadığı dile getirilmiştir. Veriler Mart 2018-Ağustos 2018 tarihleri arasında toplanmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmanın nitel basamağında araştırmanın alt amacı olan herhangi bir sanrısız bozukluk ile tanılanmamış bireylerde var olan sanrısız düşüncelerin ortaya çıkarılması amacı ile yapılan yüz yüze derinlemesine görüşmelerin ses kayıtları araştırmacı tarafından eksiksiz olarak deşifre edilmiş, deşifre edilen kayıtlar betimsel analiz ile analiz edilmiştir.

Araştırmanın nicel basamağında Aile yapısı ve duygusal istismar kavramları ile sanrısız inanış arasındaki ilişki ve bu ilişkinin çeşitli değişkenler ışığında incelenmesi amaçlanmıştır. Bahsi geçen veriler, basit ve çoklu regresyon analizi, üçlü varyasyon analizi (Three-Way ANOVA), Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu ve Yapısal Eşitlik Modeli ile analiz edilmiştir. Analizler SPSS 20.0 ve LISREL programlarında bilgisayar ortamında gerçekleştirilmiştir. Verilerin çözümlenmesi ve analiz edilmesi aşamasında araştırmanın amaçları doğrultusunda aşağıdaki işlemler gerçekleştirilmiştir.

Aile Yapısı, Sanrısız İnanışlar ve Duygusal İstismar değişkenleri arasında anlamlı bir ilişkinin incelenmesi için Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon analizi yapılmıştır.

Aile yapısı (alt boyutlar bağlamında) ve duygusal istismarın sanrısız inanışları yordayıp yordamadığını belirlemek için çoklu regresyon ve basit regresyon analizi yapılmıştır. Basit regresyon analizi iki değişken arasında fonksiyonel ilişkiyi ortaya koymak amacı ile yapılan ve bir değişkenin yardımı ile diğer değişkenin tahmin edilmesine olanak tanıyan bir analiz tekniği iken çoklu regresyon birden fazla değişken arasındaki fonksiyonel ilişkinin ortaya koyulması ve yine birden fazla değişkenin bir diğer değişkenin tahmin edilmesine olanak tanıyan analiz tekniği ise çoklu regresyon analizidir (Büyüköztürk, 2018).

Sanrı puanlarının, aile yapısı puanlarının (alt boyutlar bağlamında) ve duygusal istismar puanlarının cinsiyet, din ve etnik köken durumuna göre incelenmesi amacı ile üç yönlü varyans analizi (three way ANOVA) yapılmıştır.

Aile yapısı alt boyutlarının sanrısız düşünceyi yordamasında duygusal istismarın aracı rolünün incelenmesi amacı ile yapısal eşitlik modellemesi yapılmıştır. Yapısal eşitlik modellemesi, ikinci nesil veri analiz tekniği olarak (Bagozzi ve Fornell, 1982), regresyon gibi birinci nesil istatistiksel tekniklere kıyasla, birçok bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkilerin modellenmesi ile karmaşık bir araştırma problemini tek bir süreçte, sistematik ve kapsamlı bir şekilde ele almayı sağlamaktadır (Anderson ve Gerbing, 1988).

Yapısal eşitlik modellemesi analizinden önce verilerin analize uygun hale getirilmesi süreci (kayıp verilerin atanması, uç değerlerin atılması, normalliğin sağlanması) gerçekleştirilmiştir. Frekans tabloları aracılığı ile veri girişinde olası hatalar tespit edilmiş ve araştırmacı tarafından düzeltilmiştir.

Bir veri setinde kayıp veriler, katılımcının maddeyi gözden kaçırmaması, hassas konularla ilgili bazı maddelere cevap verememesi, ekipmandan kaynaklanan sıkıntılar veya genellikle araştırmacının kontrolünün dışında kalan konuların ortaya çıkması gibi çeşitli nedenlerle ortaya çıkabilir (Byrne, 2010). Veri setinde tüm verilerin %5'inden fazla kaayıp veri bulunması durumunda bu kayıp verilerin analize dahil edilmemesi gerekirken (Tabachnick ve Fidell, 2007), %5 ve altında olan kayıp verilerde veri setlerinin analize hazır hale getirilmesi için kayıp verilerle çalışılan yöntemlerin tercih edilmesi gerekmektedir. Kayıp veriler için kullanılan yöntemler bağlamında farklı yöntemler bulunmaktadır. En yaygın olarak kullanılan yöntemlerden biri kayıp verinin analizden çıkarılmasına dayanan tamamlanmamış ya da işaretlenmemiş madde bulunan veri setinin dizin yolu, hücre yolu ya da tam hücre analizi ile silinmesi yöntemidir. Bu yöntem ile eksiksiz bir

veri seti elde edilmiş ve veri seti analize hazır hale getirilmiş olur (Little ve Rubin, 1987). Kayıp veri çalışmalarında kullanılan bir diğer yöntem de dummy değişken düzeltmesi ya da kayıp gösterge yöntemidir. Bu yöntemde kayıp veri içeren değişkenlerde verinin kayıp olup olmamasına bağlı olarak bir dummy değişken oluşturulması ve bu değişkenin analize dahil edilmesi sistemi temel alınmıştır. Kayıp verilerle ilgili çalışılırken tercih edilen bir diğer yöntem ise kayıp veri atanması yöntemidir. Her bir kayıp veriye kabul edilebilir tahmini bir değer atanması ile veri setinin eksiksiz hale getirilmesi tekniği olan basit atama yöntemi kayıp veri atamalarında en çok tercih edilen yöntemlerden biridir. Basit atama yönteminde en çok tercih edilen yöntem mevcut verilerin ortalamasının kayıp verilerin yerine atanması yöntemi olan ortalama atama yöntemidir. Kayıp veriler yerine atanacak değer belirlenmesinde tercihe dilen bir diğer yöntem ise çoklu regresyon kullanılarak değer belirlendiği koşullu ortalama atama yöntemidir. Bu çalışmada % 5'ten ($n = 20$) daha fazla kayıp veri olan olgular göz ardı edilemeyecek büyüklükteki veri kaybının olduğu olgular gözden çıkarılması hedefi ile analizden çıkarılmıştır. Veri setinin analize hazır hale getirilmesinde son adım olarak Kline (2011) tarafından önerildiği gibi, ortalama atama yöntemi ile ,% 5'ten daha düşük kayıp veri bulunan olgulara veri atanması yapılmıştır.

Uç veriler, aşırı olan ve ortalama, standart sapma ve korelasyon değerlerini etkileyebilecek olan değerleri ifade etmektedir (Schumacker ve Lomax, 2004). Tek değişkenli uç veriler, verilerdeki tek bir durumdaki olağandışı puanları temsil ederken, çok değişkenli uç veriler birden fazla değişkende sıra dışı puan kombinasyonuna sahip durumları temsil etmektedir. Tek değişkenli uç veri puanları standart (z) puanları ile incelenirken Z skoru 3.29'dan düşük ve +3.29'dan yüksek olan değerler uç değer olarak etiketlenebilir. Tabachnick ve Fidell'e (2007) göre, özellikle çalışmanın örneklem büyüklüğü arttıkça -3.29 ve +3.29'u geçen birkaç puan gözlemlemek mümkündür. Çalışmanın örneklem büyüklüğü bu uç verileri tolere edebilecek büyüklüğe sahip olmadığı için analizlere başlamadan önce veri setinden uç değerler Z puanları hesaplanarak çıkarılmış sonrasında yapısal eşitlik modellemesi analizleri yapılmıştır.

Yapısal Eşitlik Modeli varsayımlarından olan dağılımın normalliğinin (Kline, 2016; Hoyle, 1995) test edilmesi amacı ile skewness (çarpıklık) ve kurtosis (basıklık) değerleri de incelenmiştir. Çarpıklık ve basıklık değerleri hakkında alan yazında görüş birliği sağlanmamıştır fakat limit değerlerin ± 2 olarak alındığı görüş daha yaygınlıkla kabul gören bir görüş olmuştur (Thode, 2002; Morgan & Griego, 1998; George ve Mallery, 2010; Trochim ve Donnelly, 2006). Bu bağlamda

çalışmada kullanılan verilerin çarpıklık ve basıklık değerlerine bakıldığında değerlerin ± 1 aralığında olduğu ve bu nedenle dağılımın normalliği açısından verilerin çalışmaya uygun olduğu düşünülmüştür.

Çok değişkenli yöntemlerden faktör analizi, çoklu regresyon ve yapısal eşitlik modellemeleri gibi yöntemlerde analizlerin gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan varsayımlardan bir diğeri de doğrusallıktır. Faktör analizi çoklu regresyon ve yapısal eşitlik modellemelerinde korelasyon katsayıları temel alınarak analizin gerçekleştirilmesinden dolayı değişkenler arasında doğrusal bir ilişkinin olması gerekmektedir. Bunun yanı sıra yapısal eşitlik modellemesi öncesinde nedensel yakınlığın bir değişkenin diğeri üzerindeki doğrudan etkisinin kontrol edilerek test edilemesi de gerekmektedir (Kline, 2005). Bu nedenle yapısal eşitlik modellemesi yapılmadan önce yukarıda belirtilen varsayımların sağlanıp sağlanmadığını kontrol etmek amacı ile çalışmanın değişkenleri arasındaki ilişkiler Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu Analizi aracılığı ile incelenmiştir. Araştırmanın tüm değişkenleri arasındaki ilişkiyi gösteren korelasyon matrisi Tablo 3.12'de gösterilmiştir.

Tablo 3.14. Çalışılan Değişkenlerin Korelasyon Matrisi

Ölçekler	1	2	3
1.Duygusal İstismar	1		
2.Peter's Sanrı Envanteri	,304**	1	
3.Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeği	-,16**	-,013	1

** $p < .05$

Değişkenlerin korelasyon matrislerine bakıldığında sanrı ve duygusal istismar değişkenleri arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu görülürken, aile yapısı değişkeninin ise sanrı ve duygusal istismar ile negatif yönde bir ilişkiye sahip olduğu görülmüştür. İlişkilerin anlamlılığına bakıldığında ise sanrı ile duygusal istismar arasında anlamlı bir ilişki görülürken, aile yapısı ve duygusal ilişki arasında yine anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür.

IV. BULGULAR

Bu bölümde karma araştırma olarak yapılandırılan araştırma gereği kullanılan keşfedici sıralı desen takip edilerek ilk önce nitel aşamaya dair bulgular sonrasında ise nicel aşamaya dair bulgulara yer verilmiştir.

4.1. Nitel Bulgular

Çalışmanın nitel basamağında herhangi bir sanrılı bozukluk ile tanılanmamış bireylerde var olan sanrısız inanışların ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda kendini bir inanış çerçevesinde değerlendiren 10 katılımcı ile görüşülmüş, yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen ana ve alt temalara yer verilmiştir. Analiz sonucunda 1. *İçerik*, 2. *Nedensellik*, 3. *Başta çıkma* olarak üç ana tema belirlenmiş, bu üç tema araştırma süresince ortaya çıkan en anlamlı ve anlaşılır şekilde sunmak amacı ile oluşturulmuştur. Verilerin analizi sonucunda ortaya çıkan bu temaların veri toplama ve deşifre sürecinde araştırmacı ile veriler arasında ortaya çıkan özgün iletişim sonucu ortaya çıktığı, başka bir araştırmacı tarafından farklı bir yapı ile sunulabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Oluşturulan bu temalar sanrısız inanışların içerikleri, bireyin bu inanışları açıklama sistemleri ve bu inanışların olası etkilerini ortaya koymaktır. Katılımcıların deneyim, düşünce ve deneyimlerini anlatabilmek amacı ile her temanın açıklamasında doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Katılımcıyı tanımlamak amacı ile “K” kullanılmış, kaçınıcı katılımcı olduğunu belirtmek amacı ile numara verilmiştir. Bu durumda K1 bir numaralı katılımcıyı sembolize etmektedir.

4.1.1. İlk grup görüşme Sonuçları

4.1.1.1. İçerik

Sanrısız inanışlarına dair görüşme yapılan yetişkin bireylerde ortaya çıkan *İçerik* teması altına dini içerikli, ilişkisel içerikli, yaşantı temelli içerikli olmak üzere dört alt tema bulunmaktadır. Görüşme yapılan bireylerin sanrısız inanışlarının oluşumunda ve tanımlanmasında etkin olması nedeni ile sanrısız inanışların içerikleri çerçevesinde kümelenmiş, bu nedenle içerik olarak isimlendirilmiştir. Bu ana temanın oluşmadında en önemli kriterlerden biri alt temaların konularının doğru olabilecek konular olmasına rağmen katılımcılara “doğru olmadığına yönelik kanıtlar ya da ikna edici deliller olmasına rağmen inanmaya devam ettiğiniz inanışlar” olarak sorulması, görüşme esnasında bu

inanışlara ait aksi kanıtların varlığı sorularak sanrısız inanışlar olduğu konusunda teyit alınmasına özen gösterilmesidir.

4.1.1.1.1. Dini içerik

Bu alt tema yaratıcı tarafından uyarı ve yaratıcı tarafından cezalandırılma kodlarından oluşmaktadır. *“Kötü bir şey yaşadığımda yaptığım bir şey için cezalandırıldığımı, Allah tarafından uyarıldığımı, kendimi toparlamam için Yaratıcı tarafından bir şefkat tokadı geldiğini düşünürüm”* **K2**

“Gün içinde kötü giden bir şeyin ardından hemen aklıma o gün aksattığım ibadetlerim gelir. Allahın beni ibadetimi kaçırdığım için cezalandırdığını düşünürüm. Yani başımıza gelen o kötü şeye ibadetimi aksatarak ben neden olmuşum gibi gelir, cezalandırıldığım için bunların olduğunu düşünürüm.” **K7**

“Bilerek ya da bilmeyerek işlediğim günahların karşılığı olan olaylar yaşadığımı düşünürüm, sanki yaratıcı bana işlediğim günahları hatırlatmak için kötü olaylar yaşıyor gibi gelir bazen.” **K10**

4.1.1.1.2. İlişkisel içerik

Bu alt tema insanlar tarafından sevilme, partnere yönelik aldatılma/kıskançlık, çıkara dayalı kurulan ilişki kodlarından oluşmaktadır.

“İnsanların çıkarıcı iletişim halinde olduklarını düşünürüm. Sadece kendi çıkarları doğrultusunda ilişkiye giriyor gibi gelen insanların var olduğunu düşünüyorum bazen. İş düştüğünde arayıp soran insanların, çıkarı olmadığı zamanlarda aramaması...” **K4**

“Partnere yönelik kıskançlık hissi. Kimi zaman gerçek olmadığını bilmeme karşın kontrol edemediğim kurgulamalarım var ve boğulduğumu hissettiğim oluyor bu düşüncelere dalarken. Beynimi kemiriyor gibi geliyor bazen.” **K5**

“Birlikte olduğum kişilerin beni aldattığını düşünmüşümdür hep. Karşı taraf öyle olmadığını söylese de aslında öyle olduğuna dair delil arıyorum genelde” **K6**

“Özellikle yeni bir ortama girdiğimde yeni tanıştığım insanların beni sevmeyeceği düşüncesi ile o ortama girerim. Hatta bir müddet beni sevmediklerini düşünürüm.” **K10**

4.1.1.1.3. Yaşantı temelli içerik

Bu alt tema takıntısız düşünce, dış güçler tarafından yönetilme ve iyi ya da kötü bir bedel ödeme kodlarından oluşmaktadır.

“Sorduğunuz inanışlarla ilgisi var mı bilmiyorum ama insanlara yaşattığım iyi ya da kötü şeylerin bir gün karşılığını yaşayacağıma inanırım.” K1

“Yaşadığım güzel olayları olumsuz olayların takip edebileceğini düşünürüm. Yani çok mutlu olduktan sonra mutsuz olmama neden olacak bir şeyler olacağını düşünürüm.” K2

“Çok güldüğümde ağlama kaygısı hissedirim bir de sol ayağım kaşındığında kötü bir yere gideceğim ya da kötü bir şeyler olacakmış gibi gelir.” K3

“Aslında öyle olmadığını bildiğim halde, ya öyleyse diye davrandığım durumlar var. Örneğin evden çıktıktan sonra acaba ütünün fişini çekmeyi unuttum mu diye, eve geri dönüşlerim olmuştur.” K4

“Şu anda asla hiç bir şekilde eşitlenemeyen dünya düzeni, nedeninin tüm insanlığın belirli bir zümenin çıkarı için yönetilmesi olduğunu düşünüyorum.” K5

4.1.1.2. Başa çıkma

Yapılan görüşmeler sonucunda katılımcıların bu inanışlar ile başa çıkma yöntemlerinin toplandığı ana tema başa çıkma olarak tanımlanmıştır. Bu ana tema ikna çabası ve düşünceye verilen tepki olarak iki alt temadan oluşmaktadır.

4.1.1.2.1. İkna çabası

İkna çabası alt teması kendini ikna etme ve başkaları tarafından ikna edilme kodlarından oluşmaktadır. Katılımcılar kendilerini telkin yolu ile düşüncelerinin doğru olduğuna yönelik ikna etmeye çalıştıklarını dile getirmişlerdir.

“Öyle değildir senin hüsn-ü kuruntun, tevafuk diye telkinlerde bulunarak kendimi ikna etmeye çalışıyorum.” K9

“Bazen boşver diyorum bazen de insanlarla iletişime geçip böyle bir şey olabilir mi diye şaka yoluyla soruyorum geyikle açıklama yapmalarını bekliyorum.” K8

4.1.1.2.2. Düşünmeme

Düşünmeme alt teması dua etme ve düşünceyi uzaklaştırma kodlarından oluşmaktadır.

“Uzaklaştırmaya çalışıyorum kendimi ama başaramadığım da oluyor.” K1

“Dua ediyorum böylece bu düşünceler zihnimi daha az kurcalıyor, daha az aklıma geliyor.” K3

4.1.1.3. Nedensellik

Yapılan görüşmelerde çıkan bir diğer ana tema olan Nedensellik, görüşme yapılan bireylerin inanışları açıklarken hangi sistemleri kullandıkları ve nasıl açıkladıkları örüntüsü üzerinde durması nedeni ile nedensellik olarak adlandırılmıştır. Bu ana tema altında yaşantı, aktarılan inanış ve düşünsel alt temaları bulunmaktadır.

4.1.1.3.1. Yaşantı

Yaşantı alt teması tekrarlanan yaşantılar ve destekleyen yaşantılar olmak üzere iki koddan oluşmaktadır.

“Rastlantısal yaşantılara anlam yüklemem olabilir.”

“Büyük olasılıkla bir kısmı küçük yaşlarda izlediğim ya da karşılaştığım ve beni etkileyen herhangi bir olay, görüntü sonucu doğmuş olabilir. Bir kısmı ise yaşanagelmiş ve sonuçları birleştirip genellemiş olabilirim.”

“Önceden yaşadıklarım, üst üste aynı durumla karşılaşmış olmakla açıklıyorum aslında.”

4.1.1.3.2. Aktarılan inanış

Aktarılan inanış alt teması aileden aktarılan inanış, partnerden aktarılan inanış ve dini inanış ile aktarılan inanış olmak üzere üç koddan oluşmaktadır.

“Oluşma nedenleri hakkında gerçekten bir fikrim yok. Belki yalnız yaşadığım dönemlerde, annemin "aman kızım dikkat et, unutma" gibi söylemlerinin sıklığı olabilir, bilemiyorum.”

“Bu tür kurgulamalarımı daha önceki ilişkilerimde hatırlamıyorum ama şimdiki partnerimin de benzer kurgulamalara girmesiyle bende de açığa çıktığını fark ettim.”

4.1.1.3.3. Düşünsel yapılar

Düşünsel yapılar alt teması katılımcıların bu inanışlarını düşünsel örüntülerle açıkladıkları alt temadır. Saçma düşünceler ve takıntılar olmak üzere iki koddan oluşmaktadır.

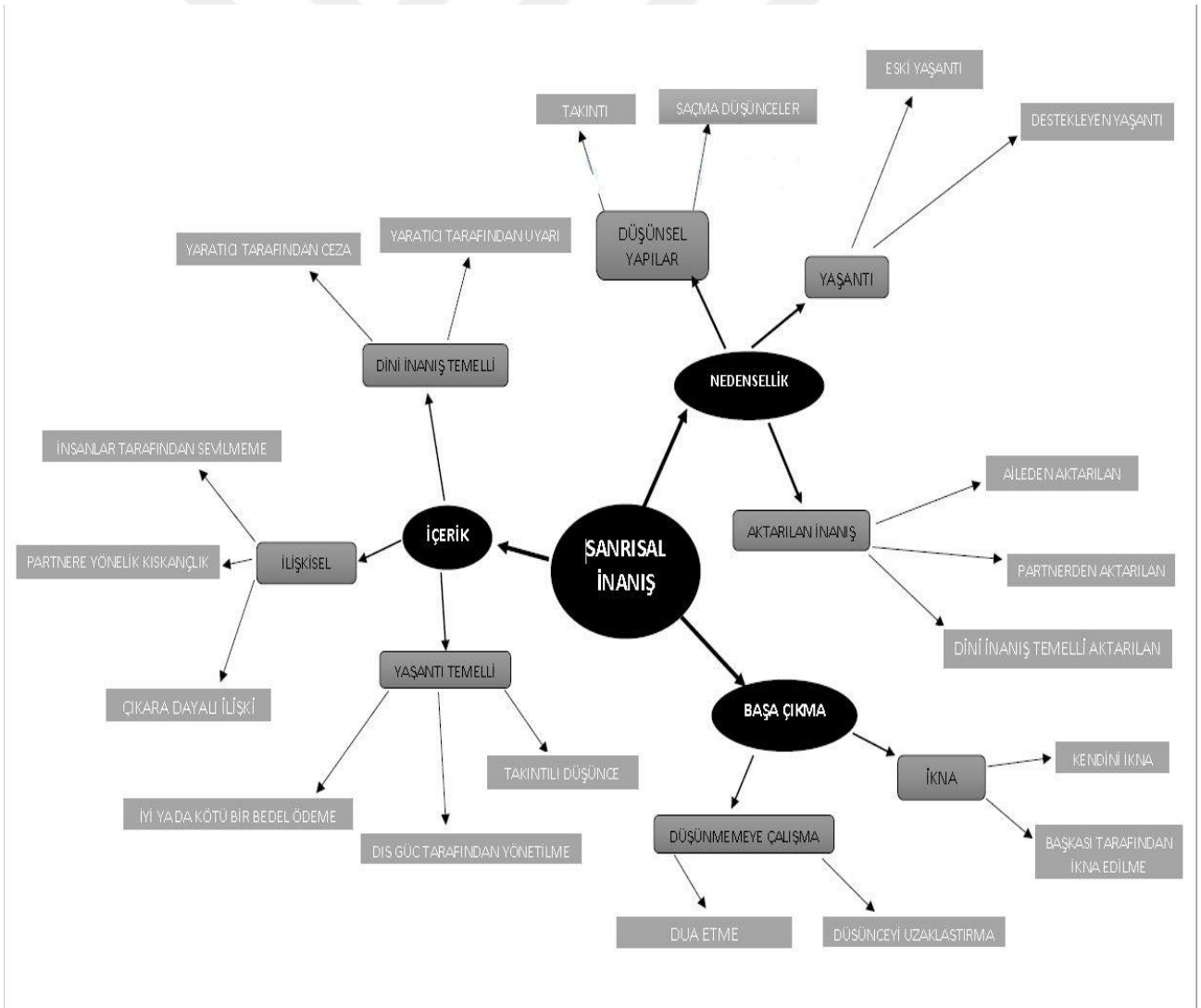
“Saçmalık ama bazen de inanasım geliyor ya öyleyse diye...”

“Bazen saçma, bazen ise gerçekmişçesine arkasını arayıp kontrolcü davranıyorum ta ki içimi rahatlatacak bir şeyler bulana kadar.”

“Benim bahsettiğim durumları sanırım takıntı olarak tanımlayabiliriz...”

Yapılan analizler sonucunda tema, alt tema ve kodlardan oluşan şema Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Sanrısız inanış şeması

Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda sanrısız inanışların oluşmasında etkili olan yapılardan biri olarak aile ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda görüşme soruları aile sistemini ve ailenin etkisini değerlendirebilecek şekilde yeniden gözden geçirilmiş ve sekiz katılımcı ile yendien görüşme yapılmış ve bu görüşmeler sonucunda temalar, alt temalar ve kodlar oluşturulmuştur. Yapılan analizler sonucunda içerik, benzer inanış, inanışın ailedeki yeri olmak üzere üç ana tema ortaya çıktığı görülmüştür. Katılımcıların deneyim, düşünce ve deneyimlerini anlatabilmek amacı ile her temanın açıklamasında doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Katılımcıyı tanımlamak amacı ile “k” kullanılmış, kaçınıcı katılımcı olduğunu belirtmek amacı ile numara verilmiştir. Bu durumda k1, bir numaralı katılımcıyı sembolize etmektedir.

4.1.2. İkinci grup görüşme sonuçları

4.1.2.1. İçerik

Katılımcıların sanrısız düşüncelerine dair oluşan ana tema ilişkisel, doğaüstü olaylar ve dini inanış alt temalarından oluşmaktadır.

4.1.2.1.1. İlişkisel

Katılımcıların ilişkiye dair sanrısız düşünceleri ile oluşan bu alt tema güvensizlik ve kötülük görme kodlarını içermektedir.

“Annem bana her zaman oğlum arkadaşlarına dikkat et derdi, ben tabi o zaman dinlemezdim anlamazdım hatta... Zamanla yaşayarak öğrendim ne demek istediğini, ben de şimdi oğluma söylüyorum, nasihat gibi değil de fikir verir gibi...” k3

“İnsanlara özelimi anlatmayı sevmiyorum. Bazen elimde olmadan bir şeyler anlattığımda da genellikle kaygılanıyorum. Bu bilgiyi ne için kullanacak acaba, keşke anlatmasaydım diye.” k5

4.1.2.1.2. Doğaüstü olaylar

Katılımcıların aksi yönde bir ispat olmasa bile gerçek olduğuna yönelik ispatların da bulunamadığı bu nedenle inanmaktan kendilerini alı koyamadıkları ama gerçekliğine dair şüphenin de var olduğu sanrısız inanışların bulunduğu bu alt tema doğaüstü varlıklarla iletişim, psişik öğeler/telepati, rüyalardan alınan mesajlar olmak üzere üç koddan oluşmaktadır.

“Babam, annem, eniştem hepsinin vefatının ardından onları gördüm ben, yani rüya gibiydi ama değildi de sanki uyanıktım çünkü... Yani anlatması zor bilemiyorum anlatabiliyorum muyum ama onları görmek beni çok mutlu etmişti... Yani sanki böyle şeyler olabilir gibi geliyor bana.” k3

“Yurtdışında böyle insanlar (psişikler) polis tarafından da kullanılıyorlar, davaları çözmek için. Yani pek çok insan saçma buluyor ama buna dair üst üste pek çok olay yaşadım, bu kadarı tesadüf olamaz diyorum. İnsanların enerjilerine dair bir şeyler olduğunu ve bu enerjinin bazı şeylerde etkili olduğunu düşünürüm hep.” k1

“Bazen kötü bir rüya gördüğümde gün içinde olan kötü bir şeyin ona geldiğini düşünürüm. Sanki o rüya olacağı bana söylemiş gibi önceden.” k8

4.1.2.1.3. Dini

Dini inanış çerçevesinde şekillenen bu alt tema cezalandırma ve kısas kodlarından oluşmaktadır.

“Ailem bana hep iyilik yaparsam iyiliğin beni bulacağını, kötülük yaparsam kötülüğün beni bulacağını öğretti. Aile içinde dini inanıştan kaynaklanan bir öğretiydi, kötülük yapmanın cezalandırılacağı, iyilik yapmanın ödüllendirileceği gibi. k4

“Gece namazına kalkamadığım zaman o gün kötü bir şey olacak gibi geliyor bana ki oluyor da. Kesin ondan oldu diyemiyorum ama çok büyük oranda inanıyorum öyle olduğuna” k8

4.1.2.2. Benzer İnanış

Katılımcıların benzer inanışa sahip aile bireylerini tanımladıkları bu ana tema tek birey ve birden çok kişi olmak üzere iki alt temadan oluşmaktadır.

4.1.2.2.1. Tek birey

Katılımcıların aile içinde benzer inanışa sahip tek bir bireyden bahsettiği bu alt temada anne ve kardeş kodları bulunmaktadır.

“k: Annem çok inanırdı böyle şeylere, altıncı hissi de kuvvetliydi. Çocukluğum buna dair hikayelerle geçmiştir.

a: Ailenizde başka bu şekilde inanan kişiler var mıydı peki?

k: Abim böyle şeylere inanmaz hiç, bazen tartışmışlığımız da olmuştur. Babam desen onun hiç alakası yoktu” k1

“a: ailenizde benzer şekilde inanan başka bireyler var mı?”

k: ablam var.

.....

a: peki başkaları var mı bu şekilde inanan? Anneniz, babanız mesela?

k: hatırlamıyorum, belki onlar da benzer şekilde inanıyorlardı ama ben hatırlamıyorum pek.” k7

4.1.2.2.2. Birden çok birey

Katılımcıların inanışlarını destekleyen birden çok aile bireyinin var olduğu bu alt temada anne ve baba ve tüm çekirdek aile kodları bulunmaktadır.

“a: ailenizde benzer şekilde inanan başka bireyler var mı?”

k: Bilmiyorum... Yok sanırım... Yani aslında annem ve babam her zaman sırrını paylaşma der onlar benzer şekilde inanıyor diyebilirim belki...” k6

“Muhafazakar bir ailem var ve bu inanışın dini inanış kaynaklı olduğunu düşünüyorum yani tüm aile genelinde bu inanış şekli hakim. Ben, annem, babam ablalarım...” k4

4.1.2.3. Ailedeki yeri

Katılımcıların aile bireylerinde de karşılaştıkları benzer inanış türlerinin aile içindeki yerinin dile geldiği bu ana tema kesinlik ve şüphelilik olmak üzere iki alt temadan oluşmaktadır.

4.1.2.3.1. Kesinlik

Bu alt temada katılımcıların aile içinde sanırsal inanışın kesin bir yere ait olduğunu dile getirmişleridir. Bu bağlamda sistemin parçası ve aktif savunuculuk kodları bu alt temanın kodlarını oluşturmaktadır.

“Bu inanış birazcık da dini inanışlarından geldiği için sanırım başka şekilde inanmak pek dile gelmedi. Yani zaten aile içinde hep var olan ve korunan bir kutsal gibiydi bu inanış.” k2

“Annem ve babam sürekli dile getirirler kimseye güvenme diye. İtiraz ettiğimizde yaşayınca anlarsın şeklinde konuşurlar. Kesinlikle doğrudur onların düşüncesi, itiraz sevmezler, acaba yanılıyor olabilir miyim demezler...” k7

4.1.2.3.2. Şüphelilik

Bu alt temada katılımcıların aile bireyleri sanrısız inanışa daha şüpheli yaklaşırken inanışın aile genelinde yine de hissedildiği görülmektedir. Bu alt tema dile gelmeyen inanış ve pasif savunuculuk kodlarından oluşmaktadır.

“Annemlere bazen itiraz ediyorum, bu inandığınız çok saçma diye. Batıl inanış diyorum. Tatm batıl inanış belki am abizim inanışımız diyorlar. Belki onların da şüpheleri var ama inanmaktan vaz geçmediler hiç ama bizi de zorlamadılar bu kesin doğru diye.” k2

“Annemler de benzer şekilde inanıyorlar diye düşünüyorum ama siz böyle sorunca en son ne zaman konuşuldu ne zaman böyle inandıklarına dair bir şey işittim hatırlamıyorum.” k1

4.2. Nicel Bulgular

4.2.1. Katılımcılara ilişkin betimsel istatistikler

4.2.2. Aile Yapısı puanlarının (alt boyutlar bağlamında) cinsiyet, din ve etnik köken değişkenleri ile incelenmesi

Bu bölümde Aile Yapısının Sanrısız inanışları yordamasında duygusal istismarın aracı etkisi üzerine yapılan analizlere verilmiştir. Bu amaç doğrultusunda aile yapısı, sanrısız inanışlar ve duygusal istismar değişkenlerine ilişkin betimsel, ilişkisel ve regresyon analizleri sonuçları verilmiştir.

Aile yapısı değişkenine ilişkin Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeği aracılığı ile toplanan verilerin ölçeğin dört alt boyutu olan *“Aile Algısı, Aile Yapısı Algısı, Ailede Dini-Spiritüel Yaşam ve Ailede Güç Dengesi”* boyutları ile cinsiyet, din ve etnik köken değişkenlerine ilişkin betimsel analizler gerçekleştirilmiş; ilk alt boyut olan Aile Algısına ilişkin analizler Tablo 4.2.2.1.’te verilmiştir.

Tablo 4.1. Aile Algısı Ölçeği Aile Algısı Alt Boyutuna İlişkin Betimsel İstatistikler

Aile Algısı	Cinsiyet		Din		Etnik Köken	
	Kadın	Erkek	Evet	Hayır	Evet	Hayır
Öğrenci Sayısı	344	122	358	109	369	98
Ortalama	75,92	76,43	76,52	74,32	75,47	78,01
Ortanca	77,77	77	77	78	77	79
Tepe değer						
Standart Sapma	14,27	13,38	13,61	15,39	13,408	14,19
Varyans	203,80	179,19	185,29	236,91	201,62	179,79
Çarpıklık Katsayısı	,572	-,496	-,312	-,1,04	-,635	-,143
Basıklık Katsayısı	1,62	,046	1,08	1,21	,745	3,59
En Düşük Puan	24	36	34	24	24	34
En Yüksek Puan	134	100	134	99	123	134

Betimsel istatistikler incelendiğinde, merkezi eğilim ölçülerini oluşturan aritmetik ortalama, ortanca ve tepedeğer değerlerinin birbirlerine oldukça yakın değerler olduğu görülmektedir. Ayrıca çarpıklık ve basıklık katsayıları incelendiğinde katsayıların ± 1 sınırları içinde kaldığı görülmektedir. Çarpıklık ve basıklık katsayılarının ± 1 sınırları içinde bulunması dağılımın normalden sapmadığını belirtmektedir (Mertler ve Vannatta, 2005).

Aile Algısı puanlarının cinsiyet, din ve etnik köken durumuna göre manidar bir fark olup olmadığını belirlemek üzere yapılan üç yönlü varyans analizi (three-way ANOVA) yapılmıştır. Varyans homojenliği için yapılan Levene testi bulguları sonucunda aile yapısı testi puanlarının bağımsız değişkenler ve etkileşimlerinde varyanslarının homojen olduğu görülmüştür ($p=.123>.05$). Yapılan üç yönlü varyans analizi (three-way ANOVA) bulguları Tablo 4.2.2.'de sunulmuştur.

Tablo 4.2. Aile Algısı puanlarının cinsiyet, din ve etnik köken durumuna göre manidar bir fark olup olmadığını belirlemek üzere yapılan üç yönlü varyans analizi (three way ANOVA) bulguları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Cinsiyet	42,749	1	6330,578	42,749	,219
Din	109,671	1	2607,367	109,671	,561
Etnik Köken	488,220	1	2176,480	488,220	2,498
Cinsiyet*Din	54,434	1	197,542	54,434	,278
Cinsiyet*Etnik Köken	214,061	1	3,746	214,061	1,095
Din*Etnik Köken	112,185	1	1975,171	112,185	,574
Cinsiyet*Din*Etnik Köken	154,987	1	103,842	154,987	,793
Hata	89523,862	458	621,052	195,467	

Aile yapısı ölçeği alt boyutlarından Aile Algısı puanları için üç yönlü ANOVA cinsiyet, din ve etnik köken değişkenlerine göre hesaplanmıştır. Çizelge 4'te görüldüğü üzere cinsiyet ve din değişkenlerinin temel etkilerinin manidar olmadığı görülürken ($p>.05$), etnik köken değişkeninin temel etkilerinin manidar olmadığı görülmüştür ($p>.05$). Cinsiyet ve din, cinsiyet ve etnik köken, din ve etnik köken, cinsiyet-din ve etnik köken ortak etkilerinin de manidar olmadığı görülmüştür ($p>.05$).

Tablo 4.3. Aile Yapısı Ölçeği Aile Yapısı Algısı Alt Boyutuna İlişkin Betimsel İstatistikler

Aile Yapısı Algısı	Cinsiyet		Din		Etnik Köken	
	Kadın	Erkek	Evet	Hayır	Evet	Hayır
Öğrenci Sayısı	344	122	358	108	369	97
Ortalama	32,35	37,47	34,43	31,24	33,88	32,96
Ortanca	33	37	35	32	34	33
Tepe değer						
Standart Sapma	9,8	10,36	9,77	11,17	10,04	10,74
Varyans	96,08	107,47	95,53	124,86	100,97	115,51
Çarpıklık Katsayısı	0,70	-,156	-,004	,327	,17	,163
Basıklık Katsayısı	-,313	-,566	-,394	-,369	-,457	-,305
En Düşük Puan	12	16	12	12	12	12
En Yüksek Puan	60	59	60	59	60	59

Betimsel istatistikler incelendiğinde, merkezi eğilim ölçülerini oluşturan aritmetik ortalama, ortanca ve tepedeğer değerlerinin birbirlerine oldukça yakın değerler olduğu görülmektedir. Ayrıca

çarpıklık ve basıklık katsayıları incelendiğinde katsayıların ± 1 sınırları içinde kaldığı görülmektedir. Çarpıklık ve basıklık katsayılarının ± 1 sınırları içinde bulunması dağılımın normalden sapmadığını belirtmektedir (Mertler ve Vannatta, 2005).

Bu bağlamda cinsiyet, din ve etnik köken durumuna göre manidar bir fark olup olmadığını belirlemek üzere yapılan üç yönlü varyans analizi (three-way ANOVA) yapılmıştır. Varyans homojenliği için yapılan Levene testi bulguları sonucunda aile yapısı algısı testi puanlarının bağımsız değişkenler ve etkileşimlerinde varyanslarının homojen olduğu görülmüştür ($p=.716>.05$).

Tablo 4.4. Aile Yapısı Algısı puanlarının cinsiyet, din ve etnik köken durumuna göre manidar bir fark olup olmadığını belirlemek üzere yapılan üç yönlü varyans analizi (three way ANOVA) bulguları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Cinsiyet	1719,501	1	1719,501	18,091	,000*
Din	184,533	1	184,533	1,941	,164
Etnik Köken	226,154	1	226,154	2,379	,124
Cinsiyet*Din	6,054	1	6,054	,064	,801
Cinsiyet*Etnik Köken	17,655	1	17,655	,186	,667
Din*Etnik Köken	755,823	1	755,823	7,952	,005*
Cinsiyet*Din*Etnik Köken	,062	1	,062	,001	,980
Hata	43532,132	458	95,048		

Aile yapısı ölçeği alt boyutlarından Aile Yapısı Algısı puanları için üç yönlü ANOVA cinsiyet, din ve etnik köken değişkenlerine göre hesaplanmıştır. Çizelge 4'te görüldüğü üzere cinsiyet değişkenlerinin temel etkilerinin erkekler lehine manidar olduğu görülürken ($p<.005$), etnik köken değişkeninin temel etkilerinin manidar olmadığı görülmüştür ($p>.05$). Cinsiyet ve din, cinsiyet ve etnik köken, , cinsiyet-din ve etnik köken ortak etkilerinin de manidar olmadığı görülürken din ve etnik köken ortak etkilerinin manidar olduğu görülmüştür ($p<.05$).

Tablo 4.5. Aile Yapısı Ölçeği Ailede Dini-Spiritüel Yaşam Alt Boyutuna İlişkin Betimsel İstatistikler

	Cinsiyet		Din		Etnik Köken	
	Kadın	Erkek	Evet	Hayır	Evet	Hayır
Öğrenci Sayısı	344	122	358	108	369	97
Ortalama	26,92	27,86	27,78	25,13	27,32	26,58
Ortanca	28	30	29	27	28	28
Tepe değeri						
Standart Sapma	7,58	8,307	7,22	9,15	7,8	7,72
Varyans	57,59	69,01	52,18	83,85	60,92	59,59
Çarpıklık Katsayısı	-,642	-,655	-,676	-,320	-,648	-,581
Basıklık Katsayısı	-,109	-,380	,072	-,940	-,178	-,248
En Düşük Puan	8	8	8	8	8	8
En Yüksek Puan	40	40	40	40	40	40

Betimsel istatistikler incelendiğinde, merkezi eğilim ölçülerini oluşturan aritmetik ortalama, ortanca ve tepedeğer değerlerinin birbirlerine oldukça yakın değerler olduğu görülmektedir. Ayrıca çarpıklık ve basıklık katsayıları incelendiğinde katsayıların ± 1 sınırları içinde kaldığı görülmektedir. Çarpıklık ve basıklık katsayılarının ± 1 sınırları içinde bulunması dağılımın normalden sapmadığını belirtmektedir (Mertler ve Vannatta, 2005). Bu bağlamda cinsiyet, din ve etnik köken durumuna göre manidar bir fark olup olmadığını belirlemek üzere yapılan üç yönlü varyans analizi (three-way ANOVA) yapılmıştır. Varyans homojenliği için yapılan Levene testi bulguları sonucunda ailede dini spiritüel yaşam testi puanlarının bağımsız değişkenler ve etkileşimlerinde varyanslarının homojen olduğu görülmüştür ($p=.716>.05$).

Tablo 4.6. Ailede Dini Spiritüel Yaşam puanlarının cinsiyet, din ve etnik köken durumuna göre manidar bir fark olup olmadığını belirlemek üzere yapılan üç yönlü varyans analizi (three way ANOVA) bulguları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Cinsiyet	146,047	1	146,047	2,441	,119
Din	289,688	1	289,688	4,841	,028*
Etnik Köken	2,619	1	2,619	,044	,834
Cinsiyet*Din	11,245	1	11,245	,188	,665
Cinsiyet*Etnik Köken	4,288	1	4,288	,072	,789
Din*Etnik Köken	,578	1	,578	,010	,922
Cinsiyet*Din*Etnik Köken	3,453	1	3,453	,058	,810
Hata	27408,098	458	59,843		

Aile yapısı ölçeği alt boyutlarından Ailede Dini- Spiritüel Yaşam puanları için üç yönlü ANOVA cinsiyet, din ve etnik köken değişkenlerine göre hesaplanmıştır. Çizelge 4'te görüldüğü üzere din değişkenlerinin temel etkilerinin dini inanış belirtenler lehine manidar olduğu görülürken ($p < .05$), etnik köken ve cinsiyet değişkeninin temel etkilerinin manidar olmadığı görülmüştür ($p > .05$). Cinsiyet ve din, cinsiyet ve etnik köken, din ve etnik köken, cinsiyet-din ve etnik köken ortak etkilerinin de manidar olmadığı görülmüştür ($p > .05$).

Tablo 4.7. Aile Yapısı Ölçeği Ailede Güç Dengesi Alt Boyutuna İlişkin Betimsel İstatistikler

Ailede Güç Dengesi	Cinsiyet		Din		Etnik Köken	
	Kadın	Erkek	Evet	Hayır	Evet	Hayır
Öğrenci Sayısı	344	122	358	108	369	97
Ortalama	14,01	16,2	14,93	13,42	14,6	14,5
Ortanca	13,62	17	14,45	13	14	14
Standart Sapma	5,43	5,72	5,35	6,18	5,61	5,52
Varyans	29,49	32,78	28,65	38,31	31,49	30,48
Çarpıklık Katsayısı	,496	-,023	,274	,708	,360	,351
Basıklık Katsayısı	-,221	-,481	-,479	-,70	-,423	-,387
En Düşük Puan	6	6	6	6	6	6
En Yüksek Puan	30	30	30	30	30	30

Betimsel istatistikler incelendiğinde, merkezi eğilim ölçülerini oluşturan aritmetik ortalama, ortanca ve tepedeğer değerlerinin birbirlerine oldukça yakın değerler olduğu görülmektedir. Ayrıca çarpıklık ve basıklık katsayıları incelendiğinde katsayıların ± 1 sınırları içinde kaldığı görülmektedir. Çarpıklık ve basıklık katsayılarının ± 1 sınırları içinde bulunması dağılımın normalden sapmadığını belirtmektedir (Mertler ve Vannatta, 2005).

Bu bağlamda cinsiyet, din ve etnik köken durumuna göre manidar bir fark olup olmadığını belirlemek üzere yapılan üç yönlü varyans analizi (three-way ANOVA) yapılmıştır. Varyans homojenliği için yapılan Levene testi bulguları sonucunda ailede güç dengesi testi puanlarının bağımsız değişkenler ve etkileşimlerinde varyanslarının homojen olduğu görülmüştür ($p = .716 > .05$).

Tablo 4.8. Ailede Güç Dengesi puanlarının cinsiyet, din ve etnik köken durumuna göre manidar bir fark olup olmadığını belirlemek üzere yapılan üç yönlü varyans analizi (three way ANOVA) bulguları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Cinsiyet	379,268	1	379,268	12,667	,000*
Din	99,710	1	99,710	3,330	,069
Etnik Köken	62,413	1	62,413	2,085	,149
Cinsiyet*Din	,745	1	,745	,025	,875
Cinsiyet*Etnik Köken	41,250	1	41,250	1,378	,241
Din*Etnik Köken	31,345	1	31,345	1,047	,307
Cinsiyet*Din*Etnik Köken	14,962	1	14,962	,500	,480
Hata	13712,961	458	29,941		

Aile yapısı ölçeği alt boyutlarından Ailede Güç Dengesi puanları için üç yönlü ANOVA cinsiyet, din ve etnik köken değişkenlerine göre hesaplanmıştır. Çizelge 4'te görüldüğü üzere cinsiyet değişkenlerinin temel etkilerinin erkekler lehine manidar olduğu görülürken ($p < .05$), etnik köken ve din değişkeninin temel etkilerinin manidar olmadığı görülmüştür ($p > .05$). Cinsiyet ve din, cinsiyet ve etnik köken, din ve etnik köken, cinsiyet-din ve etnik köken ortak etkilerinin de manidar olmadığı görülmüştür ($p > .05$).

4.2.3. Sanrısız İnanışlar Değişkenine İlişkin İstatistikler

Bu başlıkta Peter's Sanrı Envanteri aracılığı ile toplanan sanrısız inanışlara dair verilere ait, betimsel istatistiklere yer verilmiş, bu istatistikler ışığında verilerin normal dağılım özelliği gösterme durumu değerlendirilmiştir. Sanrısız inanışlar, cinsiyet, dini inanış ve etnik köken değişkenlerine ilişkin betimsel istatistikler Tablo 4.2.3.1.'de verilmiştir.

Tablo 4.9. Sanrısız İnanışlar Ölçeğinin Betimsel İstatistikleri

Sanrı Ölçeği	Cinsiyet		Din		Etnik Köken	
	Kadın	Erkek	Evet	Hayır	Evet	Hayır
Öğrenci Sayısı	344	122	358	108	369	97
Ortalama	107.343	97.530	106.479	99.121	107.096	95.938
Ortanca	103	94.101	102	96.075	102	88
Tepe değer						
Standart Sapma	48.184	50.016	47.607	52.427	47.817	51.715
Varyans	2321.758	2501.665	2266.497	2748.639	2286.472	2674.495
Çarpıklık Katsayısı	.368	.672	.448	.478	.477	.419
Basıklık Katsayısı	-.200	.215	-.025	-.400	.067	-.768
En Düşük Puan	6.85	19	6.85	9	6.85	9
En Yüksek Puan	255	247	255	235	255	219

Betimsel istatistikler incelendiğinde, merkezi eğilim ölçülerini oluşturan aritmetik ortalama, ortanca ve tepedeğer değerlerinin birbirlerine oldukça yakın değerler olduğu görülmektedir. Ayrıca çarpıklık ve basıklık katsayıları incelendiğinde katsayıların ± 1 sınırları içinde kaldığı ve bu bağlamda dağılımın normal dağılım özelliği gösterdiği görülmektedir.

Bu bağlamda cinsiyet, din ve etnik köken durumuna göre manidar bir fark olup olmadığını belirlemek üzere yapılan üç yönlü varyans analizi (three-way ANOVA) yapılmıştır. Varyans homojenliği için yapılan Levene testi bulguları sonucunda sanrısız inanış testi puanlarının bağımsız değişkenler ve etkileşimlerinde varyanslarının homojen olduğu görülmüştür ($p=.716>.05$).

Tablo 4.10 Sanrısız İnanışlar puanlarının cinsiyet, din ve etnik köken durumuna göre manidar bir fark olup olmadığını belirlemek üzere yapılan üç yönlü varyans analizi (three way ANOVA) bulguları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Cinsiyet	734,059	1	734,05	,640	,424
Din	357,179	1	357,17	,311	,577
Etnik Köken	1938,523	1	1938,53	1,689	,194
Cinsiyet*Din	1774,97	1	1774,97	1,547	,214
Cinsiyet*Etnik Köken	57,72	1	57,72	,050	,823
Din*Etnik Köken	456,98	1	456,98	,398	,528
Cinsiyet*Din*Etnik Köken	649,13	1	649,13	,566	,452
Hata	525589,03	458	1147,54		

PDI 21 Sanrısız İnanışlar envanteri için üç yönlü ANOVA cinsiyet, din ve etnik köken değişkenlerine göre hesaplanmıştır. Tablo 4.2.3.2.'de görüldüğü üzere cinsiyet, etnik köken ve din değişkenlerinin temel etkilerinin manidar olmadığı görülmüştür ($p>.05$). Cinsiyet ve din, cinsiyet ve etnik köken, din ve etnik köken, cinsiyet-din ve etnik köken ortak etkilerinin de manidar olmadığı görülmüştür ($p>.05$).

4.2.4. Duygusal istismar değişkenine ilişkin istatistikler

Duygusal İstismar Ölçeğinden alınan puanların cinsiyet, din ve etnik köken açısından dağılımlarının normal dağılım gösterip göstermediği betimsel istatistikler ile incelenmiştir. Tablo 4.14.'te betimsel istatistikler sunulmuştur.

Tablo 4.11. Duygusal İstismar Ölçeğinin Betimsel İstatistikleri

	Duygusal İstismar Ölçeği					
	Cinsiyet		Din		Etnik Köken	
	Kadın	Erkek	Evet	Hayır	Evet	Hayır
Öğrenci Sayısı	344	122	358	108	369	97
Ortalama	115.895	114.379	115.618	115.097	116.676	111.015
Ortanca	111	107.1824	109	111	113	104
Tepe değeri						
Standart Sapma	33.323	35.129	33.318	35.399	34.670	29.864
Varyans	1110.458	1234.039	1110.096	1253.139	1201.984	891.883
Çarpıklık Katsayısı	.737	.999	.830	.756	.831	.531
Basıklık Katsayısı	.080	.732	.283	.194	.290	-.747
En Düşük Puan	61	66	61	61	61	66
En Yüksek Puan	225	221	225	221	225	180

Betimsel istatistikler incelendiğinde, merkezi eğilim ölçülerini oluşturan aritmetik ortalama, ortanca ve tepedeğer değerlerinin birbirlerine oldukça yakın değerler olduğu görülmektedir. Ayrıca çarpıklık ve basıklık katsayıları incelendiğinde katsayıların ± 1 sınırları içinde kaldığı görülmektedir. Çarpıklık ve basıklık katsayılarının ± 1 sınırları içinde bulunması dağılımın normalden sapmadığını belirtmektedir (Mertler ve Vannatta, 2005).

4.2.5. Duygusal İstismar puanlarının cinsiyet, din ve etnik köken durumuna göre incelenmesi

Bu bölümde Yetişkinler İçin Algılanan Duygusal İstismar Ölçeği aracılığı ile elde edilen duygusal istismar puanlarına dair yapılan betimsel istatistiklere yer verilmiştir.

Bu bağlamda cinsiyet, din ve etnik köken durumuna göre manidar bir fark olup olmadığını belirlemek üzere yapılan üç yönlü varyans analizi (three-way ANOVA) yapılmıştır. Varyans homojenliği için yapılan Levene testi bulguları sonucunda duygusal istismar testi puanlarının bağımsız değişkenler ve etkileşimlerinde varyanslarının homojen olduğu görülmüştür ($p=.716>.05$). Yapılan üç yönlü varyans analizi (three-way ANOVA) bulguları Tablo 4.2.4.1.'de sunulmuştur.

Tablo 4.12. Duygusal İstismar puanlarının cinsiyet, din ve etnik köken durumuna göre manidar bir fark olup olmadığını belirlemek üzere yapılan üç yönlü varyans analizi (three way ANOVA) bulguları

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Cinsiyet	734.059	1	734.059	.640	.424
Din	357.179	1	357.179	.311	.577
Etnik Köken	1938.523	1	1938.523	1.689	.194
Cinsiyet*Din	1774.973	1	1774.973	1.547	.214
Cinsiyet*Etnik Köken	57.728	1	57.728	.05	.823
Din*Etnik Köken	456.988	1	456.988	.398	.528
Cinsiyet*Din*Etnik Köken	649.136	1	649.136	.566	.452
Hata	525589	458	1147.574		

Duygusal istismar ölçeği puanları için üç yönlü ANOVA cinsiyet, din ve etnik köken değişkenlerine göre hesaplanmıştır. Çizelge 4'te görüldüğü üzere cinsiyet, din ve etnik köken değişkenlerinin temel etkilerinin manidar olmadığı görülmüştür ($p > .05$). Cinsiyet ve din, cinsiyet ve etnik köken, din ve etnik köken, cinsiyet-din ve etnik köken ortak etkilerinin de manidar olmadığı görülmüştür ($p > .05$).

4.3. Yetişkin bireylerde sanrısız inanışlar, duygusal istismar ve aile yapısı değişkenlerine ilişkin yapılan ilişki analizlerine dair bulgular

Peter's Sanrı Ölçeği alt boyutları ile Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeği alt boyutlar arasında ilişkiyi belirlemek amacı ile Perason Korelasyon Testi yapılmış, elde edilen veriler Tablo 4.3.1' de gösterilmiştir.

Tablo 4.13. Sanrısıl İnanışlar Alt Boyutları ile Aile Ölçeği Alt Boyutları Arasındaki İlişkiyi Gösteren Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu Analizi Sonuçları

	Sosyal Aile Algısı	Aile Yapısı Algısı	Ailede Dini-Spiritüel Yaşam	Ailede Güç Dengesi	Aile Toplam
İnsanlardan ima	-,135**	0,07	,151**	,204**	0,042
Elektroniklerden ima	-0,03	0,06	,119*	,091*	0,065
Göründüğu gibi olmama	0,00	-0,01	0,08	-0,06	0,008
Eziyete uğrama	-,247**	-0,05	0,03	,101*	-0,126**
Komplo	-,100*	0,08	-0,04	0,09	-0,017
Önemli biri olma	0,01	0,04	0,02	0,02	0,033
Özel olma	0,03	-0,02	0,04	0,05	0,028
Tanrıya yakın olma	0,07	,246**	,254**	,127**	0,241**
Telepatik iletişim	,109*	-0,05	-0,05	-,111*	-0,001
Elektronik etkisi	-0,04	0,04	0,02	0,02	0,006
Tanrı tarafından seçilmiş olma	0,00	,140**	,106*	0,06	0,104*
Büyü	-0,02	0,01	0,06	-,091*	-0,008
Sadakatsizlik	-,204**	-0,07	-0,04	-0,02	-0,155**
Günahkar olma	-0,08	0,03	,102*	0,07	0,018
Farklı görünme	-,179**	-,167**	0,00	-0,02	-0,169**
Düşüncelerini kaybetme	-0,09	0,02	0,03	0,01	-0,03
Dünyanın sonu	0,06	,128**	,154**	0,09	0,148**
Düşüncelere yabancılaşma	-,117*	-,107*	-0,02	-0,01	-0,113*
Canlı düşünce	-,114*	-0,04	0,02	0,02	-0,069
Düşüncenin yankılanması	-0,07	0,02	,113*	0,06	0,016
İradeyi kaybetme	-0,07	-0,05	-0,02	0,01	-0,06

**p<,00

*p<,05

Yapılan analizler sonucunda Aile Algısı alt boyutu ile insanlardan ima, elektronikten ima, telepatik iletişim, elektronik etkisi, farklı görünme, düşünceye yabancılaşma, canlı düşünce alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür (p<,05). Sosyal Aile Yapısı algısı alt boyutunun ise tanrıya yakın olma, tanrı tarafından seçilmiş olmak, farklı görünme, dünyanın sonu, düşünceye

yabancılaşma alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($p<.05$). Ailede dini-spiritüel yaşam alt boyutunun insanlardan gelen ima, elektroniklerden gelen ima, tanrıya yakın olma, tanrı tarafından seçilmiş olma, günahkar olma alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülürken ($p<.05$), ailede güç dengesi alt boyutunun insanlardan gelen ima, elektronikten gelen ima, komplo, tanrıya yakın olma, telepatik iletişim, büyü alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($p<.05$).

Peter's Sanrı Ölçeği alt boyutları ile Algılanan Duygusal İstismar toplam puanları arasında ilişkiyi belirlemek amacı ile Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu Testi yapılmış, elde edilen veriler Tablo 4.3.2'de gösterilmiştir

Tablo 4.14. Sanrısız İnanışlar Ölçeği ile Algılanan Duygusal İstismar Puanları Arasındaki İlişkiyi Gösteren Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu Analizi Sonuçları

	Algılanan Duygusal istismar
İnsanlardan gelen ima	,254**
Elektroniklerden gelen ima	,113*
Göründüğü gibi olmama	,137**
Eziyete uğrama	,231**
Komplo	,207**
Önemli biri olma	0,029
Özel olma	0,034
Tanrıya yakın olma	0,035
Telepatik iletişim	-0,024
Elektronik etkisi	,166**
Tanrı tarafından seçilmiş olma	,091*
Büyü	0,029
Sadakatsizlik	,218**
Günahkar olma	,119**
Farklı görünme	,270**
Düşüncelerini kaybetme	0,087
Dünyanın sonu	0,04
Düşüncelere yabancılaşma	,218**
Canlı düşünce	,183**
Düşüncenin yankılanması	,185**
Iradeyi kaybetme	,215**
Sanrı toplam	,304**

Yapılan analizler sonucunda duygusal istismar toplam puanları ile insanlardan gelen ima, elektroniklerden gelen ima, göründüğü gibi olmama, eziyete uğrama, komplo, elektronik etkisi, tanrı tarafından seçilmiş olma, sadakatsizlik, günahkar olma, farklı görünme, düşüncelere

yabancılaşma, canlı düşünme, düşüncenin yankılanması, iradeyi kaybetme alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($p<.05$).

4. 4. Yetişkin bireylerde aile yapısı (alt boyutlar bağlamında), sanrısız inanışlar ve duygusal istismar değişkenlerinde yapılan regresyon analizlerine ilişkin bulgular

Bu bölümde, katılımcıların ve duygusal istismar puanlarının sanrısız inanışları, yordayıp yordamadığına ilişkin yapılan Basit Doğrusal Regresyon Analizi sonuçları verilmiştir.

4.4.1. Sanrısız inanışlar puanlarının yordanması

Bu bölümde, katılımcıların aile yapılarının sanrısız düşüncelerini yordayıp yordamadığını belirlemek amacı ile yapılan Çoklu Regresyon analizi sonuçları verilmiştir. Elde edilen bulgular Tablo 4.3.1.'de yer almaktadır.

Tablo 4.15. Aile Yapısının (Alt Boyutları ile) Sanrısız Düşünceleri Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Yordayan	<i>B</i>	<i>Sh</i>	β	<i>t</i>	<i>R</i>	<i>R</i> ²	<i>F</i>
Ailede güç dengesi	-,003	,469	,000	-,006			
Aile algısı	-,547	,172	-,158	-	,191 ^a	,028	4,352*
Aile Yapısı algısı	,041	,272	,009	3,174			
Ailede Dini-spiritüel yaşam	,842	,338	,135	,152			
				2,489			

$p<0.05$

Tablo 4.4.1. incelendiğinde; katılımcıların aile yapılarının sanrısız düşüncelerini yordayıp yordamadığını belirlemek amacıyla kurulan regresyon modelinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($F=4,352$, $p<.05$). Katılımcıların aile yapılarının alt boyutları ile sanrısız inanışlar puanlarındaki varyansın %3'ünü açıkladığı belirlenmiştir.

Standartlaştırılmış Beta katsayısı incelendiğinde, aile yapısı alt boyutlarından aile algısı ($\beta=-,158$, $p<,001$) alt boyutu puanları ile duygusal istismar puanlarının negatif yönlü ve anlamlı anlamlı düzeyde yordayıcı etkisi olduğu; aile dini spiritüel yaşam($\beta=,135$, $p<,05$) alt boyutları ile duygusal istismar puanlarının pozitif yönlü ve anlamlı düzeyde yordayıcı etkisinin olduğu bulunmuştur.

Katılımcıların duygusal istismar puanlarının sanrısız inanışları yordayıp yordamadığını incelemek amacı ile Basit regresyon analizi yapılmıştır. Elde edilen veriler Tablo 4.2.' de gösterilmiştir.

Tablo 4.16. Duygusal İstismarın Sanrısız İnanışları Yordamasına İlişkin Yapılan Basit Regresyon Analizi Sonuçları

Yordayan	<i>B</i>	<i>Sh</i>	β	<i>t</i>	<i>R</i>	<i>R</i> ²	<i>F</i>
Duygusal İstismar	,439	,064	,304**	6,881	,304 ^a	,092	47,35**

**p<,01

Tablo 4.2. incelendiğinde; katılımcıların duygusal istismar puanlarının sanrısız inanış puanlarındaki varyansın %7'sini açıkladığı görülmektedir (F=47,35, p<,01). Standartlaştırılmış Beta katsayısı incelendiğinde, katılımcıların duygusal istismar ve sanrısız inanış puanlarının pozitif yönlü ve anlamlı düzeyde yordayıcı etkisinin olduğu bulunmuştur (β =.304, p<,01).

Tablo 4.18. Aile Yapısının (alt boyutları ile) duygusal istismarı yordamasına ilişkin yapılan çoklu regresyon analizi sonuçları

Yordayan	<i>B</i>	<i>Sh</i>	β	<i>T</i>	<i>R</i>	<i>R</i> ²	<i>F</i>
Ailede güç dengesi	1,289	,277	,214	4,647			
Aile algısı	-1,115	,102	-,464	-	,543 ^a	,289	48,381
Aile Yapısı algısı	-,032	,161	-,01	10,93			
Ailede Dini-spiritüel yaşam	,48	,2	,111	-,199			
				2,398			

Tablo 4.3. incelendiğinde; katılımcıların aile yapılarının alt boyutları ile duygusal istismar puanlarındaki varyansın %29'unu açıkladığı görülmektedir (F=48,38, p<,01). Standartlaştırılmış Beta katsayısı incelendiğinde, aile yapısı alt boyutlarından güç dengesi (β =.214, p<,01); aile dini spiritüel yaşam (β =.11, p<,05) alt boyutları ile duygusal istismar puanlarının pozitif yönlü ve anlamlı düzeyde yordayıcı etkisinin aile algısı (β =-,464, p<,01) alt boyutu puanları ile duygusal istismar puanlarının negatif yönlü ve anlamlı düzeyde yordayıcı etkisi olduğu bulunmuştur.

4.5. Aile yapısının sanrısız inanışları yordamasında duygusal istismarın aracı rolünün yapısal eşitlik modellemesi ile incelenmesi

Bu çalışmada Aile değişkenine ilişkin alt boyutlar yordayıcı değişken, Duygusal İstismar aracı değişken ve Sanrı ise yordanan değişken olarak ele alınmıştır. Model oluşturmadan önce değişkenler arasındaki ilişki Tablo 4.5.1'de verilmiştir.

Tablo 4.19. Aile Yapısı Duygusal İstismar ve Sanrı Arasındaki İlişkiyi Arasındaki İlişkiyi Gösteren Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu Analizi Sonuçları

	1	2	3	4	5	6
Aile Alg	-					
Aile Yap	,297**	-				
Din SPR	,164**	,477**	-			
Guc Deng	-,098*	,407**	,402**	-		
Duy Ist	-,470**	-,008	,116*	,300**	-	
Sanrı	-,133**	,026	,113*	,073	,304**	-

** p<0.01 *p<0.05

Modelde aracı değişkenin rolü incelenirken, Baron ve Kenny (1986) tarafından önerilen koşullar dikkate alınmıştır. Bu koşullara göre, bir değişkenin aracı olabilmesi için; (1) yordayıcı ve yordanan değişken arasındaki ilişki manidar olmalı, (2) aracı değişken ve yordayıcı değişken arasındaki ilişki manidar olmalı, (3) aracı değişken ile yordanan değişken arasında manidar ilişki olmalı ve (4) aracı değişken ile yordayıcı değişken eş zamanlı olarak modele girdiğinde daha önce yordayıcı ve yordanan değişken arasında var olan manidar ilişki manidar olmaktan çıkmalı (tam aracı) ya da daha önceki manidarlık düzeyi azalmalıdır (kısmi aracı). Bu koşulların karşılanıp karşılanmadığını belirlemek amacıyla Tablo incelendiği zaman, Aile Yap-Duygusal İstismar, Aile Yap-Sanrı ve Guç Deng-Sanrı arasındaki ilişkilerin manidar olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla kurulan modellerde Aile değişkenine ilişkin bu alt boyutlar ele alınmamıştır.

4.5.1. Aile Algısı ve Sanrı Arasında Kurulan Yapıda Duygusal İstismar Değişkeninin Aracılık Rolü

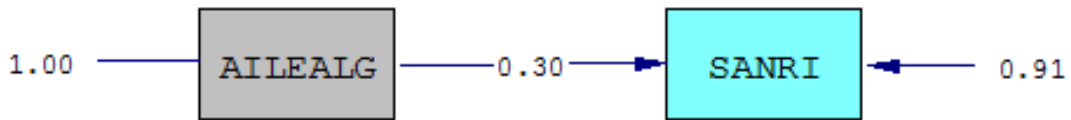
Aile Algısı, Duygusal İstismar ve Sanrı arasındaki ilişkileri görebilmek için üç model kurulmuştur. Bu modeller:

I. Model: Aile Algısı ve Sanrı arasındaki ilişkiyi gösteren model

II. Model: Aile Algısı, Duygusal İstismar ve Sanrı arasındaki ilişkiyi gösteren model

III. Model: Aile Algısı ve Sanrı arasında kurulan yapıda Duygusal İstismar değişkeninin aracılık rolünü ele alan model

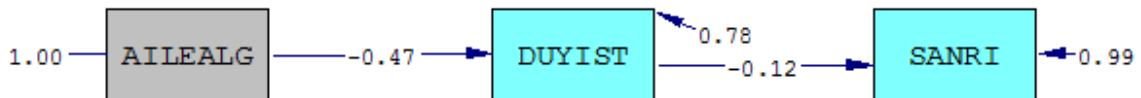
I. Model

Chi-Square=0.00, df=0, P-value=1.00000, RMSEA=0.000

Şekil de verilen I. Model olan, Aile Algısı ve Sanrı değişkeninin oluşturduğu model test edildiğinde, iki değişken arasında kurulan ilişkinin manidar olduğu görülmüştür. Modele ilişkin Ki-kare $\chi^2=0.00$, sd =0, p=1.00 düzeyinde manidar değildir. RMSEA değerinin de 0.00 olması, kurulmuş olan bu modelin mükemmel uyuma sahip olduğunu göstermektedir.

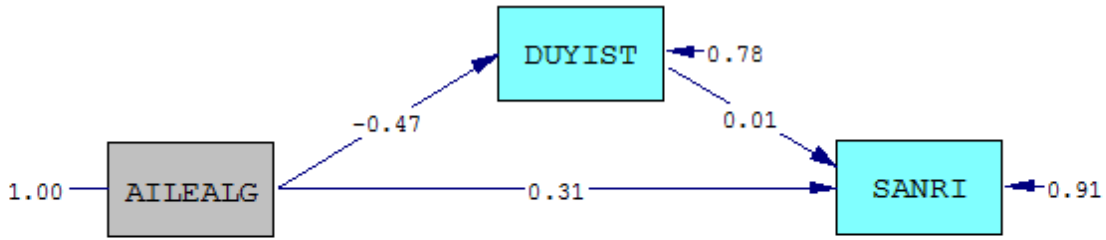
II. Model

Chi-Square=38.45, df=1, P-value=0.00000, RMSEA=0.284

Şekil de verilen II. Model olan, Aile Algısı, Duygusal İstismar ve Sanrı arasında kurulan model test edildiğinde, Ki-kare $\chi^2=38.45$, sd =1, p=0.00 düzeyinde manidardır. RMSEA değerinin de 0.28 olması modelin uyumlu olmadığını göstermektedir.

III. Model

Chi-Square=0.00, df=0, P-value=1.00000, RMSEA=0.000

Şekil de verilen III. Modele ilişkin, Aile Algısı ve Sanrı arasında kurulan yapıda Duygusal İstismar değişkeninin aracılık rolü test edildiğinde, modele ilişkin Ki-kare $\chi^2=0.00$, sd=0, p=1.00 düzeyinde manidar değildir. RMSEA değerinin de 0.00 olması, kurulmuş olan bu modelin mükemmel uyuma sahip olduğunu göstermektedir.

Aracı değişken ile yordayıcı değişken eş zamanlı olarak modele girdiğinde, daha önce yordayıcı ve yordanan değişken arasında var olan manidar ilişki manidar olmaktan çıkıyorsa, aracı değişkenin tam aracı olduğu ifade edilmektedir. Model I'de görüldüğü üzere, Aile Algısı ve Sanrı arasında manidar bir ilişki söz konusudur. Model III incelendiği zaman, Duygusal İstismar aracı değişken olarak modele girdiğinde Aile Algısı ve Sanrı arasında manidar ilişkinin devam ettiği

görülmektedir. Dolayısıyla Duygusal İstismarın bu modelde tam aracı değişken olmadığı ifade edilebilir.

Aracı değişken için test edilecek diğer yöntem ise Sobel Testidir. Bu testte yordayıcı ve yordanan değişken arasındaki yola ait standardize edilmemiş regresyon katsayısı ve onun standart hatası ile aracı değişken ve yordanan değişken arasındaki yola ait standardize edilmemiş regresyon katsayısı ve onun standart hatası kullanılarak manidarlık düzeyi belirlenmektedir. Sobel testi kullanılarak sadece tam aracı değişkenler değil aynı zamanda kısmi aracılık da belirlenmektedir (Preacher ve Hayes, 2004). Test sonucunun manidar çıkması, aynı zamanda yordayıcı ve yordanan değişkenler arasındaki regresyon katsayısının manidar olmaması, aracı değişkeninin tam aracı olduğunu göstermektedir. Sobel test sonucunun manidar çıkması fakat aynı zamanda yordayıcı ve yordanan değişkenler arasındaki regresyon katsayısının manidar olması aracı değişkeninin “kısmi aracı” olduğunu göstermektedir. Duygusal İstismar değişkeninin aracılık rolüne ilişkin Sobel testi sonuçları incelendiğinde ($z = -6.31$, $p = 0.00$) manidar olduğu görülmektedir. Dolayısıyla kurulmuş olan bu modelde, Duygusal İstismar değişkeninin kısmi aracı olduğu belirlenmiştir.

4.5.2. Dini ve Spiritüel Yaşam ve Sanrı Arasında Kurulan Yapıda Duygusal İstismar Değişkeninin Aracılık Rolü

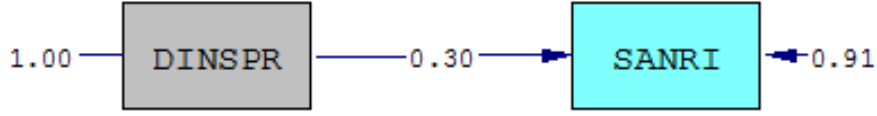
Dini ve Spiritüel Yaşam, Duygusal İstismar ve Sanrı arasındaki ilişkileri görebilmek için üç model kurulmuştur. Bu modeller:

I. Model: Dini ve Spiritüel Yaşam ve Sanrı arasındaki ilişkiyi gösteren model

II. Model: Dini ve Spiritüel Yaşam, Duygusal İstismar ve Sanrı arasındaki ilişkiyi gösteren model

III. Model: Dini ve Spiritüel Yaşam ve Sanrı arasında kurulan yapıda Duygusal İstismar değişkeninin aracılık rolünü ele alan model

I. Model

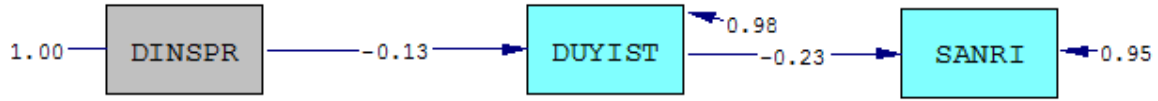

Chi-Square=0.00, df=0, P-value=1.00000, RMSEA=0.000

Şekil de verilen I. Model olan, Din ve Sanrı değişkeninin oluşturduğu model test edildiğinde, iki değişken arasında kurulan ilişkinin manidar olduğu görülmüştür. Modele ilişkin Ki-kare $\chi^2=0.00$, $sd=0$, $p=1.00$ düzeyinde manidar değildir. RMSEA değerinin de 0.00 olması, kurulmuş olan bu modelin mükemmel uyuma sahip olduğunu göstermektedir.

Yukarıda da görüldüğü üzere ölçme modelinin uyum indeksleri incelendiğinde Ki-kare değerinin 0 olduğu görülmektedir. Ki-Kare değerinin 0 olması gözlenen ve beklenen kovaryans matrisleri arasında herhangi bir farkın olmadığı anlamına gelmektedir. Böyle bir durumda output dosyasının en alt satırında “The model is Saturated, the Fit is Perfect!” (model doyuma ulaşmıştır, uyum mükemmeldir ifadesi yer almaktadır. Bu tip modellere “zorlanmamış model” ya da “doymuş model” adı verilmektedir (Kline, 2016; Nunnally & Bernstein, 1994). Serbestlik derecesiz doymuş bir model, gözlemlenmiş çapraz tabloyu mükemmel bir şekilde temsil edecektir ve 0’ın altında beklenen beklenen frekanslar arasında hiç fark olmadığını göstermektedir. Başka bir deyişle model ile hiç hata üretilmemiştir (Çokluk, Şekercioğlu, Büyüköztürk, 2012). Elde edilen veriler doğrultusunda modelin doğrulandığı ifade edilebilir.

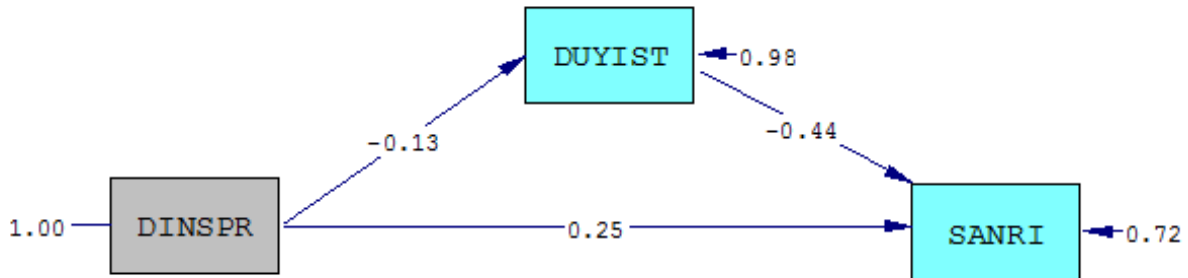
II. Model

Chi-Square=159.28, df=1, P-value=0.00000, RMSEA=0.583

Şekil de verilen II. Model olan, Din, Duygusal İstismar ve Sanrı arasında kurulan model test edildiğinde, Ki-kare $\chi^2=159.28$, sd =1, p=0.00 düzeyinde manidardır. RMSEA değerinin de 0.58 olması modelin uyumlu olmadığını göstermektedir.

III. Model

Chi-Square=0.00, df=0, P-value=1.00000, RMSEA=0.000

Şekil verilen III. Modele ilişkin, Din ve Sanrı arasında kurulan yapıda Duygusal İstismar değişkeninin aracılık rolü test edildiğinde, modele ilişkin Ki-kare $\chi^2=0.00$, sd=0, p=1.00 düzeyinde manidar değildir. RMSEA değerinin de 0.00 olması, kurulmuş olan bu modelin mükemmel uyuma sahip olduğunu göstermektedir.

Model I'de görüldüğü üzere, Din ve Sanrı arasında manidar bir ilişki söz konusudur. Model III incelendiği zaman, Duygusal İstismar aracı değişken olarak modele girdiğinde Din ve Sanrı arasında manidar ilişkinin devam ettiği görülmektedir. Dolayısıyla Duygusal İstismarın bu modelde tam aracı değişken olmadığı ifade edilebilir. Duygusal İstismar değişkeninin aracılık rolüne ilişkin Sobel testi sonuçları incelendiğinde ($z=2.36$, $p=0.02$) manidar olduğu görülmektedir. Dolayısıyla kurulmuş olan bu modelde, Duygusal İstismar değişkeninin kısmi aracı olduğu belirlenmiştir.

V: TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde, nitel ve nicel araştırma desenlerinden elde edilen bulguların birleştirilmesi sonucunda ulaşılan araştırma sonuçlarına yer verilmiştir. İlgili sonuçlar, araştırmacı tarafından ortaya atılan savlarla ilişkilendirilerek açıklanmıştır. Araştırma bulgularından yola çıkılarak ulaşılan sonuçlar ve oluşturulan savlar, literatürle desteklenerek tartışılmış ve sanrısız düşünceler ve oluşumlarındaki etken faktörler üzerine farklı açılımlar ve öneriler getirilme çabası güdülmüştür.

5.1. Tartışma

Nitel ve nicel araştırma desenleriyle derinlemesine incelenmeye çalışılan araştırma problemi ve alt amaçları, araştırma sonuçlarının ve araştırmacı tarafından ortaya atılan savların tartışılmasında ana çerçeve olarak kullanılmıştır.

Nitel araştırmanın ilk görüşme basamağında öncelikli olarak psikopatoloji ile tanılanmamış bireylerde sanrı karakteristiği olan inanışların belirlenmesi, bu inanışlara bireyin inanma oranı, bu inanışların günlük hayatını etkileme oranı ve aklına gelme sıklığı gibi detaylar bağlamında değerlendirilmesi amaçlanmıştır. İkinci görüşme basamağında ise var olan inanış örüntülerine sahip aile bireyleri ve ile sistemi üzerine sorular eklenerek sanrı karakteristiği olan inanışların varlığı ve aile içindeki yaygınlığına bakılması amaçlanmıştır. Ailenin inanışların oluşmasında etkili bir yapı olup olmadığı, bu inanışların aile içinde aktarılma durumu incelenmiştir. Sorular, sanrı tanımının “aksi yönde deliller olmasına rağmen kuvvetli şekilde inanma” bağlamı temelinde sorulmuştur, içerik olarak sorunun derinleştirilmesi istenilen katılımcılarda DSM’de bulunan sanrı içerikleri kapsamına katılımcıyı yönlendirmeyecek örnekler verilmesine gayret edilmiştir. Bu bağlamda direkt psikopatoloji ile ilişkilendirilecek bir tanımdan ziyade toplum genelinde aksi yönde delillerin olmasına rağmen inanılan inanışlar kapsamında çalışılması tercih edilmiştir.

Sanrılar, belirli bir değerlendirme sürecinin ardından tanılanan psikopatolojiler olarak tanımlanmaktadır. Toplum genelinde sanrıya benzer yapı gösteren fakat bireyin herhangi bir patoloji ile tanılanmasına gerek görülmeyen inanışlara bu çalışmada sanrısız düşünceler olarak yer verilmiş, öncelikli olarak sanrısız inanışların toplum genelinde varlığı üzerinde çalışılmış, bunun için katılımcılarla nitel görüşmeler yapılmıştır.

5.1.1. Sanrısıl inanışlara dair görüşmeler

Katılımcıların sanrısıl inanışlarına dair yapılan nitel görüşmelerde içerik, nedensellik ve başa çıkma temalarının ortaya çıktığı grlmştir.

5.1.1.1. İçerik

İçerik ana teması dini içerik, ilişkisel içerik ve yaşantı temelli içerik olmak üzere üç alt temadan oluşmuştur. Bu ana tema sanrısıl düşüncelerin toplum genelinde farklı içeriklere sahip olabildiğini, bunların da belirli alt temalarda toplanabildiğini göstermiştir. Yapılan nitel görüşmelerde dini içerik alt temasında yaratıcı tarafından bir uyarı alma ve yaratıcı tarafından cezalandırılma kodlarının varlığı göze çarpmaktadır. Bireyin yaşantıyı anlamlandırırken bilinç düzeyinde ve bilinçaltında yer alan yaratıcı tarafından cezalandırılma ya da uyarılma bilgisinin bu içeriğın şekillenmesinde etkili olduğu düşünülmektedir. Yani bireyin bu düşüncesini savunan dini ya da spiritüel inanış sisteminin katı bir takipçisi olmasına gerek kalmadan kültürel bağlamda bu inanışın ona aktarılmış olması bu düşüncenin oluşumunda etkili olmuştur (Peters, Day, McKenna & Orbach, 1999). Bireyin inanış sistemine katı veya kr krne inanıyor olması sanrısıl düşünceye inanış gücünü, düşüncenin hayatına etki etme biçimini ve aklına gelme sıklığını etkileyen bir yapı olacaktır. Benzer şekilde her hangi bir inanış sistemi ile kendini tanımlamayan bireylerin toplum genelinde kabul görmüş ve toplumun şekillenmesinde etkili olan inanış sistemi ile zdeşleşiş tanım, kavram ve inanışları günlük hayatında takip etmesi de bu duruma örnek olacaktır. Dawkins bunu memlerin aktarılmış olması ve bu inanış parçacıklarının düşünce isteminde aktif olmasa dahi var olması olarak açıklamaktadır. Richard Dawkins (1989) inanışların aktarılmasına gen ile benzerlik gösteren ve kültürel evrimin yapı taşı olduğunu dile getirdiği mem kavramından bahsetmiştir. Dawkins memleri tıpkı genler gibi nesilden nesile aktarılan inanış birimleri olarak tanımlamış ve kültür ve inanışın diğer nesillere memler ile aktarıldığını savunmuştur. Memetik evrim olarak nitelendirilen bu görüş kapsamında sanrısıl inanışların da kültürle beraber aktarılması ve bu sosyolojik genlerin bireyin düşünce yapısının şekillenmesinde etkili olması ihtimali de tartışma dahilindedir. Bu durumda bireyin bu inanışları açıklama sistemleri oldukça büyük bir önem kazanmaktadır. Katılımcıların sanrısıl inanışlarına dair bir diğer içerik alt teması ise ilişkisel içerik olarak tanımlanmıştır. Bu alt temada partnere yönelik aldatılma/kıskançlık, çıkara dayalı kurulan ilişki gibi ilişkiler hakkında oluşturulan sanrısıl inanışlar bulunmaktadır. Katılımcıların dile getirdikleri çıkara dayalı ilişki inanışları kötülük görme sanrısı ile benzer örüntüler

göstermektedir. Walston, Blennerhassett ve Charlton (2000) çalışmalarında kötülük görme sanrısını insanın hayatta kalma içgüdüğü ile ilişkilendirmiş; yabancı, tehlikeli, korunak ve kollanmak bağlamında zihnimize yerleşen kodların benzer inanış ile şekillenerek kendini koruma maksadı ile kötülük görme sanrısına dönüştüğünden bahsetmiştir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde bireyin insanların çıkarı için ilişki içinde olduğu sanrısının temelde karşısındaki insanın kötü olduğu ve kendini bu kötülüğten koruması gerektiği algısı ile yani bireyin yaşantı olarak bir şey tecrübe etmeden de toplum tarafından kendisine aktarılan inanışlar çerçevesinde şekillenebileceği düşünülmektedir. Benzer şekilde Mullen (1991), duyguların biyolojik olsa dahi onların şekillenmeleri ve dile geliş biçimlerinin kültür ve toplumdan çok ayrı olmadığını dile getirmiştir. Mullen söz konusu duygularımız ve arzularımız olunca içinde bulunduğumuz kültür ile sınırlı olduğumuzu ve bunları ifade ederken kelime hazinemizin izin verdiği kadarı ile ifade edebildiğimizi dile getirmiştir. Yani duygularımızın ve onların şekillendirdiği inanışlarımızın içinde bulunduğumuz kültürden bağımsız olmadığını bireyin inanışlarına dair yorumlamanın yapılabilmesi için hem bireyin kendi deneyimlerinin hem de içinde bulunduğu kültürün duygulara ve inanışlara atfettiği kelimelerin araştırılması gerektiğini dile getirmiştir. Analizler sonucunda ortaya çıkan bir diğer alt tema ise yaşantı temelli içerik olmuştur. Yaşantı temelli içerikte ise dış güçler tarafından yönetilme ve iyi ya da kötü bir bedel ödeme içerikleri bulunmaktadır. Bireyin yaşantılarına dair sanrısız inanışlarını içeren bu alt tema, hayatlarının kontrolünün kendilerinde olmadığı, her şeyin dış güçler tarafından kontrol edildiği inanışı çerçevesinde şekillenmiştir. Katılımcı dış güçler tarafından yönetilmeyi alınan kararların aslında bize ait olmadığı ve bu kararları almak üzere manipüle edildiğimiz düşüncesi ile dile getirmiştir. Tarihte zihin kontrol sanrısının görüldüğü ilk vaka Mike Jay'ın "The Influencing Machine" ve "The Air Loom Gang: The Strange and True Story of James Tilly Matthews and His Visionary Madness" kitaplarına konu olan ve Jay'ın 'delilik' olarak tabir edilen tanımı içinde sadece zihin değil kişinin yaşantı ve kültürel geçmişinin de aktif rol aldığını savunduğu James Tilly Matthews'tür. Matthews "dokuma tezgahı" olarak adlandırdığı bir makinenin zihnini kontrol ettiğini ve kararlarını manipüle ettiğini dile getirmiştir (Carpenter, 1989). Zaman geçtikçe zihin kontrol makinesi fikri sabit kalmakla birlikte gelişen teknolojinin beraberinde getirdiği cihazlarla çeşitlenmeye başlamıştır (Hirjak, & Fuchs, 2010). Zihin kontrol eden televizyon, radyo, x-ray cihazı bilgisayarlar, internet, tabletler ve telefonlar Matthews'ün dile getirdiği zihin kontrolü sanrısının benzer yapısına ama daha teknolojik aletleri içeren içeriğine sahiptir (Bell, Grech,

Maiden, Halligan & Ellis, 2005). Bu bağlamda incelendiğinde sanrısız inanışların aktarılan inanışlara eklenen yeni yaşantılarla şekillendiği ve yeni form geliştirilerek evrildiği fikri akıllara gelmektedir.

Sanrısız inanışlardaki içerik farklılaşmasına dair yapılmış pek çok çalışma, toplumun ve kültürün sanrı içeriklerine etkisi olduğunu göstermiştir (Gaines, 1995; Suhail, 2003; Kim, Hwu, Zhang, Lu, Park, Hwang, Kim & Park, 2009). Her ne kadar sanrı psikopatoloji ile ilişkilendirilse de içeriğin psikopatolojinin derecesi ile ilişkilendirilmediği, toplum genelinde var olan inanışlar çerçevesinde şekillendiği görülmektedir (Claridge, 1994). İkiz kulelerin yıkılmasının ardından Amerika’da teröre dair sanrı içeriklerinin artması, Sovyetler birliği altındaki doğu bloku ülkelerinde devletin ve KGB’nin onu izlediğine dair sanrıların görülmesi, büyü, sihir, doğüstü varlıkların saldırısı gibi içeriklerin ise inanış sistemlerinin bu tarz olguları desteklediği toplumlarda daha sık görülmesi bunlara birer örnektir. Gold ve Gold (2015) kültürün ve kültürle beraber gelen yaşantının düşünce sistemini nasıl etkilediğini ve sanrı içeriklerinde nasıl farklılaşmalara yol açtığını anlatırken dönemin popüler filmi “Truman Show”dan bahsetmişler ve hayatı bir televizyon programı olan ve kendisi dışında herkesin bu süreçten haberi olduğu bir bireyin yaşantısını konu alan bu film sonrasında bağlamında etrafındaki insanların sahte olduğuna yönelik sanrıların arttığını dile getirmişlerdir. Bu açıdan değerlendirildiğinde yaşantılar ve toplum genelinde kabul gören inanışların, bireyin kendi inanış sistemine etkisi olduğu düşünülmektedir. Benzer şekilde Jung tarafından dile getirilen arketipler ve kolektif bilinçaltı da sanrısız içeriklerin şekillenmesinde etkili olması muhtemel olan yapılarıdır. Jung (1956) arketipleri kendini tekrar eden temalar olarak tanımlarken kaynağını bilinçdışı olarak göstermiştir ve bu bağlamda benzer kaynaktan gelen sanrıların da içeriklerinin oluşmasında etkili olması fikrini kuvvetlendirmiştir. Tanımlanan ve kategorize edilen sanrı içeriklerinin, arketiplerin bir yansıması olan mitolojik semboller ile benzerlik gösterdiği ve kendini tekrarladığı fikri ön plana çıkmaktadır. Moselhy (2009) çalışmasında Likantropi (kurda dönüşme) sanrısı ile çalışırken özellikle Babil çevresinde bu sanrının daha yaygın olduğunu ve buradaki toplumda bir hayvana dönüşen insan temalı halk hikayelerinin ve mitlerin yoğunluğundan bahsetmiştir. Arketiplerin dünya genelinde ortak temalarının olmasının yanı sıra yine Jung’un tanımı ile kolektif bilinçaltı kavramının da devreye girmesi ile toplum genelinde içeriklerin, toplumsal inanışlar çerçevesinde şekillendiği görülmektedir (Edinger 1955). Toplumun beslediği ve kabul görmüş inanışların benzer şekilde toplum genelindeki sanrısız inanışların içeriklerinin oluşumunda da etkili olduğu görülmektedir.

5.1.1.2. Başa çıkma

Yapılan görüşmelerde ortaya çıkan bir diğer ana tema ise başa çıkma olarak belirlenmiştir. Başa çıkma teması sanrısız düşüncelerin oluşturduğu duygularla başa çıkma yöntemlerini içermekte olup, ikna etme ve düşünmeme alt temalarından oluşmaktadır. Bireyin sanrısız inanışla başa çıkma yöntemi aynı zamanda inanışın bireyin hayatındaki yerine dair ipucu vermektedir. İnanışın esnekliği tanımı, bireyin sanrılı ya da normal bir inanışında karşıt fikirlerin kanıtlarla sunulmasında inanışın esneyebilmesi ve yeniden şekillenebilmesi olarak tanımlanmıştır (So, Freeman, Dunn, Kapur, Kuipers, Bebbington, Fowler & Garety, 2012; Colbert, Peters, & Garety, 2010) ve bu nedenle sanrılı inanışlarda inanış esnekliği minimum düzeyde seyretmektedir fakat inanışı destekleyen ve besleyen yapılar sisteme kolayca kabul edilebilmektedir. Maher (1974) sanrılı inanışın deneyimlerin açıklanmasına duyulan bir ihtiyaç sonucu ortaya çıktığını bireyin bir ihtiyacını karşılayan bu inanış (bir yapıyı, sistemi ya da yaşantıyı da açıklıyor olabilir) ne kadar delil ve ispat ile beslenirse o kadar bireyin ihtiyacını karşılayacak nitelikte olacağını savunmuştur. Sanrısız inanış psikopatolojik bir düzeyde olmayışından dolayı bireyin bu inanış ile başa çıkma sistemi olması beklenmektedir çünkü birey sanrısız inanışın gerçek olmama olasılığı üzerinde de durmaktadır (Freeman, Pugh, Vorontsova, Antley, & Slater, 2010). Bu bağlamda görüşme yapılan grupta katılımcılar kendilerini düşüncenin doğru olmadığı yönünde ikna etme ya da zihni inanıştan uzaklaştırarak düşünmeme yoluna gitmektedirler. Burada inanışın beraberinde getirdiği duygunun anksiyete ile ilişkili olmasının etkili olduğu, bu anksiyete ile başa çıkmak adına sanrısız düşünce ne kadar güçlü olursa olsun inanış ile başa çıkma ihtiyacı hissedildiği görülmektedir.

5.1.1.3. Nedensellik

Yapılan nitel görüşmelerde nedensellik ana teması altında bulunan yaşantı, aktarılan inanış ve düşünsel yapılar sanrısız düşüncelerin bireyler tarafından nasıl açıklandığına dair alt temalar olmuşlardır. Bireyin sanrısız inanışı açıklama biçimi aynı zamanda sanrısız inanışın oluşumunda etkili olan ve beslendiği kaynaklar konusunda da bilgi vermektedir.

Yaşantı alt temasında bireyler tekrarlayan yaşantılar ve destekleyen yaşantılardan bahsetmişlerdir. Tekrarlayan yaşantılar, sanrısız düşüncenin oluşumundan önce bu inanışı destekler nitelikte yaşantıların tekrarlanması sonucunda bu yaşantılara verilen anlamın sanrısız inanışı etkilemesi durumu olarak da tanımlanabilmektedir. Sanrılıların oluşumunu açıklayan teorilerden biri de bireyin yaşantıları anlamlandırmak için sanrılıları geliştirdiği yönündedir (Maher, 1971). Bu bağlamda

bakıldığında birey yaşantıyı ilk yaşadığında oluşturduğu açıklama mekanizmasını, yaşantı tekrar ettikçe güçlendirmekte ve zamanla bir inanişya dönüştürmektedir. Bir diğer kod ise destekleyen yaşantılara aittir. Bireyin hali hazırda var olan inanişlarının çeşitli yaşantılar ile desteklenmesi, sanrısız inanişın beslenmesinde etkili olabilmektedir.

Aktarılan inaniş alt temasında aileden aktarılan inaniş, partnerden aktarılan inaniş ve dini inaniş kodları bulunmaktadır. Aileden aktarılan inanişta aile bireylerinin de benzer inanişlara sahip olduğu, bu inanişların katılımcıya çocukluktan itibaren verildiği yönünde örnekler verilmiştir. Aile içindeki benzer inaniş örüntüleri aile içindeki ilişkilerin yönetilmesi ve devamlılığını sağlayan bir unsur olarak da karşımıza çıkmaktadır (Dallos, 1991). Bununla birlikte aile içinde psikopatoloji özellikleri gösteren ve aile tarafından paylaşılan sanrı paylaşılmış psikotik bozukluk olarak görülmektedir. Paylaşılmış psikotik bozukluk, bir diğer kişinin sanrılı inanişya sahip bireyin inaniş sisteminden etkilenecek benzer sanrılı inanişya sahip olması olarak tanımlanırken, bu inaniş tüm sistemi de sarabilmekte; sistem kendi içinde sanrısız inaniş destekler bir yapıya dönüşebilmektedir (Shimizu, Kubota, Toichi, & Baba, 2007; Joshi, Frierson, & Gunter, 2006). Lasègue ve Falret (2016) paylaşılmış psikotik bozukluğun oluşumunda bu inaniş yapısının sistemin ortak deneyime, ümitlere ve kaygılara atıfta bulunması ihtimalinden bahsetmiştir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde benzer kültürel ve genetik geçmişe sahip sistem yapısı olarak aile, sanrısız düşüncenin kolaylıkla aktarılabilceği bir ortam hazırlama potansiyeline sahip görülmektedir. Katılımcıların çoğunlukla anne ve babalarından duydukları söylem ya da düşüncelerin, aile sistemini oluşturan sanrısız inanişların aktarımı olduğu görülmektedir. Yani aile sistemi içinde deneyim, yaşantı ve benzer inaniş sistemleri ile beslenen sanrısız inaniş çeşitli söylemlerle yapının diğer birimlerine iletilmektedir. Partnerden aktarılan inanişta ise yine paylaşılmış psikotik bozukluğun tanımında olduğu gibi daha aktif bir bireyin ürettiği sanrısız inanişların daha pasif diğer bireye yavaş yavaş bu inanişları özümsetmesi (Lasègue & Falret 2016) görülmektedir. Bu şekilde birey kendi toplumsal sisteminden (aile, çevre, bakım veren...) kazandığı sanrısız inaniş, ikili ilişki içinde bulunduğu partnerine aktarmaktadır (José, & Mary, 1995). Burada partnerde oluşan bu yeni inaniş yapısının partnerin hali hazırda bulundurduğu ve çok güçlü olmadığı için şimdiye kadar farkında olmadığı, fakat güçlü bir kaynakla karşı karşıya kalınca beslenen ve yüzeye çıkan bir yapıya sahip olup olmadığı da oldukça önemli bir detaydır zira inanişın sıfırdan mı partner tarafından oluşturulduğu yoksa hali hazırda var olması nedeni ile mi fark edilebilir güçlülükte olduğu, inanişın oluşumu ve nedenleri bağlamında oldukça önemli bir detaydır. Dini inaniş ise

nesiller boyu aktarılan bir inanış sistemidir ve sanrısız inanış örüntüleri arasında sıklıkla yer alan bazı örüntülerin dini inanış temelli oluşan örüntüler olduğu dikkat çekmektedir. Görüşmeler sonucu elde edilen verilerde dini inanış aracılığı ile aktarılan sanrısız inanışlar daha çok günah sevap, cezalandırılma mükafatlandırılma mantığı üzerine olduğu görülmüştür. Katılımcılar daha çok yapılan hatalı davranışlar sonucu yaratıcının cezalandırdığı ya da başlarına gelen kötü bir durumu açıklamak için bunun günahkar olmaları sonucunda yaratıcı tarafından bir ceza olarak gönderildiğinden bahsetmiştir. Pek çok dini inanış yapılan kötülüklerin cezasız kalmayacağı inancına sahip olsa da bireyin başına gelmiş ve gelebilecek her türlü kötülüğü yaratıcı tarafından verilen bir ceza ya da uyarı olarak algılaması, ve dini inanışın bizzat kendisinden gelen aksi yönde deliller ile bu inanışın kesinliğinin azaltılmış olmasına rağmen (affedici bir yaratıcı figürü, ahirette yargılanma ve o zaman yapılan günahlardan dolayı cezalandırılma, imtihan edilme ...) kuvvetli bir şekilde inanmaya devam edilmesi nedeni ile sanrısız inanış kategorisine alınmıştır. Burada bireyin inanış sistemi içinde yetişmesinin yanı sıra, yetiştiği toplumda inanışın vurgulanan yönü-pozitif ve negatif olmak üzere- sanrısız inanışın şekillenmesinde etkili bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani bireyin içinde yetiştiği çevrede dini inanışın aktarılış biçiminin daha çok ödül, ceza ve cezalandırılma üzerine kurulmuş olmasından dolayı sanrısız inanışın oluşmasında dini temelli içeriklerin etkili olduğu söylenebilmektedir.

5.1.2. Sanrısız inanışların aile çerçevesinde incelenmesi

Katılımcıların sanrısız inanışlarını açıklarken kullandıkları bir sitem olan aileye ve aile sisteminin sanrılı düşünce üzerindeki olası etkilerini belirlemeye dair daha detaylı veri toplamak amacı ile soruların gözden geçirilmiş halinde yapılan görüşmelerde *İçerik, benzer inanış ve ailedeki yeri* ana temaları ortaya çıkmıştır.

5.1.2.1. İçerik

Sanrısız inanışlara dair yapılan bu görüşmelerde ilk görüşmelerde olduğu gibi içeriğe dair ana tema oluşmuş ve bu ana temanın alt temaları *ilişkisel, doğüstü olaylar ve dini inanış* olmak üzere üç grupta toplanmıştır.

İlişkisel içerik dahilinde değerlendirilen yapılar, güvensizlik ve kötülük görme kodları çerçevesinde şekillenmiştir. Kötülük görme sanrısı oldukça yaygın sanrılardan biri olup çoğunlukla gerçek olma ihtimalinden dolayı gerçek olmadığı yönde delillerin zor elde edildiği sanrı türlerindedir. Özellikle Türkiye gibi daha kolektivist yapıda olan kültürlerde yakın ilişkilerin

beraberinde getirdiği şüphecilik ve güvensizlik bu tarz inanışların gelişmesinde destek olacak yapıya sahiptirler.

Doğaüstü olaylar bireyin daha spiritüel yaşantılarla ilişkilendirdiği, doğaüstü varlıklarla iletişim, psişik öğeler/telepati, rüyalardan alınan mesajlar olmak üzere üç içerik etrafında şekillenmiştir. Bu alt temanın en büyük özelliği arketipler, masallar ve mitler (Mills, 2014; Honko, 1964; Malinowski, 2014) aracılığı ile desteklenen içeriklerden oluşuyor olması ve aynı zamanda katılımcıların inanma oranlarının en düşük olduğu içerikler olarak ortaya çıkmasıdır.

Dini inanış içeriği önceki görüşmelerle benzer yapı göstererek cezalandırma ve kıstas içeriklerine sahiptir. Dini inanışa dair sanrısız inanışların daha çok cezalandırma ve kıstas içerikler çerçevesinde gelişiyor olmasının dini inanışın sisteminde ödül ve cezaya oldukça yer verilmesinden olduğu düşünülmektedir. Toplum genelinde herhangi bir dini inanışın aktif olarak hayat buluyor olması, bu dini inanışın bir üyesi olsun olmasın tüm toplum bireylerinde özellikle toplumu ilgilendiren bir konu olması nedeni ile ödül ceza kavramlarının yer almasında etkili olması nedeniye dini inanış temelli sanrısız inanışların yaygın bir örneği olarak karşımıza ödül ve ceza içerikleri ile şekillenmiş sanrısız inanışlar çıkmaktadır. Ayrıca dini inanış temelli ortaya çıkabilecek başka hezeyanlı düşüncelere kıyasla toplum içinde daha kolay kabul gören ve tuhaf olarak nitelendirilmeyecek bir içerik olması sebebi ile toplumun gelecek nesillere aktarmak için koruduğu bir inanış olarak karşımıza çıkmaktadır.

5.1.2.2. Benzer inanış

Benzer inanış ana teması sanrısız inanışın aile içinde ne kadar yer bulduğuna dair fikir veren bir temadır. Aile içinde katılımcının dile getirdiği sanrısız inanış olarak tanımladığı inanışı paylaşan bireyler incelendiğinde tek bireyin ve birden çok bireyin benzer inanışı destekleyen bir duruşa sahip olduklarını görüyoruz. Tek birey anne ya da kardeş olarak karşımıza çıkarken birden çok birey anne baba birlikte ya da tüm aile sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile içinde inanışın paylaşıldığı kişinin artması ile inanışa duyulan bağlılığın artacağı bilinmektedir (Reay, 2015). Bu bağlamda tüm aile sisteminin bu inanışı desteklediği durumlarda bireyin inanışı daha az sorguladığı görülmüştür. Aile içinde tek bir bireyin inanışa sahip olduğu durumlarda ise paylaşılmış psikotik bozuklukta olduğu gibi, inanışı temsil eden bireyin aile sistemi içindeki gücü ile orantılı olacak şekilde diğer aile bireylerinin inanış biçimi şekillenmektedir (Wynne & Singer, 1963). Annesi güçlü bir şekilde telepatiye inanan bir katılımcı aile içinde annesi ile bu inanışı paylaşan tek kişi

olduğunu dile getirmiştir. Diğer kardeşi olan abisinin ve babasının bu inanışları kesinlikle kabul etmediklerini dile getirmiştir. Burada aile sistem teorisinde olduğu gibi aile içinde cinsiyet temelli bir gruplaşmanın olması ve bu gruplaşma ile inanışın gruba yakın bireye aktarılması durumundan söz etmek mümkündür.

5.1.2.3. Ailedeki yeri

Aile sisteminin sanrısız inanışa verdiği destek bağlamında ele alınan bu ana tema kesinlik ve şüphecilik adında iki alt temadan oluşmaktadır. Aile içinde inanışın kesinlikle doğruluğunun kabul edildiği durumların daha çok aile sisteminin üzerine kurulu olduğu inanışlar olduğu göze çarpmaktadır. Aile sisteminin temel yapı taşı olmayan durumlarda ise aile içinde aktif savunucu bir aile bireyinin varlığından söz etmek mümkündür. Aile sisteminin inanış üzerine kurulu olduğu veya aktif savunucuların bulunduğu aile sistemlerinde yetişen bireyler inanışı kabullenmediklerini dile getirmiş olsalar dahi inanışa dair yapı taşlarını taşımaktadırlar. Ailenin diğer bireylerinden kopma veya ayrışma durumunda dahi bireylerin belirli yaşantılarda bu inanışlara dair yapıları ortaya çıkardıkları görülmektedir. Bu da aile temelli aktarılan inanışların bireyin inanış sistemi üzerinde etkisi olduğu düşüncesini akıllara getirmektedir.

Yapılan nitel analizler sonucunda toplum genelinde sanrılı bozukluk olarak tanılanmayacak fakat benzer örüntülere sahip sanrısız inanışların varlığından söz etmenin mümkün olduğu (Eaton, Romanoski, Anthony & Nestadt, 1991; Johns & Van Os, 2001), bu inanışların oluşumunda kültür ve sosyal çevrenin etkili olduğu ve kültür ve sosyal çevrenin yapı taşlarından olan ailenin bu inanışların aktarılmasında etkin rol oynama ihtimali olduğu fikirleri ortaya çıkmıştır. Ailenin sanrısız inanışın oluşumu ve beslenmesindeki etkisinin ölçülmesi amacı ile psikopatolojinin oluşumunda etkili bir faktör olarak görülen duygusal istismar ve aile yapısının sanrısız düşünce oluşumundaki etkisi incelenmek istenmiş ve bu bağlamda nicel analizlerle bu hipotezin test edilmesi amaçlanmıştır.

5.1.2. Sanrısız inanış, aile yapısı ve duygusal istismar değişkenlerinin incelenmesi

Nicel analizlerin ilk basamağında araştırmacı tarafından geliştirilen Aile yapısı ölçeğinin alt boyutlar bağlamında katılımcıların cinsiyet din ve etnik kökenlerine göre incelenmesi gerçekleştirilmiştir. Bireyin toplumsal bağlamda aileye dair inanç ve düşünceleri hakkında veri toplanması amaçlanan Sosyal Aile Algısı alt boyutu puanlarının analizinde, cinsiyet ve din değişkenlerinin temel etkilerinin manidar olduğu görülürken etnik köken değişkeninin temel

etkilerinin manidar olmadığı görülmüştür. Özellikle aile içindeki rollerin oluşumunda ve iş yükü dağılımında önemli belirleyici bir role sahip olan cinsiyet bireyi toplumda konumlandırılan bir kavram olma özelliği göstermektedir (Alesina, Ichino, & Karabarbounis, 2011; Dedeoğlu, 2000; Günay, & Bener, 2011). Benzer şekilde din, bir inanış sistemi olmasının yanı sıra toplumu düzenine dair normların belirlenmesinde oldukça önemli bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Kuran toplumsal roller, miras paylaşımı, aile içinde kadın ve erkeğin görevleri gibi pek çok önemli konuda hukuk kapsamında bilgiler içermektedir (Pakeeza, & Chishti, 2012). Bu nedenle bireyin dini inanışı çerçevesinde sosyal aile algısının şekillenmesi beklenmektedir.

Bir diğer alt boyut olan Aile Yapısı Algısı puanları analizleri sonucunda cinsiyet değişkenlerinin temel etkilerinin manidar olduğu görülürken etnik köken değişkeninin temel etkilerinin manidar olmadığı görülmüştür. Aile yapısı algısı alt boyutunda bireyin kendi ailesinin yapısına dair bilgi alınması amaçlanmıştır. Bireyin kendi ailesini algılayış şeklinin, bireyin cinsiyetinden bağımsız olması mümkün olmayacaktır. Türk toplumunda özellikle aile içindeki hiyerarşik yapılanmanın cinsiyet faktörü üzerine olmasından dolayı (Ersöz, 2010) erkek ve kadın aile üyeleri aile içinde farklı bir sisteme maruz kalabilmektedir ve bu nedenle aynı ailede yetişen kız ve erkek çocuğun kendi ailelerini tanımlarken farklı şemalar ortaya çıkarmaları kaçınılmazdır (Süleymanov, 2009; Bayer, 2013).

Ailede Dini- Spiritüel Yaşam puanları analizleri sonucunda din değişkenlerinin temel etkilerinin manidar olduğu görülürken etnik köken değişkeninin temel etkilerinin manidar olmadığı görülmüştür. Dini inanışa sahip olduğunu belirten katılımcılarda ailedeki dini spiritüel yaşantılara dair olguların daha yoğun olduğu görülmüştür. Aile içindeki dini-spiritüel yaşantıların oluşmasında aile içindeki dini inanışın etkili olmasının yanı sıra etnik köken değişkeninin de etkili olması beklenmiştir (Díaz-Andreu, García, Lucy, Babic, & Edwards, 2005). Çok ulusluluğun göç üzerine dayandığı ülkelerde etnik köken ile dini inanış birbiri içine girmiş kavramlar olabilmekte ve bazı dini ve spiritüel yaşantılar bazı etnik grupların kimlikleri haline gelebilmektedir (Baumann, 2002). Burada göç eden bireylerin göç ile ayrıldıkları ülke ve kültürlerine ait tüm kimliklerini sahiplenmeleri durumu söz konusu iken (Cadge & Howard Ecklund, 2007; Shenton & Kenny, 1990; Schaefer & Schaffer, 1995) Türkiye gibi göç unsurunun yanı sıra çok uzun süredir aynı toprak üzerinde yaşayan farklı etnik kökenlerin varlığı söz konusu olunca dini kimlik ile etnik köken kuvvetli bağlarla birleşmemektedir. Bu nedenle aile içindeki dini-spiritüel yaşam etnik kültürden bağımsız şekillenebilmektedir.

Ailede Güç Dengesi puanları için cinsiyet değişkenlerinin temel etkilerinin manidar olduğu görülürken, etnik köken değişkeninin temel etkilerinin manidar olmadığı görülmüştür. Aile içindeki güç dengesinin dağılımı toplumsal cinsiyet rolleri ile ilintili olarak şekillenebilmektedir (Sunar, & Fisek, 2005). Erkek hakim aile sistemlerinin yanı sıra özellikle son dönemlerde demokratik yönelimli aileler de toplumda yerini alıyor olsa dahi (Ataca, & Sunar, 1999), toplum genelinde hali hazırda var olan cinsiyet rollerinin toplumdaki güç dengesi algısını etkilediği kadar aile içindeki güç dengesini de etkiliyor olması kaçınılmazdır (Crespi, 2004; Scanzoni, & Fox, 1980).

Sanrısız inanışların oluşumunda ailenin etkisinin incelenmesinin bir yolu olarak aile ölçeği alt boyutları ile sanrısız düşüncenin alt boyutları arasındaki ilişki incelenmiş, Aile algısı alt boyutu ile insanlardan ima, elektronikten ima, telepatik iletişim, elektronik etkisi, farklı görünme, düşünceye yabancılaşma, canlı düşünce alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Sosyal Aile Yapısı algısı alt boyutunun ise tanrıya yakın olma, tanrı tarafından seçilmiş olmak, farklı görünme, dünyanın sonu, düşünceye yabancılaşma alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Ailede dini- spiritüel yaşam alt boyutunun insanlardan gelen ima, elektroniklerden gelen ima, tanrıya yakın olma, tanrı tarafından seçilmiş olma, günahkar olma alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülürken, ailede güç dengesi alt boyutunun insanlardan gelen ima, elektronikten gelen ima, komplo, tanrıya yakın olma, telepatik iletişim, büyü alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Alt boyutların birbirleri ile olan ilişkilerini incelediğimiz zaman bazı sanrısız inanışların aile içinde birden fazla yapı ile desteklendiği görülmektedir. Tanrıya yakın olmaya dair sanrısız düşünce ile ailede dini-spiritüel yaşam, aile yapısı algısı ve ailede güç dengesi alt boyutları arasındaki ilişkinin varlığı göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra dini-spiritüel yaşam tanrıya yakın olma, tanrı tarafından seçilmiş olma, günahkar olma alt boyutlarının yanı sıra insanlardan gelen ima, elektroniklerden gelen ima alt boyutları ile de ilişkilidir. Psikodinamik aile terapisinde Ackerman (1958) bir arada tutucu patoloji kavramından bahsetmiştir. Bu kavram aile üyelerini bir arada tutan bilinçdışı süreçler tarafından belirlenmiş yazılı olmayan kuralları temsil etmesi amacı ile kullanılmıştır. Bir aile yapısının tek bir sanrısız inanış içeriğini karşılaması aile içinde var olan bu bilinçdışı patolojiler nedeni ile mümkün olmayacaktır. Aile içindeki sanrısız inanış içerikleri belirli bazı örüntüler altında toplanmakta fakat tek bir örüntü altında toplanmamaktadır zira aileyi bir arada tutan patoloji aile bireylerinin kendi bilinçdışı süreçleri sonucunda oluşmaktadır. Benzer şekilde Bowen (1974) Sistemik aile teorisinde

bireylerin geçmiş kuşaklardan kendilerine geçen örüntüleri kendi ailelerinde tekrar edeceğini dile getirmiştir. Bu nedenle aile içindeki bireyler ebeveynlerinden oluşan ailelerinden taşıdıkları örüntüleri kendi ailelerine taşımakta, ve ailenin kurulmasına etkili olan her birey bu örüntüleri bir araya getirdiği bir aile formu kurmaktadır. Bu nedenle farklı aile yapılarının çekirdeğinde belirli bir yapı olsa dahi, içerik olarak bireylerin geçmiş yaşantılardan getirdikleri örüntülerde bu inanışa bağladıkları diğer inanışlar o aile yapısının yörüngesinde hareket halinde bulunabilmektedir. Bu nedenle tek bir inanışa aittir gibi görünen aile yapıları diğer inanışları da besleyen sistemleri bünyelerinde barındırmaktadırlar.

Yapılan analizler sonucunda duygusal istismar toplam puanları ile insanlardan gelen ima, elektroniklerden gelen ima, görüldüğü gibi olmama, eziyete uğrama, komplo, elektronik etkisi, tanrı tarafından seçilmiş olma, sadakatsizlik, günahkar olma, farklı görünme, düşüncelere yabancılaşma, canlı düşünme, düşüncenin yankılanması, iradeyi kaybetme alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Duygusal istismar yapısı gereği maruz kalınan kişiye kendiliği hakkında söylemler içermesinden dolayı bireyin istismar temelli inanışlar geliştirmesine neden olabilmektedir. Ackner, Skeate, Patterson ve Neal (2013) yaptıkları çalışmada duygusal istismarın psikoz gelişimde oldukça etkili olduğunu, özellikle eziyete uğrama sanrısının gelişmesinde duygusal istismara uğramış olmanın büyük bir etkisi olduğunu dile getirmişlerdir. Duygusal istismara uğrayan bir birey, kendisine dair olumsuz ima, söylem ve tavırlara maruz kalmaktadır. Bireyin kendilik algısının zedelenmesi sonucu kendine yabancılaşması, kendisini iradesini kaybetmiş hissetmesi, düşüncelerine yabancılaşmış hissetmesi bu yaşantılar sebebi ile gelişmektedir (Bonoldi, Simeone, Rocchetti, Codjoe, Rossi, Gambi, Balottin, Caverzasi, Politi, & Fusar-Poli, 2013). Benzer şekilde duygusal istismar günahkar olma farklı görünüme sahip olma, ima, görüldüğü gibi olmama, eziyete uğrama, kendisine komplo kurulması, elektronik eşyaların onu kontrol etmesi gibi inanışları besleyen ve hatta çocukluk çağında maruz kalınması durumunda bu inanışların oluşmasında etkili olabilecek söylemler içerebilmektedir (Larkin, & Read, 2008).

Çalışmada katılımcıların aile yapılarının sanrısız düşüncelerini yordamasına ilişkin yapılan analizler sonucunda aile yapısının sanrısız düşünceleri yordadığı görülürken aile yapısı alt boyutlarından aile algısı alt boyutu puanları ile duygusal istismar puanlarının anlamlı yordayıcı etkisi olduğu görülmüştür. Salvador Minuchin (2013) tarafından geliştirilen Yapısal Aile terapisi, her ailenin aile bireylerinin etkileşimlerini düzenleyen görünmez işlev gereklilikleri barındıran bir yapısı olduğunu dile getirmiştir. Bu yapılar ailenin önceki etkileşimleri sonucu oluşmuş örüntüler

tarafından oluşturulmaktadır. Bu örüntüler aile içindeki kuralların belirlenmesini, rollerin ve gücün dağılımını belirleyici olmaktadır. Bu şekilde oluşan aile yapısı, aile genelinde oluşan inanışların yapılanmasında da etkili olacaktır. Benzer şekilde yapı kendi içinde duygusal istismarı destekleyen bir sistem geliştirebilmektedir. Katı normlar çerçevesinde oluşturulmuş bir aile yapısında duygusal istismar temelli söylemler ve bu söylelerin oluşturduğu aynı zamanda ailenin kendi yapısı içinde desteklenen sanrısız inanışların gelişmesi kaçınılmazdır.

Katılımcıların duygusal istismar ve sanrısız inanış puanlarının pozitif yönlü ve anlamlı düzeyde yordayıcı etkisinin olduğu bulunmuştur. Aile yapısı alt boyutlarından güç dengesi; aile dini spiritüel yaşam alt boyutları ile duygusal istismar puanlarının pozitif yönlü ve anlamlı düzeyde yordayıcı etkisinin aile algısı alt boyutu puanları ile duygusal istismar puanlarının negatif yönlü ve anlamlı düzeyde yordayıcı etkisi olduğu bulunmuştur. Davranışçı aile yaklaşımları, aileleri de içeren tüm bireylerin önceki pekiştirmelere göre davrandıklarını savunmaktadır (Mueser & Glynn, 1995). Buna göre aile içinde pekiştirilen davranış ve düşünceler bireyin inanış biçimini de şekillendirecek etkiye sahip olacaktır. Aile içindeki güç dengesi ve dini spiritüel yaşam, pekiştirilebilecek inanış örüntüleri içeren yapılardır. Aile içinde evin reisinin kim olduğu ya da nasıl iyi-kötü kavramlarının dini-spiritüel öğelerle verilmesi gibi örneklerde olduğu gibi, birey aile içinde açık ya da örtük şekilde sistemin pekiştirdiği inanışlar örüntüsü içinde yetişmektedir. Özellikle duygusal istismar aile içinde sürekli pekiştirildiğinde bireyin kendine dair inanışların oluşmasına oldukça önemli bir role sahip olabilmektedir. Ya da bakım verenlerinde sürekli duygusal istismara maruz kalan bir çocuk, kötülük görme ya da eziyete uğrama sanrısız inanışları gibi, insanların imalı konuştukları (dolaylı istismar cümlelerinden dolayı) gibi inanışlara da sahip olabilmektedir. Aynı yaklaşım aile içinde sosyal takas kuramından bahsetmektedir ve bu kurama göre bireyin sistem içinde kendi faydasını gözetmek adına ailenin önerdiği ve tasvip ettiği şeyleri kendi isteklerinin önüne geçirebilmektedir. Bu yaklaşım bireyin kendi inanış sistemlerinin yeri geldiğinde aile içinde kabul görme ve aile içinde kalabilme arzusu nedeni ile törpülenmesi ve bu inanış kapsamında şekillenmesine neden olabildiğini göstermektedir (Falloon, 1991).

Aile yapısı, duygusal istismar ve sanrısız inanış değişkenlerine dair kurulan modelde aile yapısı ölçeğinin alt boyutları olan aile algısı ve ailede dini spiritüel yaşantı alt boyutlarının kullanılmasına karar verilmiştir. Aile Algısı ve Sanrı arasında kurulan modelde Duygusal İstismar değişkeninin aracılık rolü test edildiğinde, Duygusal İstismar değişkeninin kısmi aracı olduğu belirlenmiştir. Dini spiritüel yaşantı ve Sanrı arasında Duygusal İstismar değişkeninin aracılık rolüne kurulmuş

olan diğer modelde, Duygusal İstismar değişkeninin kısmi aracı olduğu belirlenmiştir. Aile terapilerinde bilişsel kuram bireylerin bilişsel yapılarının aile içinde nasıl hissettikleri, düşündükleri ve davrandıklarını belirlediğini savunur. Duygusal istismar yapısı gereği ile ilişki içinde olan iki kişinin bir diğerini benlik algısını zedeleyecek şekilde değerlendirmesi ve bu bağlamda bilişler oluşturmaya neden olmaktadır. Benzer şekilde aile yapısı ve ailede dini spiritüel yaşam da bireyin belirli kavramlar karşısında bilişler geliştirmesine ya da hali hazırda aile içinde bu kavramları tanımlayan bilişsel yapıları içselleştirmesine neden olmaktadır. Aile yapısı ve duygusal istismar bu bilişsel yapıların oluşması ve aile içinde diğer bireylere iletilerek nesiller arası aktarılmasında oldukça etkindirler. Fakat duygusal istismarın aile yapısının desteklediği tüm sanrısız inanışları kapsamaması mümkün değildir. Psikodinamik aile yapısı ekolünde “nesne” kavramından bahsedilmektedir. Nesne çocuğun etkileşimdel ve duygusal bağ kurduğu “öteki” olup büyürken çocuk bu ötekinin iyi ve kötü özelliklerini kendisi ile bütünleştirebilmektedir. Yani aile içinde çocuğun nesnesi olan öteki, çocuğun inanış sistemlerini de etkileyen yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Duygusal istismar olsun ya da olmasın çocuk bu ötekinin inanış sistemlerini de benimseyerek bu inanış sistemi çeçevesinde bir inanış sistemi oluşturabilmektedir. Bu durum duygusal istismarın kısmi aracı etkisini destekler niteliktedir.

5.2. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma sonucunda sanrısız inanışların toplum genelinde varlığından bahsedilmiş, sanrısız inanışların sadece psikopatoloji ile karakterize olamayacağı dile getirilmiştir. Sanrısız inanışlar toplum genelinde olduğu gibi bu inanışların oluşumu ve içerik bağlamında şekillenmesinde inanış örüntülerinin aile içinde aktarıldığı, ailenin yapısal olarak sanrısız inanışların içerikleirnin oluşumunda etkili olduğu görülmüştür. Bireyin kendilik algısına dair çarpık inanış örüntülerinin oluşmasında etkili bir faktör olan duygusal istismar aile yapısının desteklemesi ile bu tarz inanışların oluşumunu etkileyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sonuçlar ışığında bu araştırmacı ve uygulayıcılara yönelik bazı önerilerde bulunulmuştur.

5.2.1. Araştırmacıya yönelik öneriler

*Sanrısız inanış teriminin psikopatolojik tanımın ötesinde toplum genelinde karşılaşılan, psikopatolojiye neden olmasa dahi varlığını sürdürdüğüne dair detaylı çalışmaların yapılması önerilmektedir.

* Sanrı ve sanrısız inanışın toplum genelindeki varlığının ispatı ile psikopatolojilerin var ya da yok olarak şekilde tanımlanmasından ziyade belirsiz bir çizgi ile birbirlerinden ayrıldıkları yönünde çalışmaların yapılması önerilmektedir.

* Paylaşılmış psikoz kavramının toplumsal bağlamda çalışılarak tanılanmada içinde bulunulan mikro toplumun tanıyı tanılanması gereken bir durum olarak kabul edişi üzerine çalışmalar yapılması önerilmektedir.

* Sanrı ve sanrısız inanışların oluşumunda yöresel mit, masal gibi yapıların incelenmesi, aktarılan memlerin belirlenmesi üzerine çalışmalar yapılması önerilmektedir.

*Sanrı veya sanrısız inanış çerçevesinde bir psikopatoloji ile tanılı bireylerde sanrı içeriğinin tanı sonrasında değişimlerinde ailenin etkisine dair boylamsal çalışmaların yapılması önerilmektedir.

*Aile psikoterapileri uygulamalarında paylaşılan inanç kavramlarına dair psikoterapi ekollerinin belirlenmesine yönelik çalışmaların yapılması önerilmektedir.

5.2.2. Uygulayıcılara yönelik öneriler

* Psikopatoloji ile çalışırken, psikopatolojinin içinde bulunduğu sistem ile de çalışılabilecek sisteme yönelik psiko-eğitsel ve psiko-destek çalışmaların planlanması önerilmektedir.

*Psikopatolojinin tek başına bir yapı olarak değil içinde bulunduğu sistem olarak çalışılması için aile terapisi ekolleri kapsamında terapi modellerinin geliştirilmesi önerilmektedir.

*Psikoz ve sanrılı bireylerin aileleri ile çalışırken sürecin hayatlarına getirdikleri olumsuzlukların yanı sıra kendilerinin sürece dolaylı etkilerinin çalışıldığı aile terapi modellerinin geliştirilmesi önerilmektedir.

* Sanrılı bozukluklarda ailenin psikoterapi sürecine aktif olarak katılabileceği psikoterapi uygulayıcı modellerinin geliştirilmesi önerilmektedir.

*Sanrısız inanışların psikolojik iyiliği etkilediği durumlardaki bireylerle aile içindeki inanışlar çerçevesinde çalışılabilecek terapi programlarının geliştirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Ackerman, N. W. (1958). *The psychodynamics of family life*. Oxford, England: Basic Books.

Ackerman, N. W., & Behrens, M. L. (1956). A study of family diagnosis. *American Journal of Orthopsychiatry*, 26(1), 66.

Ackner, S., Skeate, A., Patterson, P., & Neal, A. (2013). Emotional abuse and psychosis: a recent review of the literature. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 22(9), 1032-1049.

Ahmed, H. (1978). Cultural influences on delusion. *Psychopathology*, 11(1), 1-9.

Alanen, Y. O. (1997). *Schizophrenia: Its Origins and Need-Adapted Treatment*. Karnac Books.

Alesina, A., Ichino, A., & Karabarbounis, L. (2011). Gender-based taxation and the division of family chores. *American Economic Journal: Economic Policy*, 3(2), 1-40.

Al-Issa, I. (1995). The illusion of reality or the reality of illusion: Hallucinations and culture. *The British Journal of Psychiatry*, 166(3), 368-373.

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-5®)*. American Psychiatric Pub.

Appelbaum, P. S., Robbins, P. C., & Roth, L. H. (1999). Dimensional approach to delusions: comparison across types and diagnoses. *American Journal of Psychiatry*, 156(12), 1938-1943.

Aravind, V. K., & Krishnam, V. D. (2006). Body dysmorphic disorder, dysmorphophobia or delusional disorder—somatic subtype?. *Indian journal of psychiatry*, 48(4), 260.

Arieti, S. (1955). *Interpretation of schizophrenia*. Oxford, England: Robert Brunner.

Armeliu, K., & Granberg. (2000). Self-image and perception of mother and father in psychotic and borderline patients. *Psychotherapy Research*, 10(2), 147-158.

Ashcroft, K., Kingdon, D. G., & Chadwick, P. (2012). Persecutory delusions and childhood emotional abuse in people with a diagnosis of schizophrenia. *Psychosis*, 4(2), 168-171.

Ataca, B., & Sunar, D. (1999). Continuity and change in Turkish urban family life. *Psychology and Developing Societies*, 11(1), 77-90.

Atallah, S. F., El-Dosoky, A. R., Coker, E. M., Nabil, K. M., & El-Islam, M. F. (2001). A 22-year retrospective analysis of the changing frequency and patterns of religious symptoms among inpatients with psychotic illness in Egypt. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 36(8), 407-415.

Aunger, R. (2011). *Memetik evrim, nasıl düşündüğümüz üzerine yeni bir kuram*. İstanbul: Alfa Yayıncılık.

Azhar, M., Z, Varma S., L & Hakim, H., R. (1995). Phenomenological differences of delusions between schizophrenic patients of two cultures of Malaysia. *Singapore Medical Journal*, 5, 36-273.

Barnard, A., & Spencer, J. (2009). *The Routledge encyclopedia of social and cultural anthropology*. Routledge.

Barnett, O., Miller-Perrin, C. L., & Perrin, R. D. (2005). *Family violence across the lifespan: An introduction*. Sage Publications, Inc.

Bateson, G. (1960). Minimal requirements for a theory of schizophrenia. *AMA archives of general psychiatry*, 2(5), 477-491.

Bateson, G., Jackson, D. D., Haley, J., & Weakland, J. (1956). Toward a theory of schizophrenia. *Behavioral science*, 1(4), 251-264.

Baumann, G. (2002). *The multicultural riddle: Rethinking national, ethnic and religious identities*. Routledge.

Bayer, A. (2013). Değişen toplumsal yapıda aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(8), 101-129.

Bayne, T., & Hattiangadi, A. (2013). Belief and its bedfellows. In *New Essays on Belief* (pp. 124-144). Palgrave Macmillan, London.

Bayne, T., & Pacherie, E. (2005). In defence of the doxastic conception of delusions. *Mind & Language*, 20(2), 163-188.

Bell, L. G., & Bell, D. C. (2005). Family dynamics in adolescence affect midlife well-being. *Journal of family psychology*, 19(2), 198.

- Bell, V., Grech, E., Maiden, C., Halligan, P. W., & Ellis, H. D. (2005). 'Internet delusions': a case series and theoretical integration. *Psychopathology*, 38(3), 144-150.
- Bellack, A. S., & Mueser, K. T. (1993). Psychosocial treatment for schizophrenia. *Schizophrenia Bulletin*, 19(2), 317-336.
- Bendall, S., Jackson, H. J., Hulbert, C. A., & McGorry, P. D. (2007). Childhood trauma and psychotic disorders: a systematic, critical review of the evidence. *Schizophrenia bulletin*, 34(3), 568-579.
- Bennett, J. (1990). Why is belief involuntary?. *Analysis*, 50(2), 87-107.
- Bentall, R. P., Kinderman, P., & Kaney, S. (1994). The self, attributional processes and abnormal beliefs: towards a model of persecutory delusions. *Behaviour research and therapy*, 32(3), 331-341.
- Berrios, G. E., & Hauser, R. (1988). The early development of Kraepelin's ideas on classification: a conceptual history. *Psychological medicine*, 18(4), 813-821.
- Berry, J. W., Berry, J. W., Poortinga, Y. H., Segall, M. H., & Dasen, P. R. (2002). *Cross-cultural psychology: Research and applications*. Cambridge University Press.
- Bhavsar, V., & Bhugra, D. (2008). Religious delusions: finding meanings in psychosis. *Psychopathology*, 41(3), 165-172.
- Bhugra, D. (Ed.). (2018). *Psychiatry and religion: Context, consensus and controversies*. Routledge.
- Bifulco, A., Moran, P. M., Baines, R., Bunn, A., & Stanford, K. (2002). Exploring psychological abuse in childhood: II. Association with other abuse and adult clinical depression. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 66(3), 241-258.
- Birchwood, M., & Smith, J. (1987). Schizophrenia and the family. In J. Orford (Ed.), *Treating the disorder, treating the family*. Baltimore, MD, US: Johns Hopkins University Press.
- Blashfield, R. K. (2012). *The classification of psychopathology: Neo-Kraepelinian and quantitative approaches*. Springer Science & Business Media.
- Bogdan, R. (1986). *Belief: form, content, and function*. New York: Oxford University Press.

- Bond, M., Paris, J., & Zweig-Frank, H. (1994). Defense styles and borderline personality disorder. *Journal of Personality Disorders*, 8(1), 28-31.
- Bonoldi, I., Simeone, E., Rocchetti, M., Codjoe, L., Rossi, G., Gambi, F., Balottin, U., Caverzasi, E., Politi, P., & Fusar-Poli, P. (2013). Prevalence of self-reported childhood abuse in psychosis: a meta-analysis of retrospective studies. *Psychiatry research*, 210(1), 8-15.
- Bortolotti, L. (2018). "Delusion", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/spr2018/entries/delusion/>>.
- Bortolotti, L. (2012). In defence of modest doxasticism about delusions. *Neuroethics*, 5(1), 39-53.
- Bowen, M. (1985). *Family therapy in clinical practice*. Maryland: Jason Aronson.
- Bowen, M. (1974). Alcoholism as viewed through family systems theory and family psychotherapy. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 233(1), 115-122.
- Brett-Jones, J., Garety, P., & Hemsley, D. (1987). Measuring delusional experiences: a method and its application. *British Journal of Clinical Psychology*, 26(4), 257-265.
- Briere, J., & Runtz, M. (1990). Differential adult symptomatology associated with three types of child abuse histories. *Child abuse & neglect*, 14(3), 357-364.
- Brown, G. W., Birley, J. L., & Wing, J. K. (1972). Influence of family life on the course of schizophrenic disorders: A replication. *The British Journal of Psychiatry*, 121(562), 241-258.
- Buckwalter, W., Rose, D., & Turri, J. (2015). Belief through thick and thin. *Noûs*, 49(4), 748-775.
- Butcher, J. N., Mineka, S., ve Hooley, J. M. (2017). *Anormal psikoloji* (Orhan Gündüz, Çev.). İstanbul: Kaknüs.
- Cadge, W., & Howard Ecklund, E. (2007). Immigration and religion. *Annu. Rev. Sociol.*, 33, 359-379.
- Caffaro, J. V. (2013). *Sibling abuse trauma: Assessment and intervention strategies for children, families, and adults*. Routledge.
- Caffaro, J. V., & Conn-Caffaro, A. (2005). Treating sibling abuse families. *Aggression and Violent Behavior*, 10(5), 604-623.
- Campbell, C. (2013). Günah Keçisi: Başkalarını Suçlamının Tarihi. *İstanbul: Ayrıntı Yayınları*.

Campbell, J. (2001). Rationality, meaning, and the analysis of delusion. *Philosophy, Psychiatry, & Psychology*, 8(2), 89-100.

Carey L., M. (1988). *Measuring and Evaluating School Learning*. London: Allyn and Bacon Inc.

Carpenter, P. K. (1989). Descriptions of schizophrenia in the psychiatry of Georgian Britain: John Haslam and James Tilly Matthews. *Comprehensive psychiatry*, 30(4), 332-338.

Chadwick, P. D., & Lowe, C. F. (1990). Measurement and modification of delusional beliefs. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 58(2), 225.

Claussen, A. H., & Crittenden, P. M. (1991). Physical and psychological maltreatment: Relations among types of maltreatment. *Child abuse & neglect*, 15(1-2), 5-18.

Claridge, G. (1994). Single indicator of risk for schizophrenia: probable fact or likely myth?. *Schizophrenia Bulletin*, 20(1), 151-168.

Cohen, L. J. (1992). *An essay on belief and acceptance*. New York: Clarendon Press

Cohen, C. I., & Sokolovsky, J. (1978). Schizophrenia and social networks: ex-patients in the inner city. *Schizophrenia Bulletin*, 4(4), 546.

Coltheart, M., Langdon, R., & McKay, R. (2011). Delusional belief. *Annual review of psychology*, 62, 271-298.

Crespi, I. (2004). Socialization and gender roles within the family: A study on adolescents and their parents in Great Britain. *MCFA Annals*, 3, 1-8.

Çokluk, Ö., Sekercioglu, G., & Büyüköztürk, S. (2012). Sosyal bilimler için çok degiskenli istatistik. *Ankara, Pegem Akademi*.

Colby, K. M., Faight, W. S., & Parkison, R. C. (1979). Cognitive therapy of paranoid conditions: Heuristic suggestions based on a computer simulation model. *Cognitive Therapy and Research*, 3(1), 55-60.

Coltheart, M., Langdon, R., & McKay, R. (2011). Delusional belief. *Annual review of psychology*, 62, 271-298.

Cooper, C., Morgan, C., Byrne, M., Dazzan, P., Morgan, K., Hutchinson, G., Doody, G., A., Harrison, G., Leff, J., Jones, P., Murray, R., Bebbington, P, Fearon, P. & Ismail, K. (2008).

Perceptions of disadvantage, ethnicity and psychosis. *The British Journal of Psychiatry*, 192(3), 185-190.

Corcoran, R., Mercer, G., & Frith, C. D. (1995). Schizophrenia, symptomatology and social inference: investigating “theory of mind” in people with schizophrenia. *Schizophrenia research*, 17(1), 5-13.

Corbett, L. (2002). *The religious function of the psyche*. London: Routledge.

Corin, E., Thara, R., & Padmavati, R. (2004). Living through a staggering world: The play of signifiers in early psychosis in South India. *Cambridge Studies in Medical Anthropology*, 110-145.

Cramer, P., & Block, J. (1998). Preschool antecedents of defense mechanism use in young adults: A longitudinal study. *Journal of personality and Social Psychology*, 74(1), 159.

Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research*, (4th Ed.) Boston: Pearson.

Creswell, J.W., & Plano Clark, V.L. (2011). *Designing and conducting mixed methods research* (2nd Ed.). Los Angeles: Sage Publications.

Cronbach, L. J. (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. *Psychometrika*, 16(3), 297-334.

Currie, G. (2000). Imagination, delusion and hallucinations. *Mind & language*, 15(1), 168-183.

Dallos, R. (1991). *Family belief systems, therapy and change: A constructional approach*. Open University Press.

Daniel, L. G., & Witta, E. L. (1997). Implications for Teaching Graduate Students Correct Terminology for Discussing Validity and Reliability Based on a Content Analysis of Three Social Science Measurement Journals.

Dawkins R (1989) *The Selfish Gene*. Oxford University Press. Oxford-New York

Dedeoğlu, S. (2000). Toplumsal cinsiyet rolleri açısından Türkiye’de aile ve kadın emeği. *Toplum ve Bilim*, 86, 139-170.

Decartes, R. (2019). *Key Philosophical Writings*. TN: Wordsworth Publishing.

Díaz-Andreu, M., García, M. D. A., Lucy, S., Babic, S., & Edwards, D. N. (2005). *The archaeology of identity: Approaches to gender, age, status, ethnicity and religion*. Taylor & Francis.

Doane, J. A., West, K. L., Goldstein, M. J., Rodnick, E. H., & Jones, J. E. (1981). Parental communication deviance and affective style: Predictors of subsequent schizophrenia spectrum disorders in vulnerable adolescents. *Archives of General Psychiatry*, 38(6), 679-685.

Doyle, C. (2001). Surviving and coping with emotional abuse in childhood. *Clinical child psychology and psychiatry*, 6(3), 387-402.

Dykes, M., & McGhie, A. (1976). A comparative study of attentional strategies of schizophrenic and highly creative normal subjects. *The British Journal of Psychiatry*, 128(1), 50-56.

Eaton, W. W., Romanoski, A., Anthony, J. C., & Nestadt, G. (1991). Screening for psychosis in the general population with a self-report interview. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 179, 689-693.

Egan, A. (2009). Imagination, delusion, and self-deception. *Delusions, self-deception, and affective influences on belief formation*.

Edinger, E., F. (1955). Archetypal patterns in schizophrenia. *American Journal of Psychiatry*, 112(5), 354-357.

Egeland, B., & Erickson, M. (1987). Psychologically unavailable caregiving. In M. Brassard, B. Germain, & S. Hart (Eds.), *Psychological maltreatment of children and youth* (pp. 110-120). Elmsford, NY: Pergamon Press.

Eisler, I., Dare, C., Russell, G. F. M., et al (1997) Family and individual therapy in anorexia nervosa. A 5-year followup. *Archives of General Psychiatry*, 54, 1025-1030

Erickson, M., & Egeland, B. (1996). Child neglect. In L. Berliner, J. Briere, J. Bulkley, C. Jenny, & T. Reid (Eds.), *The APSAC handbook on child abuse and neglect* (pp. 4-20). London: Sage.

Ersöz, A. G. (2010). Türk atasözleri ve deyimlerinde kadına yönelik toplumsal cinsiyet rolleri. *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(6), 167-182.

Falloon, I. R. (1991). Behavioral family therapy. *Handbook of family therapy*, 2, 65-95.

Falloon, I. R., Marshall, G. N., Boyd, J. L., Razani, J., & Wood-Siverio, C. (1983). Relapse in schizophrenia: A review of the concept and its definitions. *Psychological Medicine*, *13*(3), 469-477.

Fallon, I. R. H., & Pederson, J. (1985). Family management in the prevention of morbidity of schizophrenia: The adjustment of family unit. *British Journal of psychiatry*, *147*, 156-163.

Fenigstein, A. (2001). Paranoia. In *The Disorders* (pp. 301-310). Academic Press.

Ferguson, K. S., & Dacey, C. M. (1997). Anxiety, depression, and dissociation in women health care providers reporting a history of childhood psychological abuse. *Child Abuse & Neglect*, *21*(10), 941-952.

Finkelhor, David, and Jill Korbin. "Child abuse as an international issue." *Child Abuse & Neglect* 12, no. 1 (1988): 3-23.

Finzi-Dottan, R., & Karu, T. (2006). From emotional abuse in childhood to psychopathology in adulthood: A path mediated by immature defense mechanisms and self-esteem. *The Journal of nervous and mental disease*, *194*(8), 616-621.

Fisher, L. (1977). On the classification of families: A progress report. *Archives of General Psychiatry*, *34*(4), 424-433.

Flew, A. (2013). *Hume's Philosophy of Belief (Routledge Revivals): A Study of His First 'Inquiry'*. Routledge.

Flint, A. J. (1991). Delusions in dementia: a review. *The Journal of Neuropsychiatry and Clinical Neurosciences*.

Fodor, J. A. (2006). *The mind-body problem* (pp. 81-96). Lanham, MD: Rowman & Littlefield.

Forgáčová, E. (2002). Assessment of delusional structure—part of diagnostic process. *Psychiatria*, *9*, 3-4.

Foucault, M. (2015). *Deliliğin tarihi*. İstanbul: İmge kitabevi.

Frankel, J. (2002). Exploring Ferenczi's concept of identification with the aggressor: Its role in trauma, everyday life, and the therapeutic relationship. *Psychoanalytic Dialogues*, *12*(1), 101-139.

Freud, A. (1992). *The ego and the mechanisms of defence*. Karnac Books.

- Frith, C. D. (1979). Consciousness, information processing and schizophrenia. *The British Journal of Psychiatry*, 134(3), 225-235.
- Frith, C. D., & Corcoran, R. (1996). Exploring 'theory of mind' in people with schizophrenia. *Psychological medicine*, 26(3), 521-530.
- Fromm-Reichmann, F. (1948). Notes on the development of treatment of schizophrenics by psychoanalytic psychotherapy. *Psychiatry*, 11(3), 263-273.
- Fuchs, T., Breyer, T., & Mundt, C. (Eds.). (2013). *Karl Jaspers' philosophy and psychopathology*. Springer Science & Business Media.
- Gaines, A. D. (1995). Culture-specific delusions: Sense and nonsense in cultural context. *Psychiatric Clinics of North America*, 18(2), 281-301.
- Garbarino, J. (1978). The elusive "crime" of emotional abuse. *Child Abuse & Neglect*, 2(2), 89-99.
- Garbarino, J., & Crouter, A. (1978). Defining the community context for parent-child relations: The correlates of child maltreatment. *Child development*, 604-616.
- Garbarino, J., Guttman, E., & Seeley, J. (1986). The psychologically battered child: Strategies for identification, assesment, and intervention. *Josses-Bass, San Francisco*.
- Garety, P. A., & Freeman, D. (1999). Cognitive approaches to delusions: a critical review of theories and evidence. *British journal of clinical psychology*, 38(2), 113-154.
- Garety, P. A., & Hemsley, D. R. (1987). Characteristics of delusional experience. *European Archives of Psychiatry and Neurological Sciences*, 236(5), 294-298.
- Gay L., R. (1985). *Educational Evaluation and Measurement*. 2nd edition. London: A Bell & Howell Company.
- Gehrke, S., & Kirschenbaum, M. (1967). Survival patterns in family conjoint therapy. *Family Process*, 6(1), 67-80.
- Getz, G. E., Fleck, D. E., & Strakowski, S. M. (2001). Frequency and severity of religious delusions in Christian patients with psychosis. *Psychiatry Research*, 103(1), 87-91.

- Gibb, B. E., Chelminski, I., & Zimmerman, M. (2007). Childhood emotional, physical, and sexual abuse, and diagnoses of depressive and anxiety disorders in adult psychiatric outpatients. *Depression and anxiety*, 24(4), 256-263.
- Glaser, D. (2002). Emotional abuse and neglect (psychological maltreatment): A conceptual framework. *Child abuse & neglect*, 26(6-7), 697-714.
- Gold, J & Gold, I. (2014). *Suspicious Minds*, New York, NY: Free Press.
- Goldstein, M. J., Judd, L. L., Rodnick, E. H., Alkire, A., & Gould, E. (1968). A method for studying social influence and coping patterns within families of disturbed adolescents. *Journal of Nervous and Mental Disease*.
- Gottesman, I. I. (1991). *Schizophrenia genesis: The origins of madness*. WH Freeman/Times Books/Henry Holt & Co.
- Grilo, C. M., & Masheb, R. M. (2002). Childhood maltreatment and personality disorders in adult patients with binge eating disorder. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 106(3), 183-188.
- Grolnick, R. E. C. W., Kane, C. F., & Lehman, T. Z. A. (1993). Expressed Emotion, Communication, and Problem Solving in the Families of Chronic Schizophrenic Young Adults. *How Do Families Cope with Chronic Illness?*, 141.
- Gross, A. B., & Keller, H. R. (1992). Long-term consequences of childhood physical and psychological maltreatment. *Aggressive behavior*, 18(3), 171-185.
- Hale, A. S., & Pinninti, N. R. (1994). Exorcism-resistant ghost possession treated with clopenthixol. *The British Journal of Psychiatry*, 165(3), 386-388.
- Hall, W., Goldstein, G., Andrews, G., Lapsley, H., Bartels, R., & Silove, D. (1985). Estimating the economic costs of schizophrenia. *Schizophrenia Bulletin*, 11(4), 598-611.
- Hamilton, M (1978) *Fish's Outline of Psychiatry* (3rd edn). Bristol: John Wright
- Hart, S. N., & Brassard, M. R. (1991). Psychological maltreatment: Progress achieved. *Development and Psychopathology*, 3(1), 61-70.
- Hart, S. N., Binggeli, N. J., & Brassard, M. R. (1997). Evidence for the effects of psychological maltreatment. *Journal of Emotional Abuse*, 1(1), 27-58.

Hart, S. N., & Brassard, M. R. (1987). A major threat to children's mental health: Psychological maltreatment. *American Psychologist*, 42(2), 160.

Hart, S., Brassard, M., & Germain, R. (1987). Psychological maltreatment in education and schooling. *Psychological maltreatment of children and youth*, 217-242.

Hart, S., Brassard, M., & Karlson, H. (1996). Psychological maltreatment. In L. Berliner, J. Briere, J. Bulkley, C. Jenny, & T. Reid (Eds.), *The APSAC handbook on child abuse and neglect* (pp. 72–89). London: Sage

Herrenkohl, R. C., Herrenkohl, E. C., Egolf, B., & Wu, P. (1991). The developmental consequences of child abuse: the Lehigh longitudinal study. In R. Starr & D. Wolfe (Eds.), *The effects of child abuse and neglect; issues and research* (pp. 57–80). New York: Guilford Publications.

Hersen, M.; Bellack, A.S., & Turner, S.M. (1978). Assessment of assertiveness in female psychiatric patients: Motor and autonomic measures. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 9,11-16.

Heston, L. L. (1966). Psychiatric disorders in foster home reared children of schizophrenic mothers. *The British Journal of Psychiatry*, 112(489), 819-825.

Hirjak, D., & Fuchs, T. (2010). Delusions of technical alien control: a phenomenological description of three cases. *Psychopathology*, 43(2), 96-103.

Hofer, B. K., & Pintrich, P. R. (2012). *Personal epistemology: The psychology of beliefs about knowledge and knowing*. Routledge.

Hohwy, J., & Rajan, V. (2012). Delusions as forensically disturbing perceptual inferences. *Neuroethics*, 5(1), 5-11.

Horrobin, D. F. (2001). *The madness of Adam and Eve: How schizophrenia shaped humanity*. London: Bantam.

Horton, C. B., & Cruise, T. K. (2001). *Child abuse and neglect: The school's response*. New York: Guilford Press.

Hoyle, R., H. (1995). *Structural Equation Modeling, Concepts, Issues and Applications*. Sage Publication, CA.

- Hume, D. (2011). *A Treatise of Human Nature*, CA: University of California Libraries.
- Jacobi, J. (2001). *The psychology of jung*. New York: Routhlegde press.
- Hustvedt, S. (2017). *The Delusions of Certainty*. UK: Hachette.
- Janssen, I., Krabbendam, L., Bak, M., Hanssen, M., Vollebergh, W., de Graaf, R., & van Os, J. (2004). Childhood abuse as a risk factor for psychotic experiences. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 109(1), 38-45.
- Jaspers, K. (1913) *General Psychopathology* (trans. Hoenig, J. & Hamilton, M. W., 1963). Manchester: Manchester University Press.
- Jaszczolt, K. (1999). Discourse, beliefs, and intentions: Semantic defaults and propositional attitude ascription. Elsevier.
- Johns, L. C., & Van Os, J. (2001). The continuity of psychotic experiences in the general population. *Clinical psychology review*, 21(8), 1125-1141.
- Jones, S. R., & Fernyhough, C. (2007). Reliability of factorial structure of the Peters et al. Delusions Inventory (PDI-21). *Personality and individual differences*, 43(4), 647-656.
- José, M. S., & Mary, V. S. (1995). Shared psychotic disorder: a critical review of the literature. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 40(7), 389-395.
- Joshi, K. G., Frierson, R. L., & Gunter, T. D. (2006). Shared psychotic disorder and criminal responsibility: a review and case report of folie à trois. *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law Online*, 34(4), 511-517.
- Jung, C. G. (1964). *Man and his symbols*. New York: Anchor press.
- Jung, C. G. (1972). *Four archetypes*. (R.F.C. Hull çev., 1968). New York: Routledge.
- Jung, C. G. (2014). *The archetypes and the collective unconscious (2nd ed.)* (R.F.C. Hull, çev.). London: Routledge.
- Jørgensen, P., & Jensen, J. (1994). How to understand the formation of delusional beliefs: a proposal. *Psychopathology*, 27(1-2), 64-72.
- Kantor, R. E., & Herron, W. G. (1966). Reactive and process schizophrenia. Oxford, England: Science & Behavior Books.

- Karon, B., P. (1989). On the formation of delusions. *Psychoanalytic Psychology*, 6(2), 169.
- Kendler, K. S. (1983). Overview: a current perspective on twin studies of schizophrenia. *The American journal of psychiatry*.
- Kendler, K. S., Glazer, W. M., & Morgenstern, H. (1983). Dimensions of delusional experience. *The American Journal of Psychiatry*.
- Kernberg, O. F. (1976). Technical considerations in the treatment of borderline personality organization. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 24(4), 795-829.
- Kim, J. (1998). *Mind in a physical world: An essay on the mind-body problem and mental causation*. MIT press.
- Kim, K., I., Haigow, H., Liang, D., Z., Ming K., L., Kang K., P., Tzung, J., H., Daeho K., & Yong, C., P. (2001). Schizophrenic delusions in Seoul, Shanghai and Taipei: a transcultural study. *Journal of Korean Medical Science*, 16(1), 88-94.
- Kinderman, P., & Bentall, R. P. (1996). Self-discrepancies and persecutory delusions: evidence for a model of paranoid ideation. *Journal of abnormal psychology*, 105(1), 106.
- Kiselica, M. S., & Morrill-Richards, M. (2007). Sibling maltreatment: The forgotten abuse. *Journal of Counseling & Development*, 85(2), 148-160.
- Kiran, C., & Chaudhury, S. (2009). Understanding delusions. *Industrial psychiatry journal*, 18(1), 3.
- Kline, R. (2016). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling*. 4th ed. The Guilford Press, New York
- Konradi, C., & Heckers, S. (2003). Molecular aspects of glutamate dysregulation: implications for schizophrenia and its treatment. *Pharmacology & therapeutics*, 97(2), 153-179.
- Kramer, H. C. (1950). A Comparative Study of a Non-Blood Related and a Blood Related case of "Folie à Deux". *Journal of Individual Psychology*, 8(3), 131.
- Kroeber, A., K., C. (1952). *Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions*. New York: Vintage.
- Kuhn, A. (2002). *Family secrets: Acts of memory and imagination*. New York: Verso.

Kymalainen, J. A., Weisman, A. G., Rosales, G. A., & Armesto, J. C. (2006). Ethnicity, expressed emotion, and communication deviance in family members of patients with schizophrenia. *The Journal of nervous and mental disease*, 194(6), 391-396.

Lambo, T. A. (1960). Further neuropsychiatric observations in Nigeria. *British Medical Journal*, 2(5214), 1696- 1704.

Landau, H. R., Salus, M. K., Stiffarm, T., & Kalb, N. L. (1980). *Child protection: The role of the courts*. US Department of Health and Human Services, Office of Human Development Services, Administration for Children, Youth, and Families, Children's Bureau, National Center on Child Abuse and Neglect.

Larkin, W., & Read, J. (2008). Childhood trauma and psychosis: evidence, pathways, and implications. *Journal of postgraduate medicine*, 54(4), 287.

Larøi, F., Luhrmann, T. M., Bell, V., Christian Jr, W. A., Deshpande, S., Fernyhough, C., Jenkins, J. & Woods, A. (2014). Culture and hallucinations: overview and future directions. *Schizophrenia Bulletin*, 40, 213-220.

Lasègue, E. C., & Falret, J. (2016). La folie à deux (ou folie communiquée). *Dialogues in Philosophy, Mental & Neuro Sciences*, 9(2).

Leader, D. (2016). *Delilik nedir?* (Çev. Barış Engin Aksoy). İstanbul: Enchore.

Leff, J. P. (1976). Schizophrenia and sensitivity to the family environment. *Schizophrenia Bulletin*, 2(4), 566.

Lerner, M. J. (1980). The belief in a just world. In *The Belief in a just World* (pp. 9-30). Springer, Boston, MA.

Levesque, R. J. (2001). *Culture and family violence: Fostering change through human rights law*. American Psychological Association.

Lewis, A. (1970). Paranoia and paranoid: a historical perspective. *Psychological Medicine*, 1(1), 2-12.

Lieberman, R. P. (1994). Psychosocial treatments for schizophrenia. *Psychiatry*, 57(2), 104-114.

Lieberman, J. A., Alvir, J. M., Koreen, A., Geisler, S., Chakos, M., Sheitman, B., & Woerner, M. (1996). Psychobiologic correlates of treatment response in schizophrenia. *Neuropsychopharmacology*, *14*(3), 13-21.

Lidz, T., Cornelison, A. R., Fleck, S., & Terry, D. (1957). The intrafamilial environment of schizophrenic patients: II. Marital schism and marital skew. *American journal of Psychiatry*, *114*(3), 241-248.

Littlewood, R., & Lipsedge, M. (1978). Migration, ethnicity and diagnosis. *Psychopathology*, *11*(1), 15-22.

Locke, J. (1997). *An essay concerning human understanding*. London: Penguin Books.

Loos, M. E., & Alexander, P. C. (1997). Differential effects associated with self-reported histories of abuse and neglect in a college sample. *Journal of Interpersonal Violence*, *12*(3), 340-360.

Lopez-Ilundain, J. M., Perez-Nievas, F., Otero, M., et al. (2006). Peter's delusions inventory in Spanish general population: internal reliability, factor structure and association with demographic variables (dimensionality of delusional ideation). *Actas Espanolas de Psiquiatria*, *34*, 94-104.

Loring, M. T. (1994). *Emotional abuse*. New York, NY, US: Lexington Books/Macmillan.

Lukoff, D., Liberman, R. P., & Nuechterlein, K. H. (1986). Symptom monitoring in the rehabilitation of schizophrenic patients. *Schizophrenia bulletin*, *12*(4), 578-603.

Lyon, H. M., Kaney, S., & Bentall, R. P. (1994). The defensive function of persecutory delusions: Evidence from attribution tasks. *The British Journal of Psychiatry*, *164*(5), 637-646.

Maher, B. A. (1974). Delusional thinking and perceptual disorder. *Journal of individual psychology*, *30*(1), 98.

Maher, B. A. (1988). Delusions as the product of normal cognitions. In T. F. Oltmanns & B. A. Maher (Eds.), *Wiley series on personality processes. Delusional beliefs* (pp. 333-336). Oxford, England: John Wiley & Sons.

Maher, B., & Ross, J. S. (1984). Delusions. In *Comprehensive handbook of psychopathology* (pp. 383-409). Springer, Boston, MA.

- Mazzeo, S. E., & Espelage, D. L. (2002). Association between childhood physical and emotional abuse and disordered eating behaviors in female undergraduates: An investigation of the mediating role of alexithymia and depression. *Journal of Counseling Psychology, 49*(1), 86.
- Mendhekar, D. N., & Gupta, N. (2005). Recurrent postictal depression with Cotard delusion. *The Indian Journal of Pediatrics, 72*(6), 529-531.
- Melton, G. B., & Corson, J. (1987). Psychological maltreatment and the schools: Problems of law and professional responsibility. *School Psychology Review, 16*(2), 188-194.
- Mills, J. (2014). Jung as philosopher: Archetypes, the psychoid factor, and the question of the supernatural. *International Journal of Jungian Studies, 6*(3), 227-242.
- Mintz, L. I., Liberman, R. P., Miklowitz, D. J., & Mintz, J. (1987). Expressed emotion: A call for partnership among relatives, patients, and professionals. *Schizophrenia Bulletin, 13*(2), 227-235.
- Minuchin, S. (2013). The family in therapy. In *Counseling and family therapy with Latino populations* (pp. 74-84). Routledge.
- Mohr, S. (2004). The relationship between schizophrenia and religion and its implications for care. *Swiss medical weekly, 134*(2526).
- Mojtabai, R. (2000). Delusion as error: The history of a metaphor. *History of Psychiatry, 11*(41), 003-14.
- Moore, G. E. (1918, January). The presidential address: Some judgments of perception. In *Proceedings of the Aristotelian Society* (Vol. 19, pp. 1-29). Aristotelian Society, Wiley.
- Morgan, C., Charalambides, M., Hutchinson, G., & Murray, R. M. (2010). Migration, ethnicity, and psychosis: toward a sociodevelopmental model. *Schizophrenia bulletin, 36*(4), 655-664.
- Morse, J. (2003). Principles of mixed-and multi-method research design. In A. Tashakkori C. Teddlie (Eds.) *Handbook of mixed methods in social and behavioral research* (pp. 189-208). Thousand Oaks, CA: SAGE.
- Morrison, A. P. (2001). The interpretation of intrusions in psychosis: an integrative cognitive approach to hallucinations and delusions. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy, 29*(3), 257-276.
- Mueser, K. T., & Glynn, S. M. (1995). Behavioral family therapy for psychiatric disorders. Needham Heights, MA, US: Allyn & Bacon.

- Mullen, P. E. (1991). Jealousy: the pathology of passion. *The British Journal of Psychiatry*, 158(5), 593-601.
- Mullen, P. (1979) Phenomenology of disordered mental function. In *Essentials of Postgraduate Psychiatry, Chapter 2*, eds. P. Hill, R. Murray & G. Thorley. London: Academic Press.
- Mullen, P. E., Martin, J. L., Anderson, J. C., Romans, S. E., & Herbison, G. P. (1996). The long-term impact of the physical, emotional, and sexual abuse of children: A community study. *Child abuse & neglect*, 20(1), 7-21.
- Munro, A. (1999). *Delusional disorder: paranoia and related illnesses*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Muris, P., & Merckelbach, H. (1996). Defence style and behaviour therapy outcome in a specific phobia. *Psychological medicine*, 26(3), 635-639.
- Murphy, K. R., & Davidshofer, C. O. (1988). Psychological testing. *Principles, and Applications, Englewood Cliffs*.
- Ndetei, D., M, Vadher, A. (1984). Frequency and clinical significance of delusions across cultures. *Acta Psychiatr Scand*, 6, 70-73.
- Nuechterlein, K. H., & Dawson, M. E. (1984). A heuristic vulnerability/stress model of schizophrenic episodes. *Schizophrenia bulletin*, 10(2), 300.
- Nunnally, J. C. (1994). *Psychometric theory 3E*. Tata McGraw-Hill Education.
- O'Hagan, K., P. (1995). Emotional and psychological abuse: Problems of definition. *Child abuse & neglect*, 19(4), 449-461.
- Oltmanns, T. F., & Maher, B. A. (1988). *Delusional beliefs*. Oxford, England: John Wiley & Sons.
- Ostow, M. (1997). *Judaism and psychoanalysis*. London: Karnac Books.
- Opler, M. K. (1967). *Culture and social psychiatry*. Transaction Publishers.
- Özen, S., Özmen, S., & Ari, M. (2010). Bir grup sizofreni hastasinda sanri türleri, korku içerikleri ve olumsuz yaşam olaylari/The type of delusions, fear contents and negative life events in a group of patients with schizophrenia. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 11(2), 133.

- Pakeeza, S., & Chishti, A. A. (2012). Role of religion in understanding norms and values. *International Journal of Asian Social Science*, 2(10), 1851-1857.
- Palmer, S. E., Brown, R. A., Rae-Grant, N. I., & Loughlin, M. J. (2001). Survivors of childhood abuse: Their reported experiences with professional help. *Social Work*, 46(2), 136-145.
- Parker, G., Fairley, M., Greenwood, J., Jurd, S., & Silove, D. (1982). Parental representations of schizophrenics and their association with onset and course of schizophrenia. *The British Journal of Psychiatry*, 141(6), 573-581.
- Pearce, J. W., & Pezzot-Pearce, T. D. (1997). Assessment of the child. *Psychotherapy of abused and neglected children*, 94-151.
- Peters, E., Day, S., McKenna, J., & Orbach, G. (1999). Delusional ideation in religious and psychotic populations. *British journal of clinical psychology*, 38(1), 83-96.
- Peters, E., Joseph, S., Day, S., & Garety, P. (2004). Measuring delusional ideation: the 21-item Peters et al. Delusions Inventory (PDI). *Schizophrenia bulletin*, 30(4), 1005-1022.
- Pickup, G. J., & Frith, C. D. (2001). Theory of mind impairments in schizophrenia: symptomatology, severity and specificity. *Psychological medicine*, 31(2), 207-220.
- Pillari, V. (1991). *Scapegoating in families: Intergenerational patterns of physical and emotional abuse*. New York: Brunner/Mazel.
- Portwood, S. G. (1999). Coming to terms with a consensual definition of child maltreatment. *Child Maltreatment*, 4(1), 56-68.
- Price, H., H. (1969). *Belief*. London: Routhledge.
- Rao, S. (1966). Culture and mental disorder: A study in an Indian mental hospital. *International Journal of Social Psychiatry*, 12(2), 139-148.
- Reay, K. M. (2015). Family reflections: A promising therapeutic program designed to treat severely alienated children and their family system. *The American journal of family therapy*, 43(2), 197-207.
- Rich, D. J., Gingerich, K. J., & Rosen, L. A. (1997). Childhood emotional abuse and associated psychopathology in college students. *Journal of College Student Psychotherapy*, 11(3), 13-28.

- Richter, H. E. (1974). *The family as patient*. Farrar, Strauss, and Giroux, New York.
- Rochester, S. R. (1978). Are language disorders in acute schizophrenia actually information processing problems?. *Journal of Psychiatric Research*, 14, 275-283.
- Rohner, R. P., & Rohner, E. C. (1980). Antecedents and consequences of parental rejection: A theory of emotional abuse. *Child Abuse & Neglect*, 4(3), 189-198.
- Rorty, R. (1982). Contemporary philosophy of mind. *Synthese*, 53(2), 323-348.
- Rothschild, Z. K., Landau, M. J., Sullivan, D., & Keefer, L. A. (2012). A dual-motive model of scapegoating: Displacing blame to reduce guilt or increase control. *Journal of Personality and Social Psychology*, 102(6), 1148.
- Russell, B. (1952). *Is There a God?* Bertrand Russell.
- Sanders, B., & Becker-Lausen, E. (1995). The measurement of psychological maltreatment: early data on the child abuse and trauma scale. *Child Abuse & Neglect*, 19, 315–323.
- Sankey, H. (2000). Kuhn's ontological relativism. *Science & Education*, 9(1), 59-75.
- Santos, J. M., & Saiz, B. B. (2012). Myths and delusions: A vindication of Sarró. *Actas Esp Psiquiatr*, 40(2), 119-25.
- Scanzoni, J., & Fox, G. L. (1980). Sex roles, family and society: The seventies and beyond. *Journal of Marriage and the Family*.
- Scatolin, H. G. (2015). Symbols of Transformation: Preludes Analysis of a Schizophrenia (Summary of Volume 05, of Carl Gustav Jung Book). *Psychology*, 5(2), 148-151.
- Schaefer, R. T., & Schaffer, R. T. (1995). *Race and ethnicity in the United States*. HarperCollins College Publishers.
- Schiffer, S. (1992). Belief ascription. *The Journal of Philosophy*, 89(10), 499-521.
- Schmitt, F. F. (2006). *Knowledge and belief*. Routledge: London.
- Schwitzgebel, E. (2011). Belief. In *The Routledge Companion to Epistemology* (pp. 40-50). Routledge.
- Schwitzgebel, E. (2012). Mad belief?. *Neuroethics*, 5(1), 13-17.

Schwitzgebel, E. (2019). "Belief", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/sum2019/entries/belief/>>.

Sedlak, A. J., & Broadhurst, D. D. (1996). The national incidence study of child abuse and neglect. *Washington DC. US Department of Health and Human Services.*

Sen, P., & Chowdhury, A. N. (2006). Culture, ethnicity, and paranoia. *Current psychiatry reports*, 8(3), 174-178.

Sharpley, M. S., & Peters, E. R. (1999). Ethnicity, class and schizotypy. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 34(10), 507-512.

Shenton, J. P., & Kenny, K. (1990). Ethnicity and immigration. *The new American history*, 252.

Shimizu, M., Kubota, Y., Toichi, M., & Baba, H. (2007). Folie à deux and shared psychotic disorder. *Current psychiatry reports*, 9(3), 200-205.

Siddle, R., Haddock, G., Tarrier, N., & Faragher, E. B. (2002). Religious delusions in patients admitted to hospital with schizophrenia. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 37(3), 130-138.

Singer, M. T., & Wynne, L. C. (1965). Thought disorder and family relations of schizophrenics: IV. Results and implications. *Archives of General Psychiatry*, 12, 201–206.

Singer, M. T., & Wynne, L. C. (1966). Principles for scoring communication defects and deviances in parents of schizophrenics: Rorschach and TAT scoring manuals. *Psychiatry*, 29(3), 260-288.

Skuse, D., Bentovim, A., Hodges, J., Stevenson, J., Andreou, C., Lanyado, M., New, M., & McMillan, D. (2000). 12 Risk factors for development of sexually abusive behaviour in sexually victimised adolescent boys. *Home Truths About Child Sexual Abuse: Policy and Practice*, 222.

So, S., H., Freeman, D., Dunn, G., Kapur, S., Kuipers, E., Bebbington, P., Fowler, D. & Garety, P., A. (2012). Jumping to conclusions, a lack of belief flexibility and delusional conviction in psychosis: a longitudinal investigation of the structure, frequency, and relatedness of reasoning biases. *Journal of abnormal psychology*, 121(1), 129.

Spertus, I. L., Yehuda, R., Wong, C. M., Halligan, S., & Seremetis, S. V. (2003). Childhood emotional abuse and neglect as predictors of psychological and physical symptoms in women presenting to a primary care practice. *Child abuse & neglect*, 27(11), 1247-1258.

Spitzer, M. (1990). On defining delusions. *Comprehensive psychiatry*, 31(5), 377-397.

Spivack, G.; Platt, J.J.; and Shure, M.B. (1976). *The problem-solving approach to adjustment*. San Francisco: Jossey-Bass, Inc.

Stompe, T., Friedman, A., Ortwein, G., Strobl, R., Chaudhry, H. R., Najam, N., & Chaudhry, M. R. (1999). Comparison of delusions among schizophrenics in Austria and in Pakistan. *Psychopathology*, 32(5), 225-234.

Strachan, A. M., Goldstein, M. J., Leff, J. P., Burt, C., & Doane, J. A. (1986). Emotional attitudes and direct communication in the families of schizophrenics: A cross-national replication. *The British Journal of Psychiatry*, 149(3), 279-287.

Strakowski, S. M. (1994). Diagnostic validity of schizophreniform disorder. *The American journal of psychiatry*, 151(6), 815.

Strauss, J. S. (1969). Hallucinations and delusions as points on continua function: Rating scale evidence. *Archives of General Psychiatry*, 21(5), 581-586.

Streiner, D. L. (1994). Figuring out factors: the use and misuse of factor analysis. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 39(3), 135-140.

Suhail, K. (2003). Phenomenology of delusions in Pakistani patients: Effect of gender and social class. *Psychopathology*, 36(4), 195-199.

Sunar, D., & Fisek, G. (2005). Contemporary Turkish families. *Families in global perspective*, 169-183.

Süleymanov, A. (2009). Çağdaş Türk toplumlarında aile ve evlilik ilişkileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17(17), 7-17.

Sümer, F., Uysal, A. E., & Walker, W. S. (2013). *The book of Dede Korkut: a Turkish epic*. University of Texas Press.

Taylor, F. K. (1953). The scapegoat motif in society and its manifestations in a therapeutic group. *The International journal of psycho-analysis*, 34, 253.

Tateyama, M., Asai, M., Kamisada, M., Hashimoto, M., Bartels, M., & Heimann, H. (1993). Comparison of schizophrenic delusions between Japan and Germany. *Psychopathology*, 26(3-4), 151-158.

Tezcan, A. E., Kuloglu, M., Atmaca, M., & Bayik, Y. (2003). Elazig bölgesinde sizofreni tanisi konan hastalarda sanrilarin görüngüsel özellikleri/Phenomenology of delusions among schizophrenics in Elazig region. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 4(1), 13.

Thomas, K. (1970). Religion and the decline of magic: studies in popular beliefs in sixteenth-and seventeenth-century England. London: Penguin Books.

Thompson, A. E., & Kaplan, C. A. (1996). Childhood emotional abuse. *The British Journal of Psychiatry*, 168(2), 143-148.

Tienari, P. (1991). Interaction between genetic vulnerability and family environment: the Finnish adoptive family study of schizophrenia. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 84(5), 460-465.

Tienari, P., Wynne, L. C., Moring, J., Lahti, I., Naarala, M., Sorri, A., ... & Läksy, K. (1994). The Finnish adoptive family study of schizophrenia: Implications for family research. *The British Journal of Psychiatry*, 164(S23), 20-26.

Tinsley, H. E., & Tinsley, D. J. (1987). Uses of factor analysis in counseling psychology research. *Journal of counseling psychology*, 34(4), 414.

Torrey, E. F., Bowler, A. E., & Taylor, E. H. (1994). *Schizophrenia and manic-depressive disorder: The biological roots of mental illness as revealed by the landmark study of identical twins*. New York: Basic Books.

Trochim, W. M. K., & Donnelly, J. P. (2008). The research methods knowledge base. USA: Cengage Learning.

Tseng, W. S. (2013). Overview: Culture and psychopathology. In *Culture and psychopathology: A guide to clinical assessment* (pp. 13-39). Routledge.

- Tseng, W. S., & McDermott Jr, J. F. (1979). Triaxial family classification: A proposal. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 18(1), 22-43.
- Turgut, H., & Yenilmez, Ç. (2013). Relationship among the types of delusions and sociodemographic and clinical characteristics of patients with schizophrenia and acute manic with psychotic features. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 14(4), 291-301.
- Tylor E., B. (1871). *Primitive Culture*. London, UK: John Murray;
- Vaillant, G. E. (1992). *Ego mechanisms of defense: a guide for clinicians and researchers*. American Psychiatric Pub.
- VandenBos, G. R. (2007). *APA dictionary of psychology*. American Psychological Association
- Vaughn, C. E. (1989). Expressed emotion in family relationships. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 30(1), 13-22.
- Veale, D. (2004). Body dysmorphic disorder. *Postgraduate medical journal*, 80(940), 67-71.
- Veale, D., Boocock, A., Gournay, K., Dryden, W., Shah, F., Willson, R., & Walburn, J. (1996). Body dysmorphic disorder: a survey of fifty cases. *The British Journal of Psychiatry*, 169(2), 196-201.
- Vega, W. A., & Lewis-Fernández, R. (2008). Ethnicity and variability of psychotic symptoms. *Current psychiatry reports*, 10(3), 223.
- Verdoux, H., Van Os, J., Maurice-Tison, S., Gay, B., Salamon, R., & Bourgeois, M. (1998). Is early adulthood a critical developmental stage for psychosis proneness? A survey of delusional ideation in normal subjects. *Schizophrenia Research*, 29, 247–254.
- Voiland, A. L., & Buell, B. (1961). A classification of disordered family types. *Social Work*, 3-11.
- Waddock, S. (2015). Reflections: Intellectual shamans, sensemaking, and memes in large system change. *Journal of Change Management*, 15(4), 259-273.
- Wagener, D. K., Hogarty, G. E., Goldstein, M. J., Asarnow, R. F., & Browne, A. (1986). Information processing and communication deviance in schizophrenic patients and their mothers. *Psychiatry Research*, 18(4), 365-377.

Wahlberg, K. E., Wynne, L. C., Oja, H., Keskitalo, P., Pykalainen, L., Lahti, I., Moring, J., Naarala, M., Sorri, A., Seitamaa, M., Laksy, K., Kolassa, J., & Tienari, P. (1997). Gene-environment interaction in vulnerability to schizophrenia: findings from the Finnish Adoptive Family Study of Schizophrenia. *American Journal of Psychiatry*, *154*(3), 355-362.

Walker, E., Kestler, L., Bollini, A., & Hochman, K. M. (2004). Schizophrenia: etiology and course. *Annu. Rev. Psychol.*, *55*, 401-430.

Walston, F., Blennerhassett, R. C., & Charlton, B. G. (2000). "Theory of mind", persecutory delusions and the somatic marker mechanism. *Cognitive Neuropsychiatry*, *5*(3), 161-174.

Watson, D. C. (2002). Predicting psychiatric symptomatology with the Defense Style Questionnaire-40. *International Journal of Stress Management*, *9*(4), 275-287.

Wehr, D. S. (1985). Religious and Social Dimensions of Jung's Concept of the Archetype: A Feminist Perspective. *Feminist Archetypal Theory: Interdisciplinary Re-Visions of Jungian Thought*, 23-45.

Wertheim, E. S. (1973). Family unit therapy and the science and typology of family systems. *Family Process*, *12*(4), 361-376.

Wiehe, V. R. (1997). *Sibling abuse: Hidden physical, emotional, and sexual trauma*. New York: Sage.

Wig, N. N., Menon, D. K., Bedi, H., Ghosh, A., Kuipers, L., Leff, J., Korten, A., Day, R., Sartorius, N., Ernberg, G. & Jablensky, A. (1987). Expressed emotion and schizophrenia in North India: I. Cross-cultural transfer of ratings of relatives' expressed emotion. *The British Journal of Psychiatry*, *151*(2), 156-160.

Wilson, W. P. (1998). Religion and psychoses. In *Handbook of religion and mental health* (pp. 161-173). Academic Press.

Winokur, G. (1977). Delusional disorder (paranoia). *Comprehensive psychiatry*, *18*(6), 511-521.

Winters, K. C., & Neale, J. M. (1983). Delusions and delusional thinking in psychotics: A review of the literature. *Clinical Psychology Review*, *3*(2), 227-253.

Wynne, L. C. (1969). Family research on the pathogenesis of schizophrenia: Intermediate variables in the study of families at high risk. *Problems of Psychosis. Amsterdam: Excerpta Medica*, 401-412.

Wynne, L. C., & Singer, M. T. (1963). Thought disorder and family relations of schizophrenics: II. A classification of forms of thinking. *Archives of General Psychiatry*, 9(3), 199-206.

Wynne, L., Singer, M., & Toohey, M. (1976). Communication of the adoptive parents of schizophrenics. In J. Jorstad & E. Ugelstad (Eds.), *Schizophrenia 75: Psychotherapy, family studies, research*. (pp. 413– 452). Oslo: Norway.

Yildiz, M., Veznedaroglu, B., Eryavuz, A., & Kayahan, B. (2004). Psychosocial skills training on social functioning and quality of life in the treatment of schizophrenia: A controlled study in Turkey. *International journal of psychiatry in clinical practice*, 8(4), 219-225.

Younis, A. A., & Moselhy, H. F. (2009). Lycanthropy alive in Babylon: the existence of archetype. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 119(2), 161-164.

Zanarini, M. C., Williams, A. A., Lewis, R. E., & Reich, R. B. (1997). Reported pathological childhood experiences associated with the development of borderline personality disorder. *The American journal of psychiatry*, 154(8), 1101.

Zimbardo, P. G., Andersen, S. M., & Kabat, L. G. (1981). Induced hearing deficit generates experimental paranoia. *Science*, 212(4502), 1529-1531.

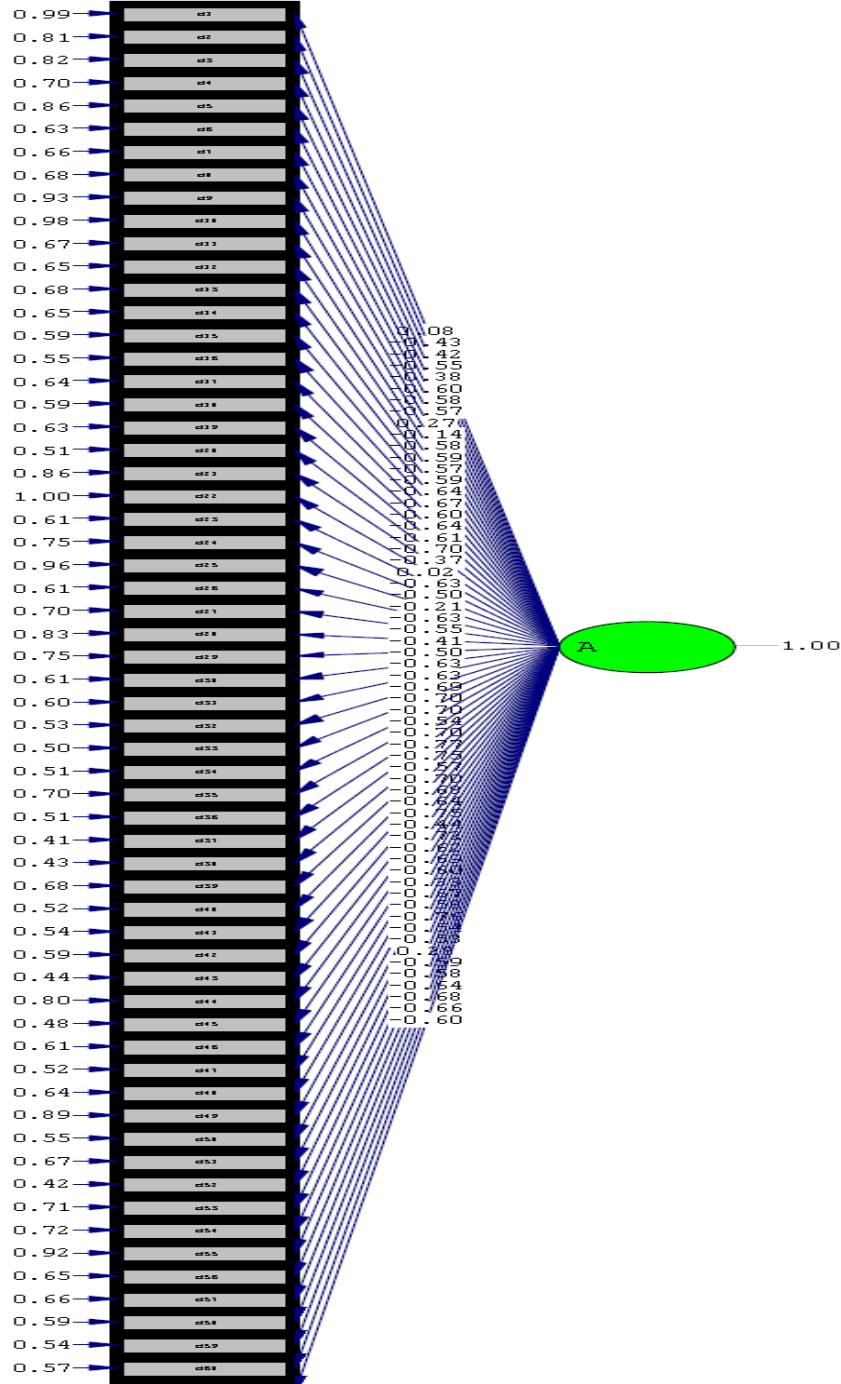
Zigler, E., & Glick, M. (1988). Is paranoid schizophrenia really camouflaged depression?. *American Psychologist*, 43(4), 284.

Zubin, J., & Spring, B. (1977). Vulnerability: a new view of schizophrenia. *Journal of abnormal psychology*, 86(2), 103.

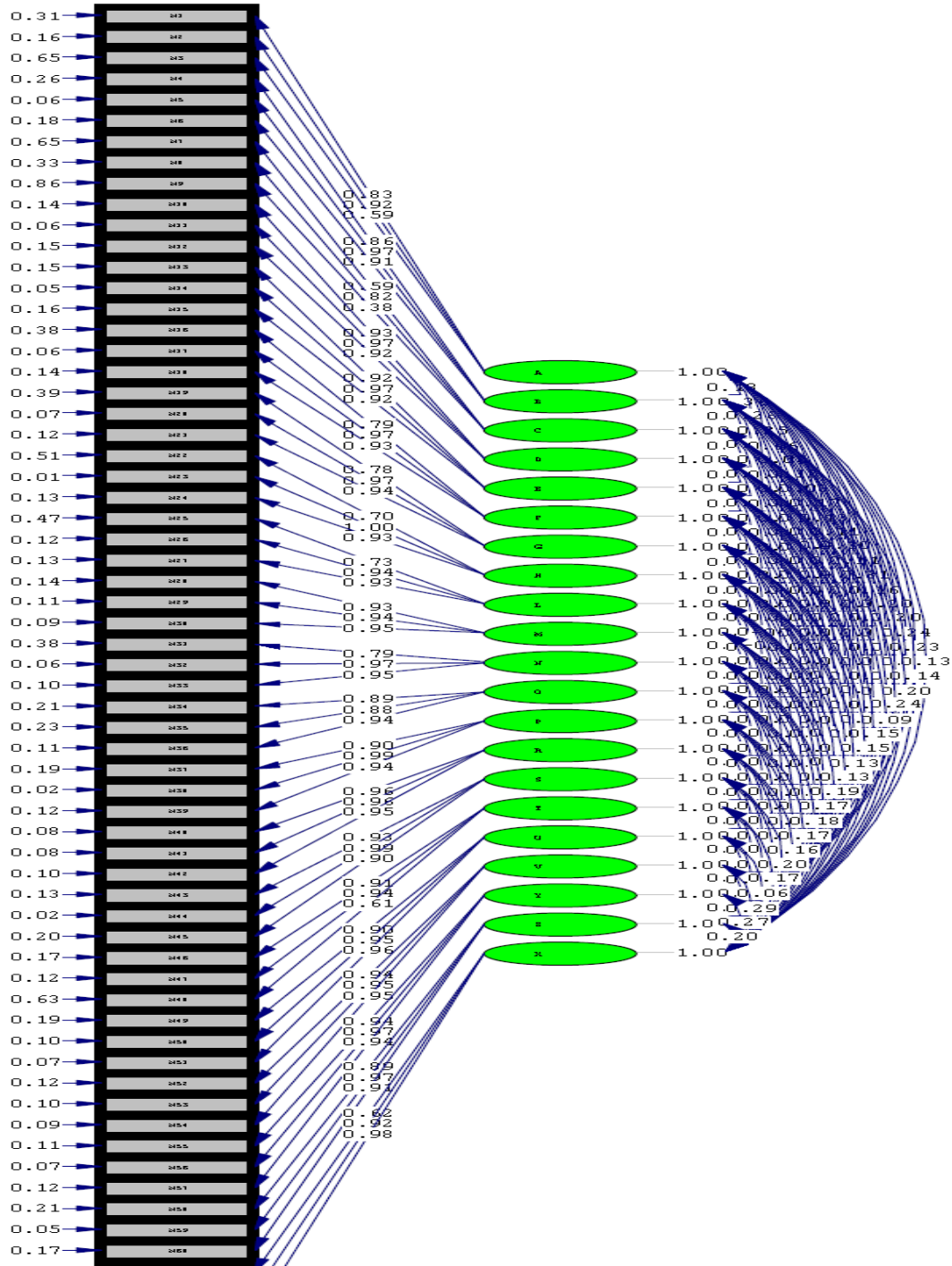
Zubin, J., & Steinhauer, S. (1981). How to break the logjam in schizophrenia: A look beyond genetics. *Journal of Nervous and Mental Disease*, 169(8), 477-492.

EKLER

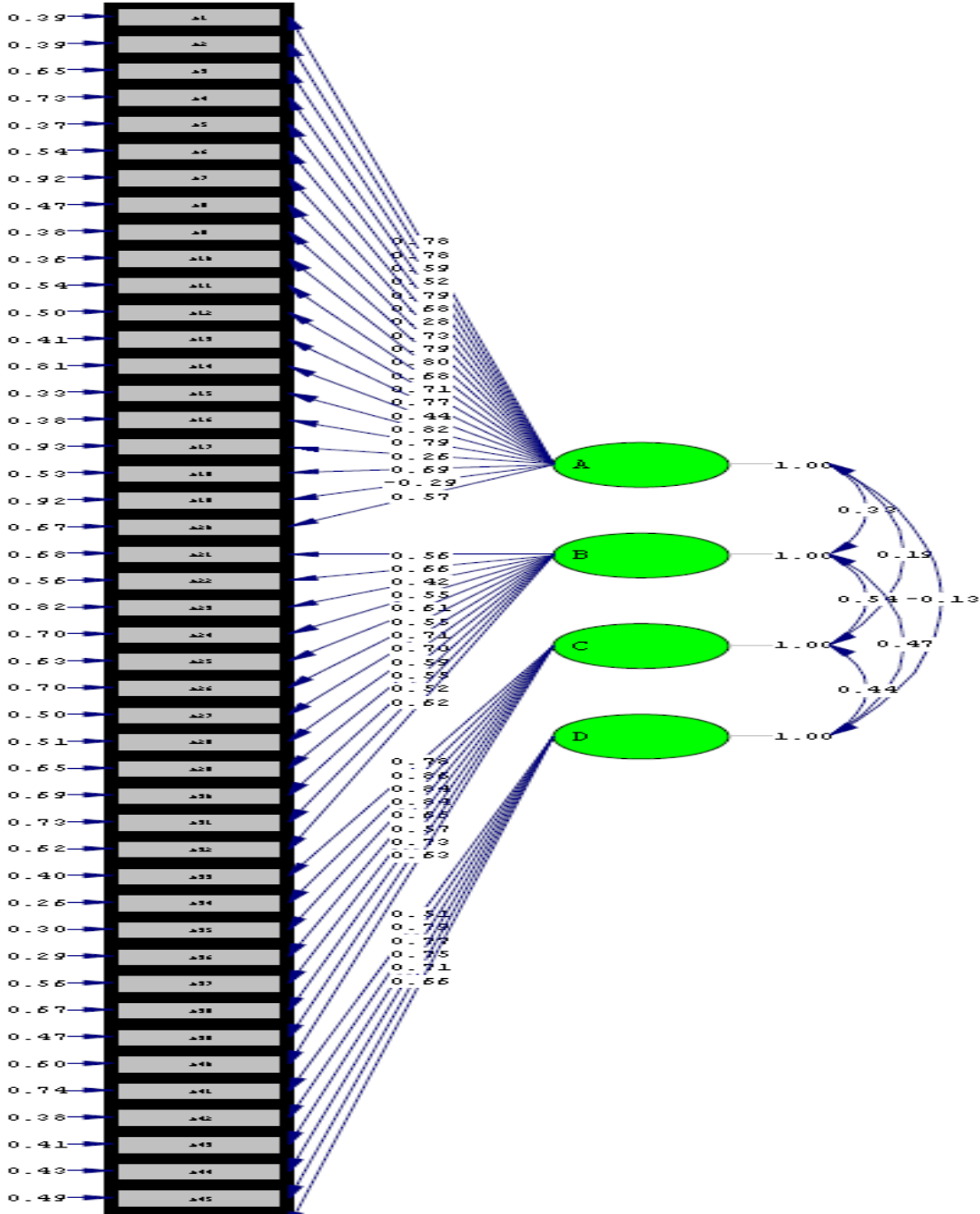
Ek 1 Algılanan Duygusal İstismar Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Path Diyagramı

Ek 2 PDI 21 Doğrulayıcı Faktör Analizi Path Diyagramı

Ek 3. Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi Path Diyagramı

Ek 4. Uygulanan Ölçekler

Algılanan Duygusal İstismar Ölçeği

	Aşağıda bireylerin algıladıkları duygusal duymalara ilişkin bir dizi ifade bulunmaktadır. 15, 24, 25, 35, 40, 44, 57. Maddeleri arkadaşlarınızı, diğer maddeleri yanıtlarken aile bireylerinizi düşünerek yanıtlayınız. Tüm soruları yanıtlamış olmanız oldukça önemlidir.	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
1	Başarısız olduğumda benimle alay ederler.	1	2	3	4	5
2	Fiziksel görünümümle (kilolu olma, boy kısalığı vb.) ilgili sürekli şaka yaparlar.	1	2	3	4	5
3	Genellikle yanlışlarım yüzüme vurulur.	1	2	3	4	5
4	Fizyolojik rahatsızlıklarım (kekemelik, şaşılık, gözlük kullanma vb.) alay edilir.	1	2	3	4	5
5	Başkalarının yanında bana bağırlır.	1	2	3	4	5
6	Bana hep sen karışma derler.	1	2	3	4	5
7	Arkadaşlarım beni küçümserler.	1	2	3	4	5
8	Genellikle bana adil davranılır.	1	2	3	4	5
9	Yapabileceğimin üzerinde bir başarı bekleniyor.	1	2	3	4	5
10	Konuşurken sürekli sözüm kesilir.	1	2	3	4	5
11	Genellikle olumsuz eleştiriler alırım.	1	2	3	4	5
12	Beni sürekli başkaları ile kıyaslarlar.	1	2	3	4	5
13	İnsanlar beni dış görünümümle ilgili hep yargılar.	1	2	3	4	5
14	Yanlış bir şey yaptığımda ya da söylediğimde bana gülerler.	1	2	3	4	5
15	Bir şeyler anlatmak istediğimde arkadaşlarım beni önemsemezler.	1	2	3	4	5
16	Yaptığım her davranış birileri tarafından eleştirilir.	1	2	3	4	5
17	Bana çoğu kimse değer vermez.	1	2	3	4	5
18	Bazen benimle ilgili çok kırıcı şakalar yapılır.	1	2	3	4	5
19	Genellikle çevremdeki insanlar, üzerimde baskı kurarlar.	1	2	3	4	5
20	Zaman zaman cinsiyet ayırımı ile karşılaşırım.	1	2	3	4	5
21	Sürekli olarak herhangi bir konuda başkalarının yanında ikaz edilmem.	1	2	3	4	5
22	Genellikle yapabileceğim şeyler için “O yapamaz ” derler.	1	2	3	4	5
23	Argo sözcükler içeren şakalara maruz kalırım.	1	2	3	4	5
24	Arkadaşlarım bana takma isimle hitap ederler.	1	2	3	4	5
25	Genellikle arkadaşlarım bana alaycı bakarlar.	1	2	3	4	5
26	Yapabileceğim işlerle ilgili zaman zaman engelleniyorum.	1	2	3	4	5
27	Almış olduğum eğitim ile ilgili eleştiriliyorum.	1	2	3	4	5
28	İnsanlar benim de hata yapabileceğimi kabul etmiyorlar.	1	2	3	4	5

29	Genellikle yeteneklerim göz ardı edilir.	1	2	3	4	5
30	Yanlış davranışları nedeniyle kimse benden özür dilemez.	1	2	3	4	5
31	Genellikle duygularımı dikkate almazlar.	1	2	3	4	5
32	İyi yaptığım işlerin bile hep olumsuz yanları görünür.	1	2	3	4	5
33	Genellikle benim adıma hep başkaları karar verir.	1	2	3	4	5
34	Çevremdeki insanlar genellikle bana verdikleri sözleri tutmazlar.	1	2	3	4	5
35	Genellikle arkadaşlarım beni ciddiye almazlar.	1	2	3	4	5
36	Çoğunlukla düşünce ve davranışlarıma saygı gösterilmez.	1	2	3	4	5
37	Herhangi bir konuda başkalarının yanında sürekli uyarılırım.	1	2	3	4	5
38	Ailem benimle sürekli azarlar gibi konuşur.	1	2	3	4	5
39	Çoğu zaman bana adil davranılmıyor.	1	2	3	4	5
40	Genellikle arkadaşlarım beni dışlar.	1	2	3	4	5
41	Çoğunlukla sen yapamazsın diye engelleniyorum.	1	2	3	4	5
42	Yakınlarım çoğu zaman haklarıma saygı göstermezler.	1	2	3	4	5
43	İnsanlar genellikle iyi niyetimi suistimal ederler.	1	2	3	4	5
44	Arkadaşlarım beni küçümserler.	1	2	3	4	5
45	Kimse beni anlamaya çalışmıyor.	1	2	3	4	5
46	Ailem beni beceriksiz bulur.	1	2	3	4	5
47	Genellikle özgürlüğüm kısıtlanır.	1	2	3	4	5
48	Genellikle yeteneklerimin üzerinde beklentilerle karşılaşırım.	1	2	3	4	5
49	Yakınlarım davranışlarıma çok müdahale ederler.	1	2	3	4	5
50	Konuşma şeklimden (şive, telaffuz vb.) dolayı benimle alay edilir.	1	2	3	4	5
51	Çoğunlukla istediğim şeyleri dile getirmeme rağmen dikkate alınmaz.	1	2	3	4	5
52	Yakınlarım bana genellikle beni sevdiğini belli etmezler.	1	2	3	4	5
53	Yakınlarım yapabileceğim şeyler için bile yapamayacağımı düşünürler.	1	2	3	4	5
54	Yakınlarım beni hiç azarlamazlar.	1	2	3	4	5
55	Yakınlarım bana çok rahat bir şekilde bağırırlar.	1	2	3	4	5
56	Yakınlarım beni yapmalarını istedikleri şeyleri yapmam için tehdit ederler.	1	2	3	4	5
57	Arkadaşlarım bazen ben yokmuşum gibi davranırlar.	1	2	3	4	5
58	Ailem ve arkadaşlarım beni onaylamadıkları davranışlarım için suçlarlar.	1	2	3	4	5
59	Genellikle bana güvenilmediğini hissederim.	1	2	3	4	5
60	Bana davranışlarımla ilgili sıfatlar yakıştırırlar. (pısrık, sakar vb.)	1	2	3	4	5
61	Giydiklerimle çoğunlukla alay ederler.	1	2	3	4	5

Türk Aile Yapısı Çözümleme Ölçeği Örnek Maddeler

	Aşağıda aile hakkında çeşitli sorular sorulmuştur. Bu soruları kendi ebeveynlerinizden oluşan ailenizi göz önünde bulundurarak cevaplandırınız. Soruların doğru ya da yanlış yanıtı bulunmamaktadır. Bu nedenle size en doğru gelen yanıtı vermeniz istenmektedir.	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum
1	Ailem her daim benim yanımda olan ve beni destekleyen mükemmel bir yapıdır.	1	2	3	4	5
2	Ailemde tüm aile fertleri birbirine çok güçlü bir sevgi bağıyla bağlıdır.	1	2	3	4	5
3	Ailem benim her şeyimdir ve gerekirse kendimi ailem için feda ederim.	1	2	3	4	5
4	Aile bireylerinin birbirlerinden sorumlu olduklarını düşünüyorum	1	2	3	4	5
17	Ailem bizi kendi kendimize yeterli olmaya teşvik eder	1	2	3	4	5
21	Boşanma bir ailenin başına gelebilecek en kötü şeydir.	1	2	3	4	5
22	Belli bir yaşa erişince evlenmek gerekir.	1	2	3	4	5
23	Ölüm, boşanma gibi durumlarda tekrar evlenme ailenin yapısını bozar	1	2	3	4	5
24	Aile aynı çatı altında yaşmalıdır.	1	2	3	4	5
32	Ailede erkeğin iş hayatı kadınınkinden daha önemlidir.	1	2	3	4	5
33	Ailemde dini inanışlar ve öğeler çok önemli yer tutar.	1	2	3	4	5
34	Ailemde günah-sevap, cennet-cehennem kavramlarına çok vurgu yapılır.	1	2	3	4	5
36	Ailem muhafazakâr bir yapıya sahiptir.	1	2	3	4	5
37	Ailemde evlilik usulleri (kız isteme, nişan, düğün, kına...) çok önemlidir	1	2	3	4	5
40	Ailemde günah işlediğinde cezalandırılacağına inanılır	1	2	3	4	5
42	Ailemde kararları babam verir.	1	2	3	4	5
43	Babam aile içinde otorite figürüdür ve kararları tartışılmaz.					
44	Ailemde erkeklerin daha fazla söz hakkı vardır.	1	2	3	4	5
45	Ailenin en büyüğü alınan kararlarda söz sahibidir.	1	2	3	4	5

PDI 21 Sanrısıl İnanışlar Ölçeği Örnek Maddeler

Bu ölçek inanışlar ve etkili ruhsal deneyimlerinizi ölçmek için tasarlanmıştır. Bu tarz düşüncelerin sanılanın aksine daha yaygın olduğunu daha çok kişinin benzer deneyimleri yaşadığına inanıyoruz. Lütfen aşağıdaki soruları elinizden geldiğince dürüştçe cevaplayınız. Soruların doğru ya da yanlış cevabı olmadığı gibi hileli sorular da bulunmamaktadır.

Lütfen ilaç ya da uyuşturuucu madde etkisi altındayken yaşadığınız deneyimlerin ölçeğin araştırdığı konu dışında olduğuna önemle dikkat ediniz.

TÜM SORULARI YANITLAMIş OLMANIZ ÖNEMLİDİR.

(Evet) olarak yanıtladığınız sorularda:

- Bu deneyim ya da inanışların ne kadar stres verici olduğu
- Bu deneyim ya da düşünceleri ne kadar sıklıkla düşündüğünüz
- Bunların gerçeğliğine ne kadar inandığınız

Noktalarında da sizlerden dönüt almak istiyoruz.

Sayfanın sağında bu düşünce ya da inanışın sizin için ne kadar stres verici olduğunu, bu düşünce ya da inanışı ne kadar sıklıkla düşündüğünüz ve bu düşünce ya da inanışa ne kadar güçlü inandığınızı betimleyen rakamı daire içine almanızı istiyoruz.

Eğer yanıtınız (Hayır) ise diğer soruya geçebilirsiniz.

İnsanların zihnini okuyabildiğin hissine hiç kapılır mısınız?

Hayır

Evet

(lütfen yuvarlak içine alınız)

Hiç tedirgin edici değil	1	2	3	4	5	Çok tedirgin edici
Neredeyse hiç düşünmem	1	2	3	4	5	Sürekli aklımdadır
Doğru olduğuna inanmıyorum	1	2	3	4	5	Kesinlikle doğru olduğuna inanıyorum

İnsanların zihinlerini okuyabildiğin hissine hiç kapılır mısınız ?

Hayır

Evet

(lütfen yuvarlak içine alınız)

Hiç tedirgin edici değil	1	2	3	4	5	Çok tedirgin edici
Neredeyse hiç düşünmem	1	2	3	4	5	Sürekli aklımdadır
Doğru olduğuna inanmıyorum	1	2	3	4	5	Kesinlikle doğru olduğuna inanıyorum